

عهقیده‌ی ئیمان

دهزگای چاپ و بلاوکردنه‌وهی

زنجیره‌ی روشنیبری

*

خاوه‌نی ئیمتیاز: شهوکه‌ت شیخ یه‌زدین

سه‌رنووسه‌ر: به‌دران شه‌مه‌د هه‌بیب

***

ناوونیشان: دهزگای چاپ و بلاوکردنه‌وهی ئاراس، گه‌ره‌کی خانزاد، هه‌ولتیر

س.پ. ژماره: ١

www.araspublisher.com

عەقیدەى ئىمان - عەقیدەى كوردیى

"لویبەلعه قایید"

كۆنتىرىن دەستىنوس: ۱۸۱۸/۵/۱۶

۲۴ محرم ۱۲۳۴ هجرى

كۆ و كورت كوردنەوہى

خالىد شارەزوورىى نەقشبەندىى

(مەولانا خالىد)

ئاشناكردن و لىكۆلىنەوہى

بابى لالۆ

(كەمال رەئووف محەممەد)

ناوى كىتەب: عەقیدەى ئىمان - عەقیدەى كوردیى

كۆ و كورت كوردنەوہى: خالىد شارەزوورىى نەقشبەندىى (مەولانا خالىد)

ئاشناكردن و لىكۆلىنەوہى: بابى لالۆ (كەمال رەئووف محەممەد)

بلاوكراوہى ئاراس- ژمارە: ۲۶۰

دەرھىنانى ھونەرىى ناوہوہ و بەرگ: ئاراس ئەكرەم

سەرپەرشتى: ئەمىرىى حاجى داود

ھەلەگىرى: نووسەر

سەرپەرشتىى كارى چاپخانە: ئاوردەحمانىى حاجى مەحمود

چاپى بەكەم: ھەولتەر- ۲۰۰۴

لە كىتەبخانەى بەرپۆتەبەراپەتەى گىشتىى رۆشنىبىرى و ھونەر لە ھەولتەر ژمارە (۱۵۹) ى سالى

۲۰۰۴ ى دراوہتەى

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشکش شی هیوای وجودی بی هوو دەم (لالۆی جوانه مه‌رگ...

بۆ گیانی پاک و ئافه‌رینی به‌نده‌ی خوداناس، ئینسانی ژیر، کوردی نه‌ته‌وه و هه‌ژاره‌روه‌ر، کورپی خوینده‌وار و توانا و ره‌وشت به‌رزم، (لالۆی ده‌رچووی کۆلیجی زانیاری - بایۆلۆژیی زانکۆی سه‌لاحه‌دین: ۱۹۹۷ و خویندکاری ناکامی بیکه‌م پۆلی کۆلیجی قانونی - شه‌وانه‌ی - زانکۆی سلیمانی، کارمه‌ندی ده‌ستپاکی ده‌زگه‌ی نیو ده‌وله‌تیی F.A.O... زاوای ناکام که عه‌سری رۆژی ۲۵/۱۲/۲۰۰۲ له‌ گه‌رانه‌ویدا - دوا‌ی گرتنی هیتلانه‌یی له‌ ئوتیلی هاوینه‌هه‌واری دوکان بۆ گواسته‌وه‌ی بووکه‌هه‌له‌که‌ی له‌ ۲۰۰۲/۱۲/۳۱ - له‌ رینگه‌ی گرده‌ بۆری سلیمانیدا، بی‌ گناه و ده‌سته‌پاچه‌ وه‌ک سواریکی تاکسیی، به‌پیکدادانی ئەژده‌هاکیکی دی، (جوانه‌مه‌رگ) بوو... ره‌نجی ته‌مه‌نی بیست و هه‌شت به‌هاری ته‌روپارای، چله‌ی چاوی گه‌شی بۆ خوینده‌واری، خه‌ونه‌ شیرینه‌کانی بۆ دوا‌رۆژی رووناک و به‌رزیی نه‌ته‌وه‌که‌ی، ته‌خت و به‌ختی ژینی خیزانی، هه‌موو پرۆژه‌ نووسینیکی بابی له‌خۆبوردوی و خزمه‌تگوزار و دیار ئاخیر و ته‌نیا و نه‌خۆش و مه‌نفا‌نشینی کویر بۆوه.

لالۆ، کوره‌ پرجه‌وه‌ره‌ خۆش ئاوازه‌که‌م، تۆ و گیانت ئافه‌رینی خودان... تۆ هاوده‌نگی ئەم ره‌نجی بیست ساله‌م بوویت که هه‌تا دوا‌ی هه‌لف‌رینت بۆ عه‌ده‌م، له‌ ئەویوه‌ هانات بۆ ده‌هینام، به‌خه‌ت ده‌گرتم ئەم (کاره) ته‌واو بکه‌م... سا من گوێ راییل و ئافه‌رینیش بۆ تۆ! لالۆ: هیوای وجودی بی هوو دەم، مه‌رگی تۆ و پیته‌خته‌ نویه‌کت له‌ گردی «سه‌یوان» سلیمانی، مه‌رگی تۆ و هه‌موو جوانه‌ ناکامه‌کانی بست به‌بستی کوردستانی پیروژ، دلنیاتری کردم که هه‌موو شتی بی هوو ده‌یه؛ ده‌بی و ده‌پیته‌وه‌ و هه‌ر تاکه‌ توانا و خاوه‌ندی عه‌ده‌م و وجود، خاوه‌ندی هه‌ردوو دونیای روون و تاریک، (خودا) خۆی تاقه‌ نه‌مریکه‌ و ئەزله‌یی هه‌ر ئەوه، بۆتیکا دلنیابه‌ هه‌تا دوا هه‌ناسه‌ هه‌ر ده‌لیم: (انا لله وانا الیه‌ راجعون). لالۆ، له‌له‌ی به‌هار و پایزی عومرم، لا-لا-لا، له‌و له‌و- لالۆ جوانه‌که‌م، چاوی هه‌لپینه، وا هاتم!

بابت

که‌مال ره‌ئووف محه‌مه‌د

زیندانی مه‌نفا - ستیل / هۆلاند

نیوه‌شه‌وی ۱/۹/۲۰۰۳ ملیار

لالۆی جوانه‌مه‌رگ

(۲۰۰۳/۱۲/۲۵ - ۱۹۷۴/۴/۲۰)

رستی بابتهکان

پیشهکی 10

بهشی بهکهم

- 1- سهرنجیکی میژوویی خیرا 19
- 2- ئایینی کورد 21
- 3- زمانی کورد 21
- 4- باری خوتندن و خوتندهواری 22
- 5- باری زمان و ئهدهبی 25
- 1/5- باری زمان 25
- 2/5- باری ئهدهب 27
- 1/2/5- پهسنی ئهدهبی گهل 28
- 1/3/2/5- وینهی ههلبهست و پهخشان ویکرا 30
- 2/2/2/5- وینهی پهخشان- چیرۆک 34
- 2/2/5- پهسنی ئهدهبی نووسراو 35
- 1/2/2/5- شیعر و نهزم- هوتراو و ههلبهست 36
- 2/2/2/5- پهخشان 37
- 1/2/2/2/5- پهخشان بهشیوهی کورمانجی باکور 37
- 2/2/2/2/5- پهخشان بهشیوهکانی دی 40

بهشی دووهه

- 1- نۆرینی بهولاتی بهبه- باباندا 43
- 2- باری خوتندن و خوتندهواری ولاتی بهبه- بابان 45
- 3- باری زمان و ئهدهب له ولاتی بهبه- باباندا 46
- 1/3- زمان- شیوهبی 46
- 1/1/3- شیخ سادیق نیو 47
- 2/1/3- مهلا محهمهدی سیوچن 48
- 3/1/3- شاییری گهل عهلی بهردهشانی 48

- 2/3- ئهدهب 51
- 1/2/3- سهردهمی عهبدوررهحمان پاشا- باری ئهدهب 56
- 4- دوارۆژی ولاتی بهبه- دوارۆژی ئهدهب 67
- 1/4- دوارۆژی ولات 67
- 2/4- دوارۆژی ئهدهب 67
- 3/4- ئارهزووی خهلك- دوارۆژی هونهرهکانی ئهدهب 69

بهشی سییههه

- 1- عهقیدهی ئیمان، دانان و نووسینی لهنیو کورددا 73
- 2- مهلا- مهولانا خالیدی شارهزووری نهقشبهندی 75
- 1/2- لیکۆلینهوهی ژینی 75
- 2/2- دانراوهکانی 84
- 3/2- کیشهی مهلا- مهولانا خالید 121
- 3- پهسنی دهستنووسهکان 146
- 1/3- پهسنی: د- 1 146
- 2/3- پهسنی: دهستنووسهکانی دی 150
- 1/2/3- پهسنی: 2، 3 150
- 1/1/2/3- پهسنی د- 2 150
- 2/1/2/3- پهسنی د- 3 151
- 3/3- یادکردنهوهی: د- 4ی بلاوکراوه 152
- 4- مهتنی عهقیدهی ئیمان- خالیدی شارهزووری نهقشبهندی 154

پاشکۆ

- 1- عهقیدهی کوردیی ههلبهستراوی: سهمیع 167
- پهسنی 167
- مهتنی 169
- 2- پهراویزیکی پیتویست 186
- 3- فۆتۆکۆپی دهستنووس و بهلگه و وینه: 191
- 1/2: د- 1 191

پیشه کی

- ۱ -

باوهر ناکه م لهسه ر ئەم زه مینه دا کوردی بئ خه م هه بئ. من بیکیککی نیویانم، به لام خه مه که ی من بو ئاسوده یی و خه و و خوړاک نه بووه، به لکو بو ئازادی و تی گه یشتن و پی گه یشتنی هاونه ته وه کانم بووه. ده شبئ له کۆنه وه روژنبیره کانی ئەم گه له دوو چاری تالیی بووین، به لام باری من- به هۆی نه خو شیییه وه- له ئەوان توند تر بووه، هه ر بو ییکا له پیشه کیی ئەم «بابه ته» دا، ناچارم ئەو باره نا هه مواره تیکه ل بکه م، نه ک هه ر له بهر باره که خۆی، به لکو بو وه لام دانه وه ی مه لامه تی دو اکه وتنی ئاشنا بوونی ئەم بابه ته!

ئه و جا ده لیم له ژینی روژنبیره م دا خو لیای هی ندئ بابه تی ناسک بووم. بیکیکیان (ئه ده بی نامه نووسی نی کوردی) ه که تا ئه و روژ فه رامۆشه! بو ئەم مه به سته م له سالی ۱۹۸۲ دا بریاری به خو که وتن و به جئ هینانم دا، به تایبه تی بو به ره و دو له کاری روژنامه نووسی پرا دیژ دوور خرامه وه.

هه لبه ت له راییل له ی کوششدا، پیتوست بوو چا و بو ناسینه وه ی ریشه ی میژووی (په خسانی کوردی) هه لبه خه م که تا ئه و هه له و تا ئه و روژش کۆنترین په خشان- شیوه ی بابان، سلیمانی، سوړان- ی هه ر ئەو (عه قیده ی ئیمان- عه قیده ی کوردی) خالی دی شاره زووری نه قشبه ندییه که دۆستم محه مه دی مه لا که رمی لی کۆل له ۱۹۸۱ دا ئاشنا و بلاوی کرده وه! (۱) هه لپه م بوو، چه ند بتوانم که ره سته ی بابه ته که م چرو پتر بئ، سوړاخ ی هه ر نووسی نیکی دی بکه م و پشتیوانم بئ. بو ئەمه له سالی ۱۹۸۳ دا رووم کرده کتیبخانه ی ئه وقافی سلیمانی و که و قه ده ور کرده وه ی (ده ستنوسه کۆنه کان) ی گه نجینه که ی که رتبه ره که ی: لی کۆل مه حمود ئه حمه د گه لی ده ستنوسی تو مار و به کتیب بلا و کرده و ته وه! (۲) له هه لی پشکنینم دا دوو وینه ده ستنوسی دی (عه قیده ی ئیمان) ه که م بهر چاوت که وت که هه ردو له لایتن رتبه ره ی ده زگه که وه نیویان- به ژماره وه- رتیز کراوه. سه رنجم دا ئەو که سه. له ئاشنا کردنی بیکیکیاندا (به میژووی نووسی نی نه زانیی بئ) بو ییکا محه مه دی مه لا که رمیش ئاگه داری نه بووه که بئ گو مان که سه ی دیش پیی نه زانیوه!

۱- بنۆره: گۆفاری کۆری زانیاری کورد- ب ۸، به غدا، ۱۹۸۱، ل ۱۹۹-۲۲۳.

۲- بنۆره: فهرست الکتب والملخوطات في مكتبة الاوقاف المركزية في السلیمانیة- ۳ جزم: ۱۹۸۲- ۱۹۸۴.

۲/۲ : د-۲ 226

۳/۲ : د-۳ 251

۴/۲ : د-۴ «بلا وکراوه ی محه مه دی مه لا که ریم- گو تاری و مه تنی ده ستنوسه که 263

۵/۲ : د-۴ عه قیده که 287

۶/۲ : د-۵ : سه میع 307

۷/۲ : عه قیده ی سه یید ته های شه مزینی 317

۸/۲ : موناجاتی کوردی، (شیخ سادق) 323

۹/۲ : تو بیا کوردی، (مه لا مه حمود) 324

۱۰/۲ : سه ره قه له مه نامه ییکی کوردی، (مه وله وی) 325

۱۱/۲ : نامه ی فارسی، (کاک ئه حمه دی شیخ) 326

۱۲/۲ : وه قفنامه ی عه ره بی: (عه بدو رپه حمان پاشای به به) 327

۱۳/۲ : وینه ی نیگاری زیندووی، (عه بدو رپه حمان پاشای به به) 328

۱۴/۲ : چه ند وینه ییکی فو تو گرافی لی کۆل له با ژیری شام- سوور یادا! 329

ئەم دەستنوسە - باسی پتر دەکرئ - گرنگییه کە لە ئەوەدا نییە کە (نیوی روونوسکەری لەسەر نییە)، بە لکو لە ئەوە دا یە کە پەنجاو هەشت ساڵ پش دەستنوسە بلاوکراوە کە محەممەدی مەلا کەریم نووسراوە تەو!

ئەم باسانەم لە گەل پتەری دەزگە کردووە و ئاگە دارم کرد کە پرپارم دا - لە پال کارەکانی دی مەبەستم - خەریکی لی وردبوونەو و ئاشناکردنی ئەم دەستنوسە بەم. هەر ئەویش دواى ماوەیێکی کەم، وێنەى دەستنوسىێکی دی هەمان عەقیدەى خستە بەر دەستم، بە ئەم پتیه بە بلاوکراوە کە محەممەدی مەلا کەریمەو جوار وێنە دەستنوسى عەقیدە کەم لی دیار یوو، فۆتۆکۆپی سیانیان و ژمارەى رستی تۆماریشیان وەرگرت!

لە بەرەو، لە پال کارەکانی دیم، کە و تە راگواستنەوێ مەتنی هەر سێ وێنە کە و لیکۆلینەوێ ئەوان و ژینی خاوەندە کە یان. لە ئەو هەلە ئەشدا پە نام برده بەر زانا و گەورەم (شیخ محەممەدی خال) کە باب ئاسا، دەرگەى دلی، گەنجینه و کتیبخانە نایابە کە شى بو کردمەو و کۆمە لێ کتیبی عەرەبى، نامەى دیرین تا نوێ، هەر و هە دەستنوسىێکی (عەقیدەى ئیمان) ی هە لێ سترای (سەمیع) نیویکی خستە بەر دەستم و رێگە یشی فەرموو فۆتۆکۆپی بکەم (۳) کارە کەم هە لکشا بوو بو بەرەو ژووور و هاتبوومە سەر لیکۆلینەوێ گشتی مێژووێ هە لکەوتنی (پەخشانی کوردی) و باری لە ولاتی بە بە - باباندا کە لە گەرمەى چلەوێ چاودا و نیو شەوێ ۱۹/۵/۱۹۸۵، کورە گەورە کەم (کامۆ) لە پرتکدا و لە سەر بانەو - خەریکی کۆششی تاقیمانەى دوا پۆلی نامادەبى بوو - هاتە خوارەو و شپەرەو و دەم بە هاوار و پرسیار پرووی تێ کردم و گوتی: (بابە، ئەو تۆ دەرگەت لی کردوونە تەو!). سەرسامی کردم و گوتم: (دەرگەى چى و لە کێ بە ئەم نیو شەو!) گوتی: (والله سەریان پرە لە قووات خاسە!!)، تومەز نزیکەى دە کەسى پر چەکی نێروو بێ ئابروکانی ئاسایشی بە عەسى عەرەبى عێراق، سەربانە و سەربان بازبان داو تە سەربانی مالى ئیمە و بۆ سەربان بۆ پیشمەرگەى کوردستان ناو تەو. ئەوم هینایە خوارەو و دەرگەى سەربانمان داخست و (نووسینەکانی بەر دەستم) پێچایەو. ئیدی لە ئەو هەلەو دەستم لە ئەم کارەى ئیستەمە هە لگرت و ئارەزووم نە چۆو سەرى!

لە ۱۹۸۷ دا کورە گەورە کەم - بێ ئاگە لە هەموو تیکە لێیە کى سیاسى و بە تۆمەتى

لا یینگیرى شوێر شگیران - لە گەل پتر لە سەدو پەنجای کوردی جوان و بێ گونە ه کەوتە بەر کە لێبەى گورگەکانی ئاسایشی بە عەسى عەرەبەو، دواى سالی ئەشکەنجەى دێرندانە و زبندانى و هەرەشەى لە سیدارەدان و دیتنى بە نیتو (دادگەى شوێر - محکمة الثور)، خودا هەموویانى رستگار کرد و کورە کەم بە نەخۆشییە کى گرانهو بەربوو. ئەو سالە هەرگیز قەلەم پێ نەگراوە.

لە نیوان ۱۹۸۹ - ۱۹۹۱ دا، بارەکانی تەنگانەى دواى (جەنگى کویت)، هەر و هە قەومانى (رپەرین - کۆرەو) و دەر بە دەربى و گرانبى و بى کارى و گەورە بوونى کورە کانم و خۆیندنیان لە زانکۆدا، هەموو ئەمانە - سەربارى رمانى تەندروستیم - هەموو زەبرى گورچک بر بوون بو باری گوزەرانم، بە للام و رەم نە بەزى و نووچى نە دا و بە کارى نووسینە کانمەو، بە گورترەو خەریک بووم. لە هاوینى ۱۹۹۸ دا ناچار، ناچار کە و تە زبندانى مەنفا - هەندە رانەو... کۆل و بارم چەند دەر دیکى ترسناک و گیانیکی پر هیوابوو، بە تاییە تى بو رستگار کردنى کورە گەورە نەخۆشە کەم. لە ولاتی هۆلاندا گیرسامەو، دەم دەست کە و تە نیتو گەردە لولى کەمپە زبندانە نە گریسە کانەو، بى کەس و نەخۆش، لە برى ئەوان و کتیب و نووسین، هاو دەنگى، سەبوورین، رەفتارى رەگەز پە رستانە - کە بە عسیان و هەبیر دە هینامەو - تا ئە توارى ناشیرینى سەدان پە نایەرى هەمە رەنگە، جیگە یان گرتنەو. دواى نو مانگى، (دل) لە ئەو دا بو بوستى. پزیشکان ناچار مان «پاتریبە کى بچکۆلەى کۆمپیوترى» لە سنگدا بو بە هین بوونى نە بزى، بچە قیتن، ئەمەش دەبوو هەمیشە لە ژیر چاودیر بیدا بى کە لە نیشتماندا توانای ئەوتۆ نییە. هەر و هە سىپە لک، جگەر، گەدە، برپەرى پشت و هتد، تا ئە و رۆ بى دەرمان ماونە تەو.

دیاریبوو کە بە راستی کەوتوومە تى توونى دۆزەخەو، نە توانای گەرانەو دەم بو نیشتمان و نە بارگران کردنى ژینی مندالە کانم و کابانم هە یە، نە لە لای سى حکوومە تى عێراق، هەولیر، سلیمانیشدا کار و مووچەم هە یە.

راستییە کە رۆژێکم بە سالیک و سالیکم بە سەدان سەدە دەبینى، بە للام ئە گەر ئەمە چارە نووسى پاییزى تەمەنى مرۆقتى بى، دەبیت و رەى بەرز لە عۆدەى بى و زۆرانى لە گەل بگرى، بۆ بیکا - وەک هەمیشە - رێگەى بەر هە لستیم گرت و داواى کار و نووسینە کانم لە جگەر گۆشە کانم کرد.

لە نیوان ۱۹۹۹ - ۲۰۰۰ دا، هە گبە بى کارم - بە دەستى چ بە فاکس - بى گە یشت. ئەم

۳- لە ۱۹/۱۲/۱۹۸۶ دەستنوسە کەم لە ئەو زاتە گەورە یە وەرگرت و لە ۲۰/۱۲ فۆتۆکۆپی کرد و لە ۲۱/۲۱/۱۹۸۶ بۆم گێرایەو.

(بابه ته) ی له نیویدا بوو. ئیدی له نیو ئەم زیندانی که مپ و ئەوی دیدا، شه و رۆژ چلە ی چاوم دا. له پیتشه وه خووم دایه رهنجی بیست ساله م، (ئه ده بی نامه نووسینی کوردیی) و له گه ل پانکوسیی بی کجاره کی، له به ره وه به سی وینه فۆتۆکۆپیم کرد.

به لام هه ر که ته واو بووم، له سه ره تای هاوینی ۲۰۰۱ دا تووشی خوینپژانیکیی کوتوپر و ترسناکی سبپه لک بووم، نزیکه ی دوانزه رۆژئ له خهسته خانه دا که وتم و به نیوه نه شته رگه ری بی و به پلاستیک تی کردنی، رایانگرت و که هاته وه زیندانی که مپ، له ئەو باره دا که سی نه بوو په رداخی تاوم بداتی له هه لیکدا - به نیو - خوشک و له هۆلاند و دوو برا له ئەوروپادا بوون!! ئەم هه ره شه هه می شه بییه ی هه زه ته ی عیزارئیل و که می پر گیتچهل و نادیاریی داخوازیی په نابه ریم - چوار سالی برد - به تابه تیش ترسی له نیو چوونی ئەم هه گبه نووسین و کاره نیوه چلانه یه که هه موو مو لکی نه ته وه که من، ناچار یان کردم گشتیان خه ر که مه وه و له مالی هه ره هاوه لی به شه ره ف و دل سوژم (مه حموود ره زا ئەمین) ی نیشته نیی دووره باژیریکیی هۆلاند دا دایینیم تا بپارزین و ئەگه ر عیزارئیل مو لته تی فه رموو و له ئەم ولاته دا مامه وه، له به ره وه بابه تاو و بابه تم بۆ پۆست بکات کار یان تیدا بکه م! ئەو هاوه له جوامی ره و هاوه لیکیی دۆستم (نازاد کاکه ره ش) پیکه وه هاتن بۆ دیده نییم و هه گبه که میان برد که به شیکم جودا کردبووه - ده ستنوسه هه ره گرنگه که ی ئەم بابه ته یشی له نیو دابوو - تا له تاینده ییکیی نزیکدا کار یان تیدا بکه مه وه.

هه ر له سه ره تای به هاری ۲۰۰۲ دا که مافی په نابه ریتیم پێ برا، ده بوو چاوه نوژی ده ستگیربوونی کولانه ییکیی دی بکه م که سنووری دیار نییه، من هیزی چاوه نوژیم نه مابوو، به تابه ته ی له مانگی حوزه راندا دیسان تووشی خوینپژانیی سیپه لک بوومه وه و بی ویزدانیی پزیشکه که م دیت که له بریی فریا که وتمم ناگه داری کردم گویا چاره م نییه و ژینم به به ره وه نه ماوه، هه ر بۆ ییکه ده ره ده که ی جگه ریشم ده رمان ناکرئ. ئیدی بریاری گه رانه وه م دا بۆ نیشتمان تا له نیشتمانه که مدا بنیتریم، به لام له به ر گه رما گه رانه وه م دواخت بۆ پاییز.

له ئەو هه له دا هاوه له دل سوژه که م (مه حموود ره زا ئەمین) له سه ر سه فه ر بوو بۆ دیده نیی نیشتمان و تکام لی کرد تا ئەو ده گه رپته وه و سه ره ی سه فه ری من دی، به شه کاری (رۆژنامه ی پزیشکه وتم - سلیمانیی) بۆ پۆست بکا تا چه ند بتوانم و تا پاییز ته واوی بکه م. ئیدی بۆیی ناردم و به نه خوشبیه کانه وه که وتمه چله ی چاو. تا ئەو له مانگی ئەیلوولدا هاته وه، کاریکی باشم کردبوو، به لام له پرێکدا راوه ستام که هیندی سه رچاوه ی

کاره که م لی برابوو، به خه یالی خۆم ئەو هاوه له م له بییری چوه بیاننیری. له گه ل چاوه نوژیی هاتنه وه ی ئەو و ده ستگیرکردنی ئەوه ی مه به ستمه، من له لای خۆمه وه له گه رانه وه م بۆ نیشتمان پاشگه ز بوو بوومه وه، چونکه (لالۆ) کوره نیوئنجیبه به خشنده و ژیر و خۆشه ویسته که م هاوسه ری هه لپژاردبوو، به ره وام نه زانیی ژینی نوتی به ئەم ده رده سامناکانه مه وه گیرۆده ی دامایی و تالیی بکه م. بگه ر بریارم دا له زیندانی غه ربیابه تیدا بزم خۆشتره له ئەوه ی ژینی تال بکه م، ژینی (لالۆ).

که هاوه له که م له مانگی ئەیلوولدا گه رابه وه، له لاییکه وه کولانه ییکیی هه وانه وه ی نویم بۆ ده رچوو بوو که ده که وته ئاوییه کی چه په کی سه ر سنووری هۆلاند - ئەله مانیا و ده بوو له ۲۲ / ۱۰ / ۲۰۰۲ دا بگوتیمه وه. هه ر که هاته وه ئەم هه والانه م لی ئاشکرا کرد و داوی ئەو (که ره ستانه) م لی کرد که له هه گبه که مدایه، هه ره ها سه ر له نوژی داوی به شه کانی دی (ئەم بابه ته) م لی کرد تا پیکه وه بۆ بنیری و له به ره وه، له کولانه نوئییه که مدا کار یان تیدا بکه م، که چیی چه ند رۆژئ خۆی ماندوو کرد و گه را، هه ر بۆیی نه دۆزرایه وه گویا ئەوانه ی تیدا نییه! ئەم هه واله ته زاندمی و له تاو دا په نام برده به رماله دۆستانی دیم وه ک (ئاسوی مام عومه ر) و (لوقمان فه رحان قاسم - بابی بارین) نه بادا ئەم (به شه کارانه) که وتبیتته لایان، که چیی هه موویان ییک وه لامیان هه بوو؛ لامان نییه (۴).

له ۱۵ / ۱۲ / ۲۰۰۲ دا لۆکه م به ته له فوون - دوا قسه ی نیوانمان بوو - ناگه داری کردم که وینه ی هه ره ده ستنوسه کۆنه که ی (عه قیده ی ئیمان) و داواکراوه کانی دیی دۆزیوه ته وه و به هاوه لیکیی (شاهۆ) ی برای له سویدا ناروونی و به ئەم نزیکانه ده مگاتی. دل م روون و وره م به رزیوه. له ئەو لاوه شه وه کاکه مه حموود ره زا ئەمین جانتایی نووسین و به لگه نامه و

۴ - نیسته و ئەوساش چه ند بیرم گوشیوه، ئەم ون بوونم به وینه ی ریکه وتی بی هوه ده هینیتته پیش چاو. من له دوا دیده نیی ئەم دوو هاوه له مدا، به جودا ئەو (که ره ستانه) م له کیسه ییکیی ره شی نایلونی زیلدا ناخیی بوو. دل نیام ییکیی له ئەواندا به هه له کیسه که ی به زیل زانیوه و فریتی داوه. ئەو کیسه یه، وینه ی هه ره کۆنی (عه قیده ی ئیمان) و پانکوسیی هه رسج ده ستنوسه کانی و لی کۆلینه وه ی ئەوان و رۆژگاری هه لکه وتنی په خشانیی کوردیی له ولاتی به به دا، هه ره ها چه ند که ره سه ته ییکیی (رۆژنامه ی پزیشکه وتم - سلیمانیی) و کۆمه لی کتیبی به نرخی کوردیی و سه رچاوه ی عه ره بیی و چه ند وینه ییکیی ده گه م و زۆر کۆنی فۆتۆگرافی هیندی به نیویانگی کوردی تیدا بوو. به لام به ئەوه ی باش بوو فۆتۆکۆپیی (دوو ده ستنوسه ی عه قیده که) و (ژینی خالید شه ره زووری نه قشه ندیی) و (عه قیده ی ئیمان) ی هه له به سترای (سه مبع) نیو، له ئەو کیسه یه دا نه بوو.

کتیبی بۆ پۆست کردم.

هێشتا که رهسته نێردراوه کانی نیشتمانم بێ نهگه شت بوو - له گهرمه ی پێنج فهرزه نوێژ کردن و چاوه نۆزییدا - له پێچیدا، له ۲۸/۲/۲۰۰۲ دا هه والی جوانه مه رگ بوونی (لالۆ)م بێ گه شت که تهخت و بهختی ههستی می رماند و هیزی نهژنۆ و قه له می شکاند و هه رچی ئه لف و بێ و کاریکی نووسین هه یه، هه موو بوون به تارما ییه کی بێ هووده. هه ر ئه و پرۆژه هه مووی پێچرا به وه و دامه ده ست کاکه مه حموود تا بۆ پرۆژگار بیانپاریزی و پرۆژگاری - دوا ی خۆم - ئه و خۆی یان نه وه کانم کاریان ته واو بکه ن... به ئه م پێیه بووم به په ریکی سووکی بێ کیش به ده م گه رده لوولی بێ هووده بیه وه و دیار تاخیریش بووم.

به ته مای گه رانه وه بووم بۆ نیشتمان، به لām به هبوا ی مافی هینانی کابانم و کیژه تاقانه داماهه کانم، هه ره ها له بهر ناله باری و کیشه ی ته واو نه بوونی (کامۆ) و (شاهۆ) ی ده ربه ده رانی سوید و بریتانیا، مانه وه م په سه ندر کرد. هیوا ی بیکه م - دوا ی چوار سا ل چاوه نۆزی و لێ نه پرسینه وه - پووج ده رچوو، بۆ بیکه پرارم دا ئه و داماهه ش نه که ونه زیندانی مه نفاوه، تا ئه و پرۆش که ۲۸/۲/۲۰۰۳ ملیاره هه والی کاره ساته که م له کوره کانم شار دووه ته وه.

ئه م ماوه یه، به ئه م له ش و لار و ئه م زیندانه وه، قه له م شه ره مه ساره وینه ی ژینی مه مره مه ژیم بکیشی، به لām تا ئه م دوا ی میژووه سات نه بووه وینه جوان و ده نگه و وربا که ی (لالۆ) نه م ورووژین، نه م ته زین، نه م جوو لین... لالۆ قوتابی دوا پۆلی سه ره تایبی بوو که له گه له ده هات بۆ کتیبخانه ی نه وقافی سلیمانیه. من ده وری ده ستنوسه کو نه کانم ده کرده وه، ئه ویش خه ریکی خویندنه وه ی جزمه کانی مه وسووعه ی (ئه له عریفه - المعرفه) بوو.

بێ له پێوه ندیه ی باب و فره ندیه ی، پێوه ندیه کی پیرۆزیشمان له نیواندا بوو، ئه و شه یدای خویندنیکی پێشکه وتوانه و من خو لیا ی خوینده واری و خزمه ت.

دوینێ وینه ی هه ره ده ستنوسه کو نه که ی (عه قیده ی ئیمان) و کو مه له به لگه نامه ی دی که بۆ نارد بووم، پۆست له لای (شاهۆ) ی برابه وه گه یان دییه دهستم، که چاوم به ئه وانه روون بۆ وه، زایله ی دهنگی (لالۆ) له گیانه وه ده هات: (با به، تو هه میشه خودا، کورد و کوردستان، ئیمه و زانست له نامیزی گیان، له په زمی دل و له روونایی چاوتدا نابوو، چۆن ده بی بوه ستیت؟ مه وهسته، گو ر بگه ره وه، ته هه ددای بێ هووده بی بکه!)

ئه وه پریارم داوه به گوتی هاواری راست و په وانی بکه م، هه ر بۆ بیکه پریارم دا -

به ته له فوون - داوای ده ستنوسه کانی دی عه قیده کان و ژیننامه ی خاوه نده که ی بکه م که له هه گبه کانی لای کاکه مه حموود دان، به لām وه کو ئه م کاره شم به جی هینا وه هه رچه ند ده که م له خۆ رانا بینم هینانه بیر بکه مه وه، قه له م بگرم و بکو لمه وه.

راستییه که ی ئه وه په شیمانیم هینا و پریارم دا ته له فوون بکه م که ئه و دل سوژه هیچم بۆ نه نیر، چونکه به راستیه هه ست ده که م به ته واو بووم، بێ له بروای پزیشک هه ست به شکستی ته واوه تیه ده که م!.

-۲-

ئه ورۆ ۲۵/۶/۲۰۰۳ ملیاره و شه ش مانگه (لالۆ) که م به جهسته له نامیزی خاک و خۆلی گردی «سه یوانه» دا به. باری خۆم و خیزانم مه مره مه ژیه، به لām ئه وه ته - به زه بری گیانی لالۆه - قه له مم گرتووه و پریارم داوه چه ند با به تیکی عه ره بییه بنوسمه وه (۵).

-۳-

له ئه ورۆه که ۲۲/۷/۲۰۰۳ ملیاره و فۆتۆ کو یی کتیبه عه ره بییه که م ته واو کرد، پریارم داوه بکه ومه وه کار له عه قیده نامه که دا.

-۴-

چل و سه وت سا له ولاتی هۆ لاند گه رمای ئه و سا لی نه دیتووه، په ی گه رما چل و چواره، پانکه بیکم نییه و چه ندم کرد له بازاردا دهستم نه که وت. خنکاو م، له چایخانه بیکدا که هیندی فینکه، ئه ورۆ که ۱۰/۸/۲۰۰۳ ملیاره له نووسینه وه ی (عه قیده نامه) هه ره کو نه که بوومه وه.

-۵-

ئه ورۆ ۱۳/۸/۲۰۰۳ ملیاره، له کونجی زیندانه که مدا که و ته ته واو کردنی ئه م پێشه کییه که بیرم تیژ کردۆ ته وه بلیم:

۵- با به ته کانی (وثیقه تاریخیه مفقوده لادانه متهم معروف) و (قراة موثوقه للوضع الکوردد الاجتماعی بعد الحرب العالمیه الاولی) و (عریضة شکوی لنخبة السلیمانیه الی سلطان الدوله العثمانیه) و (باقة رسائل الشیخ معروف النودییهی البرننجی شهاده علی عهد ذاته) بۆ کتیبه عه ره بییه که م که نیوم له (دراسات صحافیة ثقافیة کوردیه) وه گو زیی بۆ (باقة دراسات کوردیه) که له ۱۹۹۱ هه چاوی نۆزی چاپه.

۱- نازانم رۆژانی داهاتووم چۆن ده‌بیت و ئایا حەزرتی عیزارئیل بواری تەواوکردنی ئەم کارە دەدا یان نا؟

۲- ئەگەر بواریم بوو، بەرگەیی درێژداری ناگرم و لەبیری هێنان و بردنەوهی جودایبەکانی وشە و رسته گۆردرا و داتاشراوەکانی نێو دەستنوسەکانی (عەقیدەیی ئیمان)، پرپارم دا، دەستنوسەکان -و هەک خۆیان، بەنوسینەوه‌کەیی چوارەم دەستنوسەیی محەممەدی مەلا کەرمەوه- چاپ بکرتین کە ئەمە نەک سووک کردنی باری منە، بەلکە دەرڤە تێکی روونە بۆ لێ کۆڵەکانی زمان و ئەدەب تا لە لایبیکەوه باری گۆرین و دەستکاریی هەمان پەخشان- عەقیدە نامە و باری رێنوسیشیان ورد بناسنەوه.

۳- پێی ویستم زانیی لە ئاستیکی ماقوولدا، کۆمەڵە باسیکی کورد و کوردستان تا هەلکەوتنی هونەری پەخشان و هەلبەست و هۆنراوه -لە ئەدەبی گەل و نووسراودا- بنۆتیم بەشکو خۆتێندەوار روونتر لە باری هەلکەوتنی ئەم پەخشانە- عەقیدە نامە یە تی بگات و باری گۆرینەکانی بیر و پیشکەوتنی نووسینی پەخشانێ کوردیی بیین.

۴- دەبوو «فەرھەنگۆکی» رێک بخەم، بەلام هەستم کرد تەواوکردنی کارەکە لە پێشترە بۆییکا فەرماوێش کرد.

۵- هەموو مەبەستیکی کارەکەم بە تەنێ ئەو یە، ئەم دەستنوسە هەرە کۆنە و راستییە کەیی کۆنیی و دانانی لە میژووی ئەدەبی کورددا ون نەبێ.

۶- دەستنوسەکان، بە عەقیدە هەلبەستراوە کەیی (سەمیعی) نێووە، چوارن... هەرە کۆنە کەیی کە ییکەم جارە بخرتێتە روو، ژمارەیی تۆماری لە دەزگەیی ئەوقافی سلیمانیدا دیارە و لەبەر دەستەم، بەلام دوو وێنە دەستنوسە کەیی دی ژمارەکانم لە دەست داوه و لێ ون بووه.

ئەم دوو وێنە دەستنوسە -و هەک بلاوکرادە کەیی محەممەدی مەلا کەرم- گۆرین و دەستکاریی رسته و وشە و رێنوسیان بە ئاشکرا پێو دیارە و نرخە کە یان هەر ئەو یە و ئەویشە کە درێژە یان داوه بە بلاو بوونەوهی عەقیدە کە لە نێو خۆتێندەوارەکانی سەردەمەکانیا. من لە جێگەیی تاییە تیدا کە مەن قسەیی دییان لێ دەکەم.

عەقیدە هەلبەستراوە کەیی (سەمیعی) نێویش -کە فۆتۆکۆپییە کەیشی چاپ دەکری- بۆییکا نواندوومە تا بزانی کە (عەقیدەیی ئیمان) کاریگەر بووه و بە شێوێ (هەلبەست) ییش لە نێو کوردەواریدا بلاو پۆتەوه و دیارە هاوتایشی لە شوێنانی دی

کوردستاندا لە کۆنەوه باو بووه. ئەم باسەم لە بابەتی (عەقیدەیی ئیمان- دانان و نووسینی لە نێو کورد) دا روونتر کردۆتەوه.

۷- عەقیدە دەستنوسەکانی بەردەستم و ئەوهی بلاوکرادەیی محەممەدی مەلا کەرمیش، بەرێز و بە نیشانەیی تاییەتی ئەوهه نواندووه:

ییکەم: هەرە دەستنوسەیی کۆن بە شێوێ، (د- ۱).

دووم: دەستنوسەیی دووم کە نێو براوه بە (لویبوعە قایید- لب العقائد) بە شێوێ (د- ۲). سییەم: دەستنوسەیی سییەم کە لە لای پەرەکانیدا نێوکانی (محەممەد مەزناوی) و (مەزناوی دووم) هاتووه، بە شێوێ (د- ۳).

چوارەم: مەتنی عەقیدەیی بلاوکرادەیی محەممەدی مەلا کەرم بە شێوێ (د- ۴).

پێنجەم: دەستنوسەیی (عەقیدەیی ئیمان) ی هەلبەستراوی (سەمیعی) نێو لە پاشکۆدا بە شێوێ (د- ۵) کە ئەمیش ییکەم جارە بلاو بکرتێتەوه.

۸- لەبەر باری تەنگم و دەستگیر نەبوونی سەرچاوهی پێ ویست، بۆم نەکرادە ژین نامەیی کەسەکان، بە تاییەتی (سەمیعی) و (مەزناواییەکان) ورد بنۆتیم. چەندم پێ کرابی و لەبیر دابی، هێندەم گوتووه.

۹- ئەو نێو نیشانەیی بۆ کتیبە کەم داناوه، پێم وەهێه راستتر و رەوانترە.

ئیدی ییکێ لە باری من و سەرەمەرگدابی، دیارە هەر کە موکورتی لێ دەقەومێ، خودا بکا بیروا و لێ کۆلینەوهم سەرکیش و هەلەیی گەورەیی نەبی و توانیبیت ئەم ئەرکە بە جی بهیتم و گیانی پاکیی (لالۆ) ییش کە مایەیی بووژاندنەوهی بوو، رەنجیدە و (ناکام) نەبی. لەدوا دیریشدا دەبێ سوپاسی نووسەری کورد، هاوێلی هەرە بە شەرەف و دلسۆزم کاکە مەحمود رەزا ئەمین بکەم کە قەلەم ناتوانی دانسانی چاکە و جوامیری بگتیربێتەوه، خودا پاداشتی غیرەتی بداتەوه (*).

ئیمزا

بابی لالۆ

۲۰۰۳/۸/۱۴ ملیار

زیندانی مەنفا، ستیل- هۆلاند

(*) کارەکە بە پشتیوانی خودا نبووه شەوی ۱/۹/۲۰۰۳ ملیار تەواو بوو.

به نیتوی (کار دۆخیی) یه وه سه ربان بهرز کردۆته وه و گۆبا (کوردی) ئه وورۆ وه چه یانه، به لام رای پیچه وانهش هه یه و گۆبا (کورتییه کان) ی نیشته جیتی ولاتی «میدیای بچووک» با پیره گه وری کورده.

هه چۆنی بی ویرای راگۆرکیی زاناکانی میژوو، زۆریه یان ییکدگیرن که گه لی (کوردی) ئه وورۆ (مادی) و ئاریی نه ژاده، ته نانهت کوردناسی ئه ووتۆ هه یه (زه رده شت) خۆی به ها وولاتی کوردستانی خۆرئاوای ئه وورۆ ده ژمیتریت.

ئه گه ره له ئه و سنوره میژووییه و له ئامیزی ئه و سه جه ره یه دا نیو و گه لی (کورد) هه لکه وتبن، ئه وه وشه و نیو و شوینی، ولاتی به نیوی (کوردستان) هه له سه ده ی دوانزه ی عیسیای و فه رمانه وایی (سه لجووکه تورکمانه کان) دا ده رکه وتوو و به ره به ره هیندی ده و له تچکۆتیکی کورد له ئیره و ئه ویدا هه لکه وتوون وه ک: (روادییه، دۆسته کیی، شه ددایی، هه زبانیی، عه یاریی هتد...)، دواتریش کۆمه له میرنشینی هه لکه وتوون، به لام هه رگیز - تا ئه وورۆ - ئه م ولاته و گه له که ی له ژیر ئالای فه رمانه وایی ییکگرتوو. ئازاد نه ها توونه میژوو وه.

ئه و باره درێژه ی کیشاوه، به لام قه ومانی جه نگی گران ی په نجا ساله ی نیوان (سه فه و بییه کان) ی مه زه ب شیعه و (عوسمانییه کان) ی مه زه ب سونه که دوا جه نگیان (جه نگی چالدیران: ۹۲۰ک - ۱۵۱۴ز) بووه ئه و جا هه لکه وتنی په یمانامه ی نیوانیان هه ره له (په یمانی ئه ماسیه: ۹۶۳ک - ۱۵۵۵ز) هه و تا دوا په یمانی ئیرانی قاجاریی و تورکی عوسمانییه که ناسراوه به (په یمانی دووه می ئه رزه رۆم: ۱/ ۴/ ۱۸۴۷ز) هه موو کارتیگه ربوون بۆ به رزیی و نزمی ئه و میرنشینه کوردانه... ده می سه ره خۆی ته وا و ده می نیمچه سه ره بخۆ و مل که چی فه رمانی لاییکیان بوون، سه ره ئه نجام هه ردوو لا به مه به ستنی په ره سه ندن و تالان کردن، به زۆر و سته م و ئاژاوه نانه وه له نیو خانه دانه کانی میرنشینه کاندان، له به ره وه توانییان قریان تی بخهن و تا نیوه ی سه ده ی هه ژده ی عیسیای به ته وا وه تی پاکۆیان دان. به ئه و پییه ش کورد و کوردستان وه ک دوو به شی داگیرکراویان مانه وه و جه نگی ییکه می گیتیش له ۱۹۱۴ز - ۱۹۱۸ز. دا باری گرانتر کردن که به شه داگیرکراوه که ی عوسمانییه کانی کرد به سی که رته وه، که رتیکی بۆ تورکیای که مالیی هیشته وه - کوردستانی باکوور - و دوو که رته که ی دیی خسته پال دوو ولاتی تازه دروست کراوی: (عیراق) و (سوریا) ی عه ره ب.

به شی ییکه م

۱- سه رنجیکی میژووی خیرا

ئه م ولاتی (کوردستان) ه ی ئه وورۆ، مه له ندی ژین و هه لکردی دیرینی مرۆقاپه تییه، به راده یی ده بیژری (نوح) په یامبه ر و تۆفان هه ره له ئه م ولاته دا هه لکه وتوو و قه و ماوه. ئه و باسه ئه گه ره تا ئه وورۆ ئه فسانه بی، ئه و راست و په وان زانست ده ریخستوو و جه ختی کردوو که پیش هه لکه وتنی میژوو، مرۆقی هه ره کۆن و ناسراو به (نیانده رتال) لاشه که ی له ئه شکه وتی «شانیده ر» ی ئیسته ی سه ره به باژیری «پواندن» و هه رو هه ییکه م گوندی کشت و کێلدار له نیوچه ی «گه رمیان - گوندی چه رمۆ» دا دۆزارونه ته وه (۱).

ئه م ولاته سه خته، پر چیا و دارستان و له وه پ و ئاو و رووبار و به راو و به ره، دواتر کۆمه له گه لیکی به نیویانگی میژووی کۆنی تیدا ژیاوه وه ک، (ماده کان، سو مه ره کان، ئاشووره کان، کاشیبه کان و هتد) و هه ره ییکه ییش له ئه مانه و له سنوورکی میژوو دا، په لاماری ییکدی یان ولاتانی دی وه ک (کلدان، بابل) ه کانیان داوه، تا پراونه ته وه!

ماده کان: گه لیکی کۆن و توانا و پر ده سه لات بوون. په یامبه ری ییکتا ناسیان (زه رده شت) و کتیبی دینیان (ئاویستا) بووه، بیژراوه له سه ره تای سه ده ی حه وته می پیش عیسا په یامبه ردا هه لکه وتوو، دوا یی ژیر که وتوو و (کۆرۆش) ی پاشای ولاتی فارسی زه فه ری پی بردوون، ولاتی لئ زه وت کردوون. به لام ئه م و ولاته که ییشی له ۳۳۰ ی پیش عیسا دا تووشی په لامار و زه وتکاریی (ئه سه که نده ری ما کا دۆنیی) و دوا ی ئه ویش و هی دی، تا له ۶۳۳ ی عیسا ییدا به هاتنی ئیسلام ده سه لات و ولاتیان له ده ست دا و ژیرماله بوون، ته نانه ت زمانی فارسیی په کی که وت، عه ره بیی خۆی دا کوتا، په و اجی بوو.

هیندی سه ره چاوه ی میژوو ده لێن (ماده کان) ساتی له نیوه ندی فه رمانه وایی (ئه خمینییه کان) دا کویربوونه وه، له ده ورو به ری سالانی ۴۰۰ ی پیش عیسا دا خۆپراستان

۱- به پیتی لئ کۆلینی ئارکیۆلۆجی - شوینه وارناسی، گوندی «چه رمۆ» له نیوچه ی (زه رزی) دا یه. زه رتیش مانای روونه. (ئاوی زیرین - زبی زیرینه!).

جیگه‌ی باسه هه‌ره میرنشینی به‌نیوانگی دوا رۆژگار، میرنشینه‌کانی (هه‌کاری- جزیرا بۆتان) و (موکری) و (ئه‌رده‌لان) و (به‌به- بابان) و (سۆران) بوون^(۲).

بنچینه‌ی فه‌رمانه‌وه‌وایشیان میراتگری عه‌شاییری بووه و له‌ باه‌وه‌ بۆ کوپ، برا، که زۆریه‌یان له‌سه‌ر ده‌سه‌لات کوشت و کوشتار و تالان و پرۆیان به‌رامبه‌ر به‌ییکدی نواندووه.

۲- ئایینی کورد

کورد وه‌چه‌ی (ماده‌کان) بی، دیاره‌ زه‌رده‌شتیی ئایین بووه^(۳).

به‌لام دوا‌ی ده‌سه‌لاتی ئیسلامه‌کان ئه‌ویش چۆته‌ ژیر ئالاه‌ه‌ بۆییکا زۆریه‌ی سوننه‌ و شافیعیی مه‌زه‌ب، هیندیکیشی -ژیر مال‌ه‌ی عه‌جه‌می ئیران- شیعه‌ مه‌زه‌بن و کۆمه‌لانیکی دیشی ئیزیدییی و عه‌لیوللاهین.

۳- زمانی کورد

وه‌کو زانا کوردناسه‌کان ریشه‌ و پێوه‌ندی زمانی کورد ده‌به‌نه‌وه‌ بۆ کن زمانی (ئاویستا) و به‌زمانیکی ره‌سه‌نی خاوه‌ند په‌سن و پیزی تایبه‌تی ده‌ژمیترن، میژوونوسی کورد (شه‌رفخانی بدلیسی) دابه‌شی چوار شتیوه‌ی سه‌ره‌کیی کردووه‌: (لوری) و (که‌له‌وری)^(۴) و (گۆرانی)^(۵) و (کرمانجی).

۲- پێته‌خته‌کانیان به‌رپێژ ئه‌مه‌ بوون: نامه‌د- دیاره‌کر، مه‌هاباد- سابلان، شاره‌زور- زه‌لم- سنه‌، ماوه‌ت- قه‌لاچۆلان- سلیمانیی، رواندز.

۳- گه‌لی لێ کۆلین هه‌یه‌ -راستین- ده‌بێژن که‌ دوا‌یی چونه‌ته‌ سه‌ر ئایینی عیسا.

۴- لوپستان له‌لای هیندی میژووناس کوردستانی باشووره‌ و شتیوه‌ی زمانه‌که‌یش به‌ کوردیی ره‌سه‌ن ده‌ژمیترن. من له‌گه‌ل ئه‌و رایه‌م و نیوپردنی کوردستانی -عیراق- باشوور به‌هه‌له‌ ده‌زانم و راسته‌که‌ی کوردستانی نیوه‌نده. جیگه‌ی خۆتی -بی له‌ لیکدانه‌وه‌ی میژووناسان و زمانه‌وانه‌کان- من خۆم له‌ زیندانه‌کانی مه‌نفادا چه‌ند ئاشناییکی زمان «که‌له‌وی» م هه‌بووه‌ و به‌ئه‌نقه‌ست و دوور و درپژ ناخاوتووین و په‌ندی پیشینان و مه‌ته‌ل و گۆرانییمان گێراوه‌ته‌وه‌ و سه‌ره‌نجام ته‌واو له‌بییک گه‌یشتووین و هاوسۆز بووین.

۵- شتیوه‌ی گۆران «کرماشان» و «سنه» و هیندی نیوچه‌ی شاره‌زور ده‌گرته‌وه‌.

به‌پیتی باری راستی زمانه‌وانیش، کورمانجیی دوو شتیوه‌ی زاری لێ ده‌بیته‌وه‌، کورمانجیی باکوور، باشوور^(۶).

۴- باری خۆپندن و خۆپنده‌واری

گه‌لی کورد -لێ کۆلینه‌وه‌ی نووسه‌رانی عه‌ره‌ب و کورد جه‌ختی بۆ ده‌که‌ن- ییکیکه‌ له‌ گه‌له‌ دیاره‌کانی دلسۆز و په‌رۆشی ئایینی ئیسلام و داب و ده‌ستوور و زانستی. له‌ باژیره‌کانیه‌وه‌ تا ئه‌وپه‌ری گوندی چه‌په‌ک مزگه‌وت و فیرگه‌ی خۆپنده‌واری ئیسلامییان تیدا ئاوه‌دان کراوه‌ته‌وه‌. میره‌کانی، خه‌لکه‌که‌ خۆی، خه‌رجیی ئاوه‌دانیی، مووچه‌ی مامۆستایانی، بژپیی شاگرده‌کانیان گرتۆته‌ ئه‌ستۆ. گه‌لی مامۆستا گوند، زه‌وی و زار، کانیی و جۆگه‌یان پێ به‌خشاوه‌، به‌لام وه‌کو هه‌زاران زانی به‌نیوانگی گۆش کردووه‌ - فه‌ری زۆریشیان بۆ گه‌ل و ولاتی دی و زانست و زمانیان بووه‌- ئه‌وه‌ له‌به‌ر نه‌ریتی کۆمه‌لایی عه‌شاییری که‌ پتر لاوچاکیی و ئازاییتی و نیوانگی په‌سه‌ندتر کردووه‌، هه‌روه‌ها له‌به‌ر پشیویی سیاسی و ناله‌باری گوزه‌ران، پێژه‌ی خۆپنده‌واریی که‌م بووه‌ و وه‌ک ئه‌ورۆ پێ خۆپندن هه‌موو که‌سی باو نه‌بووه‌.

شاگردی تا له‌ زانسته‌کانی «عه‌قلیی» و «نه‌قلیی»^(۷) ئیجازه‌نامه‌ی -شه‌هاده‌ی-

۶- کورمانجیی باکوور کورده‌کانی کوردستانی باکوور (ژیرماله‌ی تورکان) و کورده‌ ئیزیدییه‌کان، کورده‌کانی کوردستانی خۆرناوا (ژیرماله‌ی سوریا عه‌ره‌ب) و به‌یرووت، هیندی له‌ کورده‌کانی باکووری خۆرناوای کوردستانی خۆره‌لات (ژیرماله‌ی عه‌جه‌م) و کورده‌کانی کوردستانی نیوه‌ند (ژیرماله‌ی عیراق) که‌ نیوچه‌ی «بادینان» ده‌گرته‌وه‌. کورمانجیی باشووریش -راستتر نیوه‌ند- نیوچه‌کانی ولاتی جارانی (سۆران) و ولاتی (به‌به‌)، ولاتی (موکری) ده‌گرته‌وه‌ که‌ بییکه‌م و دووهم کوردستانی نیوه‌ندی (ژیرماله‌ی عیراقی عه‌ره‌ب)، و سییه‌میان کوردستانی خۆره‌لات (ژیرماله‌ی عه‌جه‌م)ه‌.

۷- زانسته‌کانی نه‌قلیی، ئه‌و زانسته‌ شه‌رع‌کراوانه‌ی (قرآن) و فه‌رماییشه‌کانی په‌یامبه‌ری ئیسلام محمه‌ده‌ که‌ ده‌ستکاریان ناکریت و تایبه‌تن به‌میلله‌تی ئیسلام. له‌ ئه‌م سه‌رچاوانه‌شه‌وه‌ زانستی دی هه‌له‌ده‌قۆلین وه‌ک، هه‌دیس، ته‌فسیر، فیه‌قه‌ و ئوسوولی فیه‌قه‌، عه‌قاید، زانسته‌کانی قسه‌، زمان، نه‌حو، سه‌رف، به‌یان، به‌لاغه‌، ئه‌ده‌ب. زانسته‌کانی عه‌قلیی ئه‌و زانسته‌یه‌ که‌ دانایی مرۆف پێکانی و بنچینه‌ی داناو و فه‌ریان لێ ده‌ستگیر ده‌بێ و به‌کاری ده‌بن، وه‌ک فه‌لسه‌فه‌، پزیشکی، گه‌ردوونناسیی، بێرکاری، ئه‌ندازه‌، سروشتناسیی، میژوو، موسیقی و هاوتاکانیان، به‌لام له‌ کوردستاندا له‌ پێزی هه‌ردوو زانسته‌که‌دا -نه‌قلیی و عه‌قلیی- پتر نه‌حو، سه‌رف، =

وهرگرتوه و پلهی «مه‌لاییتی» پی براره،^(۸) زۆری ویستوه.

شاییتییان لی داوه.

وه‌قفنامه‌که عه‌ره‌بیه و کوردیه‌که‌ی ئەمه‌یه:

(ئیدی، ئەوه سهرکه‌وتم، هه‌رچی عه‌قارمه و به‌کرین بوونه‌ته مولکم له باخ و به‌راوو خان و دوکان و زه‌ویی و جوگه و تیماره‌وه، تا ئاوی و گونده‌کانی شاره‌زور و ده‌وروبه‌ری، کۆیسنجق و ده‌وروبه‌ری، هه‌ولیر و ده‌وروبه‌ری، که‌رکووک و ده‌وروبه‌ری، مه‌ریوان و گونده‌کانی، هه‌موویانم بریه‌وه بو فیرگه‌کانی قه‌لاچوالان و مامۆستا و شاگردانی، هه‌روه‌ها مزگه‌وته‌کانی و پرده‌که‌یشی، دیسان به‌هه‌مان شیه‌ له شاره‌زوردا، بو هه‌تیوه خوینده‌کانی نیو قه‌لاچوالانیش، رۆژوو گره‌کانی دوای ده‌ی رده‌مه‌زان و هیندی رۆژانی دی. هه‌روه‌ها بو میوانخانه و واعیز و وه‌رگیتر و دانه‌ره‌کان، بو فیرگه‌ی گولعه‌نیه‌ر -خورمال- و مامۆستایان و شاگردانی و مزگه‌وته‌که‌ی، بو فیرگه‌ و شاگردان و مامۆستایانی ئاوی کۆیی، بو فیرگه‌ی هه‌ولیر و مامۆستایانی، بو دوو فیرگه‌که‌ی که‌رکووکیش که‌ دروستمان کردوون و بو شاگرد و مامۆستایانی که‌ سهرگه‌رمی کتیه‌که‌ی «حوجه‌ج» ن به‌جوی). (۱۰)

له ئەو ماوه‌یه‌دا گه‌لێ فیرگه‌ و مامۆستا و ئەم باژیر و ئەو ئاوی و ئەو گوندی میرنشینه‌کانی پیاوه‌ که‌ به‌نیوانگه‌کانی له ئەم شوینانه‌دا بوون: نامه‌د- دیاره‌که‌ر، بانه، بایه‌زید، بیاره، پینجوتین، تورجان، ته‌که‌به، حه‌ریر، خه‌ریان، زیاره‌ت، رواندز، رۆست، سلیمانی، سنه، شه‌قلاوه، شنۆ، قه‌لاچوالان، قه‌رداخ، که‌رکووک، کۆیی، گراو، گه‌لا، گولعه‌نیه‌ر، خورمال- خورماد، ماوه‌ران، مه‌هاباد، سابلاخ، هه‌زارمێرد، هه‌ولیر و هتد...^(۹) له ئیره‌دا وینه‌ی به‌لگه‌ییکی میژووی گرنگ بو پشت گرتن و پیز لی نانی خوینده‌واری و زانست، مامۆستایان و زانایان ده‌نویمن که‌ (سلیمان پاشای خالید پاشای به‌به) له سالی ۱۷۶۰-۱۷۶۱ز. دا سامانیکی زۆری بو مزگه‌وت و فیرگه‌، مامۆستایان و شاگردانی شوینانی زۆر -وه‌قف کردوه- بریه‌ته‌وه و گه‌لێ زانا و مامۆستای رۆژگاره‌که‌ی مۆری

=مه‌نتیق، ئیستعاره، وه‌زع، موناژه‌ره، عه‌قاید، ئوسولتی فیه‌قه، گه‌ردووناسی، به‌لاغه، حه‌دیس، ته‌فسیر، خویندراون و له هیندی نیوچه‌شدا بیرکاری و گه‌ردووناسیش فه‌رامۆش کراون.

۸- که‌سێ خویندنی مه‌به‌ست بووین، له شه‌ش سالانه‌وه خراوه‌ته به‌ر حوجره‌ی مه‌لای و چه‌ند سووره‌تیکی (قرآن) و به‌تاییه‌تی «جزمی عه‌مه» و سه‌ره‌تاییه‌کی ناسینی ئەلف و بی و ژماردنی فیر کراوه. دوا‌ی چۆته به‌ر فیرگه‌یی و پله‌ی «سوخته‌یی - شاگردیی» که‌ هه‌شت نۆ سالیکی بردوه و به‌شیه‌ییکی چر کتیه‌ی باوی وه‌ک «عه‌وامیل» ی جه‌رجانی، سه‌عه‌داللهی سه‌غیر، «شه‌رحوله‌غنی» خویندوه و ئەگه‌ر کارامه‌ش نه‌بووین خویندنه‌که‌ی پتری پی چوه. دوا‌ی چوه‌ته سه‌ر پله‌ی «فه‌قیاتی» که‌ دوو سالی سهرگه‌رمی خویندنی «نه‌حوو»، «وه‌زع»، «ئیس‌تعا‌ره» ی عه‌ره‌بیه‌ی بووه، ئەوجا چۆته سه‌ر دوا پله، «موسته‌عه‌یدد- ئاماده‌یی» که‌ پینج سالی به‌خویندنی «نه‌حوو»، «سه‌رف» و له‌پالیاندا «شه‌رحی ئەلفیه» ی نوسبووتی و «شه‌رحی شافیه» ی سه‌یید عبدالله که‌ لیک دانه‌وه‌ی «شافیه» ی ئیبنولحاجیه، هه‌روه‌ها وانه‌ی «ئیس‌تعا‌ره‌یی عیسا موددین و «موته‌وه‌ل» ی سه‌عه‌ددین ته‌فته‌زانی و «موخته‌سه‌ر له‌سه‌ر کورته‌ی مه‌عانی - المختصر المعانی و «ته‌هزیب» ی ته‌فته‌زانی و لیکدانه‌وه‌یشی، هه‌روه‌ها کتیه‌ی «جه‌مع‌ولجه‌وامیح» و «فه‌تح‌ولعه‌ین» له‌شه‌رح‌دا، کتیه‌که‌کانی دیش له‌مه‌ر «عه‌قاید»، «ته‌فسیر»، «هه‌یه» وه‌ک «ئه‌لرولوعولجیب» و «ته‌شریح ئەلئه‌فلاک». مه‌به‌ستی ئەم که‌سه‌ش خۆ ئاماده‌کردنه بو ده‌ستگیرکردنی «ئیح‌ازه‌ی زانستی» له‌دوا مامۆستای و که‌ پیتی گه‌یشته له‌ ئاهه‌نگیکدا ئیح‌ازه‌ی دراوه‌تی و به‌ (مه‌لا) ناسراوه، ئەگه‌ر کارامه‌ش بووین و نیازی زانستی پتر بووین، به‌ ولاتانی دیدا گه‌راوه، یان له‌ فیرگه‌یی‌کدا دانراوه به‌ (مامۆستا).

(۹) بنۆه: محمد قزلی -التعريف بمساجد السلیمانیة ومدارسها الدینیة، بغداد ۱۹۳۸.

۱۰- ئەم وه‌قفنامه‌یه‌ مۆزکراوی زاناکانی سه‌رده‌مه‌که‌ و مامۆستایانی «قه‌لاچوالان» و ده‌وروبه‌ریتی وه‌ک: محه‌مه‌د وه‌سیمی گه‌وره، مه‌لا ئیسماعیل و مه‌لا حسینی بیاره‌یی، مه‌لا عه‌بدولقادر و شیخ عه‌لی و شیخ له‌تیفی مامۆستایانی فیرگه‌کانی «قه‌لاچوالان»، مه‌لا محه‌مه‌د -ئیب‌نولحاجی مامۆستای فیرگه‌ی «هه‌زار مێرد»، مه‌لا جه‌لالی کولعه‌نیه‌ری، قازی عه‌بدولکه‌رمی ته‌ره‌ماری، مه‌لا محه‌مه‌دی گولانی، مه‌لا حه‌سه‌نی قازی «سورداش»، مه‌لا محه‌مه‌د و مه‌لا یه‌عقوبی مامۆستایانی فیرگه‌ی «سورداش»، محه‌مه‌دی کوری ئەجمه‌دی شلیری، مه‌لا ئەجمه‌دی مامۆستای فیرگه‌ی «هه‌رم»، شیخ ئەجمه‌دی عه‌بدالانی، مامۆستایان عه‌بدوسسه‌لام و شیخ عه‌بدوسسه‌میعی ته‌ختی، مامۆستا عه‌بدولکه‌رمی سه‌قزی، مامۆستا عه‌بدولقادر ئه‌ریلی، مه‌لا محه‌مه‌دی ریشکانی، مامۆستا مه‌لا مه‌حموود و مه‌لا ره‌سوول و مه‌لا یوسف و مه‌لا محه‌مه‌د و مه‌لا ئیسماعیل و مه‌لا خالید و مه‌لا وه‌لی و هتد... بنۆه: محمد الخال -الشیخ نعروف النودیهي البرزنجي، بغداد ۱۹۶۱.

هه‌رچی هه‌والتیکی میژوویی و یادگاری ده‌ستنوسی ئه‌ده‌بی کورد هه‌یه - تا پمانی میرنشینه‌کان- جه‌خت ده‌کهن له‌لاییکه‌وه، له‌بری زمانی نه‌ته‌وه‌یی کورد خۆی، له‌هه‌موو فیرگه‌کاندا زمانی «عه‌ره‌بی» به‌ته‌ن و که‌م که‌می فارسیی باو بووه. له‌لاییکی دیه‌وه، له‌هه‌موو میژووی فه‌رمانه‌وه‌ی خۆمالیی کوردا - تا ساڵی ۱۹۱۸ز- زمانی کوردیی هه‌رگیز زمانی کاروباری فه‌رمانه‌وه‌ی نه‌بووه.

هێندێ ده‌بیژن ئه‌م باره - ناخۆلایه - مایه‌ی کێشه‌ی سیاسی و مایه‌ی بێکنه‌گرتوویی شیوه‌ زاره‌کان بووه که هه‌ردووکیان بێ گومان مه‌لامه‌تی کاریگه‌ن، به‌لام راستترین را ئه‌وه‌یه که ده‌بیژرێ: مه‌لامه‌ته‌که‌ پێژ لێ گرتنی بێ ئه‌ندازه‌ی خه‌لکی موس‌لمانیی - شافیعیی مه‌زه‌بی- کورده‌ بۆ زمانی (قرآن) که ئه‌و زمانه‌ عه‌ره‌بییه‌ له‌ جیهانی موس‌لماناندا، هه‌روه‌ها له‌ کاروباری فه‌رمانه‌وه‌ییدا بالا ده‌ست و باو بووه.

راستییه‌که‌ی مه‌زه‌بی شافیعیی خۆی داخوازی راست و په‌وانی هه‌یه که بانگی داوه‌ بۆ (تیکه‌ل بوون - ئیندیماج- ی ته‌واوه‌تی له‌ عه‌ره‌بییدا) (۱۱)، دیاریشه‌ چینی هه‌لبێژارده‌ی خۆینده‌وار و فه‌رمانه‌وه‌ی کورده‌کان مل که‌چی ئه‌و داخوازه‌ بوون و فه‌رامۆش کردنیان به‌لادانی یان نه‌نگیی و تاوانی داناه و چاویان له‌ گهلانی دی نه‌کردوووه.

ئه‌گه‌ر ئه‌م بره‌و و خوونه‌ریته‌ نه‌بی، داخۆ بۆچی ئه‌و (چینه‌ هه‌لبێژارده‌) خۆینده‌واره‌ ده‌سه‌لانداری نیو فیرگه‌کان و کۆمه‌لانی خه‌لکیی له‌ ولاتی «به‌به» وه‌ تا ولاتی «سۆران» نه‌ک هه‌ر ترسنوکانه‌ و شه‌رمه‌ن، به‌لکو به‌چاویکی سووکه‌وه‌ سه‌یری (زمانی کوردیی) خۆیان ده‌کهن و هانی پێشکه‌وتنی ناده‌ن؟ من بۆ سه‌لمانندی ئه‌م راستییه‌ سی به‌لگه‌ی حاشا هه‌لنه‌گر ده‌هێنمه‌وه:

۱- مه‌لا محمه‌دی ناسراو به‌ئیی‌نولحاج که خۆی مامۆستاییکی زانا و خاوه‌ندی «فیرگه‌ی هه‌زار میتر» بووه و بیککیکه‌ له‌ ئه‌و زانیانه‌ی «وه‌قفنامه‌که‌» ی سلیمان پاشای خالید پاشای به‌به‌ی کورژرای مۆرکردوووه، له‌ ساڵی ۱۷۶۲ز دا با به‌تیککی به‌نیوی (مه‌هدییانه‌) و به‌شیوه‌ی نه‌زم داناه و باسی مه‌هدیی و ئاجووج و ماجووج ده‌کات،

کۆتاییه‌که‌ی که په‌لاماودانیکی زمانی کوردیی به‌ئه‌م جۆره‌یه:

نه‌زم کرد به‌قه‌ولی سه‌حیح

(به‌له‌فزی کوردیی نافه‌سیح!!)

بۆ مونسیفان لا لیشه‌حیح

بۆ ئینتیفاعی عامه‌تی!! (۱۲)

۲- زانییکی به‌نیویانگی میرنشین سۆران (۱۷۸۴ز- ۱۸۳۷ز) که خاوه‌ندی گه‌لی دائرای زانستییه، ته‌نانه‌ت له‌ ئه‌ستیره‌ناسیشدا و نیوی (مه‌لا ئیبنو ناده‌م) ه، ویستوویتی (په‌راویزیککی کوردیی) بۆ کتیبی عه‌ره‌بیی «مشکاة المنقول- موشکاتوله‌نقول) دابنی، که‌چی گه‌لی زانی دی لێ راست بۆته‌وه‌ و په‌خه‌یان لێ گرتوووه که کاریکی ئه‌وتۆ بکات!! مه‌لا ئیبنو ناده‌م هه‌ر خۆی له‌ په‌راویزی را‌قه عه‌ره‌بییه‌که‌ی هه‌مان کتیبدا راستییه‌که‌ی گێراوه‌ته‌وه‌ و به‌ عه‌ره‌بیی باسی کردوون و نووسیوتی: (سه‌یر ئه‌وه‌یه لێیان به‌عه‌یب گرتووم پێشه‌کییه‌که‌م به‌کوردییه‌! به‌ئه‌وه‌دا ئه‌و گوته‌یه‌ی کوردیان لێ به‌راست ده‌گه‌را که ده‌لێن: وه‌ک هیلکه‌ له‌ قه‌پیلکی خۆیان ده‌رجوون) (۱۳).

۳- کاک ئه‌حمه‌دی شیخ- کورپی شیخ ماری نۆدیته‌ی به‌رنجه‌بی- که لێی گوتراوه‌ گۆیا کیتاب و سونه‌تی بۆ شاگردانی به‌ کوردیی لێک داوه‌ته‌وه‌، له‌ نامه‌ییکی عه‌ره‌بیی و ده‌ستنوسی خۆیدا بۆ زانا مه‌لا عومه‌ر ئه‌فه‌ندی هه‌ولیری نووسیوه - پێش ساڵی ۱۸۸۱ز- گوتوویتی: (سوپاست ده‌که‌م بۆ باوکردنی کتیبه‌کانی عه‌قاید، تکا ده‌که‌م ئه‌گه‌ر به‌هه‌ردوو زمانی فارسیی و عه‌ره‌بیی بن پتر که‌لک ده‌به‌خشن!!) (۱۴). و هه‌لبه‌ت هه‌ر ئه‌م بره‌ویانه‌ مایه‌ی سووک کردن و توانجی بیانه‌کان بووه به‌رامبه‌ر زمانی کورد که

۱۲- بنۆره: محمه‌د عه‌لیی قه‌ره‌داخیی- مه‌هدینامه‌ی ئیبنولحاج، به‌غدا، ۱۹۷۵ (به‌ده‌ستکاری رێنوسوه‌).

۱۳- بنۆره: مه‌سعود محمه‌د- حاجی قادری کۆبی، ب، ۲، به‌غدا ۱۹۷۴ ل ۱۲۷-۱۲۹.

۱۴- بنۆره: إحسان المفتی: رسائل كاك احمد الشيخ الى الحاج ملا عمر كجكه أربيلي، كاروان- ژ، ۲۴، ئه‌یلوولی ۱۹۸۴. مه‌ته‌ عه‌ره‌بییه‌که‌یشی ئه‌مه‌یه: (أشكرک علی ترویج كتب العقاید وأرجو أن تكون باللغتين الفارسیة والعربیة وتكون أنفع!!).

تورکان گوتوویانه؛ «کورد زمان په سمیی نییه»^(۱۵) عه ره بان ههروه ها^(۱۶) و
فارسه کانیس (کوردییان به تری که زانیوه!!).^(۱۷)

۲/۵ - باری ئه دهب

ئو هه لویتسته ناله باره ی (چینی هه لئبارده) ی خوینده وار له لایتیک و زهبری ژینی سیاسی
و نابوری و خوینده واری له لای دیه وه، هه موو ده مانبه نه بهردهم دوو راستیی گه وره:
پیکه م: پیوستیی میژوویی و نه ته وهیی بو هه لکه وتنی جوژه ئه ده پیککی سه ر به نه ته وه -
گه له کهم خوینده واره که. ئو ئه ده بهش که بی گومان هه لکه وتووه، (ئه ده بی گه له)
و ئه ورۆ نیتویراوه به فۆلکلۆر.

دووه م: راستیی دوکه وتنی ره وتی (ئه ده بی کورد) به گشتی و (ئه ده بی نووسراو)
به تاییه تی.

۱۵- بنۆره: په سوول ناجی؛ پیشکه وتن - سلیمانیی، ژ ۸۷، ۱۹۲۱/۱/۲۲، گوتاری (زمانی خۆمان
له بیر نه چی!) و تورکمان ده لئین: «گرد لده لسان رسمی یوقدر» و عه ره بان ده لئین: «اگراد ما
عندهم ليسان!».

۱۶- بو راستیی قسه ی سه رچاوه ی پیشوو، ئاماژه بو میژوونووس و شاعیری ناسراوی عه ره ب عوسمان
ئیبینو سه نه د ئه لوایی ئه له سه رپی موریدیککی گه وره ی مه ولانا خالیدی نه قشه ندیی ده که م که له باره ی
زمانی کوردییه وه توانجیککی ناشرینی نووسیوه و ده لئ: (مالاکراد و البیان وهم عجم الطباع
واللسان/ کورد و ره وان بیژییان نه گوتووه، ئه وان سروشت و زمانیان عه جه مانه یه!!). بنۆره، عثمان
ابن سند الوائلی البصری- اصفی الموارد فی سلسال احوال الإمام خالد، المطبعة العلمیة، مصر
۱۳۱۰هـ، ص ۲۵.

۱۷- فارسه کان گوتوویانه:

أصل عربي أمت «ئه سل عه ره بییه»

ترکی هنر است «تورکی هه نه ره»

فارسی شکر است «فارسی شه که ره»

کردی کوز خر است «کوردیی تری که ره»

بنۆره: پیشکه وتن - سلیمانیی، ژ ۷۰، ۱۹۲۰/۱۰/۲۸

(نووسراوی بی ئیمزای میجه رسۆنه soane که به لیکدانه وهی خۆی ئه م توانجه شه رمه ساره له
رۆژگاری فه رمانه وهی عه جه م فه ته عه لیبی شادا بلاویۆته وه و «سوون» توند په رچی داوه ته وه و
فارسی به لاواز و کوردی به زمانیککی یادگار و بنجداری ماده کان ده زانی.

۱/۲/۵ - په سنی ئه ده بی گه له

به ری هۆش و بیر، ئاره زوو، زمان، کیش و ئاوازی دانان و هۆنینه وهی خه لکانی - ژن و
پیاوی - گه له و جگه رگۆشه یانه. پتر کاری خه لکانی نه خوینده واره و به ده گمه نیش نیوه
خوینده واری که ئه وه ری فه قتیبه بووه.

له بریی قافه ز و قه له م بو تۆمار کردنی، هه لگرتن و راگواستنه وهی - که به ختی ئه ده بی
نووسراوه - بیر و زمان و گیراندنه وهی ده ماو ده م و نه وه دوای نه وه، ژیان دووتی زاووزتشی
کردووه.

به راورد کردنی شیوه و بابه ته ره نگینه کانی هونه ری، جه خت ده که ن که به میژوو،
به قه باره وه کۆنتر و گه وره تره، له لای نه ته وکه ش میراتیکی پیروژه.

هه ردوو هونه ری (هه لبه ست) و (په خشان) ی گرتووه و لقه کانی هونه ری ئه ده بیشی - له
ئه ده بی نووسراو پتر، بی بابه تی زانستی - پان و به رین و چروپر تره، (په ندی پیشینان،
ئه فسانه، به یته، چیرۆک، داستان، گۆزانی، لاوک، حه یران، مه ته ل) هه مووی مایه ی
دانایی وزانایی، ره نج و گه نج، خه م و خویشی، شه ر و ئاشتی، باوه ری ئایینی، خو و
نه ریت و ره وشتی په تیی خوین و هه موو شیوه زمانه کانی گه له که یشی هاو ده نگ و
هاو به شه.

(به یتی شیخ سهنعان) وینه ی بابه تی ئایین، (به یتی کاکه میر و بابه شیخ) وینه ی
بابه تی کۆمه لیه. (به یتی قه لای دمدم) و (به یتی ئه وره حمان پاشای به به) وینه ی بابه تی
میژوویی و (به یتی مه م و زین)، (لاوکی خه ج و سیامه ند) وینه ی بابه تی ئه قینیه،
(لاوکی که یغان) و چیرۆکی (وئسو ئاسکه) وینه ی سوارچاکیین و ئیدی هه تا خوا خه ز
بکا بگه ری و بییه! عه لاتوودین سه ججادی میژوونووسی ئه ده ب ریشه ی (په ندی
پیشینان) ده باته وه بو لای که له پووری (ماد) ی باپیره گه وره. لی کۆلیکی دی (به یته -
لاوکی زه مبیله فرۆش) نزیککی که له پووری (هینده کان) ده کاته وه. به ره وشنایی لی
کۆلینه وهی توفیق وهه یی زانا له مه ر (قه لای جۆلۆندی) قه لای گه لی (کیانی) (۱۸) وی
ده چی (به یتی جۆلۆندی) پیوه ندیی به که له پووری ئه وه گه له وه هه بی. ئه فسانه (به یتی
شیخ فه رخ و خاتوون ئه ستی) نزیککی که له پووری عیسانی و جووه کانه. سه دان چیرۆکی

۱۸- ئه م قه لا دیرینه هیشتا شوینه واری ماوه که ده که ویتته نیوچه ی ئاوی سورداش - سلیمانیی.

سهرزاري دا پيرانيش مه گهر ههر خودا بزاني سهر و بنيان چيبه .

هه لبهت وه كو خاوه ندى هه ره به شى گه و رهى ئه م كه له پوور و يادگارانه نانا سرتينه وه و ون، ده ستور پيكي فير بوون و وه رگرتن و راگواستنه وه بيان هه بووه .

ئوسكارمانى ئه له مانىيى له سالانى ۱۹۰۱-۱۹۰۳ دا و به نيوچه ي (موكريان) دا گه راوه ، سه رنجى ئه م باسه ي داوه و لىي ئاخاوه تووه . كه سانى ژير و زهين روون و وردبين ئه م گوند و ئاوايى و بازير ده پتون و له هه ر شوينه و له لاي هه ر وه ستاييكي شاره زا و ليزان به تكا و به ديارىي بيك و دوو ده دوزنه وه ليسان فير ده بن و وه رده گرن و بلاوده كه نه وه . ئه و جووره كه سانه به گشتيى (شايير، به يتبيژ، چيرؤكبيژ، لاووكبيژ) يان پت ده لئين :

قادري فه تاحى قازيى نيوى كو مه له وه ستاييكي شاره زا و به نيويانگى هيناوه ، ويراى په حمانى به كرى موكرى -ئوسكارمان زورى ستاييش كردووه و گه ليكي له زاره وه وه رگرتووه - ده فته رى بو نيو و تاريخى كو مه لي راگرتووه وه ك؛ (جه مشيد، حه مه عاسمانىي، وسو شايير، قاسم هه وشارىي، هه لكه تيبى و خرئال، ئه حمه د حه لئا، حه مه به نكيه ، عوسمان به گ، به شير به گ، مامه شيره ، له شكرى - ئه بولقاسم، ئه حمه دى كوړ، مه جيد گروئ، حه سه ن سووتاو، عه زيز دمراقايه ، ئه حمه د به گى جانگير به گ، مام باپير، حسبن كه نيله ، ميرزا بايه زيد، عه لىي به گ، خانه ي مام عه زيز و هتد...) (۱۹).

به لام چ ئه و و چ محه مه د توفيق وردىي، هه روه ها خو ميش، كه سيكي لي هاتووى وه ك (عه لىي به رده شانىي) به سه ردارى هه موو به يتبيژ و شاييرانى دوو سه ده يي له مه وه به ر ده زانين . (عه لىي هه ريرىي) ش كه شاعيرى نه ته وه په روه ر و گه و ره حاجيى قادري كو يى نيوى هيناوه ، هاوشانى بووه .

حاجيى، هه ر دوويان ده خاته رپزه ي (حه سسان كورى سابت) ي شاعيرى گه و ره ي عه ره ب و ده لي :

دوو (عه لىي) ن شاعير وه ك حه سسان

«به رده شان» و «حه رير» ه مه سكه نيان

ئه م گه له شايير و به يتبيژه هه لكه و توانه تا سه ده ي بيسته م ده ورى گه و ره و په نجى فه رهاديان بو گه شه ي (ئه ده بي گه ل) داوه . مخابن له به ر پيشه ي ده فته ر نه گرتن، زور به يان

۱۹- من هينده نيوم له ببرد اماوه ، به لام ئه و لي كوژ و كوژه ره وه ي ئه ده بي گه ل، ده فته رى بو راگرتوون . بنؤره : مه د وفا، ته برتيز، س ۱۹۶۵ .

نيويان كو تر بو ته وه . ميژوونوسى كورد و كوردستان، شه رفخانى بدليسى كه سالانى ۱۵۹۷ز- ۱۵۹۸ز (شه رفنامه) كه ي داناوه ، بيكه مين كه سه كه يادى ئه و كه سانه ي كردؤ ته وه .

شه رفخان له باس كردنى وه چه ي به به - بابانه كاندا (مير بوداغى كورى ئه بدال به گ) دا ليسان ده ئاخويى، (شاييران و خو شبيژانى كوردستان، ده رياره ي دلاوايى و ئازادىي ئه و مير، «به يت» ي زوربان هه لبه ستوون و په سنيان داوه و پيسان هه لگوتووه و له كورى ديوه خاناندا ده نگ خو شان به ئاهه نكه وه ده يخويننه وه!) (۲۰).

دلنيا و پر باوه ر ده توانم بلتم، ميژووى - نه نو سراوى - ئه م ئه ده به (ئه ده بي گه ل)، زور پيش ميژووى (ئه ده بي نو سراو) كه و تووه ، هه روه ها له نواندى هونه ره كانى (هه لبه ست) و (په خشان) يشدا، له ئه و پيشكه و تووتره ، به تايبه تيش له رووى دوو هم هونه ردا .

بي دريژ كردنه وه ش، له لاييكه وه بو نواندى زمان پاراويى ئه ده بي گه ل و له لاي ديه وه بو ناسينى وينه ي هه ر دوو گولزار، دوو گول هه لده برتيرم .

۱/۱/۲/۵ - وينه ي (هه لبه ست و په خشان ويكرا)

(به يتى كاكه مير و باه شبخ) (۲۱)

كاكه مير و كاكه شيخ ئاغاي مه ركه بيان بوون . مه يته ريان بو ولاغى خو يان قه ت نه ده گرت . ده بوو ژنى په عيه تان بي ته ويله ي بمالنى، ئه سپان ئا و بدا، كا و جو يان بداتى . ئه گه ر خه لاسى ده بوو ده بوو بچيسته وه . ده يانگرت، ده ركه يان لي ده گرت، ده يانگا و ده ياننارده وه ، ژن و كچيان نه هيشت .

هه يدەر گۆران پياويكى ره شيد بوو، خه لقى ديتيكيه ي پاكى وه خر کرده وه، پاكى قورعانى خوارد. گوتيان: (ده بي قسه مان بيك بي، سبه ينى ده بي بانگ ئيشتنيان بكه ين بو ماله هه يدەر و گۆرانى، فه سلئ نه هارى).

كاكه مير و كاكه شيخ دوازه برابوون، بانگ ئيشتنيان كردن. هه ر براييكيان ده نيوانى

۲۰- بنؤره : شه رفخانى بدليسى - شه رفنامه ، وه رگيرانى له فارسىيه وه بو كوردىي: هه ژار موكريانىي، چاپخانه ي كوړى زانيارى كورد، به غدا، ۱۹۷۲، ل ۵۲۰ .

۲۱- بنؤره : ئوسكارمان - توحفه ي موزه فقه ريبه ، ساخر دنه وه و رينووس هينانه وه ي بو كوردىي: هيمن، كوړى زانيارى كورد، به غدا، ۱۹۷۱، ل ۶۸۹-۶۸۹ .

دوو کرمانجدا دانا. نانیان هیتنا، دایاننا. کوتیان: (بسم الله). دهستیکیش کوتی: (یالله).

هه رکهس جیرانی خوئی گرت، سه ری هه ر دوازدان له مه جلسیان برین. خوین به سه ریاندا رژا. رایانکیشا ماله کاکه میر و کاکه شیخان، کچی وانیان فساد کرد. به تو لهی خوین، عیوه زیان کرده وه.

هه یدهر گوزان هه موو مه خلوقه که ی هه لگرت، پاکی برده سه ر خمی، پاکی ده خمی نا. پاکی ده قورئی نان.

رؤیین بۆ ئه سه مه بوولئی بۆ شکایه تی سولتانی، یای ئهستی ده لئی به یای به غدانی:

خوشکی دلم به غلوره، چه نده به غلوره،

ته ماشای ئیخته رخانه ی کاکان بکه،

ده بهر بوورو بره وانم که وتوو جهل و هه وسار و نووره.

له دیوه خانی کاکان هه لگیراوه هه ژده موته کا و دوازده مافوره

ئهو رۆژانه خوشکی کاکان سه ر به قوربان،

ئه گه ر له سه ر مائی کاکای مه یان هه لگرت که ول و قاقوم سه مبووره

ئهوئی رۆژی مل به کوتین بای، ئه گه ر له داری جهنگه ی له شکر،

له دووی کاکئی مه ده بوو جه مبووره به جه مبووره.

ئیسسه بی ساحتیب بووم، حدووی بی نیشانه،

بی سه لابوون خانمی ده روو سووره.

چه ندم کوت: کاکه مه چۆ ماله هه یده ری،

پیاویکی غه یان، له دۆستایه تیی دووره.

خه لقی مه رگه، ئه من چ بکه م، چ بکرتیم؟

بۆ خۆم ده عوایتیک بکه م، یا به سولتانی رابگه ییتیم؟

ئه من خوینی دوازده برای خۆم له کئی بستینم؟

یای به غدان ده لئی:

یای ئهستییه:

خوشکی ئهو هه لاه هه رایه ت بۆ چیه؟

جاری بچن جه نازده یان بیئینه وه، له ماله هه یدهر گوزانئ،

ته سلیمیان بکه ن به گلئییه

ئهو ده می مه سلله حه تی لی ده که یین، بزانی ته گبیرمان چیه!

چه ندی نوکهر و پیشخزمه ته پراوه ستاوه

ئهو بی ره عیبه ت بی له ولاتی مه رگیدا نه ماوه،

چوونه ماله هه یدهر گوزانئ،

جه نازهی برایان هه لده گرت و ده یان هیتناوه

بانگ له سه ر بانگیان لی داوه،

ده لئی: هیچ کهس وای لی نه قه و ماوه

له دوازده برا ییتیک نه ماوه

پاکی کفن و دفن کراوه

پاکی چوو ده خاکئی نراوه

مه خلوق بۆ مائی گه پراوه.

یای ئهستی ده لئی: خوشکی یای به غدانی،

خه به ریکم ده بیست، ییتکه م ده ده دینه

غولوویتیک له ده رکی ماله بابئی مه یه،

نازانم ئهو غولووه نه شاییه و نه شینه

کئی بوو له کاره که ری گوارز پینه

له ولایه را ده چوو به گوشادیی و به پیکه نینه

له ولایا ده هاته وه به گریان و روو پچربنه

ده لئی: خاتوونینه،

وه رن هه موو ویکرا بگرینه،

ئهو غولووه له ده رکی ماله باجمان بوو،

شایی بوو، لییان بوو به شینه

له دیوه خانی کاکانیان هه لگرتن ئافتاوه و مه سینه

له ئیخته ر خانی کاکای مه یان ده رهیتنا جوانووله ی ده نه وزینه

خاتوونیان پیل ده گرت و ده ریانده هیتنا،

سواری جوانووله یان ده کردن به قهره پۆشی ده شینه

بەمەردن و تالانیش قاییل نەبوون، ژنیان بەئیخسیر بردینە
جا مە تەگبیری چلۆن بکەین خەبەری بدەین بە سولتانی ئەمینە؟
یای بەغدان دەلتی:

خوشکی چەندم کۆت: کاکە مەچۆ بەری مەرگی بەمیوانیی،
مەچۆ مائە هەیدەری دەگەڵ گۆرانی،

فیلتی وانم گەلیک زۆرتەن لە فیلت و فەرەجی شەیتانی
قەت بوو لەکنە خۆت پیاوەتیی بکە، بدەیهووە نانی؟

قەت واشدەبێ بێ پوحمیی و بێ ئیمانیی

سەری دوازدە برایان بیری لە سەر سفەری دە نانی؟

خولای بکا مەرگەبیان ببینم هەر وەهایان بەسەری،

پسقیی وانم بچیتە سەرپشتی ماکەری،

سەد باری پەحمەتان ببی لە کۆری میری دەگەڵ میرە «دەسکەری» (۲۲).

بەتۆلە ئاغای خۆی هەژدە دانە بەر خەنجەری،

هەژدە دەدیشی داویتنە بەری،

لە زەبری دەستان و لە خۆینی جگەری،

ئەوا لکە ی شل دەبوو لە خەنجەری.

نەحەت لە بابی ئەو وەستایە بێ،

لەپاش کۆرە میرە «دەسکەری»،

ئەگەر سێ بزماران ئەدا لە گۆی خەنجەری،

ئەگەر خەنجەر بزمارێ ببی لە دەسکی نایەتە دەری.

هە ی پۆ، برالە پۆ،

ئەو جیتی کاکە میر و کاکە شیخ (۲۳) لێیان دەکرد شەقیین و شەرەگۆ، ئیستە مەرگەبی

۲۲- دەسکەرە ئاوابیە کە لەلای کفری و سەر بەولاتی بەبە بوو.

۲۳- بەپیتی رووداوی میژووی فەرمانرەوایانی ولاتی بەبە- بابان ئەم دوو کەسە (کاکە میر و حاجی شیخ- کاکە شیخ) کورانی ئیبراھیم نیون کە لە دوای کۆتیبوونەوادی خانەدانی بەبەو دەرکەوتوون و دەسەلاتیان گرتوو و دیارە (ئاغا) بوون. بەلام میژوو نیوی دوانزە برایان نابات و هەر نیوی (سلیمان)ی برایانی بردوو. هەر بەقسە میژووش ئەو جووتە برابیی بەیتەکیان بەسەردا =

گوو خۆریان دەیکەنە برنجار و پەمۆی کەس نییە جووتە دیارە ئاغان، جووتە ی ناسکە
سواران، هەلگری و بیاناتەو موقبەرە ی کن بابی خۆ؟ (پەحمان) خۆش بی،
(ساحیب) (۲۴) رەحمەت لە تۆ!

۲/۱/۲/۵- وینە ی (پەخشان- چیرۆک)

«بێ نینیشانە» (۲۵)

لە دێیی لاجانی، دوو ئامۆزا تەفەنگیان دەشانی کرد. چوونە راوی گا کیتیوی. ئەو ی
رۆژی پینچ گا کیتیویان کوشت. شەویان بەسەردا هات، چوونە ئەشکەوتیکی. ئاوووریان
کردهو، کەبابیان کرد، دەستیان کرد بەخواردنی.

بیکیکیان کوتی: (ئامۆزا، ئەمن ئەو دەنووم، ئەتو کیشکی بکیشە، خەوت لێ
نەکەوی، ئیرە بەترسە!).

خەوی لێ کەوت. ئەوی دیکە زۆر، خەوی دەهات، نوست. نیوی شەوی وەخەبەر هات.
تەماشای کرد ئامۆزای نەماو. ئاووری خۆش کرد، تەماشای کرد خۆین زۆر پزراو.

لە ئەشکەوتە کەیدا کونیکیی دیبەو، رووناکیی دەدا. چوو دەکونە کەبەو، تەماشای کرد
لە بنەبانی جانەوریک دانیشتوو، ئاووری کردۆتەو، کەبابی دەکا، کیردیکیی بەدەستەو
کەلاکی ئامۆزاکە ی لەتەنیشتی بەکیردە کە دەبیری، لەسەر ئاووری دادەنی، نیو بەریشتوو
دەبخوارد. کابرا سەرسام بوو، تەفەنگی خۆی پر کرد، رووی لە سینگی وی کرد، لیتی ئاوور
دا. دەعباکە گوللە کە ی بەدەستی گرتەو، بۆلژنیکیی لێ هات، گوللە ی بۆ هاویشت.

کابرا زۆر ترسا، چوو تەفەنگی ئامۆزاکە ی هینا، پری کرد، دوو گوللە ی لێ هاویشت،
لەپشتی ئاووردا. جانەوەرە کە بۆلژنیکیی لێ هات، کەوتە سەر عەززی. کابرا چوو سەری،

=هەلدراو، لە سالی ۹۴۱ک- ۱۵۲۴ز. دا کوژراون، بەلام وەک دەگێریتەو کوشتنیان لە
(مەرگە)دا بوو، باسی چۆنییتی ناکات. دیارە لەنیوان میژوو نووسین وەک زانست و ئەدەبی گەلدا
وەک هونەری گەلی جودایی و ناریکی هەلدەکووی بەتایبەتی کە قومای دەماو دەم و سالەهای دوور
و درێژ بسووریتەو، وێرا شتی کە گرنگ بێ ئەو بە، بییری گەل کویر نییە و زمانیشی تەر و
هونەریشی بەکارە.

۲۴- پەحمان بەیتبێژکە یە (ساحیب) کە ناسنیتیکە لە هەموو فەرەنگییان نراو، مەبەست لە
(ئۆسکارمان)ی ئەلەمانە.

۲۵- میرزا جەواد قازی لە سالی ۱۹۰۳دا بۆ ئۆسکارمانی گێراو تەو.

دوازده خه نجهری لی دا، جانه وه ره که می کوشت.

ئهوئ شهوئ لهوئ بوو، سبحه بنه هه لستا چوه دپیی... ردینن سپیی ببوو. خه لقیی نه یانناسیه وه. کوتی: (بابه حیکایی تیکی وام به سهردا هاتوه ردینم بوئ سپیی بووه. وهرن بچن مه یته که می بهیننه وه!)، چون هینا یانه وه. / ته و او (۲۶)

هه لبه ت له هینده پتر باسی (ئه ده بی گه ل) بو ئه م کتیبه ناشی له داهاتووشدا وینه دی دیتته بهرچاو.

۵/۲/۲- په سنی ئه ده بی نووسراو

ئه ده بی نووسراو وه کو نیوه که می به خوویه، ئه ویش هه بهری هوش و بیر و ئاره زوو، زمانی ئه و خه لکانه ی گه له که خوینده وارن. ئه م خاوند و سنووری میژوویی دیاره، ده فته ر و قه له می نووسین ده ستا و ده ستی پین ده کا و ده یگپیری و بلاوی ده کاته وه. فیرگه کان و ماموستایان و شاگردانی، لانه و وه ستای هه لکه و تنین له هه ر رۆژگار یکدا.

وردبوونه وه له یادگار هکانی - هه تا سه ره تای سه ده ی بیستی عیسا یی - راستیی ده نوینن که لایینگری هونه ره کانی (شاعر - نه زم / هونراوه و هه لبه ست) بووه و زور درهنگانی چمکی هونه ری (په خشان) ی گرتوه. له هونه ری بیکه مدا به هونه ری هونینه وه شه وه، په بیره وی کیش و ئاوازی عه ره بیی، چ کیش و ئاوازی خو مالیی کردوه، به لام له پرووی باه ته وه پتر ده ور و خولی (غه زه ل) و (ستاییش) و نزا و پارانه وه ی تایینی داوه و توخی باه ته میژوویی، کو مه لیی، زانستی نه که و توه و به ده گمه نیش له ئه و هونه ره باس کراوانه دا باه تیکی داستانیان گپراوه ته وه.

وردبوونه وه ی ژیرانه راستیی که می دی دناسیته وه که ئه وه یه؛ ئه و غه زه ل خوان و هه لبه ست نووسانه، که زوره یان زانا و ماموستای تایین و فیرگه کانن، زه بری زمان و (ئه ده بی گه ل) یان پیوه دیاره و به ره مه کانیا ن به لگه و شاییتن بو ناچار ییان و نزیک بوونه وه یان له راستیی و خه لکیی، به لام دیاره ئه م هه لویتسه یان زور درهنگی پین چوه که له زوه که وه تا درهنگ، ویزدان زیندوه کانی نه ته وه، شاعیرانی گه وره ی وهک (ئه حمه دی خانی: ۱۷۰۶ ز مردوه)، (حاجیی قادری کوئی: ۱۸۹۷ ز مردوه) ره خنه یان له به کار نه هینانی نووسین و دانانی کوردیی گرتوه.

۲۶- بنۆره: ئۆسکارمان. توحفه ی موزه ففهریه.

ئه مه بو خویشی شاییتیی به بو ره وتی سست و به ره می که می ئه م ئه ده به له چاو گوئ و گولزاری چری ئه ده بی گه لدا، به لام و پیرای ئه وه، له هه موو شپوه زمانه کانی کورد و ئه ده بی نووسراو یاندا، به ره می قه شه نگ و نایابیان تیندا هه لکه و توه و شانازیان پیوه ده کری.

من چاکتری ده بینم - له ئه م کتیبه دا - بی دریزداریی سه رنجی میژوو، هه ره ها دیارترین یادگار هکانی ئه م ئه ده به له نیو هه موو شپوه زمانه کانی کوردا و هه ریمه کانی کوردستاندا بدری و خوینده وار ره وانتر بیانناسیته وه، چ یادگار هکانی (شاعر، هه لبه ست)، چ (په خشان).

۵/۲/۱- شاعر و نه زم - هه لبه ست

تارمانی هه موو میرنشینه کانی کورد له کوردستاندا و نیوه ی سه ده ی هه ژده ی عیسا یی دیارترین وینه ئه مه ن:

۱- به شپوه زاری (لوری)؟ یادگاری شاعیری - دایک کوردی - گه وره و به نیویانگ (بابا تایییری هه مه دانیی - عوریان) که خوئ له ده وره ی سالی ۱۰۱۰ ز. دا ژیاوه و شاعر هکانی - به قسه ی لی کۆله کانی ئه ده بی کورد - نزیک شپوه زاری نیو براوه.

۲- به شپوه ی (گۆران)، یادگاری شاعیری خاوند دیوان (ئه بولقاسم - مه لا په ریشان) که سالی ۱۳۹۸ ز زیندوو بووه. ئه و جا به هه مان شپوه خاوندی داستانه شاعیری «شیرین و خوسره و» ی شاعیر (خانای قوادی) که سالانی ۱۷۰۰ ز - ۱۷۵۹ ز ژیاوه، هه ره ها شاعیرانی دی وهک (مه لا عومه ر - ره نجووری) که سالانی ۱۷۵۱ ز - ۱۸۰۹ ز، ژیاوه، هه ره ها (مه عدووم - مه وله ویی) که سالانی ۱۸۰۷ ز - ۱۸۸۳ ز ژیاوه و هتد...

۳- به شپوه ی کورمانجیی - باکوور - جزیرا بو تانیی، یادگاری شاعیری شاعیر و سو فیی (مه لای جزیری) که سالانی ۱۴۰۷ ز - ۱۴۸۱ ز ژیاوه و دیوانی چاپ کراوه. ئه و جا خاوندی داستانه شاعیری به نیویانگ «مه م و زین» (ئه حمه دی خانی) که سالانی ۱۶۵۰ ز - ۱۷۰۶ ز ژیاوه، هه ره ها چه ندی دی.

۴- به شپوه ی کورمانجیی - خو ره لات، نیوه ندی کوردستان - موکری و بابان: شیخ سادق نیویکی نه ناسراوه که دیاره له سالی ۱۷۴۳ ز. دا به یی پارانه وه ی بو شیفای کوره زای سلیمان به به (خالید پاشا) داناوه و به یته که یشی هه ر به نیوه یه وه ناسراوه (۲۷) دوای

۲۷- باسی دیتته وه.

ئەو مەنزوم - ھەلبەستى (مەھدینامە) ى زانای ئایین مەلا محەمەد ئیبنولحاجە که لە ۱۷۶۱-۱۷۶۲ ز.دا، ئەوجا بەھەمان شێوەى ھەلبەستى (بەیتى ئەووەل و ئاخیر- تەزکیرەتولعەوام) ى مەلا محەمەدى سێوچى که سالى ۱۷۷۸ ز.داياناوه، ئەوجا مەنزوم- ھەلبەستە فەرھەنگۆچکەى شەيخ مارفى نۆدیبى بەرنجیبى که لە سالى ۱۷۹۴ ز.داياناوه، تا دەگاتە شاعیرەکانى دوا رۆژگارى بەبە- بابان.

۵/۲/۲- پەخشان

لێ کۆلینەوهم دلنیاى داومەتێ بلیم، لە ھەلێکدا مێژووی «پەخشان» ى کوردی لە (ئەدەبى گەل) دا کۆنتر دەبینم، ئەو ھەرچبى بەلگە و دەستنووسى کوردی ھەبە و تا ئەو رۆژ دەستگیرن جەخت دەکەن که پەخشانى (ئەدەبى نووسراو) تازەبە.

بەر لە یادکردنەو ى ئەم ھونەرەى ئەدەب، پێ وىستە بىزانرێ که کوردە پێشنىبەکان - بەمیران و زانایانەو- بەر لە بەکاربردنى پەخشانى کوردی، بەزمانەکانى بیانەکان پەخشانیان نووسیو: بۆ وینە میرى شارەزور و کارکەنار کراو، (مەئموون بێگە بەگ) لە سالى ۹۸۵ک- ۱۵۷۵ ز.دا بە «تورکى» سکالا و یاداشتى خۆى بۆ سولتانی عوسمانى (مورادى سێبەک) نووسیو (۲۸) ھەرۆھا میر و مێژوونووسى بەنێوبانگى کورد و کوردستان (شەرفخانى بدلیسى) لە سالى ۱۵۹۷ ز- ۱۵۹۸ ز.دا شەرفنامەکەى بەزمانى «فارسی» نووسیو.

۵/۲/۲/۱- پەخشان بەشێوەى کورمانجى باکور

ئەو دەستنووسە یادگارنەى که تا ئەو رۆژ دەستگیرن، جەخت دەکەن که گەلى کوردی باکور - لە ھەکارى، جزیرا بوتاندا - بەراستى دەستپێشخەر و کارامە بوون بۆ بەکاربردنى «پەخشانى کوردی».

کۆتترین یادگارێ که دیار و ناسراى، (دەستوورى زمانى عەرەبى) ە بەکوردیى که زانایى ئایین و شاعیرى تى توانا (عەلبى تەرەماخى، لە سالى ۱۵۹۱ ز.دا بەدواو ە ژباو ە) دایناو ە و زانایى دى (مەلا مەحمودى بایتزیدى) لە سالى ۱۲۷۴ک-

۲۸- بنۆرە: مذكرات مأمون بیگەگ- ترجمة محمد جمیل روزیانی و شکور مصطفی، بغداد ۱۹۷۱.

۱۸۵۷ ز.دا بەدەستى خۆى روونووسى کردووه و پێشەکیبەکی خۆبشى خستۆتە پال (۲۹). ئەمە کەرتىكى وینە نووسىنى ئەو دانراو ە:

(اعلم تو بزان اى مفردى مذکر مخاطب کوژ بوى طایفا اکرادان را ژى لازمه کو ب کرمانجى او ژ علمى صرف بزانن. لورا لبنا و اساسا همو علمان ل سر علمى صرفى يه. علم حسیبکه دکو میزینه ژ بوئى علومید مایی دا فنونید ب علم صرف تینه و زانیدین کو

۲۹- پێ وىستم زانى بەشێكى ئەو پێشەکیبە بنۆتم که لەلاىکەو ە شێو ە نووسىنى دوو سەد سالى دواى دانراو ە، لەلاىکى دێو ە ھیندە ە ھوالى خۆیندەوارىش تیدا دەخۆینەو ە... ئەمە تە:

(بسم الله الرحمن الرحيم)

معلموى تە ببت کو طلبه و فقهايد اکرادان حتى تاريخا جزارى علمى صرفى ژ کتیبید عربى العبارة وکو کتیبى سعدالدين تفتازانى کو سعدینى دبیزین و ژ چار پردى بى و ژ سعدالله گور ە ژ فان امثال کتیبان استنباط و اخراج دکرین و اخراجا ژ کتیبید عربى ە ژى زاف دژوار دبویە. پاشى د تاریخا جزارى بشو ە و قضايد حکاریان دقضا مکشیدا گوندەک ەبیه ترەماخ دبیزین، ژى وى گوندى ناڤى على مروڤکه خوى ذهن و ادراک و صاحب هش و فطانت پيدا بویى، طلبا علم و فنونید گریابى و مایی و خوندى و کسب کمال و فنون علوم کرى. دڤنى علمى صرفیدا زیدە مهارات و رسوخ پيدا کرى. د زمانى خودانى - زمانى کوردى / کهمال- قوی و زیدە مشهور و معروف بو ە و بلکو حتى نهائى ناڤ و نیشانید وى د کوردستانیدا ەین. اوى «على ترەماخى» بخو بدستى خو دنیشا گوندى مرگفت و مدرسه بنا کرینه و مدیکى بخوژ درس گوئینه.

وکو دبیتە و مشاهدە کرینه کو علمى صرف فنكى زحمت و دژوار و اسى به. و مبتدى زو بزو صیڤه و اعلالید وان ژ کتیبید عربى اخراج ناکن. ژ بوى هیسىا مبتیدیان بزمانى کورمانجان عبارة تکی تصریفى تصنیف کرىبه کو او عبارة د نیڤا طلبه ید اکرادان قوی مقبول و اهم و لازمه. البته وکو طالبى مرادا خوندنا صرف و نحو و ماده منطق و علومید مایی دکن. البته برى متن و عبارة ەا على ترەماخى بخونن و ژ بد بکن، پاشى دست بعلموید مایی بکن، لورانى اڤ علم صرف میزى نه، البته هر شیک حوجهى میزى نى نهدا درست و نه درستیا وان کفشن بیه، لورانى برى زاف مدارس د ولانید کوردستانیدا ەبون و شهرتا علومان ژى گلک ەبون دکافه باژیر و قضا و قصبه و گوندید اهل اسلامید کوردستانیدا، البته فلابد مدرسه یک و دو و سه و بلکو ایدى زیدە ەبون و بلا درجه دقت و اهتمام ژ کنارید والى و اھالیان درحق امرید مدارس و علمان ەبون ولنک نزیم و بچوکید کوردستانى قدر و رفعتا علم و علمان ەبو، ملاید قوی ذو فنون د جزیر و عمادى و صوران و سعرت و اطرافاندا زاف بون، طلبه ید کوردستانى حتى بغداد و بصرا و موصلی دچون و گریان تحصیلا علوم دکرین... ەتد)

درست و غلیظا وی علمی و خبر دانا وی کلامی راست و درست بیه. لورا وکو تشتک نئیتنه و زاندين، کسک تمام و کيما سیاوی نزانه. بس وکوهايه واجبه کو مروف علمی صرف بزانه دا تکلم و خبردانا راست و درست بیه. بی علمی صرف کلام درست نابی.

لورا لازمه کو تو وضعاً خبردانی بزانی... مثلاً مفرد و تشبیه و جمعان فرق بکی بزانی و غایب و حاضری ژ ئیبیک و دو جودا بکی و مذکر و مؤنثی ژ هف دو ققینی کو حتی خبر دانا راست و درست بیه. مثلاً اگر تو بزانی به لفظاً مفردی دگل تشبیه و جمعی خبر بدی، کهلامی ته غلط دبی و جعلاته معلوم دبه. اژ علم صرفی و حمو کافید لساناندا هیبه و اجرا دبه، اما ئیک و نها ژ بوی مه لازمه زمانی کرمانجیه، لکن لازمه کو بعضک زمانی عربی و فارسیی مثالان بینن لورا ئەف عیلم صرف به اصل و ابتداد زمانی عربی دا بویه و الفاظید کو لازمه ژ بوی علمی الفاظی کو لازمه ژ بوی علمی صرفی الفاظی عربینه... هتد) (۳۰) ئەگەر ئەم (په‌خشانه‌ی زانستی) ه نوخشه‌بیکی کۆنترین په‌خشان بی، به‌لگه‌ی دی له ههمان رۆژگار و شیوه زمانه‌وه هه‌لکه‌وتوو و (مه‌لا مه‌حمودی بایزیدی) نیوی هیناوه و ده‌ستنوسه‌که‌یشی زیندوو. ئەم به‌ره‌مه (مه‌لولودنامه‌ی کورمانجی - یان مه‌لولودنامه‌ی مه‌لای باته‌یی) ه که دانه‌ره‌که زاناییتی ناسراوی سه‌ده‌ی پانزده‌ی زایینی بووه (۳۱) به‌لگه‌ی دواتر په‌خشانیکی زانستییه له‌مه‌ر داو و دهرمان و پزیشکی له ده‌ستنوسه‌که‌ی لای زانا عه‌بدووره‌قیب یوسفه که له‌سه‌ری نووسراوه (طبا کردی - توپا کوردی) و دانانی (مه‌لا مه‌حمود) نیوتیکه که روونوسه‌که‌ره‌ی سالی ۱۲۱۲ک / ۱۷۹۷ز - ۱۷۹۸ز روونوسی کردۆته‌وه.

ئهمه وینه‌بیکی نووسینه‌که‌یه: (بسم الله الرحمن الرحيم و به‌ثقتی، درمانی: چاچی طاری بوی: نیف مثقال دار و فلفل، مثقالک بری بحری دو مثقال شکری نبات تیکدان بکنه کل د چاچی خوه بکیشن.

درمانی چاچی کوره تازه گرتی: بری بحری و کسپکیت هیکان چیژک ژی درافی هر

۳۰- بنۆره: در. مارف خه‌زنه‌دار- ده‌ستووری زمانی کوردی عه‌لی ته‌ره‌ماخیی، به‌غداد ۱۹۷۶ (په‌رتنوسی خۆیه‌وه).

۳۱- ههمان سه‌رچاوه، ل ۲۶، در. مارف له په‌راویزدا نووسیبیستی که ده‌ستنوسی (مه‌لولودنامه‌که) له کتیبخانه‌ی «لینن‌گرا» دا پارێزراره، (وینه‌ی ئەم مه‌لولودنامه‌یه‌ی مه‌لای باته‌ی له سالی ۱۹۱۵ز- ئەسته‌نیولدا چاپ کراوه/که‌مال).

دوکان وکی یک بکن دچاچی خوه بکیشن.

درمانی چاچی کوراهی لی بت کفن: زعفرانه

درمانی چاچی هیستر بکن دندکیت قسپان بصوژن. بقطن تیکل بکن پاشی دچاچی خوه بکیشن.

درمانی چاچی ژ بر فی بایشت: دوی تتونی بکلچرفی تی بکیشن.

درمانی چاچی خون نی هبت: بنی پری فرخکی کوتران تی بکیشن.

درمانی چاچی مژانک هوا بگرت یانه ورکرت: اری بهاره پاک دناث دهنی هفیر بکن لسر بن پاشی چلکی بخونا حیضی بصوژن پاشی بقطن دچاچی بکیشن.

درمانی شفقوژی: جگرا رش پایزی داننه سر اگری کلچوفاکی دشون افاوی بکیشن، فلفلان هور بقطن پیوربکن دما نفستن دچاچی خوه بکیشن: یا نه خونا کوترا رش هسک بکن بقطن بکنه چاچی خوه... هتد) (۳۲)

۲/۲/۲/۲/۵ - په‌خشان به‌شیوه‌کانی دی.

به‌ئهو و پینه‌ی تا ئەورۆ چ لی کولتیکی ئەده‌بی کورد هه‌والتیکیان له‌مه‌ر په‌خشانی شیوه‌کانی (لور، گۆران، موکری، به‌به، سوژان) رانه‌گه‌یاندوو - یان من لییان بی تاگام - دیاره تا دره‌نگانیکی زۆر، له‌ریزی ئەو شیوه و زمانانه و له (ئەده‌بی نووسراو) دا، باو نه‌بووه. دواترین هه‌والتیکی راست و په‌وان بو هه‌لکه‌وتنی (په‌خشان) له ولاتی به‌به - باباندا، وینه‌بیکی بیته‌م چاره‌کی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌ی عیساویه و ژینی (مه‌لا خالیدی شاره‌زووری - مه‌ولانا خالید نه‌قشبه‌ندی) ه که له داهاتوودا پتر روون ده‌بیته‌وه و بناغه و مه‌به‌ستی ئەم کتیبه‌یه. بو ئەوه‌ش پی وسته ورد ته‌ماشای ولاتی به‌به و زمان و ئەده‌بی بکری.

به‌ر له ئەم کاره، به‌چاکی ده‌بینم کاکله‌ی باسه‌کانی له‌مه‌ر ئەده‌ب وه‌بیر به‌پینه‌وه که

۳۲- بنۆره ده‌ستنوسه‌که که پیوه‌ی دیاره دانه‌ره‌که‌ی له په‌راویزدا هیندی تاریفی داناوه و من پین وستم نه‌زانیه‌ی بیاننویتمه‌وه. شایه‌نی باسه، ریتنوسی ئەم دانراوه - ده‌ستنوسه‌ بلاونه‌کراوه - به‌نرخه‌که هیندی ده‌نگی - تیبی زمانی کوردی وه‌کو (گ، ف) وه‌ک خۆیان نووسیوه که ئەم کرده‌ویه به یادگاری نووسراوه‌کانی کورمانجی: موکری - به‌به - سوژانه‌وه دهرنه‌که‌وتوو و تا بی‌کجار دره‌نگ «سج خالیان» له‌سه‌ر (ک) بو (گ) و (ل) بو (ل) داناوه.

ئەمەيە، تا ئېرە لە خۆئىندەوار روونە، (ئەدەبى گەل) بىن هېچ گومانى و لە ھەموو شىپو
زمانەکانى كورددا، كۆنتر و چروپر ترە، پېچەوانەيشى (ئەدەبى نووسراو) لە كۆرى ھەموو
شىپو زمانەكان و ميرنشېنەكانى كورددا و لە چاو گەلانى ديدا وەكو زۆر كۆن نېيە، پتر بە
شيعر و ھەلبەست و زۆر كەمترېش پەخشانەو ھەربىك بوو. ھەروەھا (ئەدەبى
نووسراو) شىپو زمانى «گۆزان» و «كورمانجىيى باكوور» پېش شىپو زمانى كورمانجىيى
نېوئەند: موكرىي، بەبە، سۆزان كەوتوو. ھەروەھا مېژوو ھونەرى (پەخشان)ى
كورمانجىيى باكوور لە ئەمان كۆنترە و وپراي بابەتى ئايىنى، زانستى زمان، زانستى
پزېشكىيى يەسەركردۆتەو كە لەلای ئەمان ئەو ھەرگىز رووى نەداو يان زۆر زۆر درەنگ
- پتر باسيش دەكرى- وینەى بابەتى ئايىنى تېدا ھەلكەوتوو لە ھەلپكدا نەلەلای ئەوان
و نە لەلای ئەمان زمانى كوردىيى (زمانى رەسمىي) نەبوو. ھەلبەت ئەم بارە جوئىيە
مەلامەتى سىياسىيى و رۆشنىيرىيى و زانستىيى لەپشتەو ھەيە كە بىتكىكى كارىگەرىيى
زەبرى سىياسىيى و شەرى ھەمىشەيى و چاوچنۆكىيى ھەردوو دەولەتى ئىترانىيى و عوسمانىيە
بەرامبەر ولاتانى موكرىي، بەبە، سۆزان و زەبرى نزيكىيى زمان و ئەدەبى فارسىشە
لېيانەو كە تا رادەيى ئەو زەبرانە ھەموو سووكتەر بەر ميرنشېنەكانى (ھەكارى- جزيرا
بۆتان) و شىپو زمانى كورمانجىيى باكوور كەوتوو. لە لايتكى دىەو - پترېش باس
دەكرى- دەبىنم شىپو زمانى ولاتى بەبە- سلىمانىيى لەگەل رەوتى رۆژگار و بەرز و نزمىيى
خانەدانى بەبە، بەرە بەرە جىگەى خۆى لە (ئەدەبى نووسراو) دا كردۆتەو تا بەخۆيدا
ھاتوو و پۆشە بوو و ئەم شىپوئەيى ئەورۆى لى دەرچوو.

۹۳۰ک-۱۵۲۳ز) باسی بابانه کانی گیتراوه ته وه و ده لیت، (حاکمانی بابان له نیو حاکمه کانی کوردستاندا به زۆری خیل و هۆز و فرهیی لایینگی و نوکەر نیوانگی ته و اوایان هه بوو، به لام که فه رمانره وایی نه و زنجیره یه وه کو باسی ده کرى به پیر بوداکی به به یی و به براکه ی گه ییشت و نه وانیش وه جاخ کویر مردن، ئیدی فه رمانره وایی بنه ماله که که وه ته ده ست نوکهرانیان، که سه ی که بو کاروباری فه رمانره وایی سه ره کاییتی لی وه شاهه یی له نیو نه و بنه ماله یه دا نه ما) (۴).

جاریکی دی و له باسی فه رمانره وایی به به دا، شهرخان ده لیت: (ئیسته ئیلی بابان بی فه رمانره واییه، به لام به رامبهر چوار هه زار پیای ئه سپ سواری پر چه که له نیو نه و قه ومه دا هه یه و سه ره بو که سه نه ویی ناکه ن. هه ره ئاغای له ئاگانانی هۆزه کان نیوچه بیکی نه و ولاته ی گرتوته ده ست. هه موو سالی چوار خه روار زیر له نیو خویندا گرد ده که نه وه و ده یده ن به خه زینه ی شه ره زور، ویلایتی بابان له ریزی موکی تایبه تی سولتانه... تا نه ورۆ که سالی ۱۰۰۵ک-۱۹۹۶ زاینه بارو گوزه رانی نه م ویلایتی به نه م جوهره یه) (۵). به ره شنایی نه و وینانه، دیاره سه ره تای هه لکه وتنی به به- بابانه کان، وپرای فره خیلی و پر چه کیی و ده وه مه ندییان، زوو به زوو کویر بوونه ته وه و سه ریان هه لدا وه ته وه.

لا په ره کانی میژوو جه خت ده که ن- وپرای ناکوکی هه میشه یی نیو خانه دانه که- ژین و گوزه ران و فه رمانره واییان هه میشه به ره زه بری کاربگه ری هه ردوو ده وه تی سه فه ویی و قاجاری له لاییکه وه، عوسمانییش له نه م لاه که وتوون و رهنگی تیری په یمانه کانی نیوانیان، (په یمانی نه ماسیه، ۱۵۵۵ز) و (په یمانی زه هاو، ۱۶۳۹ز) و (په یمانی نه رزه رومی دووه؛ ۱۸۴۷ز) یان به سه ردا رژاوه و به رزوزمی کردوونه ته وه تا سه ره نه نجام ده وه تی عوسمانی له سالی ۱۸۴۹ز دا به بیکی جاری میرنشینه که ی پاکو دا و «سلیمانی» پیتته ختی پر سه ربا ز و ده سه لاتی خو ی کرد.

سنووری ولاتی- میرنشینی به به- بابان به پیتی باره کانی رۆژگار له کشان و داکشاندا بووه، هیندی جار له لای باکووره وه سنووری میرنشینی موکریان و له لای باشووره وه گه یشتوته زهنگاباد و زهاو و چپای حه مرین و جه سسان و به دره و مه ندلی، له لای خو ره لاتیسه وه سه ریوان و بانه و سه قز و سنه، له خو رئا وایشیه وه گه یشتوته کوین،

۴- شهرخانی بدلیسی- شهرنامه، ل ۳۶۲.

۵- شهرخانی بدلیسی- شهرنامه، ل ۳۷۰-۳۷۱.

بهشی دووهم

۱- نۆرینی به ولاتی به به- باباندا

چونکه لانه ی راسته قینه ی لی کۆلینه وه که م- وه که بابه ته که خو ی- ولاتی به به یه، پی یسته به خیرایش بی ته ماشاییکی باری سیاسی و ره شنیری بکه ین.

به به- بابان ناسنیوی خانه دانیکی هۆزی (نووره ددینی) ی نیشته نیی نیوچه ی «پشدر» ه. ریشه ی ناسنیوه که و خانه دانه که و میژوو راستی فه رمانره واییان زور روون نییه. نوو سه رتیکی کورد بنه چه یان ده باته وه سه ره کورده (شه دداییه کان) ی خاوه ند ده وه تی «شه ددایی» کورد (۱) توفیق وه هببی زانا- له لی کۆلینه وه بیکیدا- میژوو نه وه ی یکه می فه رمانره واکانی گیتراوه ته وه بو سالانی ۱۳۳۵ز- ۱۳۸۰ز و دامه زرتنی نوپی خانه دانه که (فه قی نه حمه دی دارشمانه یی) وه گو یا سولتانی مو سلمانان ئازاییتی نرخانه دووه و هه ریمیکی نه م نیوچه یه ی بی به خشیوه (۲) زانای هه لکه وتوو ی ولاتی بابان شیخ ماری نو دیتی به رزنجیه ی له نامه ییکی عه ره بیی خویدا- بو عه لیی ره زا پاشای والی به غداد و رۆژگار که یی سالی ۱۸۳۴ز ده گرتته وه- میژوو خانه دانی خو ی له مه مله که تی باباندا بر دوته وه بو پتر له پینج سه د سالی رابردوو که لیکنه وه ی قسه که ی، جه خت بو میژوو که ی توفیق وه هبی ده کات (۳)، ره نگبی میژوو ی خانه دانه که کۆنتریش بی!

شهرخانی بدلیسی له سه رده می هه لکه وتنی شا ئیسماعیلی سه فه وییه وه، (۹۰۷-

۱- لی کۆل جه میل محه مده یی سه یی- نیشته نیی سوید- گفتوگوییکی ته له فوونیدا پروای خو ی نه وه نواند.

۲- لی کۆلینه وه بیکی نه نتروپۆلۆژی. «نه ز خولامی چاوی ده کلۆلیم- خانی قه یغان»، دهنگی گیتی تازه- س ۱، ۵ ب، شوپاتی ۱۹۴۴.

۳- نامه عه ره بییه که م له گه نجینه ی زانا (شیخ محه مده دی خال) وه وه رگرتوه و له لامه. شیخ ماری هه رگیز نامه یی یان کاریکی دی به په خشان کوردی نه نوو سیوه. کاک نه حمه دی کوریشی هه ره ها. که رتیکی نامه که دیتته به رچا و.

پشده، ههربر، پردی، ههولیر، بهلام له دوا رۆژگار هکانیدا بیکجار تهسک بۆتهوه و نیوچهی سلیمانی و کۆیی گرتۆتهوه.

هه ره مبری توانا و زانا و بهدهسه لاتیان که به دامه زرتینه وهی خانه دانی به به- بابانیش ده ناسریت: (سلیمان پاشای گهوره) به که سامانیکی زۆر و نیویانگی گهوره ی هه بوو. ههر ئه ویشه که پیتته ختی له ئاوی «ماوت» وه راگواسته وه بۆ ئاوی «قه لاچولان» به لام له شیرینه خه ودا، شه وپکی سالی ۱۷۸ک- ۱۷۶۵ز «فهقی ئیبراهیم» نیوی به خه نجهر کوشتوویتی.

ئبراهیم پاشای کوری ئه حمده پاشای بابان له سالی ۱۷۹۹ک- ۱۷۸۴ز دا پیتته ختی راگواسته وه بۆ ئه «سلیمانی» هی ئیسته و ئاوه دانی تی خست. له ئه وه هه له شه وه - وه ک پیشینه کان- تا رمانی میرنشینه که، شه ری براکوژیش هویکی گهوره و کاریگه ر بوو بۆ نه هاهمه تیی و رمانی.

میژوو (سلیمان پاشای گهوره) ی کوژراو و وه چه بیکی (عه بدورپرهمان پاشای کوری مه حمود پاشای به به) به دوو که سی دباری خانه دانه که دناسی که یاری سه ره به خوی بوون، ته نانه ت دووه میان له سه ر ئه و نیازهی و له سالی ۱۸۱۱ز دا- له کۆبه دا- تووشی په لاماری دوو قۆلی ئیرانییه کان و تورکه مه مالیکه کانی به غداد بوو.

۲- باری خۆینده واری و لااتی به به- بابان

وه قفنامه که ی سلیمان پاشای به به ی باس کراو، بۆ خۆی به لگه بیکی گه شی دلسۆزی و په رۆشی و پیزی به به کانه بۆ ئایین و زانست و خۆینده واری که هه تا دوا پاکۆیونی تهخت و دهسه لاتیان ههر چاویان تی بریی بوو. ئه حمده پاشای کوره زای عه بدورپرهمان پاشای به به دوا کارکه نارکردنی و نیشته جیبی له ئه سه نه بوو و ئه و جا دامه زرانی به فه رمانه وای و لااتی (یه مهن) له ئه و پراوه خیرا خیرا باره ده ستنوسی ده گهن و کتیبی زانسته کانی (نه قلی) و (عه قلی) نایابی بۆ کتیب خانه ی به به له «سلیمانی» دا نارده وه. ئیسته ش کۆمه لیکی به مۆری خۆیه وه هه لگیرون.^(۶)

له لاییکی دیه وه هه لگه وتنی گه لی زانا و شاعیر دیسان به لگه ی ره وانه، زانایان مه لا مه حمودی غزایی، ئیبنو لجاج، عه بداللهی ببنوشی، سیوچی، مه لا عه بدورپرهمانی

جه لیبی، شیخ عه بدولکه رمی به رزنجه یی، شیخ ماری نودی، مه لا خالیدی شاره زووری که هه ردووکیان ره ابه ری ریبازی (قادری و نه قشبه ندی) بوون، شاعیران: ره نجه وری، مسته فا به گی کوردی، مه لا خدر- نالی، سالمی ساحیبقران، مه وله ووی و مه حوی و گه لیکی دی که له ئه م کتیبه دان، هه موو به خاک و ئاو و هه وا و نان و نه کی ئه م و لا ته وه هه لگه وتوون.

۳- زمان و ئه ده ب له و لااتی به به دا

۱/۳- زمان

هیندی لی کۆلی ژیر بنج و بناوانی هۆزایی میرنشینه کانی (موکری، سۆران، به به) به بیکی ده ناسی... ئه مه راست بی یا نا له لای من جیگه ی باس و لی ورد بوونه وه ی چر نییه، مه به سستی گه وه ی من زمان و ئه ده بی خه لگه که یه.

له مه ر زمانه که له سه ره تادا ده لیم: هه تا ئه ورۆ، هه رچ شیوه زمان و یادگاری ئه ده بی گه ل و ئه ده بی نووسراوی هه ر سئ میرنشینی (موکری، به به، سۆران) هه یه (۷) دلنایی زۆر ده به خشن، ئاخواتنی- شیوه زمانی هه ر سیان بیکجار به ییک ده چی ئه گه ر نه لیم هه ر بیکی بوون و گه ری چه رخی رۆژگار و ده سه لااتی فه رمانه وایی جو، تیکه لی هۆز و تیره ی دی هیندی جو دایی تی خستین. له لاییکی دیه وه پر با وه رم که هه ردوو شیوه ئاخواتنی (به به، سۆران) بنجه که یان شیوه ی (موکری) یه، به تاییه تی تا نیوه ی سه ده ی هه زده ش زۆره ی یادگاری (ئه ده بی گه ل) و (ئه ده بی نووسراو) ی چینی هه لئژارده پتیه ندی گیانی گیانی به ئه و شیوه یه وه هه بووه و دواپی (شیوه ئاخواتنی و لااتی به به) ئه و شیوه یه ی گرتوه و چه سپیوه که ئه ورۆ نیوی لی ده نری (شیوه ی سلیمانی).

راستییه که ی ئه گه ر (ئه ده بی گه ل) و (ئه ده بی نووسراو) ی رۆژگاری فه رمانه وایی «به به» وردبکه یه وه - به نه زم و په خشانه وه - ئه وه ئه و پتیه ندییه و کاریگه رییه ی شیوه ی موکری ده بینین.

دریژداری - بۆ قه باره ی کتیبه که - ناشی و هه ر بۆ وینه ی راستیی و له پال هیندی به لگه ی پتیشوو، ئه م چه ند وینه به لگه یه ش ده نوینم.

۷- وینه ی یادگاری موکری و سۆران به ده سه ته وه نییه.

۶- بنۆره: فهرست مخطوط مکتبه الاوقاف المركزي في السلیمانیه- ج ۱- ۳

۱/۱/۳ - شیخ سادق نیو له سالی ۱۷۴۳ز.دا، بهه له بهست- نه زمی نزا و پارانه وه که یه وه - مونا جات- بو شیفای خالید پاشای به به، بیکه م وینه ی (ئه ده بی نووسراوی نیشان داوین و ئه مه چنه پریشکیتی:

یاره ب به شقی حه بیبان به ئه سراری نه جیبان
له بو بابی غه رببان یاره بی بده ی شیفای
نۆکه ر گردبوون ته مامه دو عایان بده ی به عامه
خز مه ت له مه حه رامه یاره بی بده ی شیفای
نۆکه ر گرد بوون به بی کجار بو وان ئه فغان و هاوار
بو «خالید پاشا» ی نازدار یاره بی بده ی شیفای
پاشای گرفتاری کردیا، له دیوانی نووریا
سه لای ته له ب کردیا، له دیوانی بو له شکر، یاره بی بده ی شیفای

مه لام بی ننه سه رینی ده ست بکا به یاسینی
من ده چمه ژیر زه مینی یاره بی بده ی شیفای
یا الله یا سه بوور یا پادشاهی غه فوور
بی ناز نه که ی شاره زوور یاره بی بده ی شیفای
یا الله و یا سویحان یا سه خیبی و یا ده بیبان
«خالید به نی سوله یمان» یاره بی بده ی شیفای
«خالید پاشا» ی به حوکمات

ئه نجا، مو هله تی بدات، یاره بی بده ی شیفای
پاشای نه بی تان زه لیل، یاره بی بده ی شیفای
یا خالیقی زولمینه ن چون ئه ز هائیم له وه تن
ده ستم برا له مه سکهن، یاره بی بده ی شیفای
«سادق» به نده ی که مته رین،

(یا ارحم الراحمین)

یاره بی بده ی شیفای (۸)

۲/۱/۳ - مه لا محه مده ی حاجی حه سه ن (ابن الحاج) با به تیکی به نیوی (مه هدی نامه) وه به شیوه ی هه له به ست هۆنیوه ته وه و هه ر به شیوه زمانی پیتشوو ده چی. من - له مه نفادا- هه ر ئه م چنه د پیره م له به رده سته:

یاره ب تویی ساحیب هو دا
وه قستی ده بین فیتنه به دای
حیفره ن بکه ی «یا ذا الندا»
به ئیسمی تو بی دایه تی
بی دایه تم به ئیسمی تو
له زی کرى فیتنه ی خه لقی تو
ویفقی حه دیس نه بیی تو
زانیمه به ئیرسییه تی (۹)

۳/۱/۳ - شاییری گه ل (عه لیی به رده شانیی) له به یتى سه رزاری ئه ده بی گه لدا، به یۆنه ی کۆمه لئ شه ر و نازاییتی عه بدور پر حمان پاشای به به وه - پیکه وتی سالی ۱۸۰۵ز قه ومان- ئه وه ئاخا وه تو وه:

تا ق و ته نیا ته ن، سویحانی
توفیق ده ری مو سته عانی،
خالیق و حاکمی هه مووانی
چاک و خراب خۆت ده یزانی،

= پیتو ندیی ئه م مه نزومه - هه له به سته و خا وه نده که ی به پاشای نیو روا وه پچ نه زانیوه، من خۆم به راوردی میژوو، به سه رهات و شو تین کۆچی دوایی پاشاکه، هه روها (أرجوزة- ملحمه الموصل، سید فتح الله القادری، تحقیق سعید الدیوه جی، بغداد، ۱۹۶۷) م کرد و ناسیمه وه، به لام به ر له وه ی خۆم بلاوی بکه مه وه، با سه که م دا به نه وشیروان مسته فا ئه مین، (میراییتی بابان له نیوان به ردا شی رۆم و عه جه مدا، له نده ن ۱۹۹۸) که ئه و نا گه داری سه بیید سادق و به ره مه مه که ی، هه روها ئور جو زه که ش نه بوو. له لاییکی دیه وه له کتیبه که ی نه وشیرواندا نووسرا وه گۆیا من له به ر ده ست نووسیکی دی چوار تاکه به یتی کۆتایم دانا وه، راستییه که ی له ئه و کتیبه ی ئه ودا- که من روو نووسم کردۆته وه- په راویزیکم بو خۆی نووسی بوو- نا گه دارم کرد بوو که ئه و کۆتاییه محه مده عه لیی قه رده داخیی له به ر ده ست نووسیکی دی وه رگرتوه.

۹- بنۆره: محه مده عه لیی قه رده داخیی- مه هدی نامه- چاپخانه ی کۆری زانیاری کورد، به غداد ۱۹۷۵.

۸- بنۆره: محه مده عه لیی قه رده داخیی- که شکۆلی که له پووری ئه ده بی کوردیی، ب ۱، به غداد ۱۹۷۵ (به ده ستکاری پیتو سوه) جیگه ی خۆییتی راستیی بنۆنیم: محه مده عه لیی قه رده داخیی =

ئەزم «عەلبى بەردەشانی»
 لەنگم نەكەى دەزبانى،
 بەیتى دەلیم بەرەوانى،
 فەتخى پاشای كوردستانى.
 عامیان پاشا، كامیان باشە،
 شاھەد «رۆمى» ن «قزلباش»ە،
 ھەرچەند جارئ شیرى كیشا
 عالم دەھاتنە تەماشاشا،
 مەردە ئەورەحمان پاشا
 پاشای بەبان، جیھانگیرى،
 رەنگ «رۆستەم، زال» ی پیرى،
 (راناپۆترم بەفەقىرى،
 ناکەم خزمەتى وەزیرى،
 نانى دەستینم بەشیرى،
 بەشیر نەبى قەت پىك نایە
 سویندم خواردوو بەوئەللە،
 ناچمە سەفەرى لە «حسایە»
 یاغى دەبم لە بەغدادیە،
 یاغى دەبم ئینشالە،
 تەوئەككول و تەعال اللە
 ئافەرىن و بارەكە اللە،
 ھەى كورە بەبىنە ھاللە... ھتد (۱۰)

وھك پى وىستى نابىنم وینە بەلگەى دى پتر بنۆنم - ھى دىش ھەر دینە پىشەوہ -
 پرسىارىكى گرى كۆپر بەبەرچاوەو قوت دەبیتەوہ كە دەلى: ئەگەر شىوہ زمانى بەبە و
 موكرىى ھاوبەش بووبن - وپراى ئەوہى كوردىى زمانى فەرمانرەوایى و خویندەوارىى

نەبووہ - بۆجى و ئایا لەبەر ئەو دوو مەلامەتە ئەو ھەسسەت و درەنگانى خۆى گرتووہ و
 بووہ بەزمانىكى ئەدەبى نووسراو و پۆشتە بووہ.

بەر لە ھەر وەلامى، دەبیت بزائرى كە زمان بەزەبرى تايين و دەسەلاتەوہ بۆ خویندەوارىى
 و فەرمانرەوایى ھىز دەگرئ و دەچەسپئ. ئەوجا دەلیم: ئەگەر لەلايىكەوہ (پەیمانامەى
 ئەماسىە ۱۵۵۵ز)ى نىوان ئىرانىى و عوسمانىى، ھەر چوار مېرنشىنى (ئەردەلان،
 موكرىى، بەبە، سۆزان)ى لە نەخشەى سىياسىى و جوگرافىى جوئى كرىتەوہ و داىپىرى بن
 كە بئ گومان زەبرىكى يىكجار ئاستەم و گرانە، ئەوہ (بەبە) لە چاو مېرنشىنى
 (ئەردەلان)ى فەرمانرەوای شارەزوردا - لەپىشدا پىتەختىشى قەلاى زەلم بووہ - خانەدان و
 مېرنشىنىكى تازە ھەلکەوتوو بووہ كە لە ھىندئ رۆزگاردا كۆپر بۆتەوہ و سەرگەردان. بۆ
 وینەى ئەو راستىیە، شەرەفخانى بدلىسى - باسىشى دووبارەبە - وینەى قۆناغىكىانى
 گرتووہ و گىراوئىتەوہ كە ئاگانى ئەو و لاتە بئ فەرمانرەوایى - كۆپرەوہ بووہ - سالىى
 باى چوار خەروار زىریان داوہ بەمېرنشىنى (ئەردەلان) كە ئەو ھەلە خانەدانى مېر (بىگە
 بەگ) فەرمانرەوای ئەردەلان بووہ.

لەلايىكى دىوہ، وپراى دىرىنى و دەسەلاتى مېرنشىنى ئەردەلان با زمانى خویشى
 زمانى فەرمانرەوایى و خویندەوارىى نەبووب، ئەوہ شىوہ زمانى خۆى، «گۆزان»،
 بەراستىى (زمانى ئەدەبى نووسراو) بووہ كە بەدرىژاى خۆى و تەمەنى مېرنشىنى
 (بەبە)ش و تا سەدەى بىستىش لە ولاتەكانى بەبە و ئەردەلاندا، (شىوہ زمانىكى ئەدەبىى
 باو)، قەدر گران، بەپىت و بەرەكەت بووہ.

وپراى ئەم بارە، دەبىرى كە (بەبە) بەرە بەرە دەسەلاتى بەرز ھەلکشا و بەھىز بوو،
 شارەزورىشى كەوتە بن دەست، بەتايىبەتى لەسەردەمى فەرمانرەوایى (سلىمان پاشاى
 گەورە) و كوژراوہو، ئەوجا ئىدى شىوہ زمان و ئەدەبى ولاتى بەبە - ھۆز و تىرەى دىش
 تىكەلى ژىنى بوو مىلى داوہتە بەر بەخۆكەوتن تا بەرە بەرە دەستى بەخۆدا ھىناوہ.

۱۰- لە چەند سەرچاوەدا، (ئوسكارمان، محەمەد توفىق وردى، حسین حوزنى موكرىانى) و ھتد...
 بلاوہ.

ئەگەر لە مېژووی ئەدەبى ديارى ولاتى بەبە ورد بېيىنەو - بەھەردوو جوڑە ئەدەبەو - ئەو ھەتا پېش بنیاتنانى سلېمانى، بەتەنى لەلايىكەو بەرى درەختى (ئەدەبى گەل) لە شايير و بەيتيژەكانەو ھەردەگرين كە وپراي «لاووكى كەنغان» ى لەمەر سوارچاكيى فەقى ئەحمەدى دارشمانەبى بنجى خانەدانى بەبە، (شەرفخانى بدليسى) بەئامازە و «موناجات» ە ھەلبەستەكەى (شيخ سادق) نىو بو خاليد پاشا و «مەھدى نامە» و «تەزكېرەتولەعەوام بەيتى ئەوول و ئاخير» نەبى، چىبى دى لە (ئەدەبى نووسراو) دا نايىتە بەرچاو و دەستگير نەبوو.

ئەمە ھەك بەلگەيشە بوون بوونى ھونەرەكانى ئەدەبى نووسراو و دەستە پاچەبى بەرامبەر نواندىنى كارى زانستانە، ھەرچىبى بى، بەلام ھەك ئامازەبى يان وپنەبى لە پابردودا شتى خرابيىتە روو، ئەو ھەكەونە بارىكى دىو ھەك قەسە ى لى دەكرى.

۱/۲/۳- قوناغى بەخۆ كەوتن.

ھەرچەند پېشكېتى ئەوتۆم نواندوو، بەلام پى ويستە گەرمتر و روونى بکەمەو. ولاتى بەبە، ھەتا رمانى ميرنشېنەكەى، بەراستى لەرووى سياسىيەو ھەكەتە كۆمەلبى، ئەدەبى، دوو قوناغى گۆرېن و بەخۆ كەوتنى پېشكەوتوانەى بەخۆو دىتوو ھەك وپراي دەسلات و توانا، ورياوونەو ھەكەى سەربەستى خواز بوو.

قوناغى يېكەم رېكەوتى فەرمانرەوايى (سلېمان پاشاى كورى خاليد پاشا) ى ھەك لەپال قەدر گرتنى زانست و زانايان و چاودىرى كەردنى شاگردان، چاويشى بېرەتە پىشتىوان مسۆگەر كەردن كە پېشەزانى «بارووت» دروست كەردنى لەخۆى كۆكردۆتەو و رەنجى بو داو. وپراش سنورى دەسلاتى (بەبە) ى گەياندۆتە ئازادكەردنى باژېرە گەورەكانى ھەك (كەركوك) و (شارەزوور) و تا سنورى مەريوان كشاو ھەك و خوليايىكەى بو سەربەخۆبى ترسى خستۆتە دللى عوسمانىيەكان و ئېرائىيەكانەو، بوپىكا بەجووتە پېلانبان لى كەرد.

بەللى لەسەردەمىدا، بارى زمان و ئەدەبى كوردىي ولاتەك گۆرېنىكى ديارى پىو نىبە و دەشى كوشتنەكەيشى بەدەستى «فەقى ئىبراھىم» ى نالەبار، كۆسپى لەبەردەم نەشوماي خويىندەواربىشدا دانابى، بەلام بىن گومان بنجى ورياوونەو ھەكەى لە خانەدانەكەى و نىو خەلكى ولاتەكەدا داکوتى كە پىم ھەبە - دواى خۆى - راگواستەو ھەپىتەخت لە «قەلاچولان» ھەو، ماىھى ئەو.

قوناغى دووھم، رېكەوتى بنیات كەردنى «سلېمانى» ھە لە ۱۷۸۴ز.دا، گرنكى قوناغەكە لە دوو لاو ھەكە ديار و رووناكە. لايىكى كارى بنیاتنانى باژېرى، كەردنىشى بەپىتەختى ميرنشېنى، ئەمە بو خۆى وپنەى پېشكەوتنىكى شارستانىتى، سياسىي، كۆمەلبى، رۆشنىرىيە. بەكورتى بو خۆى كەردەو پىكى كارىگەرە بو ورياوونەو ھەپتر.

لاى دووھم: لە ئەو سەرتايەدا، ئەستېرەى جووتە برا، (عوسمان، عەبدوپرەھمان) ى كورانى مەحمود پاشاى بەبەى كوژراو ھەروشاو ھەو، بەتايىبەتېش لەنىوان ۱۷۸۶ز- ۱۸۱۳ز.دا.

براگەرە (عوسمان) ئەستېرەى بەختى زوو كوژايەو، لە ۱۷۸۷ز.دا توركە مەمالىكەكانى بەغداد، ژەر خوارديان كەرد، بەلام (عەبدوپرەھمان) ى برا بچكۆلە، جىگەى گرتەو و - ئەگەرچىبى شەش جار كار كەنار و چەند جار بەندى و دەربەدەرى و شەرى گەرە و ھېندى جار نوشوستىي دىتوو - نىكەى چارەكە سەدەبىك وپنەى پاشايىكى توانا و ئازا و ورە بەرز، پەروشى ئاسايىش، پېشكەوتن و لەسەر و ھەمويشىو ھەربەخۆ خوازىكى راستەقىنە بو.

عەبدوپرەھمان پاشاى مىرى مىران - ھەرچەندە ئاموزاكانى بى بار و ھاوكارى دوژمنانى بوون، خۆى و براكانى ھەمىشە ھاودەنگ و رەنج و سەنگەر بوون - لەرووى خويىندەواربى، رەفتارى سياسىيەو ھەكەوتو بو.

لەرۆوى يىكەمەو لەسەر دەستى مامۆستا زانا بەنىو بانگەكاندا پەرورەدە و لە زانستەكانى «نەقلىي» و «عەقلىي» دا پى گەيشتوو بوو، تەنانت لە فېرگەى خۆبدا، (مەزگەوتى عەبدوپرەھمان پاشا) دا مامۆستايى كەردوو و دەرزى بەشاگردان گوتۆتەو. بەلگەنامە و دەستنوسى بەدەستەو ھەن كە فارسىي و عەرەبىيەكى چوپر و جوان و رەوانى زانىو ھەك و پى نووسىون. زانايان، شاعيران، نووسەرانى كورد تا عەرەب گەلىكىان دۆست و نىكى بوون.

لەرۆوى دووھەمەو شەرى و ئاشتىي لەگەل توركە مەمالىكەكانى ھەرىمى بەغداد كەردوو. شەرى گەرە گەرە كەردوو ھەك ھېندى جار خراپ تووشى نوشوستى بوو. ھېندى جار - لە دژى پاشاكانى بەغداد - ھارىكارى عەرەبەكانى كەردوو و ئەوان ناپاكيان نواندوو. ھېندى جارى دى ھارىكارى لايى لە ئىرانىي و مەمالىكەكانى عوسمانىي دوژمنانى كەردوو كە ئەوان ھەمىشە ترسى ھېز و گىبانى سەربەخۆ خوازبان لى كەردوو.

لە سالى ۱۸۱۰ز.دا ھەرىمى بەغدادى كەوتە بن دەستەو، خەلكانى عەرەب تەكايان

لِي كَرْد خَوِي سَه رَوەر و والیبیان بِي، به لَام نیشتمانی نه گۆڤه وه به تاجی دره خشان. وه کو چه ند مِیژوونوسی - چ راپۆرتی کاربه دهستانی عوسمانی - ده گۆڤه وه، نه وه سألّه به شیري خَوِي (عبدالله)ی خه زنه داری به (والیبی - پاشا)ی به عداد داناهه. مِیژوونوسی عه ره ب - هه رچه ند ناهه زی بووه - یاسین نه لعمومه ریبی به (جه ببار - دلاوه ر)ی کوردی ناساندوهه (۱۱).

مه به سستی گه وهی عه بدورپه رحمان پاشا - وه کو مِیژوونوسی ده گۆڤه وه - سه ره به خَوِي و خَو نه به ستنه وه بووه به والیبی به عداده وه و ئاماده بووه پتر باجی سالانه بدا به (سولتانی عوسمانی) و هه ر سه ره به ئه و بِي، به لَام چ سولتان و چ مه مالیکه نۆکه ره کانی به عداد و چ ئیرانییه کان دۆژمنی مه به سستی بوون. به وهی به رزیه وه، له سالی ۱۸۱۱ ز. دا گۆی نه دایئ والیبی به عداد (عبدالله پاشا)ی کۆنه خه زنه داری نه که به حه رام، نه وه و شازاده ی ئیران محه مه د عه لیبی میرزا به جووته ریکه هه وتن و پیلانیان لِي کرد. شه ست هه زار سوپایی عه جه م له (کوی) دا گه ماروویان دا، به لَام نه وه به هه فتا - هه شتا شوڤه سواری کوردی به به وه نازاییتییه کی بِي وینه ی نواند، دۆژمنه کانی هیوا بر او و ناچاری ریکه هه وتن کرد!

مِیژوونوسی عه ره ب، شاعیر عوسمان ئیبنوسه ند نه لواییلی نه لبه سربیی بۆ نازاییتی و به رگری له نه وه شه ره دا، قه سیده ییکی درێژی پر ستایشیی به عه ره بیی بۆ نووسیوه و به زانا مه لا سه بهغه توالله حه بده ریبیدا نارده وویتی. نه مه هیندیکی قه سیده که به:

اليه تحيات حسن تواترت	فأهدت من المدح العريض له اللبا
تحیات صب لم یزل ذا حشاشة	مقرحة من حب من قطن اللبا
فنی من هواه صور الله معصما	فصیر فیه قلب عاشقة قلبا
جفاه فهذا قلبه متوجعا	عليه وهذا دمعه يفضح السحبا
وحق هواء العذب ما ذاق جفنه	كراه وإن أمسى كمنطقه عذبا
ولم ينس لما ان جفاه لياليا	بهن دعاه للهوى وله لبا
وعاطاه أقداحا لها ملاً الهوى	معتقة تدعو الى شربها الصبا
فما برحا والانس يسقيهما معا	هوى لو سقا شيخا سلافته شبا
الى ان جنى الدهر الخوان فاصبحا	وكل مناه أن يرى مرة قربا

۱۱- بنۆره: یاسین أفندي العمري - غرائب الاثر في حوادث ربيع القرن الثالث عشر: نشره محمد صديق الجليلي، موصل ۱۹۴۰.

وان يودع الارواح منه تحية
فها هو ذا يهوي النسيم لانه
سما بيني كُرد بن عمر وبن عامر
فماء السما لو كان يدريه آتيا
فكم بيت عز شاده بمهند
وكم حومة أروى بها حائم القنا
وكم غارة شعواء كف رعيها
فعن طعنه فاسأل فوارس فارس
يرومون نشر الرفض في أرض قومه
فكر عليهم كره حميرية
فدارات رحى الحرب العوان عليهم
فكم هامة قد فلقتها سيوفهم
وكيف وبيض الكرد تجزم للطلی
قفت عابد الرحمن والفارس الذي
اليك ابن ماء المزن مني تحية
تحية مشتاق اليك لوده
مضمنة خیر الدعاء يزينها
فانت الذي اعزرت للدين راية
وأنت الذي خضت المنايا بذابل
ولست بمستقص ثناك وإن أكن
فدونكها حسناء ترفل بالثنا
وما قصدت الا قبولك مهرها

مضمنة من ذوب مُهجته حبا
يبلغ عنه حسن تسليمه الحبا
مفاخر تسمو بالمفاخرة الشهباء
لسامي به الاقبال للعرب العربا
متى مادعا موتا لمضربه لبا
اذا لم يذق غير الدما ذابل شربا
فانهلها طعنا ونكلها شربا
غداة أتوه مجتمعين له ألبا
وقد نشروا الريات في نصره عجا
باسد يرون القتل في دينهم عذبا
وقد صدروه في مقدمها قطبا
وكم رافضي مات من سلها رعبا
فشورتها كسرا وتمنعها نصبا
له صدرت قحطان في وردها الحربا
توافيك بالاقبال منشرحاً لبا
يرى غاية الاجلال أن يلثم التربا
ثناء يحاكي نظمه اللؤلؤ الرطبا
بعضب يمين الرفض من ضربه عضبا
تكاد تخذ الاسد من هزه رعبا
نظمت لك الأكليل في المدح والقلبا
متي أنشدت في الركب أطربت الركبا
فخذها فإن السعد من ختمها هبا (۱۲)

۱۲- بنۆره: اصفى الموارد - ۷۵-۷۷ من نه باسانه داوه به خاوه ندى (میرایه تیبی بابان...) شایانی باسه تا ئیسته شه له «کۆب» دا و نزیکی «رهزی شوخن» شوینه واری کۆژاوه کانی شه ره مهردانه که ماوه و ناسراوه به گۆڤه ستانی (شه هیدانی عه جه م) که هه ر نه نیو لِي نانه خَوِي به لگه ییکی وریابوونه وهی خه لکی ولاتی به به یه.

هه‌چهنده ولاتی به‌به و میرنشینی و ده‌سه‌لاتی (عه‌بدوورپه‌حمان پاشا) به‌هۆی کاری دوزمنانه‌وه مایه‌ی تاشووب و گه‌لی جار تهن‌گانه‌ی سه‌خت بووه، به‌لام وه‌ک میژوونووسه‌کان ده‌گپه‌نه‌وه، بیکی له نامانجه‌کانی خۆی تاسووده‌یی و تاسایش بووه که ئەم باره پتر به دوا چوار سالی فه‌رمانه‌وه‌اییه‌وه دیاره. بۆ راستیش، گه‌شتوانی سکوتلاندی (جه‌میس بیلی فریزه J. B. FRASER) که له سه‌رده‌می (سلیمان پاشای به‌به‌ی کوری عه‌بدوورپه‌حمان پاشادا ده‌یده‌نی «سلیمانی») کردووه، له نامه‌بیکی ۱۸۳۴/۱۱/۱ی خۆیدا و له زمان (عه‌ولی خدر تاغا) نیویکی متمانه یی کراوی پاشاکه‌وه که یادی رۆژگاری فه‌رمانه‌وه‌ایی (عه‌بدوورپه‌حمان پاشا) ده‌کاته‌وه، نووسیویتی، (گه‌وره‌م چیی بلیم؟ پاشا -مه‌به‌ستی سلیمان پاشایه/ که‌مال- له ولاته‌که‌ی خۆیدا گیرگرفتی زۆره. هیچ حاکمیکی ئیمه ماوه‌بیکی نه‌وه‌نده درێژ نامینیتته‌وه تا نه‌وه‌نده به‌هیزی، بتوانی پاریزگاری هیمینی گشتی و تارامی بکا... به‌لام ئەمه له‌سه‌رده‌می نه‌وه‌نده‌مان پاشای بای سلیمان پاشا و مه‌حمود پاشا و هه‌ها نه‌بوو. له‌سه‌رده‌می نه‌ودا کارێ له ئەم بابه‌تانه‌ی رووی نه‌ده‌دا. له‌نه‌وه‌یه‌ی قه‌له‌مه‌وه‌ی پاشایه‌تیه‌وه تا نه‌مه‌یه‌ی، له‌سه‌رده‌شته‌وه تا کفری و له‌کۆتیه‌وه تا بانه، گه‌وه‌ه‌رت به‌سه‌ره‌وه و زێرت به‌ده‌سته‌وه هه‌بویه، ده‌توانی پۆی یی نه‌وه‌ی هیچ که‌س هه‌جت لی بێرسێ دونه‌ی ئیره سه‌لامونه‌له‌بک و عه‌لبکوموسسه‌لام یو!) (۱۳)

گه‌لی سه‌رچاوه له عه‌بدوورپه‌حمان پاشای به‌به -شه‌وی ۱۷ی رهبیعی دووه‌می ۱۲۲۸ز- ۱۸۱۳/۳/۲ (۱۴) به‌نه‌خوشیی کۆچی مالتاوا‌یی کردووه- له زمان خه‌لکه‌وه ده‌لین، له گیانه‌لادا به‌زۆر دابین کراوه سکالای کردووه، (چۆن ده‌بی من له‌نیو جیگه‌دا بمرم؟).

شاعیری (عینایه‌ت به‌گ)ی نیو بووه له قه‌سیده‌بیکی فارسییدا میژووی کۆچی و په‌سنی نووسیویه:

چو بود او ظل رحمن در حقیقت

از ان شد سال فوتش (ظل رحمن: ۱۲۲۸هـ) (۱۵)

۱۳- فریزر- رحله فریزر الی بغداد.

۱۴- بنۆره: گۆفاری رۆژی نوێ- ژ، ۱۹۶۱.

۱۵- بنۆره: محمد قزلی التعریف بمساجد السلیمانیه و مدارسها الدینیة، بغداد، ۱۹۳۸، (واته چونکی سیه‌ری په‌حمان بوو، سالی کۆچی نه‌وی ده‌می بوو).

۳/۲/۱- سه‌رده‌می عه‌بدوورپه‌حمان پاشا- باری نه‌ده‌ب

بیکه‌م چاره‌کی ته‌مه‌نی «سلیمانی» پیتته‌ختی نوێ میرنشینی (به‌به) به‌شریخه‌ی شیر و بریقه‌ی تیغی خه‌نجه‌ری ده‌بان و هه‌للا و هه‌لمه‌ت و قوربانیی سواره‌ی ولاتی به‌به‌وه، به‌(عه‌بدوورپه‌حمان پاشا)ی میری میران و کوپ و برایانیه‌وه، به‌گیانیکی سه‌ره‌به‌ستی خوازه‌وه، رووبه‌رووی شه‌ر و غه‌دری هیزی گه‌وره و پۆشته‌ی تورکانی عوسمانیی، سوپایی ئیرانی و نۆکه‌ره ناپاکا‌که‌کان بووه، بی هیچ گومانێ تا ئەم ته‌مه‌نه‌ خۆنینه، هه‌ست ته‌زینه، وه‌رچه‌رخانیکی میژوویی و قوناغیکی ناسکی (وربابونه‌وه‌ی) له ژینی کورد و به‌تایبه‌تی کوردی ولاتی (به‌به) دا خولقاندووه.

تایا نه‌وه به‌زمان و نه‌ده‌بی ولاتی (به‌به) وه‌ دره‌وشاوه و پۆشنه؟

رواله‌تی بار و به‌ره‌م به‌شپه‌یه‌ی خۆیان ده‌نوین، نه‌ زمانی فه‌رمانه‌وه‌ایی -ره‌سمیی- و نه‌ زمانی نه‌ده‌بی و به‌ره‌می، به‌رگی کوردییان به‌به‌ردا نه‌بێ. له عه‌بدوورپه‌حمان پاشا خۆیه‌وه تا زانا و مامۆستا و خوینده‌واره‌کان، هه‌ر په‌په‌روی ده‌ستووری زمان و نووسینی رابردوویان کردووه و (نه‌ده‌بی نووسراو) چ کۆریه‌بیکی جوانی نه‌وتی نه‌بووه، مه‌گه‌ر نه‌و تاقه‌ کرده‌ویه -فه‌ره‌نگۆچکه‌ی (ئه‌حمه‌دی)ی شیخ ماری نویدی به‌رنجه‌یی نه‌بی که نیویشی به‌خۆیه‌تی- که له‌به‌ر خاتری ئه‌حمه‌دی کوری و بۆ فیربونی زمانی عه‌ره‌بی دایناوه! (۱۶) و پرای ئەم رواله‌ته سارد و سره‌ به‌پتی لیک دانه‌وه‌ی قانونی پیتشکه‌وتن که (وربابونه‌وه‌ی بنچینه‌ی کرده‌وه)یه، نه‌وه به‌پراستی کاکله‌ی ساغی باره‌که پری خلینه‌ی وریابونه‌وه‌یه که نیشانه‌ی به‌هۆش و بێر و کرده‌وه‌ی هاوسه‌رده‌مه‌که و پشتا و پشته‌وه مۆره و هه‌لکه‌ندراوه.

خلینه‌کانی وریابونه‌وه، گیان، دل، چاوی بۆ هه‌ست و په‌زم کردن و ته‌ماشای روون، ناسینی خه‌م و په‌ژاره و خۆشی، نازایی و ترسنۆکی، قوربانیی شه‌هید و شه‌رمه‌سار بوونی ناپاک، نیشانه‌کردنی زاتی خۆ و دۆست و دوزمن، چاک و خراپ، په‌وا و ناپه‌وا و هه‌تا دوا‌یی ئەمانه‌یه. هه‌لپشت و پین گه‌یشتنیشیان هه‌لبه‌ت مه‌رح نییه ده‌مو ده‌ست بێ - که ده‌مو ده‌ستی پیه دیاره- و سروشتییه به‌ره به‌ر بگری، پین بگا، جوان و دلفرین خۆ بنوین.

زه‌بری ئەم وریابونه‌وه‌یه له قوناغی (عه‌بدوورپه‌حمان پاشا)دا، له (نه‌ده‌بی گه‌ل)دا

۱۶- و پرای ئەم پراستییه، هه‌ر نرخی خۆی هه‌یه و بیکه‌م فه‌ره‌نگۆچکه‌بیکی عه‌ره‌بی کوردییه!

به کالای و والا کوردییه په تیهه که یه وه، دیاره و له (ئه ده بی نووسراو) دا به «شپوه زمانی گورن» و «که متر به شپوه زمانی به به»، ههروه ها به زمانه کانی «فارسی، عه ره بی» هوه دهرکه وتوو که شایتری گهل تا زانا و مهلا و شاعیر، به شی خو نواندنیکی راسته قینه یان هه بووه و زوریش دیاره که پاشای نیوبراو پیزی خو یان و کرده و یانی زور پچ زانی بی.

له (ئه ده بی گهل) دا، شایتران و به یته یتران نه ک هه ره دیوه خان نشینی پاشا بوون، به لگو - به ره همیشه خو ی به لگه یه - تیکه لی رووداو و به تاییه تی شه ره به نیویانگه کانی پاشا بوون.

سهرداری شایتران (عه لی به ره ده شانی) خو ی تیکه می ریزه که و پرای کاره به نیویانگه میژوو بیه که ی (به یته عه بدورپه حمان پاشا). ههروه ها (به یته عوسمان پاشا) یشی - بو برا جوانه مهرگه که ی پاشای - هونیه ته وه و تا نه و پوژش له سه ره زارانه (۱۷).

له نه وهش پتر - نه گهر پاشا بو خو شی و تاقی کرده وه له گهل ژنه شایتر (مه لکه) شه ره به یته پچ کردی - نه وه سهرداری شایتران (عه لی به ره ده شانی) داستانی نه تیکه ی به (په خشان و هه لبه ست) هوه له ده ست هاتوو و بو پاشا و بو نه ده بی گهل کردوو به دیاری و هیتشتا له خوینی دل و له بیلبله ی چاوان و به سه ره زارانه وه یه.

قادی فه تاحی قازی نه ده بناسی گهل (داستانی میهر و وه فا) ی له که سیکی ولاتی «موکری» هوه و هرگرتوو و (عه لی به ره ده شانی) داستانی نه تیکه ی به (په خشان و هه لبه ست) هوه له ده ست هاتوو و بو پاشا و بو نه ده بی گهل کردوو و به دیاری و هیتشتا له خوینی دل و له بیلبله ی چاوان و به سه ره زارانه وه یه.

قادی فه تاحی نه ده بناسی گهل، داستانی (میهر و وه فا) ی له که سیکی ولاتی «موکری» هوه و هرگرتوو و (عه لی به ره ده شانی) به خاوهندی ده زانی که بو پاشای نیوبراو گپراوه ته وه. وینه ی به شه «په خشان» هکه ی نه و داستانه نرخیکی نه ده بی گه وه ره بو ناسینی شپوه زمانی روژگار که تا پیزی نه ده به که خو ی هه یه، بو بیکا نواندنی پچ ویست ده بینم و خوینده واری لی بی به ش ناکه م.

سه ره تای (میهر و وه فا) نه مه یه، ده لی:

۱۷ - پیره میردی شاعیر و روژنامه وان له روژنامه ی (ژین) ی چله کاندای بلاوی کردو ته وه. من به هیتدی پراویزه وه سه ره له نو ی له روژنامه ی (عیراق) ی کوردییدا نواندمه وه، مخابن له زیندانی مه نفادا نه ژماره ی روژنامه که و نه مه تنه کهیم به ده سته وه نییه.

عه لی - مه به ست به ره ده شانییه / که مال - نه گهر هاته ژووری بو میری شتیکی کوت. کوتی: شتیکم بو بلتی پیم خو ش بی و قه تم نه بیست بی.

کوتی: میر دوو برا بوون، بیکیان نیوی سو یحان و بیکیان نیوی میر سه همان بوو. میر سه همان برا گه وره بوو، ته وای دنیا له ترسی نه وانه ده له زری.

برای گه وره یان نه گهر هاته مردنی، کورپکی بوو، نیوی خدر بوو. کابراش کچیکی بوو نیوی ناز بوو.

کوتی: نیمه هه ره شریکین، ته وای دنیا له نیمه ده ترسی! کوتی: ناز له خدر ماره بکه. دایکی خدر جحیل بوو، هه ره خدری بیوو. نوژگی بوو، نه وه ره ی بوو، لینی ماره کرد.

چه ندی پچ چوو بابی خدر مرد. مامی پی کوت: روژله نه تو لیره کانه به، نه همیشه ده چمه جیتیکی دی، خهریکی کاسپی و به سه ره عیل راگه بیشتن ده بین.

کورپکه هیتنه به جه وه ره بوو، نشتیای له وه ی بوو پیای ره شید راگری. مامه که یشی عه جایه باتی وا هه ره نه بوو، ته وای کوردی تورکیه خهرجیان بو ده نارد.

نه گهر میوانی مامی ده بوو، چای ده که وت به ناز، روو حیان ده گهل بیکتی تیکه ل ده بوو، هه رکیان جحیل بوون، ناره زوی بیکتی بیان وه ها بوو وه کو پیانو ناره زوی ناوی که وسه ره ی هه یه.

جا خدر چوار که سی نارد، پیای که بخودا و ردین سپی و نیختیاردار.

کوتی: به مام بلین نازم بداتی، چیدی بو له ماله خو ی پرا ده گری؟

کوتی: واللله ماره کراوی خوینی، دهیده می، به لام نه میش دل به دایکیه وه بیته، نه ویش دایکی بدا به من!

خدر رقی هه ستا. کوتی: جا چون مام له پرووی هه لا تووه: جا نه وه قسه یه مام کوتوویته؟ له و قسه یه گه ری! عه یه بو ی، پیای و ساحیب جه وه ره قسه ی و پکا؟ نازیشم بداتی و خوداری نه کا! کوتی: واللله هه رتک چای کو بی، دایکیم نه داتی، نایده می. نایه لم چای به ناز پکه وی.

جا خدر کوتی: نه وه سه فی بووه شتیکی وای به من کوتوووه. نه وانیس نیسحه تیان کرد و کوتیان: مامته هه ره به زمانی خو ش.

ته قریبه ن حفته ییکی پچ چوو، وه ک نیسته سه ره چاکی... نه وه مال و مندالی پاشا ده گهل ناز چوونه سه ره چاکی. چاکه که ش دوور بوو، ریگه ی چوار سه عات ده بوو. ناز

خواجه سهراييتكى نارد كه پتي بلتي: خاترجه م بي، به خواييشت بام نايادتى، بي هلمگرى و ميا. هاتن خه به ريان به خدر دا. جا دهست به جى خدر سوار بوو، كورتى بپرتهوه، هات پيشى پي گرتن، بيخسيري كرد. يازده ژن و كچى دهگه ل بوو.

كوتى: مامم هه چ خه له تيكي ده كاو بكا!

ئه گهر خه بهر بۆ مامى چووه، وهك تيخي چاك ده كالاندا رانه ده وهستا.

ئه وه هات، سازبوو بۆ سه ر خدر. حهوت خوشكى بوو، ناخير كچ و كچى ديكه و تاييه فله و شيتست ژن جله وه كه يان گرت، خرخالى جه واهيرات له ملدا.

كوتيان: ئيمه دين، ناييلين ئه وشه ره ببي!

كوتى: له بهرگى ژناييتيدا نابى بيتن، زرى و شير و خه نجه ره له خوتان بدن. ئه وشه ره ده بي! ده بي نهنگوتى كهون!

عافره ته كان هه موو وه كو بيزا ناسك و دولبه رن. ئه وان هاتن. خه بهرى له خدر نارد، كوتى: كه لى گه يشته سه ر، حازر بي ئه وه ته كه لى ده گه ل من كرد!

خه به ريان دا به دا يكه كه لى خدر... نيزي كه لى حه فتا و پينج كچ و ژنى هيناوه، هه مووى غه رقى خه نجه رن، ئه وانيش بۆ شه رى هاتون.

جا دا يكى، خدرى بانگ كرد، كوتى: رۆله هاتون بۆ شه رى، راره سته ئيمه ش له شكريتكى وا سازي كه ين، جوا بى بده ينه وه.

ئه ويش به خوشك و خوشكه زا و هه شتا عافره تى ساز كرد. هه مووى پته ت له پشتى بدابايه ده په رى وهك ره شه رچانه.

ناز كه تازى هينا بوو، ئه وه به ته و او بى ئه سله حه لى له خوى دا. خوى زرى پۆش كرد، ئه ويش تيدا بي.

خدر زورى خو شده ويست، ئيستنه كانى نه يگوت مه به: كوتى: ئه تۆش حازر به!

ئه وه ردين سپيى و كه يخوادايان ناره كن بيتك، قسه يان بيتك دگر نه بوو.

دا يكى خدر نيوى «به سى» بوو، مامه كه لى كوتى: خدرى به سى، هه لبه ت ده لى لى ليم ده ترسى، ناييلم چيى ديكه رووحت ببي، كچم له كنت بيخسيري بي!

جه نكه كه قه وما... تى رزان تيكر ژن و پياو... هتد (۱۸).

له (ئه ده بى نووسراو) دا، زانا و شاعير تىكى ديارى ولا تى به به، خاوه ند يادگارى

۱۸- بنۆره: ميه ر و وفا... ل ۱۵۶.

زانستى - به فارسى - و ديوانى شيعرى كوردى به «شيوه زمانى گۆران» و به ده گمه نيش به «شيوه به به» داناوه و گوتوه (۱۹).

كه سى كه ژيرييه كه لى هانى داوه بۆ تو مار كردنى ميژووى رووداوه كانى ولا تى (به به)، نهك هه ر ژيرى و سۆزى به رامبه ر (عه بدورپه حمان پاشا) و خانه دانه كه لى نواندووه، به لكو - وه كو عه لى به رده شانى - هه ستن به كاره ساته كان و هه لس و كه وته كان كردووه و بيتكه ميكه كه نيوى (ويلاييتى كوردستان) به ينى!

سليمان پاشاى گه وره، والى به غداى توركى عوسمانى دواى چوار سال كار كه نار و دهست به سه رى كردنى (عه بدورپه حمان پاشا) له به غدادا، له سالى ۱۸۰۱ ز. دا ئه و پاشايه و (سه ليم به گ) لى برالى له باژيرى «حيلله» دا زيندانى كرد.

ئه و زانا - شاعيره، مه لا عومه ر - ره نجوورى به شيوه زمانى «گۆران» قه سيده بيتكى داناوه و بوشى نار دووه كه ئمه به شىكييتى:

ره وان به راهى چون به رى و ره هوار

مدارا مه كه ر تا وه «به غدا» شار

نه باره گه لى خاسان بوازه هيممه ت

روو كه ر نه ماواى قه يس پر به ينه ت

ده ور بده ر نه مولك «بابل» بي ئه نديش

بشو وه جا يى «حيلله» ماچان پيش

شه هزادى جه نه سل به گزاده لى بابان

جه نه وه لى ئوجاغ، ماليك ريقابان

(والى و ولاييت گشت كوردستانه ن

ئيسم شه ريفش عه بدورپه حمانه ن)

ستاره لى به ختش قيران نه حسه ن

جه «حيلله» لى دنيا نه «حيلله» حه بسه ن... (۲۰)

زانا و هو شمه ندى دى وهك ماموستا و زانا (سه ييد عه بدولله تيفى به رزنجيه لى) و ماموستا و شاعير به زمانى فارسى (مه لا خاليدى شاره زوورى - مه ولانا خاليد)

۱۹- له ديوانى ئه م شاعيره دا چه ند به يتى شيعر به ئه وشيوه به دياره و به ده ستمه وه نيه.

۲۰- بنۆره: محمده عه لى قه ره داخى - ديوانى ره نجوورى، به غداد، ل ۱۹۸۳، ۲۰۵-۲۰۷.

نهوانیش ژیری هیستی خوځیان نواندووه. یتکه به زمانی عه ره بی (۲۱) دووهم به زمانی فارسیی.

مه لا خالیدی شاره زووری - مایه ی نه م لځ کولینه وانه و بابه ته که خوځی - نهک وینه ی پیوه ندیی به هیزی خوځی له گه ل (عه بدورپه حمان پاشا) نواندووه (۲۲)، به لکو قه سیده کانی ههست کردنیکی جودایه که دۆست و دوژمنی جوځی کردو ته وه، له لاییکه وه پاشا و برا و که سی به دۆستی خوځی و والیی به غدادی تورکی عوسمانیی - با نوینه ری خه لیفه ی گویا موسلمانان بی - به دوژمنی نه وان و خوځی ناسیوه.

پاشای به به (عه بدورپه حمان پاشا) له ۱۲۲۱ک - ۱۸۰۶ز. دا، چند شه پیک کی گه وره و سه رکه و تووانه ی له گه ل والیی به غداد (سلیمان که هیا) کرد. له نه و شه رانه دا، (سه لیم به گ) ی برای پاشا شه هید بووه (۲۳)

۲۱- مخابن له زیندانی مه نفادا شیعه ره که میم به دهسته وه نییه.

۲۲- نه و پیوه ندیی به - به لیک دانووه - تا سالی ۱۸۱۳ز - ی خایاندووه.

۲۳- سهرداری شاییران عه لیبی به رده شانیی له (به یتی عه بدورپه حمان پاشا) دا نه وه ی په سن کردووه:

سه لیم به گ بوو میری میران
په سه ندی شا و وه زیران
چهند که سی کوشتن به شیران
روو وهر ناگی پی له تیران
روو وهر ناگی پی هه ر قهت
گه ییه هه وی ناخیرهت
جوابی به پاشه وه هات،
نه ی هاوار، میرن نه نگوت،
پاشا سه رت سه لامهت». .
پاشا بو ی هه لکی شا ناخ
حه یف بو مه ردی قوچاخ
په ردی که وتن وک به یداخ
بی نازی کوردن چراخ
چو لکی کوردن «قه ره داخ»
دۆست و دوژمن ده لپین: ناخ!
تورک و عه ره ب و عه جه م،
پاکیان بو یان کی شا خه م

نه ویش بو ی (لاواو ته وه)، قه سیده بیکی دیشی بو (میر عوسمان) به هه مان شیوه و بو مهرگی داناوه:

۱- لاوانه وه ی فارسیی بو سه لیم به گ:

هزیر بی شه ی مردی سلیم بن محمود انکه
به نوک نیزه اش بس عقده ی وانا شده، واشد
زکینش رزمگه شد دست چین از بس تن بی جان
تومی گوئی ز جیههش قابض الارواح هوبدا شد
تمنا داشت پیش شیر شیران داور اعظم
کشید خود را و اخر عمر اودراین تمنا شد
بسوی اشیان قدس در پرواز شد جاننش
روانش طوطی نزهتگه فردوس اعطی شد
به چشمش روز روشن چون شب تاریک یلدا شد
به ماقم داریش آشفته شد شاهنشاه ایران
ز مرگ او بسی اه و دریغا در جهان افتاد
همیت تاریخ سال مرگ او «اه» و «دریغا» شد

= ۱۲۲۱ک / ۱۸۰۶ز (۲۴)

۲- لاوانه وه ی فارسیی بو میر عوسمان:

داد ازین گردون، فریاد ازین
نیست جز مردان حق را در کمین.
بحر احسان، کوه عرفان، کان جود،
فخر دوران، ناصب اعلام دین.
«میر عثمان» انکه رای روشنش،
بود نظم ملک را حبر المتین
گشت جاننش تیر قدرت را هدف،
باد بروی رحمت از جان افرین

۲۴- بنوره: میراییتی بابان له نیوان به رداشی رۆم و عه جه مدا - له لندن، ۱۹۹۸. ل ۱۳۳ (من توانای گۆرینی شیعی فارسیم نییه!).

ماه ذالحجه بد و بیست و یکم
 رخس همت کرد در یکشنبه زین
 رخت بیرون برد از دنیای دون
 خیمه بر افراشت در خلد برین
 شد ز صهبای شهادت جرعه نوش
 گشت با همنام پیشنش قرین.
 خاک بر فرق فقیران کرد و رفت،
 خاطر خوشنود عالم شد حزین
 بسکه نداند آسمان را از زمین
 زاریش را شب همه شب تا سحر
 دیده‌ها بگشاده چرخ هشتمین
 از پی تاریخ سالش گفت دل
 «با صد باره به مرگش افرین»

= ۱۲۲۱/۱۸۰۶:۱۸۰۶ (۲۵)

مه‌لا خالید - مه‌ولانا خالید - ی‌شاره‌زووری دیسان هاوسوزبی و هاوده‌نگی خوی و به‌تاییه‌تیش بۆ (عه‌بدوپرره‌حمان پاشا) نواندووه که چنده‌بیته شیعرتیکی فارسیی به‌روه و روو کردۆته‌وه و ستایشی ده‌کات. وی ده‌چی بۆنه‌که‌ی رپکه‌وتی نه‌وی ده‌می بی که پاشای نیوبراو به‌گیانی سه‌ره‌خوی خوازبیه‌وه گوئی نه‌ده‌ده‌ا به‌والیبی عوسمانی به‌غداد (سلیمان که‌هیا - سلیمان پاشای کوچک) که له سالی ۱۲۲۳ک - ۱۸۰۸ز. دا بریاری په‌لاماردانی دابوو. عه‌بدوپرره‌حمان پاشا له‌شکرتیکی پینج‌ه‌زار سواره‌ی به‌به‌ی له «ده‌ره‌ندی بازبان» دا گرد کرده‌وه و خوی بۆ‌نامه‌ده‌کرد، به‌لام والیبی به‌غداد به‌چاوساگیی هه‌ردوو ناموزای ناپاک (محمده‌د به‌گی خالید پاشا و سلیمان پاشای ئیبراهیم پاشا) و دوی

شهرتیکی بی‌کجار سه‌خت و پر قوربانایی شکاندی که له سه‌ره‌تادا به‌رگه‌ی په‌لاماری گرتیوو.

وی ده‌چی شیعره‌که‌یش رپکه‌وتی نه‌وه به‌رگه‌ گرتنه‌ی سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌ بووی که ده‌لی:

عبدالرحمن، شیر میدان، شاه گردون، جاودان
 با عموم شهر تش، مهرانست مانندسها
 توپ از دروار را چون بر عراده تکیه داد
 پاره‌شد خمپاره‌وش قلب عدو زین اعتنا
 حسب حال خصم ملهم گشت تاریخش بدل
 «دشمن بد چون رهد از شیر یا از اژدها»

۱۳۳۲ک - ۱۸۰۸: (۲۶)

بی نه‌وی مه‌به‌ستم له‌بیر چوویتته‌وه، نه‌م هاوده‌نگییه‌ تاییه‌ته‌ی مه‌لا خالیدی شاره‌زووری، هانم ده‌ده‌ا پی‌وه‌ندییه‌که‌ی روشنتر بکه‌مه‌وه. نیوبراو له‌نیو نامه‌ عه‌ره‌بیی و فارسییه‌کانیدا، نامه‌بیکی یادگاری - به‌فارسیی - هه‌یه و بۆ خوی ئاوتنه‌بیکی رووناکیی نوینی نه‌وه پی‌وه‌ندییه‌ ناسک و به‌هیتیه‌یه.

نه‌م نامه‌یه‌ی - به‌وه‌رگیتسانی له‌لایین منه‌وه - بۆ کوردیی نه‌مه‌یه (۲۷): (ساحیب، جینگه‌ی هیوا، چونکی سه‌روچاوه‌ی دل‌سوزیی نه‌سلی کاری فره‌ پاکیزه و له‌گه‌شتی پر کی‌شه‌ی ده‌رووندا له‌ نه‌ندازه‌ به‌ده‌ر بنجی داکوتاره، نه‌وه هه‌ر رۆژه‌ی می‌وه‌بیکی تازه‌ پی‌ گه‌ییشتووی راستیی، هه‌رده‌مه و به‌ری نویی دوستیی به‌بار ده‌هیتی و نه‌وه‌ته‌ گه‌ییشتیش به‌شاگولی گولستانی ته‌ریقه‌ت، سه‌رووی بیستانی حه‌قیقه‌ت، نه‌ستیره‌ی بورجی کام، گه‌وه‌ری دور ئاسای سه‌روه‌ری، که‌شتیی دانسقه‌ی نه‌یینی یه‌زدانیی، دوری بی‌هاوتای ده‌ریای عیرفانی سوحنایی، مه‌له‌وانی چاپوکی هیدایه‌ت، ده‌نگی دین، حه‌زه‌تی قوتیی عاریفان، گه‌وره‌ی خوداناسان: سه‌بید محه‌مه‌دی هیراتی چینیی که‌ رسته‌کانی له‌رزه و له‌رزوکی پی‌که‌وه‌ داوه، ته‌نافه‌کانی جودایی ته‌واو له‌بی‌ک پساندووه و پاکۆی داوه.

به‌ئه‌رکی سه‌رشافی ده‌بینم، منیکی ده‌ولته‌خواز، به‌دریژی شه‌وگار و رۆزگار - آناه

۲۶ - سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۴۰ - ۱۳۵۰.

۲۷ - نووسینه‌وه‌ی مه‌تنه‌ فارسییه‌که‌ی نامه‌که‌م پی‌ ویست نه‌زانیی!.

۲۵ - بنۆره سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۴۰ جینگه‌ی باسه‌ نه‌م شیعره‌ که‌ دیاره‌ باسی (میر عوسمان) ده‌کا و گۆیا له‌ نه‌وه‌ می‌ژوو‌ده‌ا کوژراوه - مردوو، له‌ سه‌رچاوه‌کانی می‌ژوو‌دا نویی کوژرانی میری به‌نه‌وه‌ نیووه‌ نه‌ها‌توو، به‌لام نه‌وه‌ سه‌رچاوانه‌ هه‌روه‌ها‌ عه‌لیی به‌رده‌شانیی نامه‌زه‌ بۆ کوژرانی کوری عه‌بدوپرره‌حمان پاشا، (خالید) ده‌کن، من هه‌ست ده‌که‌م نه‌م شیعره‌ تیکه‌ل بووه‌!؟

اللیل وأطراف النهار- دهستی نزا و پاراندنهوه بۆ کام و سه‌رکه‌وتنی دین و دونیای ئیوهی ریتزدار به‌رهو پرووی ده‌رگه‌ی به‌زدانی ئافه‌رینکار به‌رز رابگر و له هه‌ر بوارێکدا خۆم له ده‌سته‌ی هۆگران دوور رانه‌گرم.

تا په‌یامه‌که‌ش ون نه‌بێ، ئه‌وه‌ یێک دانه ته‌زییحی موزه‌مزه‌م که به‌زیاره‌تی دیبیری هه‌رمه‌ینی شه‌ریفه‌ین پیروژه‌ بووه، هه‌روه‌ها بری زێرکه‌ یێکی له خۆشه‌ویستانی «خوراسان» ناردبوویان بۆ خزمه‌تی سه‌یید و ئه‌ویش بۆ پیروژی به‌منی چه‌په‌لی ره‌وا دیتووه، له‌گه‌ڵ کلاویک که ده‌ستچنی خۆبیتتی، بۆ پیروژی پیشکه‌شتانی ده‌که‌م! هیوام په‌سه‌ندیانه‌ که مایه‌ی خۆشیی ئه‌و ئازیزه‌شه. ئیدی قه‌له‌م له‌نگه‌، به‌ری نامه‌ ته‌نگه‌ و ده‌نه‌بێ باس و خواستیش نه‌مابێ، به‌لام بۆ گوێ فره‌بیتیی لاله‌.

هیوام کام و خۆشیتانه، وه‌سه‌لامو وه‌ئیکرام (٢٨).

[ته‌واو]

ئه‌م نامه‌یه - وێرای په‌سنه‌ نیشان کراوه‌که‌ی- راستیی گه‌وره‌مان ده‌خاته دله‌وه‌ که مه‌لا خالیدی مامۆستای «فیرگه‌ی عه‌بدوهره‌حمان پاشا» له‌نیو ریزی زانا و مامۆستا به‌نیوانگه‌کانی پاشای نیوبراو، پاشایی که وێرای ئازایی و نیوانگی، مه‌به‌ستی گیان و ره‌نجی شانی سه‌ربه‌ستی خوازی، هۆشی زانسته‌په‌روه‌رانه‌ی، گوێ راپێل و دۆستی باه‌تی ئه‌ده‌بیی کوردیی - له‌ به‌یت و داستان، هه‌لبه‌ست و شیعر و په‌خشانی هه‌ر زمانیک- بووه! هیچ به‌دووریش نازانی که خولیای هه‌لکه‌وتنی باه‌تی کوردیی ئه‌وتۆش بووبێ، باه‌ته‌کانی «ئیسلام» به‌ کوردیی ببینی و پروویشی له‌ مه‌لا خالیدی مامۆستا - زانا نه‌نابێ، یان ئه‌م مه‌لا- زانایه‌ خۆی هه‌ستی به‌کرده‌وه‌ یێکی ئه‌وتۆ نه‌کردبێ تا له‌لای پاشا و له‌نیو ریزی خه‌لکدا پتر قه‌در گران بێ!! ئه‌گه‌ر وا نه‌بێ و زه‌بری ئه‌و له‌زه‌ی وریابوونه‌وه‌ی قۆناغی فه‌رمانه‌وه‌ی پاشای نیوبراو توندوتیژ نه‌بووبێ، داخۆ چۆن دوا‌ی مردنی پاشا - به‌شه‌ش ساڵ- باه‌تیکی ئایین: (عه‌قیده‌ی ئیسلام) و به‌شیه‌ی «په‌خشان» ی کوردیی

٢٨- بنۆره: (جێگه‌ی نامازه‌یه: ئه‌و سه‌یید محمه‌د هیراتییه‌ی نیوی بردووه هه‌ر ئه‌و که‌سه‌یه که هاتووه به‌دوویدا و بردوویتی بۆ هیندوستان. له‌لایێکی دیه‌وه جێگه‌بیتتی هه‌ر زوو بلیتم، ئه‌م پێوه‌ندییه دوا‌ی ته‌ریقه‌ت و هه‌رگرتن و گه‌رانه‌وه‌ی مه‌لا خالید نه‌قشه‌ندی، پرووی له‌ تیک چوون کرد به‌راده‌بێ -نامه‌ی خۆی به‌لگه‌بێ و باسه‌که‌ش له‌ ژباننامه‌یدا روونتر کراوه‌ته‌وه- عه‌بدوهره‌حمان پاشا نه‌به‌را به‌ری و نه‌ به‌نه‌خۆشی قاییل بووه!

ولاتی به‌به‌ی لی هه‌لده‌که‌وی که که‌سیکی دی پیش نه‌که‌وتووه.

ئه‌و باسه‌ خۆی و -له‌ جێگه‌ی خۆشیدا روونتر ده‌بیتته‌وه- وینه‌ی به‌لگه‌ی دی، یێکجار دلنیا‌م ده‌که‌ن بلیتم، قۆناغی باس کراو، به‌راستی بنجی وریابوونه‌وه‌ی له‌ هۆش و بیبری خه‌لکدا به‌جو‌ریکی ئه‌وتۆ پته‌و دا‌کو‌تاوه که ته‌نانه‌ت پشتا‌و‌پشتی نه‌وه‌کانی گرتۆته‌وه.

منداله‌کانی رۆژگاری فه‌رمانه‌وه‌ی (عه‌بدوهره‌حمان پاشا)، شاعیره‌ هه‌لکه‌وتووه به‌رزه‌کانی دوا‌رۆژ، (نالیی: ١٧٩٧-١٨٥٥ ز)، (سال‌م: ١٨٠٥-١٨٦٥ ز) که دوو ئه‌ستیره‌گه‌شه و دل‌داری خاک و خۆل و ئاووه‌وا و زمان و ئه‌ده‌ب، ئازادی گه‌لی کوردی ولاتی به‌به‌ن، وینه‌ به‌لگه‌ی زیندووی میتووی ئه‌ده‌بن.

با دوورتر پرۆم و باه‌ته‌که‌ به‌دوا وینه‌بیتکی دانسقه‌ی زه‌بری له‌زه‌ی وریابوونه‌وه‌ی پشتا‌و‌پشت مۆر بکه‌م که تاوێ پریشکی له‌پریشکی خۆر ناسکتر، تیژتر و گه‌رمتره... بنۆره: مندالی له‌پشتی بایدا بووه و هه‌رگیز قۆناغی، (عه‌بدوهره‌حمان پاشا) ی نه‌دیتووه، ته‌نانه‌ت له‌ رۆژگاری فه‌رمانه‌وه‌ی (سلیمان پاشای کوری عه‌بدوهره‌حمان پاشا) دا مندالیکی پینج شه‌ش ساڵه‌ی به‌ر حو‌جره‌ بووه، ئا ئه‌م منداله‌ گه‌وره و کامل بووه، یادێ رۆژگاری (سلیمان پاشا) و «دارملوکی بابان» ی کردۆته‌وه، هۆش و بیبری به‌جو‌ری گۆش کراوه، هاتووه گرتنه‌که‌ی به‌غدادی ساڵی ١٨١٠ ز باس ده‌کات و بابی (سلیمان پاشا) ییشی -بێ نیو هینانی- له‌رێزه‌ی (سلیمان پاشای گه‌وره) داناوه... ئه‌و منداله‌- گه‌وره و کامل بووه، شاعیری گه‌وره و بیروزمان تیژی کورد: (شیخ ره‌زای تاله‌بانایی) (٢٩) ه که له‌ شیعه‌ ناسراوه‌که‌یدا ده‌لتی:

به‌زه‌ریه‌یی حه‌مله‌یه به‌غدادی ته‌سخیر کرد و تیی هه‌لدا

سوله‌یمانی زه‌مان، راستت ده‌وی باوکی سلیمان بوو!

٢٩- شیخ ره‌زا له‌ ساڵی ١٩١٠ ز. دا گیانی سپاردووه و له‌ به‌غداد دا نیتراوه.

هرچه نده نيونيشان و بابه تى كتيبه كه سنورى لى كؤلينه و همى پتوه دياره، به لام ده بيمم بؤ گه شهى بىرى خوينده وار- هينديكى دى پرؤم و تارمايى هيندى پرسىارى ماقول پره و پتمه وه.

۱/۴- دواړوژى ولات

مردنى عهبدوپرهمان پاشاى آزا و به هيز و به نيوانگ - ته مهنيشى نيشانه نه كراوه و پيم وه هه له په نجا سالييدا بووه - سهره تاي وهرچه راندى ميرنشينى به كه و ولات ته كه بوو به روه نوشوستى و ناكامى. له لاييكه وه هه روه دهوله تى عوسمانى و ئيرانى قاجاره كان ددانى لى تيژ و پيلان و په لامارىان گهرمتر كرد. له لاييكى ديه وه ئه و بيكيه تيبه لى له نيوان (عهبدوپرهمان پاشا) و براكانيدا هه بوو، دواى خو لى له نيوان كورپه كانى خويدا، راييله ي ساو كورپه كانى - وپراى ناموزا و ميمله كانيان - شه رى برا كورپان ده كرد و هه ر بيكه يان به پشتيوانى عوسمانى يان ئيرانى به كان پاشقولى خويوانى له وى دى ده گرت. په تاي «پشانه وه» ش، نا ئاسووده يى، مال وپرانى و كاول بوون، په ك كه و تنى ژينى بازگانى و كشت و كيتل كردن، خوينده وار بيش روزه پرؤژ باربان گرانت ر ده بوو. له سهر كه لايكى ئه م باره كارساتاويه ش و له ماوه دى چاره كه سه ده بيكى دى دواى (عهبدوپرهمان پاشا) دا ئه وى هه ره قازانجى كرد بى هه روه دوو دوژمن: عوسمانى و ئيرانى بوون كه له نيوان سالانى ۱۲۳۸-۱۲۶۳ ك/ ۱۸۲۲-۱۸۴۵ ز. دا به دوو په يمانامه ي ناسراو، «په يماناى ئه رزه رومى بيكه م و دووه م» بؤ خو يان ريك ده كه و تن و فه ريان ده بىنى و ميرنشينى به به و ولات ته كه و گه له داماره كه ش له به ر بيك هه لده وشا و نابوت و په رت و بلاو و برسى و ئاواره ده بوو. برايانى (عهبدوپرهمان پاشا)، عهبدالله، ئه حمده، عومهر، هه روه ها كورپان مه حمود، عوسمان، سليمان، حه سه ن، عه زيز و كورپانى ئه مانيش هه موو - له گه ل ناموزا ميمله كان - كه سى ان جلته و يان بى نه گى رايه وه تا سه رئه نجام له ۱۸۴۹ ز. دا ميرنشينه كه رما و هه رچيى ئه و پاشايانه و نه و يان هه يه كورپان يان كه و تنه ئيرانه وه، يان زوره يان - به خاو و خيزانه وه - راپيچى ئه سته نبول كران و نه هيلرا سه ر به ولات ته كه دا بكه نه وه و له غه ربى به تيدا كوپر بوونه وه.

۲/۴- دواړوژى ئه دهب

سه رده مى (عهبدوپرهمان پاشا) ي باس كراو كه هه رزه برى كار بگه ربى بنج داكوتانى

وربا بوونه بوو. رووداو و كاره كارساته كانى چاره كه سه ده كه دى دواى خو يشى بى گومان هينده تال و دژوار بووه كه ته نانه ت - شىخ مارف گوته نى - (۳۰) چراى خو بندنى كه و توتته كزى و رووى له كورپانه وه كرووه، له لاييكه وه هوشى نيشتمانى و نه ته وه دى بوو ژانده وه و كورپه لى كى ژير و دلسوژ و خوينده وار هه لكه و تون و له ئاستى ئه م هه موو په لاماره دى دا گى ركران و ئه م هه موو خو ينه و مال وپرانى به دا ته قيونه ته وه و به هه ست و قه لئم و ده نكيكى ئه ده بى نارازى به وه خو يان نواندوه و به تايبه تى (شىعر) يان چرپوه و دهره دهرى، ئاواره بوونى ولاتان، زمانى لال نه كرووه، (مسته فا به گى كوردى، نالى، سالم، شىخ حسينى قازى، حاجى قادرى كو بى، شىخ رهاى تاله بانى و هتد...) ئه مانه

۳- له گه نجينه ي ماموستا (شىخ محمده دى خال) هه كومه لى نامه ي عه ربه بى زمانى (شىخ مارفى نودى به رنجه ي) م وهرگرتوه كه - وه كو باس كرد هه رگيز خو ي و كاكه ئه حمده دى كورپى نامه يان به كورديى نه نووسيوه - ئامازه بؤ شكستى بارى خو بندن و كاول بوونى فتره گه كان و كه م بوونه دى شاگردان ده كات. ئه م نامه عه ربه بى - خو ي ميژوى هيج نامه بيكى نه نووسيوه - كه به ليكدا نه وه دى خو م له سالى ۱۸۳۴ ز. دا بو والى به عدادى عوسمانى، (عه لى رها پاشا) ي نووسيوه، ئه و راستى به مان بووون ده كاته وه! من نواندى مه تنه عه ربه بى كه دى نامه كه بى ويست نابىم، ئه مه كه رتيكى كورديى به يتى من كرووم: (بو حه زه تى والى باژيرى سه لام - به عداد / كه مال - و اى نه زمى كاروبارى ده وله تى چاك و خو يشى له روزه گارى ژيندا بو تايى نى ئيسلام كارامه و چاك بى. و اى له هه لى مه رگدا كوچى به ئيمان ه بى. و اى خو ي له ترسى به خت و سزاي دوو دلئى و سزاي مالى توله بيا رى. و اى له روزه شه هاده تدا به شى له مالى سه رفران بيدا نه مرى بى كه هه ر بيكه له ئه م دوعايانه له بو ئه وان هى خه ون ده بىن، خو شه و بى ستره له زير گرتنى زه وى! ئه و جا، سه بيده كانى به رنجه يى له مه مله كه تى باباندا، به ر له چه ند سه ده بيكه وه، له پيچ سه د ساله وه، گوندى زورى ان، نيشتمانى و خو شترين بار و ژينيان هه بووه و به پى فه رمانه كانى شه ر، توانا كاروبارىان هه لسو و رانده وه. ئه وه ته ي شاي عه جه م و سه ربازه كانى شيعه رافيزه كان ئه م مه مله كه تى ان دا گى ر كرووه، كاروبارى دنيا و دين شىواوه. له گونده كاندا كور و كو بوونه نه ماوه كه گونده كان هه موو ئاوه دان بوون، كه چى ئه و روه سه ره و ژيرن، خو بندنش له قوتابخانه كانى ئه م باژيره دا - سليمانى / كه مال - په كى كه و توه و كه سى له شاگردان تيدا نه ماوه له برى كى كه م به ئه و لاه. فتره گه كانى ئيمه ش پتر له حه فتا شاگردان تيدا هه بوو، كه چى ئه و روه كه م تر له دى تيدا هه يه و ژوره كانى فتره گه كانى شمان وپران، هه ر بو يكا ئيمه ي گه له سه بى به رنجه يى پرارمان دا به خاو و خيزانه وه، به نو كه ر و دو ستمانه وه به ره و مه مله كه تى ئه فه نديان - والى / كه مال - كوچ بكه بن... هتدا! بنوره: كتيبى: ئه ده بى نامه نووسى كورديى - كه مال ره ئووف محمده د، يان (باقة دراسات كورديه) م، (دووم چاوه نوپرى چاپه).

بیتک به دواى بیتکدا و تا دواى رمانى میرنشینی به بهش له زمان نه که وتون.

سه رده می وربابوونه که خوئی و سه رده می نوشوستیی، به تاییه تیش که کۆمه لانیکی خه لکیی زۆر، چ به هۆی گرانیی باری سیاسی و ئابوری و کۆمه لایی و، چ به هۆی نه خوشیی و شه و ئاژاوه وه «سلیمانیی» ان چۆل ده کرد، کاریکی نه وتۆی کرد خه لکه ره سه نه که ی باژی ره که مینیتته وه که شیوه زمانه که ی خوئی پپاریزی و له ئه ولاییشیه وه به زه بری کاریگری رووداوه تالنه کان، ههروه ها مردنی زانا و مامۆستا کان یان کۆچ کردنیان، هه موو کاریکیان گیترا ئه م شیوه زمانه ی (به به) روو بکاته ئه م شیوه یه ی که نیسته باوه له هه لیکدا له ئه و بۆشاییه دا و به زه بری گۆرینی ژینی سیاسی و رۆشنیری، «شیوه زمانی گۆران» یش پتر سه ری به زکرده وه و گۆری گرتته وه، به تاییه تی که شاعیریکی وه ک (مه وله ویی- مه عدووم) و هاوتایان دهنگیان زولال و شان به شانیه شیوه زمانه که ی (به به- سلیمانیی) ئه ده بی کوردیان رهنگین ده کرد (۳۱).

۳/۴- ئاره زووی خه لک- دوا رۆژی هونه ره کانی ئه ده ب

دلنیام خوینده وار له باسه کانی رابردوو دا ئه گهر ته واو ئه م باسه ی نه چیتیبی، بۆنی کردوه. من ده مه وی پتر دلنیای بکه م که گه لی کورد به گشتیی چونکی په روه رده ی سروشتییکی سه خت، ولاتیکی جوان و ناسک، زمانیکی سازگار و شیرینه، چونکی هه میشه له هه لئس و کهوت و گه ران و دوو چاری پلاری قه ده ر و تیری ژه راوی دوژمان بووه، به شی زۆری خوینده واری و زانستی به رنه که وتوه، ناچار بووه سه رپیتیا نه - به لام ورد و جوان- چ هه ستییکی هه یه، له قالبی هه لبه ست- به يتدا بیهۆنیتته وه و به سه ر زارانه وه له ئه م نه وه بیکا به دیاری بۆ نه وه کانی دی. له به رامبه ریشیه وه، ده سته ی هه لپژارده ی خاوه ندی (ئه ده بی نو سراو) که کاری ده ستووری خویندنی ئیسلامی و زمانی عه ره بیی و فارسی و چۆته خوینیا نه وه و خه لکی ره شوکیی به ته نئ گۆی راپیتلیان بوون، ئه مانه ش ئاره زووی «نه زم- هه لبه ست» و «هۆنراو- شیعر» یان هه بووه و به ره به ره ناچار

۳۱- ده بیت گه ری (ئه ده بی گه ل) یش فه رامۆش نه کړئ که به رو بوومی درێزه ی هه بووه. بۆ وینه (به یتی: شه ریفی هه مه وه ند) که محه مده توفیق وردیی له کتیبی «فۆلکلۆری کوردیی- ۲، به غداد ۱۹۶۵) دا بلاوی کردۆته وه له مه ر ئه و که سه و - گۆیا کۆری ژنیکیی دی عه بدو پرده حمان پاشا بوو- له گه ل سلیمان پاشای کۆری عه بدو پرده حمان پاشا به شه ر هاتوه و داوا ی ته ختی میراتیی کردوه، به لام له شه ریکیی سه خت و له گردی سه یواندا، سه ری دانا و به شیریی برا که ی په ری!

پردیکیان له نیو خوین و ئه واندا دروست کرد. چونکی با به ته کانی زانسته کانی به «هه لبه ست و هۆنراو» روون نابنه وه و ئه وان بۆ خویشیان که به زمانه کانی دی شاره زاییان هه یه و به کوردیی پتی ویستیان نه بووه، ئه وه تی گه یاندنی خه لکی ئاسیایان بی بهش کرد. به ئه م رۆشنا بییه ش پتی ویستیان به (په خشان) ی کوردیی نه بوو، په خشان بی ناز مایه وه که فه رمان په واکانیی - ده سه لاتداره کان- بی ناز تریان کرد.

ئاره زووی خه لکیی، هه ردوو به شی خوینده وار و نه خوینده وار به ئه م جوړه ما وه ته وه تا به ره به ره، پتی ویستی کۆمه ل و پیتشکه وتنی رۆژگار و مه رامی چینی هه لپژارده ی خوینده وار، ورده ورده باری هه لکه وتنی «په خشان» ی ئاسانتر کرد.

له ولاتی به به دا که هه موو باریکمان نواند - گوتیشمان زمان ده سه لاتی ناین و فه رمان په وایی ولات ده یچه سپین و په واجی به هیتز ده کات- باره که ئه وه مایه وه هه تا قۆناغیکیی وربابوونه وه رووی دا و له راپیتله دا مه لاییکیی توانا و زانای وه ک (مه لا- مه ولانا خالید) هه لکه وت و له به ر پتی ویستی خوئی وه ک رابه ریکیی - رپیا زیکیی - نایینی و گه یاندنی په یامی خوداناسیی به خه لکیکی زۆر و گرد کردنه و یان له خوئی، توخنی هونه ری «په خشان» ی کوردیی که وت و ئه م (عه قیده ی ئیسلام- عه قیده ی کوردیی) هی گه لاله کرد و نووسییه وه که له سی سه ره وه خیری بۆ تی گه ییشتی خه لکیی، ئه ده بی کوردیی، خویشی دایه وه.

هه رچه نده باری سیاسی چ باری که سی خوئی و ولاتی به بهش جیگیر و هیتور نه بوو، خوئی ولاته که ی چۆل کرد و سه رته نجام غه ربیاتیی هه لپژارد، جاریکی دی نه چۆوه سه ر ئه و جوړه هونه ری ئه ده ب، ئه وه یادگاره که ی جیگه ی خوئی کرده وه و له ئه م ده ست و ئه و ده سته وه، له ئه م نه وه بۆ ئه ویی دی ده په رپیه وه و کاری له که سانی دیش کرد لاسایی هونه ره که ی بکه نه وه. ئه وه بوو، دوا ی ئه م کاره، (شیخ حسینی قازی: ۱۸۰۰ - ۱۸۷۵ ز) کۆری ولاتی به به، په خشان و هه لبه سستی به کاربرد بۆ هه لکه وتنی با به تی له داییک بوونی پیغمه ری ئیسلام و نیوی لی نا (مه ولوودنامه ی کوردیی) (۳۲)

۳۲- به پیتی گه لئ سه رچاوه ی میتزووی: ده ستووری (مه ولوود) خویندن له نیو کورددا و به تاییه تی له رۆژگاری (موزه ففه روددین کۆکه بریی) له هه ولپه ره وه هه لکه وتوه! مه ولوودنامه که ییشی سالی ۱۹۳۵ چاپ کراوه له لاییکیی دیه وه - وه ک با سم کرد- میتزووی مه ولوودنامه ی کوردیی و نووسییه به شیوه ی کورمانجیی باکوور، پیتشکه وتوتره.

بهره بهره‌ش نرخى هونه‌ره که له لای خه‌لکى گه‌وره‌تر و تامى شیرینتر بوو، به‌رادیی - ویرای زه‌برى یمانى فه‌رمان‌ره‌وایی به‌به و ژیرماله‌بوونی ولاته‌که له‌لایین تورکانه‌وه - خه‌لکه خوینده‌واره‌که کهم کهمه له نامه نووسینشدا به‌کاربان برد و (مه‌وله‌ویى - مه‌عدووم) ی زانا و شاعیر به‌پیتچووه شیوه‌زمانى «تاوه‌گۆزى» خۆبه‌وه سه‌ره‌قه‌له‌میتكى (نامه‌نووسینى) پیتوه ده‌ره‌که‌وتووه (۳۳)، تا خه‌لکانىكى ژیر و خوینده‌وار و موسلمانى راست و کوردی دلسۆز له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستدا: وه‌ک قازى پینجوتین (مه‌لا محه‌مه‌دى خواهه‌رزاد) نازایانه (ته‌فسیرى قرآن) ی پیرۆزى به‌کوردی نواندووه که له سالى ۱۹۱۴ز دا بیست جلدی ته‌فسیر کردووه و نیوی لى ناوه، (تذکار ایمان بو کۆمه‌لى کوردان - یادگارى ئیمان بو کۆمه‌لى کوردان) (۳۴).

ئهم ره‌فتاره له‌گه‌ل «په‌خشان» و له ولاتى به‌به‌دا - دیاریشه له ولاتى هه‌کارى و شیوه زمانى کورمانجى باکووردا زووتر کراوه - که وینه‌ی وربابوونه‌وه و ناره‌زووی خه‌لکه و ئه‌نجامى پى و یستى رۆژگاره، ره‌وتى خاو و بارى گران و کۆسپى زۆرى له‌به‌رده‌م بووه... بازارى گه‌رمى «هه‌لبه‌ست و هۆنراو - نه‌زم و شیعەر»، نه‌بوونى چاپ و پرتگه‌کانى بلا‌وبوونه‌وه‌ی خپرا، پشت نه‌گرتنى هیتدى زانا - وه‌ک کاکه ئه‌حمه‌دى شیخ - بو کوردی نووسین، ئه‌مانه و نه‌خوینده‌وارى زۆریه‌ی خه‌لکى هه‌موو به‌لگه‌ی راستین.

هه‌رچۆنى بى به‌بووژاندنه‌وه‌ی گىانى نه‌ته‌وه‌بیه‌وه - ده‌توانم بلیم له رۆژگارى عه‌بدورپه‌حمان پاشاوه - هونه‌رى په‌خشان و ناره‌زووی خه‌لکى ییکیان گرت و ده‌روازه‌کانى پروناکییان لى کرایه‌وه که هه‌رگیز کلتۆم نادرین!

۳۳- شیعرنامه به‌ر له په‌خشاننامه له‌نیوه‌ده‌بى گه‌ل و ئه‌ده‌بى نووسراوى کورددا زووتر هه‌لکه‌وتووه. ئهم سه‌ره‌قه‌له‌مانه‌ی (مه‌وله‌ویى) له په‌راوتى شیعردا بو شاعیرى کورد (ئه‌حمه‌د به‌گى کۆماسى) دا هاتوون که چوار جار نووسینى:

- ۱- تا‌قه‌ت خۆ نای! خالۆ، فه‌رمووده بوند کاغه‌ز بنووسمه په‌نجه - گونده / که‌مال - یان له گه‌روه نزیکتره!! ئه‌رى خاک وه‌سه‌رم به‌و خاس نزیکه. له گه‌ره تا په‌نجه، رۆژه پرتگه ئه‌ست. نازانم چ بنووسم؟ دهردم دووباره بوو گه‌شه‌وه؟ یاخوا خۆم له کاغه‌ز زووتر برۆمه‌وه، ناخ!
- ۲- به‌خودا ئه‌گه‌ر ئینساف بو، به‌شه‌که‌ی قیامه‌تیچت به‌سه، به‌شه‌رتى له‌گه‌ل «زه‌هاویى» وه‌بیکۆه بخوتین! کاکه به‌مه‌رگى تۆ جارى تر که‌س ناویژئ!
- ۳- ناخ خۆم له کویم بو ت بخوینم.
- ۴- قافلە‌ی به‌هارىیه، ها خاسى بخوتنه! ئامان هه‌ی داد! (بنۆره: محه‌مه‌د عه‌لى قه‌ره‌داخى - شارۆیک له باخچه‌ی ئه‌ده‌بى مه‌وله‌وى، گۆقارى کۆزى زانیارى کورد، به‌رگ ۶، به‌غداد ۱۹۷۸، ل ۲۵۴).

۳۴- ده‌ست‌نوسه‌کانى ئهم باب‌ته له کتیبخانه‌ی ئه‌وقافى سلیمانیدا پارێزاون و دیومن. مخاین - له‌گه‌ل هه‌گبه ون بووه‌که‌م ژماره‌بیم لى ون بووه. مه‌لا محه‌مه‌دى پیاوچاک له پیتشه‌کى کاره‌که‌یدا ده‌لئ: [ئهم به‌نده‌ی که ئموونه‌ی بى چاره‌ی کهم عیلمیه‌ که مه‌علومه به محه‌مه‌دى خوا هه‌رزادى پینجوتینى و جورته‌تى کرده سه‌ر ئهم کتیه‌ عه‌زیمه که ته‌فسیرى (قرآن) ی که‌ریمه به زمانى کوردی، له‌به‌ر ئه‌مه بوو که چاویم پى که‌وت ته‌فسیرى به فارسى و تورکى و هیندی و سائیرى زبانی جیا‌جیاش کراوه، وه به‌زبانى کوردی نه‌بووه، دلم مه‌بلى چووه سه‌ر ته‌فسیر کردنى به زبانی کوردی «تا قه‌ومى کوردانیش ره‌سم و ناویکیان بى... هتد». / به‌ده‌ستکاری ریتنوسه‌وه].

(توبزان، ركنى اسلامى پيڻجن. ركن اولى كلمه شهادته، [اشهد]: از شهادى ددم
[ان لا اله الا الله]، كونين تو معبودى...

هه تا كۆتايى، السلام على من اتبع الهدى^(۳).)

هه والى زۆر و نووسراو به دهسته وه هه ن بهر بهر - بى له كاك نه حمه دى شىخ و پشت
نه گرتنى دانانى به كوردى كه نامى خوښى به لگه به - تا سه دهى بيست زانا و ماموستا
و شاعير و نووسهران به هه لبه ست و په خشان وه خه ربكى بلا و كرده وهى بوون. به لام وه كو
دياره زووتر له كورمانجى باكووردا ده ركه وتووه و درهنگتر له كورمانجى باشوور - به به دا،
ئه وه كاره كهى مه لا خاليد - مه ولانا بيكه مه بۆ ره و اج پى دانى له ئه م شيوه زمانه دا كه
ته نانه ت دواى - كارى گه رى - خوښى، كه سانى دى به هه مان شيوه زمان و
به «هه لبه ست» وه هه ره و اجيان پى داوه، پيرۆز رايانگرتووه.

عه قیده هه لبه ستراوه كهى (سه ميع) نيو كه روونوس كرده وهى له ۱۳۱۴ ك -
۱۸۹۶ ز. دا به، وینه يتيكى روونه و ده شى زووتر دانرايى. ئيدى گه ليتكى دى و به شيوه
زمانه كانان و له ئيره و ئه ويدا هه لكه وتوون، بيري خه لك و ئه ده دى كورديان گه ش
كردۆته وه! ئه ميسسته به ده بيان (عه قیده ئيمان) و (مه ولودنامه) به هه لبه ست و
په خشان وه كه وتوونه ته روو، به لام له ئه و كۆزانه كۆنتر نين^(۴).

۳- دۆستم عه بدورره قيب يوسف له نامه يتيكى سالى ۱۹۸۴ د، ئه م باسه ي بۆ كردم كه پتر روونى
ده كاته وه، عه قیده كه سيانزه لاپه ره به و له «مه كته به تودد پراسات ئه لوليا - مکتبه الدراسات العليا،
بغداد» دا هه به. (شىخ عوسمان پۆرى) ش زاناييكي تايين و هه لكه وتووى سه دهى نۆزده بووه.
گۆره كهى له ژير گومه زيكدا به له پشت باژيري «ته توان» ي سه ر كه نارى خۆرنا و اى ده رباچه و ان -
قه زاي بدليس له كوردستانى باكووردا.

۴- له گشت شيوه زمانه كاندا و به تايبه تى له كورمانجى باكوور و كورمانجى باشووردا «!!»: موكرى،
به به - سليمانى، سۆران! مخابن ده رفه تى ريز كردن بام نيبه ئه گه رچى هه واليانم له بهر دهسته.

به اشى سيبه م

۱- عه قیده ئيمان - دانان و نووسينى له نيو كورددا

عه قیده ئيمان - ئيسلام، نيو و باه تى به خو وه يتى و پى ويستى به روون كرده وه به
نيبه، شتى كه هه ره گرنگ و شايانى باس بى ئه وه به؛ خۆى وه ك زانستىكى ئيسلامى،
باه تى خو يندن و قه در گران بووه و هه ره له گه ل هه لكه وتنى تايينى ئيسلام، عه ره به كان،
ئه و جا دواتر عه جه م و تورك و هينديبه موسلمانه كان، هه ره ها كورديش بيكجار
بايخيان پى داوه و پيرۆز رايانگرتووه و لتيان نووسيوه و بلاويان كردۆته وه.

له نيو گه لى كوردا و (ئه ده بى نووسراو) يدا، ميژووى - به به لگه ي راسته وه - هيندى
له به رده ست، ئه م يادگارانه ده ينون.

شاعير و زاناي كورد (ئه حمه دى خانى: ۱۶۵۰ - ۱۷۰۶ ز) به شيوه هه لبه ست و
به كورمانجى باكوور (عه قیده ئيمان - ئيسلام) ي داناه و ئه و پۆش چاپ كراوى
دياره!^(۱) ماموستا و زانا: (مه لا - مه ولانا خاليدى شاره زوورى نه قشه ندى: ۱۷۷۹ -
۱۸۲۶ ز) به شيوه په خشانى كورمانجى باشوور - نيوه ند: به به، سليمانى: (عه قیده
ئيمان - عه قیده كوردى) داناه و بلاوه.

زانا و شاعير - لايينگيرى ريبازى نه قشه به ندى - (مه وله ويى - مه عدووم: ۱۸۰۷ -
۱۸۸۳ ز) به شيوه هه لبه ست و به شيوه زمانى گۆران دوو جار، جارى به نيوى (العقيدة
المرضية) و، جارى به نيوى (عه قیده ئيمان) وه هه مان باه تى داناه و به رچاويش
كه وتوون^(۲).

شىخ عوسمانى پۆرى به شيوه په خشان و كورمانجى باكووره وه له ۲۹ ي ره مه زانى
۱۲۷۳ ك - ۱۸۵۶، ۱۸۵۷ ز. دا (عه قیده ئيمان) ي داناه. سه ره تا و كۆتايى،
به رپينووسى خو وه ي ئه مه به:

۱- سالى ۱۹۱۸ ز له ئه سته نيولدا چاپ كراوه.

۲- بيكه م سالى ۱۹۳۴ و دووم سالى ۱۹۷۷ چاپ كراون.

۱/۲- لی کۆلینه وهی ژینی

خالید - کوری جافی شاره زوور^(۱) - کوری ئەحمەد کوری حسینه. دەبیژری له بابەوه چۆتەوه سەر پیاوچاکی ناسراو (پیر میکاییلی شەش ئەنگوست)^(۲)، له دایه وه - نیوی چەند جۆرە- گۆیا ریشە ی دەچیتەوه سەر پیاوچاکی ناسراو (پیر خدری شاهۆیی)^(۳).

رۆژی دووشەممە مانگی کوحەرپەرەمی ۱۹۳ک - مانگی کانوونی دووهمی ۱۷۷۹ز له ئاوی «زەردیاوا» دا، قەرەداخی سەر بە باژیری «قەلاچوان- سلیمانی» ی مەلبەندی بە بەدا هاتۆتە دنیاوه^(۴).

سەرەتای ژینی خۆیندنی، چوونە بەر فیرگەبیکە که (قرآن) ی خەتم کردووه. هەر وهه «المحرر» ی ئیمامی شافعیی له «فیقهی شافعیی» و «المتن الزنجانی» له بابەتی سەرفدا، هەر وهه شتیکی له ریزماندا خۆیندووه^(۵).

پیش خۆناسین - بالتق بوون - بالا دەست بووه له دانانی پەخشان و هەلبەست و شیعی فارسییدا^(۶). دواتر خولیا گەشت بووه بۆ زانست وەرگرتن و فیربوون. چووه بۆ «زەهاو» و «حەلوان» و لەلای زاناکانیاندا: «شرح الکمال علی متن الشافیة- ئیبنو لحاجیب» ی خۆیندووه^(۷). ئەوجا گەر اووه بۆ سلیمانی و له ئیرەدا و لای زانای گهوره (شیخ عەبدولکەرمی بەرزنجەیی) بابەتی «شرح الکمال علی متن الکافیة- ئیبنو لحاجیب» ی خۆیندووه^(۸). هەر وهه له لای زانای گهوره (محەمەد سألحی تەرەماریی) شتیکی له بابەتی «شرح الجامی» له مەر هەردوو زانستی نەقلیی و عەقلیی خۆیندووه^(۹). هەر وهه له لای زانایان (شیخ ئیبراهیمی بیارەیی) له بابەتی «فی الادب والوضع من وسائله» و هیندیکی له زانستی «مەنتیق» خۆیندووه^(۱۰). هەر وهه له لای زانایان (شیخ عەبدوورەحیمی بەرزنجەیی)^(۱۱) برای شیخ عەبدولکەرمی و له لای (شیخ عەبداللهی خەریانیی) ش خۆیندوویتی^(۱۲).

خالید - فەقی - له ئەوه بەدواوه جاریکی دی ئارەزووی گەشت کردن و زانست وەرگرتنی بووه. له سەرەتای سالی ۱۲۱۱ک - ۱۷۹۶ز دا^(۱۳) رووی کردۆتە «کۆیی» و «هەری» و دەورووبەریان و لەلای زانا (مهلا عەبدوورەحیمی زیارەتیی) ی ناسراو به (مهلا زاده)

(*) چونکه بابەتی پەرۆزەکان زۆر درێژن ناچار خستمنە دوا لاپەرەکانی باسەکه وه.

بابەتی (شرح الجلال علی تهذیب المنطق) ی بە پەرۆزەوه خۆیندووه^(۱۴). هەر وهه له لای زانای توانا (مهلا محەمەدی بالەکیی - ئیبنوئادەم)^(۱۵) یش خۆیندوویتی. ئەوجا هاتۆتە بۆ «کۆیی» و کن زانا (مهلا عەبدوورەحمانی جەلیی) که له ئەوه لەدا نەخۆش بووه و مردووه^(۱۶). ئیدی گەر اووه بۆ سلیمانی و دەورووبەری و لەلای زانا (مهلا محەمەدی غەزایی) بابەتی «شرح الشمسسية في علم المنطق» و «المطول في علم البلاغة» ی خۆیندووه^(۱۷). ئەوجا رووی کردۆتە بەغداد و بابەتی «مختصر المنهی فی الاصول» ی تیدا خۆیندووه^(۱۸). ئەوجا گەر اووه بۆ سلیمانی و بە فیرگەکانیدا سوور اووه وهه. هەر چه نده له چاو مامۆستاکانیدا تەمەنی کهم بووه، بەلام زبەرک و لی هاتوو، زمان پاراو بووه و چ بابەتیکی زانستی وهک «تحفة- ئیبنو لحو جەر» و «تفسیر ئەلبەیزاوی» و زانستهکانی دی لی گیر نەبووه. دەنگی داوه تەوه بەرادەیی (ئیبیراهیم پاشای ئەحمەد پاشای بەهه)^(۱۹) تکای لی کردووه له فیرگەکانیدا مامۆستایی بکا بەلام ئەویکی خولیا زانست وهلامی داوه تەوه که هیشتا شایستە ی ئەو پایە داربە نییه^(۲۰). ئەوجا له سەرەتای سالی ۱۲۱۳ک - ۱۷۹۸ز دا رووی کردۆتە باژیری «سنه» و دەورووبەری و زانستهکانی «بیرکاری، ئەندازە، گەردوونناسیی و ئۆسترلاب، حیکەم» ی له لای زانا (شیخ محەمەد قەسیمی سنهیی) خۆیندووه^(۲۱). ئەوجا له سالی ۱۲۱۳ک - ۱۷۹۸ز دا گەر اووه تەوه بۆ سلیمانی و دوای روودانی پەتای پشانەوهی نیو سلیمانی که مامۆستا کهی شیخ عەبدولکەرمی بەرزنجەیی پین مردووه و له فیرگە (مزگهوتی عەبدوورەحمان پاشا) له جیگە ی ئەو مامۆستایەدا بووه بە مامۆستا^(۲۲). له ئەم هەله شه وه خەریکی دەر ز گوتنە وه و بلا و کردنەوهی زانست، هەر وهه کاری نووسینی خۆی بووه هەتا له دەورووبەری مانگەکانی زیلقه عیدە - پەمەزانی سالی ۱۲۲۰ک - ۱۸۰۵ز دا بەرپێگە «مووش، دیار بە کر، رها، حەلب، شام» دا رووی کردۆتە «مەککه» بۆ حج کردن. له چوون و هاتنە وهیشدا - بەرپێگە ی حەجدا - له باژیری «شام» دا بە دیداری زانای گهوره، (شیخ محەمەد کوزبەریی)^(۲۳) گەیشتوووه و بابەتی «حەدییس» ی له لا خۆیندووه و ئیجازەیشی لی وەرگرتوووه. هەر وهه شاگردی ئەو زانایه، زانا (شیخ مستەفا کوردیی)^(۲۴) ئیجازە ی «تەریقەتی قادریی» پین داوه.

رێگە ی هاتنە وهی هیندە ی رێگە ی حەجی بردووه^(۲۵) و له سەرەتای سالی ۱۲۲۱ک - ۱۸۰۶ز گەیشتۆتە وه سلیمانی. دەستی کردۆتە وه بە مامۆستایی، بەلام خولیا و چاوە نۆزی دەلیلی بووه - گۆیا - بیککی دی بۆ لای که له توافی که عەبه و دەمی حج کردندا بیککی پیتی

گوتووه: (فهتھی تو له ئیراها دا نییه و له هیندوستاندایه. چاوه نوێر بیه، ناماژت بۆ دئی!!) (۲۶). سهرئه نجام له ئهو ولا تهوه - بیکه که - (۲۷) هاتووه بۆ سلیمانیی و به حاجیی مه لا خالییدی گوتووه: (رابهر و زانا بیککی هه بیه و ته ریفه تهی نه قشبه ندییه، سا وهره هاوه لیت بکه م بۆ گه بیشتن به خزمه تی له باژیری جیهان نابادا. من ناماژم وهر گرتووه که بۆ ئهو نیازت بگه بیته ئه وئ!!).

مه لا خالیید - گۆیا - زۆر دلئی روون بۆ تهوه و دهستی له مامۆستایی هه لگرتووه و له گه ل ئهو که سه و له سه ره تای مانگی موچه پرهمی ۱۲۲۴ ک - ۱۸۰۹ ز. دا (۲۸)، سلیمانیی به جی هیشتووه و به ریکگی ئیراندا (۲۹) چووه بۆ هیندوستان... به باژیری کانی «رهی، تاران، به ستام، فهرقان، سه منان، نیساپوور، تووس، مه شههه، هیرات، کهندههار، کابول، بیشاوور، لاهوور» دا رویشتووه و له ریکه دا چاوی به گه لی زانا که وتووه و کو بۆ تهوه و دیده نیی چه ند مه زاریکی پیاوچا کانی کردووه هه تا گه یشتووه باژیری «جیهان ناباد» (۳۰). ئیدی له لای «پیره که - شیکه که» ی چۆته گۆشه ی خزمه تگوزاری و کۆشش و زیکره وه که پینج مانگیکی بردووه (۳۱) تا بووه به ئه هلی «حوزوور» و «موشاهه ده» و پیره که مزده ی پین داوه و ئیجازه ی رابه ری و خه لیفاتیی ته واری له پینج ته ریفه تی (۳۲) «نه قشبه ندیی، قادری، سه هره و ره دیی، کوره و بیی، چه شتی» دا خه لات کردووه. ههروه ها ئیجازه ی به گیترا نه وه ی هه رچی «حه دیس» و «ته فسیر» و «ته سه ووف» و «ئه حزاب» و «ئه ورا» هه یه، پین داوه. له ئهو هه لانه شدا (شیخ عه بدولعه زیزی حه نه فیی نه قشبه ندیی کوری ده لیوالله ی حه نه فیی نه قشبه ندیی) ئیجازه ی بیککی له مه ر (روایات الصحاح) و هیندیک له «ئه حزاب» پین داوه. ئه وجا که سالیکی ته واه نه کردبوو (۳۳) پیره که ی فه رمانی داوه بگه رپته وه نیشتمانی تا ده ست بکات به رابه ری و په روه ده کردنی ته ریفه تخواز. پیره که ی نزیکه ی چوار میلئ هاوه لئ به ری کردنی بووه، ئه وجا که گه یشتووه به نده ری له به نده ره کانی هیندوستان، به ریکگی ده ریادا که په نجا روژیککی بردووه، گه یشتووه به نده ری «مه سقه ت» و له ئه ویشه وه به ره و باژیری کانی ئیران (۳۴) «شیراز، یه زد، ئیسفه هان، هه مه دان، سه نه» دا هاتووه بۆ سلیمانیی که ریکه وتی سالی ۱۲۲۶ ک - ۱۸۱۱ ز بووه و گه وه پیاوان، زانایان، خه لکیکی زۆر به ره و پیری چوون و گه رم و گو پیتشوازیان لی کردووه (۳۵)! ماویکی کورت ماوه ته وه ئه وجا به ناماژ بیککی (پیره) که ی رووی کردووه و به باژیری به غداد و له گۆشه ی «ته کییه ی غه وس - شیخ عه بدولقادری گیلانی» دا حه واه ته وه و دهستی به «ته ریفه ت - ریباز» نوئیی کردووه. دوا ی پینج مانگی (دهمه و

کوئایی سالی ۱۲۲۶ ک - ۱۸۱۱ ز) گه راوه ته وه بۆ سلیمانیی و خه ریککی ریبازنوئیی و کاری زانستانه ی له زانسته کانی (نادیار و دیار - باطین و ظاهر) دا بووه (۳۶).

له ئه م ده مه وه رووداوی، گۆیا ناکۆکی مه ولانا خالیید و شیخ ماری نوئییی رابه ری ریبازی «قادری» هه لکه وتووه به راده یی له لای فه رمانه وایی ولاتی به به - عه بدو پرهمان پاشا / که مال - قسه ی خراوه ته پال گۆیا داوای ویلا یه ت ده کات!! سه ره نجام له بیکه م چاره کی سالی ۱۲۲۸ ک - ۱۸۱۳ ز. دا زویر و توو، رووی کردووه به غداد و له «فیرگی ئه لئه حسائییه» ی ناسراو به «ته کییه ی خالییدی» دا جیکگیر بووه که ئه وئ ده می والیی به غداد (سه عید پاشای کوری سلیمان که هیا) فه رمانه واه بووه و گه لی ریزی گرتووه و له ئاستی ناکۆکییه که دا، لایینگری بووه و له سه ری کردووه (۳۷).

ئه وه وه هه تا سالی ۱۲۳۲ ک - ۱۸۱۶ ز ماوه ته وه و ئه وئ ده می مه حمود پاشای کوری عه بدو پرهمان پاشای فه رمانه وای به به، هاتووه بۆ به غدا و تکای گه رانه وه ی لی کردووه بۆ سلیمانیی (۳۸) و له پاره ی حه لالی خۆی، مزگه وت و خانه قای بۆ دروست کردووه و خه رجیی خۆی و مورید و شاگردانی گرتووه خۆی و گوند و جوگی - وه قف کردووه - بۆ پرپوه ته وه (۳۹) ئیدی هاتووه وه و دهستی به رینمایی و فیرکردنی زانست کردووه، به لام سه ره له نوئ زویر بووه و بۆ دووم جار، له ۲۰ ته شرینی بیکه می ۱۸۲۰ ز. دا (۱۲) ی موچه پرهمی ۱۲۳۶ ک) رووی کردووه به غداد و «ته کییه ی خالییدییه». نامه کانی خۆی به لگه ن که له ئه و ماوه به دا دیده نیی کوئستانه کانی سلیمانیی کردووه و - موریدانی - مه حمود پاشای به به و براکانی کۆششیان کردووه و بیگیرنه وه بۆ سلیمانیی، به لام نیازه که یان بی ئه نجام بووه (۴۰).

له سالی ۱۲۳۸ ک - ۱۸۲۲ ز. دا «به غداد» یشی چۆل کردووه و «شام» ی هه لئێژاردووه بۆ حه وانه و (۴۱). له ئه ویدا به ده ستووری جارانیه وه ره فتاری کردووه، دوا ی ماوه ی بیکیش چووه دیده نیی بۆ «قودس» و، ئه وجا سه ره له نوئ چۆته وه بۆ حه ج و هاتووه بۆ شام. شه وی هه ینی ۱۳ / ۱۴ ی ذیقعه عیده ی ۱۲۴۲ ک - ۱۸۲۷ / ۶ / ۷ ز، به په تای «رشانه وه» مردووه و له به رزاییه کانی چیای «قاسیبوون - ته ل ئه لئوور» دا ئه سپارده ی خاک کراوه (۴۲).

مه لا - مه ولانا خالییدی شاره زووریی نه قشه به ندیی که گه لی نیوناسی دی وه ک (ئه بولبه ها زیئاوودین زبلجه ناحه یین - أبو البهاء ذی الجناحین) (۴۳) ی به سه ردا دا پراوه، گه لی لایینگر و خه لیفه ی هه بووه که وینه ی زانا و نووسه ره گه وره کانی هاوه ده نگ و ریبازی

به سهردا هه لداوه. ده لى (٤٦):

ألامامُ الجليل غوث البرايا
غيثها المرتجى ندى إحسانه
ذو سجايا مثل الرياض سقاها
وابل القطر من ندى هُتسانه
بحر جود له جداول عشر
في يديه تدفقت من بنانه
سار في الخافقين ذُكر علاه
وعلا قدره على كيوانه
فائض العلم عن روية فكر
كادُ يجلو سرّ القضا بعيانه
ثابت الذهن كم خفايا علوم
قد جلاها بالكشف عن برهانه
فهو كشاف مُشكلات معانٍ
جلّ الفاظها بديع بيانه.

ئه ديبى ديمه شقىي شيخ موساى سيباعى له ١٢٣٩ك. دا، شيعرى به سهردا هه لداوه و
تيبدا ده لى (٤٧):

هو خالد في التمكين عارف وقته
ملجأ الرجال بحضرة الاطلاق
النقشبندى الكامل البحر الذي
لذوي الهدى والحب اضحى الساق
هو ذو الحقائق والمعارف والهدى
عين الزمان حديقة الاحداق
بدر المطالع جامع العرفان إذ
يعلوه نور الفضل بالاذواق
شمسُ بدت للعارفين واشرقت
بدمشق فهو الطيب الاعراق

ههروهها شيخ شاهين عه تتار، شيعرى به سهردا هه لداوه و ده لى (٤٨):

ان الغرام مقررهُ في خالدٍ
وشعاعه ضاء على العشاق
كالشمس تغرب عند عين ظمآن
واذا بدت عَمَت على الآفاق
صدر المحامد جمعت بكامله
فاثارها بمحاسن الاخلاق

شيخ محهمه د عابدينيش بو كوجى مالتاوايى مه لا- مه ولانا خاليد قه سيده ييكي جوانى
داناوه، تيبدا ده لى (٤٩):

أي ركن من الشريعة مالا
فرأيناه قد أمال الجبال
مدُّ رزتنا باوحد العصر علما
وبهاء وبهجة وكمالا
واجتيتها دأ وطاعةً وصفاءً
وسخاءً وعفوةً ونوالا
هو بحر العلوم شرقاً وغرباً
ويميناً وقبلةً وشمالا
هو قطب عليه دارت رحى العر
فان وهو الفريد قالا وحالا
هو شيخ السلوك من نال هدياً
من سناه فقد تزكى فعالا
ولعثمان ذي الحياء وذو النو
رين صحّ إنتسابه واجلاله
دأبه نشر حكمته وعلوم
كم به من بُعد تقرب حالا
تعاد النجوم اتباعه في
كل قطر به صّفوا أعمالا
كم من خليفة زاد قُربا
وأمتطى في التقي مقاماً وتعالا

قد أجاب الاله لما دعاه
ولدار النعيم دام إنتقالا
فبكت العيون دمعاً غزيراً
فكان العيونُ أصبحت ثكالا
خالد لُقْطَب انْ يَزَلْ فَهْدَاهُ
خالداً في الأنام ليس مزالا
ما سرى في الضمير ذكراً خفي
وإرتضاهُ سبحانه وتعالى

له نیتو دهیان شاعیر و دهیان قه سیده دیدا، شاعیر محمدهد جه داد سیاپوش (؟)
به قه سیده بیکی به رزه که نه بیلسه ناء مه حمود نالووسی روونی کردوته وه-
لا واندنه و بیکی بو کردوه. دهلی (۵۰):

لباذخ هذا الفضل لقبك الوری
بحق ضياء الدين والاسم خالد
ومن أجل ذا كنية ثم أبو البها
بهذا صفت للسالکین الوارد
أحباء يراعي في الرثاء وإنني
الجواد ولا يُرقي لما أنا واجد
بكاك بعين الرفق كل موحّد
لأنك فرد في الكرامة واحد
ولما هويت الحق قلت مؤرخا

هو للقاء الحق في القدس خالد / ۱۲۴۲هـ

نیویانگی مه لا- مه ولانا خالید و ریبازی، به پوشنایی نامه کانی خو و دهیان
سه چاوهی باوه پئی کراو، دهیسه لمینن که نه ک هه ره له کوردستاندا (۵۱) به لکو له
نهسته نبولئی پیتته ختی دهوله تی عوسمانییه وه هه تتا: به غداد، به سره، نه حسا، شام،
قودس، مه دینه، مه ککه، میسر، مه غریب، ته نانته هه تا له که فکاسیادا (۵۲) دهنگی
داوه ته وه؛ دهیان خه لیفه، سه دان ته کییه، هه زاران مورید- لایینگری هه بووه به وه زیر و
پاشا و میرزاده و زاناه (۵۳).

کلودیوس جیمس ریچ Rich ی گهشتقانی ئینگلیز که دیده نیی «سلیمانیی» کردوه، له
یاداشتی رۆژی ۲۴/۷/۱۸۲۰ ز.د- ۱۲ ی رهمه زانی ۱۲۳۵ک، ده گپرتته وه:
(موسلمانیتی خوداپه رستی گه وره له سلیمانیدا هه یه و نیوی شیخ خالیده. کوردان
پتیمان نه نگه له «حه زره تی مه ولانا» ی که متر پئی بلین، گفتاریشی ده خه نه رتیه ی
«حه دیس- حدیث» وه. له هه موو شویتیکی جودا جودای تورکیا و ولاتانی عه ره بدا دوانزه
هه زار لایینگری هه یه. کوردان هه موو به «وه لیبی» ده زانن و زوریان قسه کان له رتیه ی
فه رمایشته کانی په یامبه ریان پیغه مبه ریان داناوه (!).

عوسمان به گ- کوری عه بدورپه حمان پاشا / که مال- بو منی گپرتیه وه که خو و پاشا-
مه حمود پاشای برای، هه روه ها نزیکه ی هه موو سه رداره کانی کورد لایینگری
نه ون / ته واو (۵۴).

ماموستای میژوونوسان عه بیاسی عه ززای - زور به مه ولانا وه خه ریک بووه و لیتی
نوسیه- ده لی: (له سنوری نه و رۆژگارانیه دهوله تی عوسمانیی پان و به ریندا،
لایینگریه کانی مه ولانا خالید له ماوه بیکی که مدا خو دا له بیست هه زار کهس) (۵۵).

خاوه ندی: (الانوار القدسیة) قسه ی له نه و رۆژگاره ی مه ولانا و پاشتر کردوه و ده لی:
(خه لیفه و لایینگریه کانی خزیان داوه له سه ده زار کهس پتر!) (۵۶).

له مه ر شتیه یشی نووسراوه: (پیاوتیکی بالابه رز، چوارشانه، سپیکه له و روومه ت ئال،
چاوو مووره ش، برۆ پان، ریشدارتکی هیتور و جوان. جلوه رگ پوشته و بی دارده ست و
ته یله سان بووه!) (۵۷).

۲/۲- دانراوه کانی: عه ره بیی- فارسیی- کوردیی

۱۲/۲- سه رده می مه لاییتی- ماموستایی

۱/۱- تعلیقات علی حاشیه عبدالحکیم السیالکوتی علی الخیالی فی علم الکلام
(یان) حاشیه علی الخیالی فی العقائد. (چاپ کراوی نهسته نبول: ۱۳۰۷ک-
۱۸۸۹ر).

۲/۱- جلاء الاکدار والسيف البتار بالصلوة علی النبي المختار.

۳/۱- حاشیه علی جمع الفوائد من جامع الاصول وجمع الزوائد. (دانراوه که خو، شیخ
محمدهد ئیبنو سلیمان مه غریبی دایناوه!).

گه‌لالیی، باسیانی، حه‌کیمی، سۆلییه. کشت وکتلی زۆره، خه‌لکه‌که‌ی له به‌روبوومی ده‌شته‌کانیان ده‌خۆن. له زبیک ئه‌م باژێره‌وه چیا‌ی هه‌یه «شه‌مران- شه‌میران» ی نیه‌وه. له خۆرئاواییه‌وه چیا‌یێکی دی هه‌یه «زه‌لم» ی نیه‌وه. له شاره‌زوردا باژێرێکی دی هه‌یه «شیز» ی پێ ده‌بێژن و گۆمییکی تیدا هه‌له‌دقۆلێ و ده‌رواته ده‌روه. ئه‌م باژێره، دارای کوری دارا دروستی کردوه. ئه‌سه‌که‌نده‌ر پیتی نه‌وێرا. پیتوه‌ندی‌ی هه‌تا خانه‌قین کشاوه. (بنۆره: الشیخ معروف، ص ۹-۱۰). ئه‌م هه‌والانه‌ی سه‌ده‌ی چواره‌می کۆچی، یادی دوا‌ژمان پێ ده‌که‌نه‌وه که زۆر ده‌با. من له بریی درێژکردنی، (به‌لگه‌ییکی ده‌ست‌نووس و به‌نرخ) یاد ده‌که‌مه‌وه که له گۆقاریکی ۱۹۸۴ دا بلاوه. به‌لگه‌که‌ یاداشتی خانه‌دانیکی ئایینه‌په‌روه‌ری نیو شاره‌زور و له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کانی (قرآن) ییکی پیرۆزدا، وه‌چه‌ دوا‌ی وه‌چه‌ نووسراوه‌ته‌وه. بێکه‌میان که باپه‌ره‌گه‌وره‌ی هه‌مووانه و له‌ سالی ۲۵۸-ک ۱ ئۆقمه‌ری ۱۳۳ز دا له‌ ده‌روه‌ی شاره‌زوروه‌ هاتۆته‌ نیه‌وه و له‌ سالی ۵۴۰-ک ۳۰ ئه‌پرێلی ۱۱۵۰ز، له‌ باژێری «خورمال» ی ئیسته‌وه ئه‌م هه‌والانه‌ی نووسیوه: (باژێری «خورماد» نیو له‌ ئه‌وه‌وه هاتۆته‌: پاشایی هه‌بووه‌ نیو «ماد» بووه. قه‌لا‌یێکی سه‌ختی دروست کردوه و نیو «خۆز» ی تاقه‌ کوری لێ ناوه. هه‌ردوو نیه‌وه له‌ بیک‌دراوه‌که‌ی باب و کور به‌ «روز- پۆژ» و به‌کاره‌ینانی زۆریش وشه‌که‌ی داتاشیی بۆ «شه‌هره‌زوری کوری ماد»! به‌رۆشایی ئه‌و به‌لگه‌ ده‌ست‌نووسه‌ش روونه‌ که «خۆرماد» هه‌ر «دزدان» و «خورمال» ی ئیسته‌یه، بگه‌ر من ده‌لێم ئه‌م وشه‌ی «هه‌ورامان» ه‌ی ئیسته‌ ریشه‌که‌ی هه‌ر بۆ «خۆرماد- خوراماد، خورامان، هورامان، هه‌ورامان» ی چیا و نیوچه‌ش ده‌گرته‌وه! شایانی باسه، ئیبنوخه‌له‌کانی میژوونوس له (وه‌فییات‌ولنه‌عیان- ج ۱، ل ۲۲) دا ده‌لێ: شاره‌زور له‌ لایین «زور» ی کوری «زه‌هاک» وه‌ دروست کراوه. له‌ لایێکی دیه‌وه به‌لگه‌ی باس کرا، یاداشتی وه‌چه‌ییکی دی (مح‌مه‌د مه‌نسور: ۱۷۷۰-ک ۱۶ ی ئۆگۆستی ۱۳۶۷ز) ده‌نوێنێ که به‌ عه‌ره‌بیی وه‌ک پێشینه‌کانی نووسیویتی: (ئیبراهیم ئه‌له‌سه‌ن له‌ سالی ۵۳۰-ک ۱۱ ئۆکتۆری ۱۱۳۵ز، له‌ باژێری «خورماد» دا «عه‌نبه‌ر» ی کیژه‌ تاقانه‌ی «به‌در پاشای خۆرمادی لێ ماره‌ کراوه و خۆشی بووه به‌راویژکاری کاروباری ئایینی ئه‌و پاشا زاده‌یه. دوا‌ی مردنی پاشاییش -ده‌وره‌ی ۵۵۱، ۱۱۵۵ز- عه‌نبه‌ر خاتون بووه به‌شازنی خۆرماد که هه‌تا سالی ۵۶۴-ک ۵ ئۆکتۆری ۱۱۶۸ز ژیاوه. له‌ پاش مردنی شازن خۆی، «بیلال» ی کوره‌گه‌وره‌ی بۆته‌ پاشا). (بنۆره: مه‌حمود ئه‌حمه‌د مه‌حمود- حلقة مفقودة من تاریخ شهرزور أو مذكرات مجموعة علماء البلباسيين: گۆقاری کاروان- ۵، ۱۹۸۶. هه‌ولێر) جیگه‌ی باسه‌ زۆریه‌ی سه‌رچاوه‌کان و لێ کۆلینه‌وه‌کانی جاران، له‌مه‌ر ریشه‌ی نیو «گۆلعه‌نبه‌ر» که‌وتبوونه‌ هه‌له‌وه. بۆ وینه‌ گوتویه‌یه‌ گۆیا ئه‌م نیه‌وه ئه‌و هه‌بووه: (خورمال- خولمار- گولمار، گول عه‌نبه‌ر) یان (گۆلعه‌نبه‌ر- گرمال- خرمال) یان (گۆلعه‌نبه‌ر کیژه‌ جوویکی جوان بووه) و وشه‌که‌یش «خورمار، خاکی ماره» یان «مالی پۆژه». راستیه‌که‌ی هه‌ره‌ رای نیزیکیان ئه‌وه‌یه که گوتوویتی: (گۆلعه‌نبه‌ر کیژێکی خانه‌دانی کوردان و سه‌رده‌می شازنی خورمال بووه) که ئه‌مه له‌ کتییی (العراق الشمالي-

ص ۴۵۰) دا هاتوه. (بۆ گه‌ری ئه‌م بیروایانه، بنۆره: اصول اسماء المدن- ج ۱، ص ۱۶۲). جیگه‌ی داخیشه، دوا‌ی راپه‌رینی ۱۹۹۱ز، کور و کالێکی هونه‌ره‌روه‌ر ده‌ست، له‌ نه‌شاره‌زاییه‌وه (نمایش گۆلعه‌نبه‌ر) یان نواندوه و کردیان به‌پیاوێکی شۆپه‌سوار و تیکه‌لی سه‌رده‌می عوسانی و رووداوی ئه‌م پۆژگاره‌یان کرد. من زۆرم پێ پێ گران بوو، به‌ییک دوو که‌سیانم گوت: که‌چی ناش له‌ خه‌یالی و ئاشه‌وان له‌ خه‌یالی. راستیه‌که‌ی کرده‌ی هونه‌ریان له‌ لایێک و نه‌شاره‌زایی میژووش نه‌گه‌به‌تی پۆشنییری و سه‌ر لێ تیکه‌چوونه. خودا خراپتر نه‌دا! بیه‌مه‌وه سه‌ر باس و ده‌لێم: له‌ دوا‌ی مردنی شازنه‌وه، خۆرماد وه‌کو بوو به‌ «گۆلعه‌نبه‌ر»، ئه‌م نیه‌وه هه‌ر به‌ ئه‌و شتیه‌یه و له‌ پۆژگاری «به‌به» دا به‌نیوچه‌ی خورمال و ده‌وره‌ی -به‌هه‌له‌بجه‌شه‌وه- نیویراوه، نه‌ک به‌نیوی شاره‌زوروه‌وه. له‌ پۆژگاری به‌به‌دا «شاره‌زور» م باس کردوه که کۆی گرتۆته‌وه، به‌لام دوا‌ی پمانی بابان و به‌ر له‌ ریک‌خستنی (هه‌رمی مووسل)، نیویشانی «شاره‌زور» به‌شیه‌ییکی ره‌سمی درا به‌لیواکانی که‌رکوک و قه‌زاکانی که‌رکوک، هه‌ولێر، رانیسه، رواندز، کۆسنجق، سه‌لاحیه‌- کفری. شاره‌زوری میژوویی- گۆلعه‌نبه‌ر- وه‌کو قه‌زایی، به‌هه‌له‌بجه‌شه‌وه خرایه سه‌ر سلیمانی، (بنۆره: تاریخی سلیمانی- ل ۱۷۴). «گۆلعه‌نبه‌ر» له‌ ده‌ست چوو، قه‌زای هه‌له‌بجه‌ ئاوه‌دانتر و «خورماد- خورمال» ه‌ کۆنیش بوو به‌ ئاوییه‌کی سه‌ر به‌هه‌له‌بجه‌ که هه‌تا ئه‌و پۆش باری ئه‌و هه‌یه. به‌لام «شاره‌زور» ی هه‌ره‌ کۆن به‌ته‌نێ به‌ده‌شتیکی کشت و کیتلی ده‌وله‌مه‌ندی سه‌ر به‌ئاوایی «عه‌ره‌به‌ت» و ده‌وره‌ی ده‌ناسرێ. من پێش‌نیا‌ز ده‌که‌م ئه‌م نیه‌وی (خورمال) ه‌ لایه‌رێ و (خورماد) ی لێ بندرته‌وه. نیو (گۆلعه‌نبه‌ر) یش به‌سه‌ر قوتابخانه‌ییکی کیژانی خۆرماددا دا‌برن.

۲- بنۆره: الحدیقه‌ الندیة- ص ۲۹، اصفی‌ الموارد- ص ۲۳. ئه‌م دوا سه‌رچاوه‌یه ده‌شلێ: مه‌ولانا به‌نه‌سه‌ب عه‌ره‌به‌ چونکی پیرمیکاییل -شه‌ش ئه‌نگوست- ده‌چیته‌وه سه‌ر عوسمانی کوری عه‌فانی سییهم خه‌لیفه‌ی ئیسلام. نامه‌ی ماجستیر -نوسراوه‌ به‌ عه‌ره‌بیی- له‌ لاپه‌ره «۲» دا به‌رۆشایی (سلیمان فاق به‌گ- تاریخ بغداد) وه‌رگێرانی له‌ تورکییه‌وه بۆ عه‌ره‌بیی: موسی کاظم نورس ده‌لێ: بابی مه‌ولانا «ئه‌حمه‌د ئاغا» بووه. هه‌روه‌ها له‌ لاپه‌ره «۲۷» دا ده‌شلێ، بابی مه‌ولانا له‌ سه‌ره‌تادا - مندایی مه‌ولانا/ که‌مال- له‌به‌ر باری گوزه‌رانی سه‌ختی نبازی نه‌بووه پیتی بخوینێ. جیگه‌ی باسه، هه‌رگیز چ سه‌رچاوه‌ییکی دی هاو‌پۆژگاری ژینی مه‌ولانا، باسی «ئاغایی» بابی مه‌ولانایان نه‌کردوه. کتییی: الحدیقه‌ الندیة، هه‌روه‌ها اصفی‌ الموارد که‌ سالانی ۱۳۲۲ و ۱۳۳۴ کۆچی داندراون و ژیننامه‌ی مه‌ولانایان له‌ (نوسراوی شاگردیکی مه‌ولاناوه) وه‌رگرتوه، ته‌نانه‌ت دانراوه‌کانی مح‌مه‌د ئه‌سه‌د ساحیبی برا‌زایی و که‌سانی دی، هه‌رگیز بابی مه‌ولانایان به‌ «ئاغایی» نیشان نه‌داوه. بێ ئه‌مانه‌ هه‌موویشی، نامه‌کانی مه‌ولانا خۆی، هه‌رگیز نیشانه‌ییکی ئه‌وتۆ ناوین!

۳- بنۆره سه‌رچاوه‌کان: الحدیقه‌ الندیة: ص ۲۹، ۳۰ که‌ پتر ده‌لێ: (پیر خدر فاتیمه‌) و اصفی‌ الموارد- ص ۲۳ ده‌لێ: (دایکی مه‌ولانا عه‌له‌وییه) و یادی مه‌ردان- ج ۱، ل ۷، به‌ نیوی (فاقه‌) ی ناشنا

کردووه. الانوار القدسيه- ص ۲۶۰ نيوى (فاتمه) ى بهكيژى تاقانهى مهولانا ئاشنا كردووه، بهلام نامهى ماجستير- ص ۸، دهلى «خاتو پيرۆز» ى نيو بووه گؤيا مهلا عارف نيوىكى سهرشه قامبى سليتمانىي ئهم رۆژگار هه ئهو نيوه دايكى مهولاناى پى زانبوه كه ههوكيژ سهرچاويى نيوىكى ههوتويان نههيناهه و بروا دهكم ريشه ى راستيشى نه پى. جيگه ى گوتنه سهرچاوه كونهكان نيوى «پير خدر» يان بى ناسنيوى «شاهويى» نواندووه كه له نيو كورده واربيدا هه به «پير خدرى شاهويى» ناسراوه.

۴- سهرچاوهكان: الحديقه النديه- ص ۳۰، اصفى الموارد- ص ۳. ئهم سهرچاوانه نزيكه ى سالى ۱۱۹۰ك- ۱۷۷۶ز بو هاتنه دنباى مهولانا دهنوئين، بهلام برازاي خوى له بهراويزى، الحديقه النديه دا، هه ميژووه ى به «۱۱۹۳ك» نواندووه گؤيا هه مه ى بهرؤشنايى وهسيه تنامه ى مهولانا ليك داوه توهه و پتر روونى دهكاتوه، (بهگيژاندنه وه ى نويزه فهزهكانى سبى و پينج سالى ته مهنى كه وهسيه تى بو كردبوو! خويشى به نجا سالى و مانگييك و حهفده رۆژ كه م ژباوه و ههوه دياره له هه ميژووه دا له دايك بووه!). به هه رؤشناييه، سهرچاوهكانى دى: التعريف بمساجد، تاريخى سليمانى، الشيوخ معروف، يادى مهردان، سالى ۱۱۹۳ك داده نوئين، بهلام نامهى ماجستير- ص ۱۲، به تهنى دهلى: (له ييكي له خيوه تهكانى نيوان ههردو گوندى ته ره زهيت و نهفتبى سهر بهقه ره داغ له داييك بووه!) هه گفته ره يشى له هه كلاو رۆژنه وه هاتووه گؤيا (براى مهولانا مه محمود ساحتب له ۱۱۹۷ك- ۱۷۸۲ز له گوندى نهفتبى سهر به زهردياوا) هاتوته دنباوه و له: الفيوظات الخالديه- ص ۴۹ دا نووسراوه. راستيبه كه ى هه ميژووه نيهه چونكى هه گه ر شويى مهولانا ديار نه بوايه دهشيا به شويى له دايك بوونى براكه ى بكهون، بهلام هه رچبى سهرچاوه بى «قه ره داغ» دهنوئين و باسى دهكهن و كهسيان نيوى گوندى «نهفتبى» نههيناهه. بو ييكا نيوى «قه ره داغ» يشيان هيناهه چونكه له گه له هه لكه وتنى عوسمانبى و تيكه لى و داگيركار بيان هه تا له سه رده مى فه رمان ره وايى به به شدا- نيوه كورديبه ره سه نه كه: (زه رد ياوا) يان به كار نه بردووه و ويرا نيوه هه ره ره سه نه كورديبه كه خوى «كار دؤخ» يان «كار د- ناخ/ عه ردى كار د- و لا تى كار دؤ- كور د» ى پيش ئيسلاميان كوير كردوه. «نهفتبى» ش گونديكه كه سهر به زهردياوايه. بنۆره: اصول اسماء المدن- ص ۲۷۱-۲۷۳.

۵- بنۆره: الحديقه النديه- ص ۳۱، اصفى الموارد- ص ۲۷. هه دوو سهرچاوه به تا دهگاته: التعريف بمساجد، الشيوخ معروف، تاريخى سليتمانىي، يادى مهردان نيوى مامؤستاكانى «قه ره داغ» يان نههيناهه، بهلام نامهى ماجستير- ص ۱۵ دهگيژي ته وه گؤيا. (له ماله باببيدا فيرى خويندن بووه). له لاپه ره ۲۶ دا ده شلى گؤيا (بابى مامؤستاي بووه و قرانى له لا خه تم كردووه). هيچ سهرچاوه بى، هه تا يي كه م سهرچاوه: الحديقه النديه- مهولانا باسى خوى بو شاگرده كه ى كردووه- قسه ى ههوتويان نه كردووه كه هه نامه به له لاپه ره ۲۷ يشدا نيوى «شيخ له تيفى قه ره داخبي» ش دهبا گؤيا. مامؤستاي بووه!!

۶- بنۆره: الحديقه النديه- ص ۳۰، اصفى الموارد- ص ۲۸ كه هيچيان باسى برهه ميكي كورديي

مهولانا نه كردوه.

۷ سهرچاوهكان نيوى مامؤستاكانى هه له بيان نههيناهه.

۸- بنۆره: اصفى الموارد- ص ۲۹، الحديقه النديه- ص ۳۰ و هاوتايان.

شيخ عه بولكه ريم به رنجه ى كييه؟

كورى هه بيلقاسم كورى هه سهنى به رنجه ييه، كتيبى «حليه البشر- ج ۳، ص ۷۵ له نيوهينانى شيخ ته هاى كورى شيخ عه بدور ره سو لى كورى بايه زييدى شافيعبى مووسه وييدا دهلى هه نام زانايه له لاي عه بولكه ريم و عه بدور ره حيمي كورانى هه بيلقاسم كورى هه سهنى به رنجه يى خويندنوتى!» خاوه ندى: علماؤنا- ص ۳۱۲ دهلى: كورى شيخ قاسم كورى شيخ حسين كورى شيخ بايه زييد كورى شيخ ئيسماعيل كورى شيخ بابا ره سو لى به رنجه ييه. مامؤستا محمهد خال (مجلة المجمع العلمي العراقي- م ۵، س ۱۹۵۸، ص ۲۷ هه) دهلى: (له ده رويه ى سالى ۱۱۴۰ك- ۱۷۲۷ز له گوندى به رنجه ى سهر به سليتمانييدا له دايك بووه، له سالى ۱۷۹۸ز به په تاى رشانه وه كه ى سليتمانىي مردووه و له هه گورستانه دا نيژراوه كه ئيستنه نيوى هه لگر توهه. مهولانا خاليد به قه سيده ييكي فارسبى بو كوچى مالتاوايى لاواوه توه).

قه سيده كه ى مهولانا خاليد سالى مردنه كه ى به هه شيوه راگر توهه:

بنى تاريخهم ربّ الرحيم

«كفاكم خالد دار النعيم = ۱۲۱۳ك»

بنۆره: يادى مهردان- ج ۱، ل ۵۹۵.

التعريف بمساجد- ص ۳۸ دهلى: (مهلا ئيبراهيمي بياره بى زانا، شاگردي بووه). هه تا ئيستنه ش هه والى به ره مه ى دانراوى هه نام زانايه ئاشكرا نيبه كه ده سه لاتى زانستى بنوينى به لام قه در و حورمه تى به هه وه دا دياره، فيرگه- مزگه وتى عه بدور ره حمان پاشاي به به هه سپارده ى كراوى هه بووه. خاوه ندى اصفى الموارد- ص ۲۹ ستايشيكي زورى كردووه و شيعرى به سه ردا هه لداوه. بو ويته دهلى:

ولطف الذكا قويم القياس	وشريف نراه علماً عليا
فاتض الدر طيب الانفاس	سيروه علماً فألفوه بحراً
من بحوث تغنى عن النبراس	فبتحقيقه أبا ن محيا
إذا قيل من للمشكلات يحلها	أعاذل في الأكراد لم يك مثله
سقاها من الأفكار جوداً يطلها	إذا روضة الابحاث صوح نبتها
سريع الى جل المسائل حلها	يداوي كلوم المعضلات بفكرة
وإن كان سعداً بالخطو يحلها	سما كل من خلفاه بدر البلدة
إذا قيل هل خريت فهم بدلها	أجل اولى التحقيق في حلبة

هتده....

مهلا محممه‌دی سألجی تهره‌مایی کئییه؟

هه‌ر هینه‌ده خاوه‌ندی حيلة البشر- ج ۳، ص ۱۳۰۴ به‌شیخ محممه‌د سألج کوردی شافیعیی نه‌شعه‌ری نیوی هیناوه و سه‌رچاوه‌ی دی به‌ره‌م و یادگاری نانوین. (ته‌ره‌مار) یش گوندیکی لای تاوایی سورداشه! التعریف بمساجد- ص ۳۸ ده‌لئی: نیجازه‌ی مه‌لاییتی له‌ سألج نه‌فه‌ندیی حه‌یده‌ریی وه‌رگرتووه. نامه‌ی ماجستییر- ص ۳۵ ده‌لئی: مه‌لا محممه‌د مه‌لا ره‌سول زه‌کیی شاگردی نه‌م زانایه بووه. بۆ مردنه‌که‌ی، حيلة البشر- ج ۳، ص ۱۳۰۴ ده‌بخاته سالی ۱۲۲۰ و هیندی!! به‌لام مه‌ولانا خالید که به‌قه‌سیدیکی فارسیی بۆ مه‌لا سألج نیوی- هه‌ر نه‌ویشه- لاواوته‌وه، سالی مردنه‌که‌ی راگرتووه که یادی مه‌ردان، ج ۱، ل ۶۰۷ و په‌راویزی ۱، هه‌مان قه‌سیده و دوا نیوه دپیری قه‌سیده‌که‌ی به‌تیپه‌کانی نه‌بجه‌دی لیک داوه‌ته و به سالی ۱۲۰۵ک ده‌ژمیترئ. پیم وه‌یه راگرتنه‌که ناته‌واوه که له‌گه‌ل نیشان‌دانای لاوانده‌وه‌که‌ی مه‌ولانا خالید که بۆی گوتووه:

فرید دهر ملا صالح زاد
که تا بد داد علم و فضل میداد
روانش بود مرغ گلشن قدش
روان شد سوی نزهتگاه خودشاد
ستون علم و عمان معانی
همه استاذ هارا بود استاد
رقم زد خامه تاریخ وفاتش
(که از پا ان ستون علم افتاد)

نه‌م دواتاکه - گۆیا ده‌کاته ۱۲۰۵ - به‌ریزکردنی تیپه‌کانی سالی ۱۲۲۹ک - ۱۸۱۴ز ده‌گریته‌وه و به‌نه‌م شیوه‌یه:

$$\text{که} = \text{ک} / ۲۰ + \text{ه} / ۵ = ۲۵$$

$$\text{از} = \text{ا} / ۱ + \text{ز} / ۷ = ۸$$

$$\text{پا} = \text{پ} / ۲ + \text{آ} / ۱ = ۳$$

$$\text{آن} = \text{ا} / ۱ + \text{ن} / ۵ = ۵۱$$

$$\text{ستون} = \text{س} / ۶۰ + \text{ت} / ۴۰۰ + \text{و} / ۶ + \text{ن} / ۵۱۶ = ۵۱۶$$

$$\text{علم} = \text{ع} / ۷۰ + \text{ل} / ۳۰ + \text{م} / ۴۰ = ۱۴۰$$

$$\text{افتاد} = \text{ا} / ۱ + \text{ف} / ۸۰ + \text{ت} / ۴۰۰ + \text{د} / ۱۸۶ = ۴۸۶$$

خاوه‌ندی: اصفی الموارد- ۱۲۲۹ک ص ۳۰ قه‌سیده‌ییکی به‌سه‌ردا هه‌لداوه.

بۆ وینه ده‌لئی:

یا کاملاً خطب الكمال بفکره
الوقاد حتی کان من أربابه

شکراً لمن أولاك علماً لم يزل
يحياً الهدى بسحابه وأبائه
ادرکت بالتحير للبحث الذرى
ونظمت بالتقرير در سخابه
أقرأت خالدا الاجل المرتقى
شرفاً تُخال الشمس دون هضابه
وفتحت عين الفكر فيه فاتحاً
من وراد الاحسان مُرتجُ بابه
وبقيت مُفتخراً بأقراء امرئ
دين التقى هو إرتشاف حبابه
وكلت بالتوفيق طرفك ناظراً
من خالدٍ فضلاً على أضرابه.

۹- نه‌و دوو زانسته‌مان تاريف کردووه.

۱۰- بنۆره: الحديقة الندية- ص ۳۰، اصفی الموارد- ص ۳۱، التعريف بمساجد- ص ۳۸، هامش ۱.

مه‌لا ئیبراهیمی بیاره‌یی کئییه؟

خاوه‌ندی، علماؤنا فی خدمه، ص ۲۴-۲۵، لیبی گوتووه: کوری مه‌لا ئیسماعیلی ماموستای گوندی «بیاره»ی سه‌ر به‌ئاوایی «گولعه‌نیه‌ر- خورمال» بووه. له ۱۱۸۵ک- ۱۷۷۱ز له لاوییدا بۆ زانست فیتربوون گه‌شتی کردووه، له نه‌م هه‌له‌دا بابی مردووه. بۆ جینگه گرتنه‌وه‌ی بابی پتر خویندویتی و له‌لای شیخ عه‌بدولکه‌ریی به‌رنجه‌یی و له سلیمانیه‌ی «دا خویندنی ته‌واو کردووه. میرانی به‌به- بابان ریزیان گرتووه و فیرگه‌یان بۆ ئاوه‌دان کردۆته‌وه. ده‌گینه‌وه له زانسته‌کانی (به‌لاغه، وه‌زع)دا شاره‌زابوو. بی له نه‌وانه‌ش له زانسته‌کانی نه‌قلی و عه‌قلییدا بالا ده‌ست بووه. هاو رۆژگاری زانایان! شیخ عه‌بداللهی خه‌ریانیه‌ی، مه‌لا جه‌لالی خورمالیه‌ی بووه. دوو کوری، مه‌لا حسین و مه‌لا تاهیری هه‌بووه، بیته‌میان مه‌لا مسته‌فا و مه‌لا ته‌یبیه‌ی بووه. مه‌لا مسته‌فاییش مه‌لا عه‌زیزی بووه که جیگیری قازی «گولعه‌نیه‌ر» بووه. مه‌لا ئیبراهیمی بیاره‌یی له ده‌وره‌ی ۱۲۵۰ک- ۱۸۳۴ز. دا مردووه! (به‌هیندی ده‌ستکارییه‌وه). خاوه‌ندی، حلیه‌ البشر- ج ۱، ص ۴۵-۴۶ ستایشی کردووه و ده‌لئی یا له سالی ۱۲۲۰ک- ۱۸۰۵ز، یا له ۱۲۹۰ک- ۱۸۷۳ز. دا مردووه که بی گومان به‌رامبه‌ر سه‌رچاوه‌ی پیتشو، که‌وتۆته هه‌له‌وه.

خاوه‌ندی: اصفی الموارد- ص ۳۱، ستایشی کردووه که به‌مه‌لا- مه‌ولانا خالیدی خویندوووه،

شیعریی به‌سه‌ردا هه‌لداوه، نه‌مه وینه‌تی:

علمٌ سما للعلم أعلى ذرورة
شمخت على الأعلام والأطاد
مغنى اللبيب يفيد كل مطول
تلخيصه في مجمع الأبراد

مفتاح ايضاح لمعنى مزتج مصباح مفتقر الى الامداد
من عابه في الدرس قال مقررأ يحيى الدروس بذهنه الوقاد
هو روضه لكن كمائم روضه لم يخلها يوماً من الاوراد
ذكر الربيع فقال يا أم اشكري مني ربيعاً للبيوطي الهادي
هتد...

خاوهندی: التعريف بمساجد- ص ۳۳ دهگيرتتهوه، له سالی ۱۹۹ک- ۱۷۸۴ز که ئیبراهیم پاشای
بهبه سلیمانیه ناوهدان کردهوه، مهلا ئیبراهیمی له گوندی «مهلهکندی» دا به ماؤستا دانا.
۱۱- بنۆره: الحدیقة الندیة- ص ۳۰، اصفی الموارد- ص ۳۱، التعرف بمساجد- ص ۳۸.

شیخ عهبدووره حیمی بهرنجهی کییه؟

برای شیخ عهبدوولکه رهیمی بهرنجهی بی باس کراوه. ژین و به رهه می ژۆر دیار نییه. دۆستی
هاوړۆژگاره کانی، شیخ ماری نۆدی، مهلا عهبداللهی خه پانیی بووه.
خاوهندی: اصفی الموارد- ص ۳۱، ستایشی کردووه و شیعی به سه ردا هه لداوه. ئه مه وینه بی:

من لعبد الرحيم في البحث حاذا
ولكم شدا للنادر حاذا
وأرانا العلوم تفتراً ثغرا
من رأه يقول مالي وهذا
لا تطع فيه عاذلاً باذ وأسأل
من الى ما أجراه في الدرس باذا
فهو فاروق كل بحث وأن كنت
اراه للهارين معاذا
ما لقوم قد أنكروا علوا
قد تسامي باحمد لا قبازا
هتد...

خاوهندی: حلیة البشر- ج ۲، ص ۸۴۲-۸۴۴، ستایشی کردووه و سالی مردنی به ۱۲۱۲ک-
۱۷۹۷ز داناوه. ئه مه شه هه له یه و دواتر کۆچی کردووه و هه تا سالی ۱۲۱۶ک- ۱۸۰۱ز هه
زیندوو بووه و له فیرگی «گولعه نهبر» دا مامؤستا بووه که به لگه و مۆری خۆی به سه جه ره نامه بیکی
مهلا عهبدالله خه پانییه هه یه و محمه مد عه لیبی قه ره داخیی بلاوی کردۆته وه. بنۆره: محمه مد
عه لیبی قه ره داخیی- شیخ عهبدالله خه پانیی، گۆقاری زانیاری کورد، ۲-۲، ۱۹۷۴، ل ۲۵۰.
خاوهندی: یادی مهردان- ج ۱، ل ۱۲ لیبی گوتووه: ئیجازه نامه ی ده چیتته سه ره سه بیید محمه مدی کوری
خدری حه یه ره یی.

۱۲- سه رچاوه کانی: الحدیقة الندیة- ص ۳۰، الشیخ معروف- ص ۳۸، یادی مهردان- ج ۱، ل ۹۱. نامه ی
ماجستیر- ص ۳۸، ئه مانه جۆری خۆیندیان نیشان نه داوه.

شیخ عهبدالله خه پانیی کییه؟

کوری سه بیید ئیسماعیل کوری سه بیید محمه مد کوری سه بیید عه لیبی کوری سه بیید خدر، کوری سه بیید
ئه ویسی، کوری سه بیید نووره ددین، کوری سه بیید مسته فا، کوری سه بیید سه لاج، کوری سه بیید عه وه ز
هه تا ده گاته (ئیمام هه مه زه ی کوری ئیمام مووسای کازم)!!

پیشه و بنجی نیشته نیی که سوکاری ده چیتته وه بۆ گوندی «ته کیه» ی سه ره به قه ره داخ. وئ ده چی خۆی
له گوندی «خه پان» ی سه ره رتگی «هه له بجه- بیاره» دا و له ده وره ره ی ۱۱۵۹ک- ۱۷۴۶ز له
دایک بووین.

خۆیندی (قرآن) و سه ره تا کانی نه حوو سه رفی له لای بابی خۆیندوووه. چه ند شوینی دی گه راوه،
وینه یان گوندی «ته ره مار» ه. نیوناسی «ئیبینوزهبیح» ی له بابیه وه هه لگرتبوو، به لام به «خه پانیی»
نیونانگی به رزبووه. زانایکی هاو رۆژگار و دۆستی، شیخ عه بولقادی موهاجیر، شیخ ماری
نۆدی، شیخ عه بدولکه رهیمی به رنجه یی، شیخ باه عه لیبی ته کییه یی و شیخ مسته فای قازی
سلیمانیه، شیخ عه بدوره حیمی به رنجه یی بووه.

شیخ عهبداللهی خه پانیی له ۱۲۱۶ک مامؤستای فیرگی گولعه نهبر بووه. سه جه ره نامه بیکی مۆری
هیندی زانی باس کراوی به سه ره وه هه یه. شیخ ماری نۆدی به رنجه یی -برایانه- ئیجازه
نامه بیکی له هه موو زانستیکدا که خۆی له زهینواعا بدینه وه وه رگرتووه، به قه له می خۆی بۆ
نووسبووه.

شیخ عهبدالله له چه ند شوینیکی وهک، گولعه نهبر- هه له بجه دا مامؤستاییتی کردووه. هه ره ها له
سالی ۱۲۳۶ک- ۱۸۲۰ز دا که مه ولانا خالد سلیمانیه چۆل کرد له فیرگی و خانه قاهه ی مه ولانا دا
جیگیر بووه و ۳-۵ سالیکی تیدا رابردوووه و ئه و جا گه راوه ته وه بۆ هه له بجه!

شیخ عهبدالله لای پاشا و میرزاده کانی به به وه، ئیبرا هیم پاشا، سلیمان پاشای خالد پاشا و ئه حمه د
به گی برای، عه بدوره حمان پاشا، مه حمود پاشا و کورانیه وه ریز لئ گیرا بووه. دووه م و سییه م
یادگاریان هه یه که کتیبیان له سه ره وه قف کردووه، هه ره ها ئه وان به رووبوم، رووباری «دیلین،
مالوان» و گونده کانی «ته ویتله» و «خه پان» و «کوله زئ» و شوینی دیان له سه ره فیرگیه کی و خۆیشی
وه قف کردووه که هه تا جه نگ بیکه می گیتی به ده ست نه وه کانیانه وه بوو.

سه رچاوه کانی باسه کان: محمد الخال- محمد فیضی الزهاوی مفتی بغداد، مجلة المجمع العلمي
العراقی- م ۵، س ۱۹۵۸، ص ۱۲۴، هامش ۲. هه ره ها، محمد علی قرده اگی- الشیخ عبدالله
الخیرانی من خلال مخطوطات مکتبته- مجلة المجمع العلمي الکردي، م ۲، ع ۲، س ۱۹۷۴،
ص ۲۳۹-۲۷۵.

جیگی باسه هه ره به رۆشایی ئه و سه رچاوانه، گه لئ شاگردی هه لکه وتوون: مه ولانا خالد، نالی
شاعیر، زانا مه لا عه بدوره حمانی نۆده شه یی، مه لا ئه حمه دی موفتیه نۆده شه، مه لا سادقی
ته ویتله یی، محمه مد فه یزی زه هاوی، مه لا یوسفی نشاری، مه لا ئه حمه دی هه له بجه یی، مه لا
مه عرووفی ده ره ند فه قه ره دی ناسراو به ئیبینوتالیع، مه لا یاسینی ته ویتله یی.

مه‌لا عه‌بدوورپه‌حیمی زیاره‌تی کێیه‌؟

زانایه‌تی گه‌وره‌ی رۆژگاری خۆی بووه. خاوه‌ندی، اصفی‌ الموارد- ص ۳۳-۳۴ ستایه‌شی کردووه به‌فه‌ره‌نگی ژماردوووه و شیعیی به‌سه‌ردا هه‌لداوه. ده‌لتی:

قصائد لم تطربن الا لانها
لها من علا عبدالرحيم مساند
إمام زكا عرقا فاضحي محله
له سميرت فوق السماء مصاعد
تجسد من علم فمن قال انه
عباب ففيما قال لاحت شواهد
تقارير أما زهرها فسوائر
ولو انها كالحالدات خوالد
فوانده في الدرس هن فرائد
ولو انها للدارسين موائد
قواعد أباهن غرايزينها
نوادير في الأفاق هن الشوارد
إذا جال في بحث رأيت به فتى
له طاب من بحث العلوم الموارد
له عزر لماعة وبراعة
لها من بديع النظم صارت أوبد

خاوه‌ندی: حلیة البشر- ج ۲، ص ۸۴۴ ستایه‌شی کردووه به‌ شیخ عه‌بدوورپه‌حیم نه‌ز زیاری ناسراو به مه‌لا زاده نه‌ششافیعی نه‌لئه‌شعه‌ری نیو بردوووه. سالی‌ مردنی به ۱۲۱۲ک داناوه. نه‌مه‌ هه‌له‌یه چونکه خاوه‌ندی: علماء ومدارس، ص ۹۰-۹۱ ده‌گه‌یه‌ته‌وه که له سالی ۱۲۳۹ک- ۱۸۲۳ز. دا ئیجازه‌یه‌تی مۆرکراوی خۆی داوه به‌ نه‌بووه‌کری مه‌لا عوسمان که ته‌ییدا ده‌لتی: (وأنا الحقير قرأت العلوم النقلية والفنون العقلية والحكمية والاعتقادية والصنایع العربية على العلامة صبغة الله افندي وهو على مولانا صالح افندي الحيدري). سه‌رچاوه‌ی نیوبراو پتر ده‌لتی: که عه‌بدوورپه‌حیمی زیاره‌تی کاوه‌یی له هه‌ولتیه‌شدا ده‌رزی گوتۆته‌وه. هه‌روه‌ها ده‌یه‌تی، مامۆستا مسته‌فا نه‌قشبه‌ندی گوتۆتی که مه‌لا زاده له مزگه‌وتیه‌کی بچوکی خۆره‌له‌تی هه‌ولتیه‌دا ده‌رزی گوتۆته‌وه و دوا‌ی هه‌ر له نه‌و شۆینه‌دا مزگه‌وتی نه‌بووه‌که نه‌قشبه‌ندی نه‌قشبه‌ندی دروست کردوووه. نه‌مه‌مانه‌دا دیاره، ده‌نگتر و له دوا‌یی ۱۲۳۹ک مردوووه که نازانی که‌یه!! جیگه‌یه‌تی بلیتم: زیندوووبوونی نه‌و زانایه‌ دوا‌ی

ته‌ریقه‌ت وه‌رگرتنی مه‌ولانا خالید له‌به‌رچاوه. نامه‌یه‌کی -فارسیی- مه‌ولانا به‌ره‌و رووی ده‌لتی: (مخلص صميم ومشفق قدیم أستاذ اجل ملا عبدالرحيم). بنۆره‌ یادی مه‌ردان- ج ۱، ل ۲۱۹. زیاره‌ت، دوو گونده‌ یه‌تی له دامینی خۆره‌له‌تی چای په‌یره‌مه‌دایه. نه‌وی دی له دامینه‌کانی خۆرئاوا ی چپای سه‌فین دایه و هه‌ردوو سه‌ر به‌نیوچه‌ی خۆشناوه‌تین له شه‌قلاوه‌دا. بنۆره: علماء ومدارس- ص ۸۹. هه‌مان سه‌رچاوه‌ ص ۲۸۵ ده‌لتی: کوری مه‌لا مسته‌فای زیاره‌تیه‌ و له ده‌رویه‌رانی ۱۱۸۰ک هاتۆته‌ دنیاوه. خۆتندی له‌لای بابی ده‌ست پێ کردوووه و ئیجازه‌یه‌شی لی وه‌رگرتوووه، هه‌روه‌ها ئیجازه‌ش له زانا سالی حه‌یده‌ری. زیاره‌تی عه‌بدوورپه‌حیم ئیجازه‌یه‌شی داوه به‌ مه‌لا عه‌بدوورپه‌حمان رۆژه‌یانی.

۱۵- سه‌رچاوه‌کان: الشیخ معروف- ص ۱۰۳. ه (له عنوان المجد- ص ۱۱۴هه‌). علماء ومدارس- ص ۱۰۴، یادی مه‌ردان- ج ۱، ص ۱۹. الحدیقه‌ الندیة- ص ۳۰ نیوی شوین زاناکه، ئیبنوئاده‌می نه‌هتیاوه و گوتۆتی: (کۆیی و هه‌ری و ده‌رویه‌ریان).

ئیبینو ئاده‌م کێیه‌؟

محهمه‌د- ئیبینو ئاده‌می باله‌کیی -کوری عه‌بدالله باله‌کییه. له زانست و زانیندا گه‌وره‌ترین زانای باله‌که. سالی ۱۱۶۴ک- ۱۵۷۰ز له گوندی «رۆست» ی باکووری «گه‌لاله» ی سه‌ر به‌باژی پێ رواندز له دایک بووه. له نه‌ویشدا پێ گه‌یه‌شتوووه و له‌سه‌ر ده‌ستی کۆمه‌لتی زانا خۆتندوویتی وه‌ک: زانای گه‌وره محهمه‌د کوری عه‌بدالله بائییدی که ئیجازه‌نامه‌ی پێ داوه. له نامه‌یه‌کی ده‌ستووسی خۆیدا -سلسله‌ الذهب که سالی ۱۲۳۴ک/ ۱۷۷۸ز دایناوه، ژینی خۆی ده‌نوێت و ده‌یه‌تی: له ته‌مه‌نی سبی سالاندا خۆتندی زانسته‌کانی ئیسلامی ته‌واو کردوووه و په‌راوێزی بۆ هیندیکیش داناوه. نه‌وجا خوری داوه‌ته زانین. مامۆستا محهمه‌دی خالی ده‌لتی: زۆر هۆگری گه‌شت بووه، بۆ وینه‌ سالی ۱۱۹۲ک- ۱۷۷۸ز چووه بۆ «مه‌هاباد» بۆ فیه‌رونی فارسیی که له نه‌و هه‌لانه‌دا مامۆستا و نووسه‌ر بووه. دواتر، وێ ده‌چن تا دوا‌ی ۱۲۰۵ک- ۱۷۹۰ز له گوندی «ویلتزی» داژیاب و نه‌وجا رووی کردیه‌ته رواندز که میر محهمه‌د پاشای کۆر داخوازی بووه، به‌لام دوا‌ی چهند سالی -دیاری نه‌کردوووه که‌ی؟- له‌گه‌ل پاشا تیک چووه و ناچار له گوندی «رۆست» دا جیگیر بووه. له نه‌م شۆینه‌شدا زۆریه‌ی دانراوه‌کانی داناوه. مه‌لا وه‌یسیی کوری مه‌لا عه‌بدالله که وه‌چه‌ی خۆین ده‌لتی، له سالی ۱۲۶۰ک- ۱۸۴۴ز. دا کۆچی کردوووه. ئیبینو ئاده‌م دوانزه‌ کوری هه‌بووه، هه‌ندیکیان له زانست و داناندا بالا ده‌ست بوون. ئیبینو ئاده‌م له رۆژگاری خۆیدا گه‌لتی زانا و مامۆستا دۆستی هه‌بوون، له پێدا: مه‌لا یه‌حیای مزووری، شیخ ماری نۆدیه‌ی به‌رنجه‌یی، مه‌لا عه‌بدوورپه‌حمانی جه‌لیی، مه‌لا عه‌بداللهی خه‌ریانیی، مه‌لا عه‌بدوورپه‌حمانی رۆژه‌یانیی، عه‌بداللهی گه‌لالیه‌ی، عه‌لیی دووسانیی، مه‌لا محهمه‌دی خه‌تی که نه‌م سیانه‌ی دوا‌یی -ویرای مه‌ولانا خالید- شاگردی بوون. به‌قسه‌ی زانا مه‌سعود محهمه‌دیش، حاجیی قادری کۆیش هه‌روه‌ها. ئیبینو ئاده‌م پێوه‌ندییه‌کی زانسته‌نه‌ی به‌یه‌تری له‌گه‌ل شیخ ماری نۆدیه‌ی هه‌بووه. بۆ به‌لگه‌ له‌سه‌ر مه‌نزومه‌کانی نۆدیه‌ی «كفاية الطالب نظم

كافية- ابن الحاجب» و «مصباح الخافية في شرح الكافية» ي نووسيوه. ههروهه ئيبنو ئادهم پيئونهندي له گه ل عهبدوورپه حمان پاشاي به بهش هه بووه. (له شويتني ديدا پتر باسي ده كه م!). ئيبنو ئادهم به راستيي زانايتيكي هه لكه وتوو بووه، له زانسته كاني (كه لام. مه نتيق، سه رف، به لاغه، حساب، نه ندازه) دا دانراوى به ترخي هه يه، ديسان له زانستى (گهردووناسيدا- فه لك شوناسيي) يانزه دانراوى هه يه كه تيكرا هه موو سبي و شهش دانراوه. وهك باسيم كردوو، **مه به ستي كوردى بنووسى و بهريان لى گرتوو**. ده بيتري هه لبه ستي كوردى- ههروهه عه ره بى- داناوه. ديسان بيتراوه هيندى به يتى كوردى دوزراوه ته وه كه نيوناسى (واجم) ي به كار بردوو. ئيبراهيم فه سيح حه يده رى لى گوتوو: له نيو ئه و مه زنانه ي له منداليدا پتيان راگه يشتووم و ميوانى ئه سعه د حه يده رى بايرم بوون، زاناي هه لكه وتووى دونيا، سه ركه وتوو به سه ر هه موو زانا و پيرانى عتراقدا، خاوه ندى چهند دانراوى به نرخ، پيرى هه موو له هه موو شتتيدا، مه ولانا محه مه د ئيبنو ئاده مى كورده. بنور: علماء ومدارس- ص ۱۰۲-۱۰۸ به هيندى ده ستكار بيه وه.

۱۶- سه رچاوه كان: الحديقه النديه- ص ۳۱. اصفى الموارد- ص ۳۴، ههروهه هى دى.

مه لا عهبدوورپه حمانى جه لى كيه؟

كورى مه لا عهبداللهى بيكهم، كورى مه لا محه مه دى ناسراو به «مه لا زاده» ي دانيشتوى گوندى «شيواشان» ي سه ر به ئاوايى ته ق ته ق- كوئى. كورى ئيبراهيم كورى مه لا حه سن، كورى ميرزا مه لا ئه بووبه كرى دانيشتوى گوندى «گلاس- بيتگه لاس» ي نيوجه ي پشه در. (بيتگه لاس لاي من ئه و كه سه يه كه به يتى ناسراو و لاووكى لاس و خه زالى به سه ردا هه لداوه/ كه مال) ميئزوى له داىك بوونى- ته واو- پروون نييه و وى ده چى له ده وروبه رى ۱۱۴۰-۱۷۲۶ز. دابى و له نيو خانه دانه كه يدا ده ستى به خوئندن كردوو، ئه و جا بو زانست گه راوه. بو نمونه، له لاي محه مه دى كورى خدرى حه يده رى- كوچ كردوى ۱۷۶۴ز- خوئندوتى و ئيجازى وه رگرتوو. دوايى له گوندى «جه لى» نزيك چىاى «ئاوه گرد» ي باكوورى قه زايى «كوئى» دا جيگير بووه. له سه ر خواستى (عهبدوورپه حمان پاشاي به به) ها توته «كوئى» و فيرگه ي بو ئاوه دان كراوه و پيى لى گيراوه. مه لا عهبدوورپه حمانى جه لى كوئى دانراوى چاپ نه كراوى هه يه، وهك په راوئيزه كاني له سه ر (شرح مولانا الجمي على كافية ابن الحاجب)، (شرح كمال الدين الفسوي رشافيه)، (حاشية الملا اليزدي في المنطق)، (شرح العقائد النسفية للتفتازاني)، (المختصر والمطول في علم البلاغة)، (شرح جمع الجوامع)، (شرح مختصر المنتهى)، (شرح منهاج البيضاوي في اصول الفقه) (المنح المكية في شرح القصيدة الهمزية- الشيخ احمد بن حجر الهيتمي)، (فتح المين- الاربعين النووية)، (أشكال التأسيس في الهندسة)، (شرح الجعمني) ههروهه له (اثبات الواجب) دا ناميلكه بيتكى هه يه و روونى كردو ته وه. ههروهه له سه ر (خلاصة الحساب- بهاء الدين العامل) و په راوئيزى دى له سه ر (خلاصة البيضاوي) و (تحفة المحتاج- ابن الحجر). بنور: علماء ومدارس، ص ۶۲-۶۳.

خاوه ندى: اصفى الموارد- ص ۳۴ شيعرى به سه ردا هه لداوه و ستايشى كردوو و ده لى:

ولعُ بابكار المعاني فكره
فكانها عرب اليها يطربُ
صفي من العلم الدقيق زجاجة
فوها عن السرّ الإلهي معربُ
يا ربع فقه الشافعي بشارة
إذ جاد روضك منه دان صيبُ
اصبحت مفتر الازاهر ضاحكا
من علمه ففناك منه مخصبُ
أضحت مواردك الشهية في الورى
مورودة إذ طاب منك المشربُ
حكم أراها ما يدون لعارف
إلا سما وله أتم المطلب
ونوادر مازلن منه شواردا
نادي العلوم بها مريع مخصب
رقت زجاجة طبعه فطلبته
إنال منه مابه أتقرب
والشيب لم يكرع بفودي ذوده
وقضيبه برد النجاة يسحب
فصرخت عنه لسوء جد في الورى
وبقيت لاشرف لدي ومنصب

خاوه ندى: حيلة البشر- ج ۲، ص ۸۲۹-۸۳۰ به شيخ عهبدوورپه حمان ئه لعيراقى ئه لشافعي ئه لئه شعهرى نيو بردوو و په راوئيزى هه له و ستايشى بو نووسيوه. سالى ۱۲۱۲ك- ۱۷۷۹ز به سالى مردنى داناوه. علماؤنا، علماء ومدارس و چهندى دى سالى مردنه كه يان به ۱۲۱۷ك- ۱۸۰۲ز داناوه. نامه ي ماجستتير- ص ۴۵ به ده وروبه رى ۱۲۱۱ك- ۱۷۹۶ز داناوه! وردبوونه وه به بيتكى پى ويست له ئه م گه شته ي مه ولانا خوئندكار! و ئه و سالانه ي نيشان دران، كاريكم پى ده كه ن له مه ر (گه شته كه ي نيوان هه رير- سليمانى) وردتر ته ماشا بكه م كه چهند نه يتى - ناديار- شايانى بيكلا كرده ون: جارى: «الحديقه النديه- ص ۲۹-۳۱» كه بيتكه م سه رچاوه يه قسه ي له گه شته كه ي كردوو، كه ده لى: (على ما اخبر تلميذه/ وهكو شاگرده كه ي ناگه دار كردوو) واته مه ولانا، دلنيام ده كا كه گفتاره كاني له مه ر ئه و گه شته، دروست كراو نييه و ورد دارئودراو مه ولانا خوئى شايته، به لكو چاكتره رووى راستيى له ئه م ئامازه گرنگه وه ته ماشا بكه م كه: (زاوى مه ولانا محه مه د خانى خاوه ندى، البهجة السنية- ص ۳: ده گيرتته وه: الحديقه النديه چاكترين

کتیبه بۆ نواندنی تریقه تی خالیدی نه قشبه ندیی. پتر ده لئی: جاریکیان مه ولانا قه دده سپیره وه و پرسباری لئی کردم، فهرموی: چیی بۆ موریده کان ده خوینسته وه؟ گوتم: کتیبی الحدیقة الندیة. فهرموی، نایا عیبارته کانی ره وان؟ گوتم: له دونیادا ره وانتر نییه؟ فهرموی: هه موو عیباراتی منه! / ته واو). نه تینی له ئەمه دا ئەوهیه، مه ولانا خۆی هه موو وشه ییکی بۆ «الحدیقة الندیة» گتیره ته وه و - وهک ماموستا محمه مد خال ده لئی- خاوند کتیبه که هه ر بزوی کردوه و پتیکی خستوه. له ئەم سه رچاوه یه وه، رسته ییکی بیگرتوو ده بیژئ: (۱- رحل الي نواحي کويي و حرير / رووی کرده ناواییه کانی کۆیی و هه ریر! ۲- قرأ شرح الجلال علي تهذيب المنطق بحواشیه علي ملا عبدالرحيم الزباري المعروف بملا زادة/ ئەو کتیبه و به راویزه کانی له لای مه لا زاده خویندوه! ۳- وأخذ في تلك النواحي غير ذلك من غيرة/ له ئەو ده وره برانه دا چشتی دی له کهسانی دی وهرگرتوو و خویندوویی! ۴- فعاد الي قصبته «کويي» للاخذ عن العالم العامل الملا عبدالرحمن الجلي / ئیدی گه راپه وه بۆ کۆیی و خویندن له لای جهلی! ۵- فصادفة مريضا الذي توفي فيه / پتیکه وتی کرد نه خۆشه و پتی مرد! ۶- ورجع الي السليمانية/ گه راپه وه بۆ سلیمانیه!)، ئەمه و اصفی الموارد، ص ۳۴-۳۵، هه تا ده گاته: الانوار القدسیه- ص ۲۲۵، هه رییکه به داڕشتنی خۆیه وه هه مان مه به ستیان داوه به ده ستوه. ئەم ناویته یه بۆ چه ند باسی و لئی بوردبوونه و دیان هانم ده دا، وهک:

- نایا مه لا عه بدورپه رحمانی جهلی، له ده وره یه ری ۱۲۱۱ک یان له ۱۲۱۷ک مردوه؟ بۆ سالی ۱۲۱۱ک به لگه ی تومارکراو دیاره که ده لئی: هه تا پاش ره مه زانی ۱۲۱۱ک که سێ مانگی قه مه ری بۆ ته واو بوونی ئەو ساله و هاتنی سالی ۱۲۱۲ک ماوه، جهلیی زاده هه ر زبندوو بووه، چونکی عه بدورپه رحمان پاشای بابان، به مۆزی خۆیه وه کتیبی «صحيح البخاري» له سه ر وه قف کردوه - ره نگیی هه ر به بۆ نه ی جه ژنی ره مه زانی شه وه به دیاری- بۆی ناردوه. روو نووسکه ره وه ی کتیبه که: محمه مد کوری شیخ یووسفی کوری شیخ مه ولانی کوری شیخ عومه ری نه وه ی ئەویسی قه ره نیی، ده لئی: (له مانگی ره مه زان له نووسینه وه ی ته واو بوو) بنۆره: مه سه عودد محمه مد- حاجیی قادری کۆیی- ج ۱، ل ۲۵۷-۲۶۰ که وینه ی ده ستنوسه که یشی نواندوه. مایه وه سه ر سالی ۱۲۲۷ک، نایا ئەم ساله له به رامه بر گفتاره که ی «شاگردی مه ولانا والحدیقة الندیة دا» که ده لئین: (جهلی زاده به نه خۆشیی دیتوو که پیتی مردوه، ئەوجا گه راپه وه بۆ سلیمانیه) په سه نده؟ مه ولانا خالید- فه قی- که له کۆیته وه گه راوه ته وه بۆ سلیمانیه - له ئەوی و ده وره یه ری دا- له لای مه لا محموودی غه زایی و هی دی خویندووتی، ئەوجا (چوه بۆ به غدا) و شتیکی خویندوووه، ئەوجا (گه راوه ته وه بۆ سلیمانیه) سه ره ده می ئیبراهیم پاشای به به) که دوا ی لئی کردوه له فیرگه که یدا ماموستا بی و ئه ویش خۆی په راندۆته وه و په سه ندی نه کردوه، ئەوجا چوه بۆ «سنه» و کئی ماموستای دی: شیخ قه سه می سبه ی. ئەوجا (به پاش روودانی په تای رشانه وه که ی سالی ۱۲۱۳ک- سلیمانیه) و مردنی شیخ عه بدو لکه ره یی به رزنجه یی (هاتۆته وه بۆ سلیمانیه و بووه به ماموستا له فیرگه که ی ماموستا کۆچ کردوه که یدا!).

به پستی ئەم باسانه ده لئیم:

۱- دیاره سالی ۱۲۱۷ک ته واو له جهلیی زاده وه دووره. به واتاییکی دی مه ولانا له ئەو هه له دا «شاگرد» و له ۱۲۱۷ک ماموستا بووه.

۲- راستییه که ی من وهک: حلیه البشر که ده لئی: (ولم يمضي عليه حتى اختار- واته جهلیی زاده- الاخرة دار السلام/ چه ند ره ژتیکی پین نه چوه که ناخیره تی مالی ئاسوده یی هه لئێژارد) م پین راسته که ئەم سالی ۱۲۱۲ک نیشانه نه کردوه.

۲- رسته ی (واخذ تلك النواحي غير ذلك من غيره) نه تینییه که ی هه ر ئەوه ی، دره نگتر - وهک ئیبراهیم فه سیح حه یه ده ری له المجلد التالدا روونی کردۆته وه- رووی له ده وره یه رانی دی، رووی کردۆته لای مه لا محمه مد ئیبنو ناده می باله که یی که له ئەو ره ژگاران هه دا جهلیی زاده و ئیبنو ناده م هه ره به تیبوانگی ئەو ده وره یه رانه بوون. له تیره دا په نجه ده دم له نامه ییکی عه ره بیی مه ولانا خالید که له سه ره ده می خویندکار ییدا - بین ئیوه ئینان- بۆ ماموستاییکی نووسیوه و رسته ی «لترصدي نقلتكم الي المصايف في القري/ سه رنجی چوونتانم بۆ کۆیستانه کانی گونده کان دا» ئەوه ده نویتن که وێرا دیار بوونی وهرزه که، نامه که ی بۆ ماموستاییکی کوردستان نشین نهک به غدا نشین نووسیوه. وپرای ئەمه ش - له ئەم نامه عه ره بییه ی مه ولانا خالیدی خویندکاردا- رسته ی «ناده م» بی هوه ده دانه تراوه که دلنیام مه به ستی ئیبنو ناده مه خۆیتی... بزانه نامه که ی چیی ده نویتن:

بسم الله الرحمن الرحيم

حمداً لمن علم آدم الاسماء تعليماً وكرماً نبیّه على العالمين تكريماً واصطفى منهم محمداً وعظمه تعضماً وصلی الله عليه وعلى آله وسلم تسليماً. وبعد فيا من أوجني الله الى نواله مع غاية عنأى وأكرمني من عميم أفضاله مع نهاية رجاءي والذي سلك بنا مسلك التعلم والتعليم وإنه قسم له تعلمون عظيم. إنني لم أرد حين إنتقالي من (وطني) الأ وصالي الي جنابكم ولم أنو زمان إرتحالي من مسكني سوى إكتحالي بتراب ابوابكم وإلا فالعلماء في أرضنا اكثر من أن تُسقى مع أن جلاء (الوطن) من فرط القنات اصعب وقد استهلته وصحاب الاحبة من كل عذب أعذب وقد إعتزلته. وأما سبب عدم توقفي بعد ما بلغت ذلك المقام فهو عدم إطاقتي لغلبة الكثرة والازدحام وانزواي في هذه الورطة مسور الاحجار والثرى، لم يكن الا لترصدي نقلتكم الى المصايف من القرى. فالآن أن تأمرو بعودنا فنحن راجعون قهقري، والأ فسيل مجيئنا يرى ورضينا من القلم لما جرى والسلام.

بنۆره: بغية الواحد- الرقعة الثامنة والاربعون، ص ۱۸۱ هه روه ها: بادى مه ردان- ج ۱، الرقعة ۳۴، ص ۳۷۸.

۳- ئاره زوو ده که م خویندوه وار پتر دلنیای هاتن و چونه که ی مه ولانا- خویندکار بکه م و به تاییه تی له لایته که وه دلنیای بین که له کاتی په تای «رشانه وه که ی سلیمانیه» و «ئیبراهیم پاشای به به» دا له سلیمانیه نه بووه و دوا ی ئەو په تايه گه راوه ته وه و بووه به ماموستا. هه روه ها زه بری په تاکه ش بناسی... غرائب الاثر، ص ۵۱-۵۴ که په تاکه ی نيو سلیمانیه ده خاته کاتیکی دره نگی ۱۲۱۳ک-

۱۷۹۸ز، ههروهها خویشی باسی رووداوه‌کانی «مووسل» ی ۱۲۱۴ک- ۱۲۹۵ک، دواتر ده‌کا، ده‌لئ: «له زیلقه‌عیده‌ی ۱۲۱۴ک- نیسان ۱۷۹۹ز په‌تاکه‌گه‌یشته‌ مووسل و له‌نیوه‌ی سه‌فه‌ری ۱۲۱۵ک- ۱۸۰۰ز دا برابره‌وه. له باژیری سلیمانیدا هه‌ژده‌هزار، ته‌نانه‌ت ده‌بیژری بیست و سه‌وت هه‌زار که‌سی مراندوه، سنی لاشه و پتر خراونه‌ته چالیکه‌وه. وئ ده‌جی په‌ریشانیی و شپه‌زیی زۆر قه‌ومابج بۆینیکا سه‌گی هار به‌ریونه‌ته لاشه‌ی مردوو، ته‌نانه‌ت هه‌تده‌ به‌وه‌زه‌ن - موزیر- بوون چل که‌سیان کوشتوه. ئیبراهیم پاشای ئەحمده‌ پاشای به‌به‌ی فه‌رمانه‌روایش ناچار بووه پیاوه‌کانی به‌گولله‌ قریان تی بخه‌ن!» به‌کورتیی، مه‌ولانا-خویندکار که له «سنه» وه هاته‌وه و په‌تاکه برابزه‌وه، له سالی ۱۲۱۴ک- ۱۷۹۹ز دا، له ته‌مه‌نی بیست و بیتک سالاندا بووه مامۆستا!

۱۷- سه‌رچاوه‌کان، اصفی‌الموارد- ص ۳۵. الحدیقه‌ الندیة- ص ۳۱ (بج نیو هینانی مه‌لا مه‌حمود)، هه‌روه‌ها سه‌رچاوه‌ی دی.

مه‌لا مه‌حمود غه‌زایی کتیبه‌؟

کوری محمه‌دی غه‌زایی- محمه‌د کورده‌ی غه‌زایی، کوری دانیال کوری محمه‌د غه‌رب، کوری پیر به‌کر، کوری سویمان، کوری محمه‌د مه‌نسوری بلباسی، کوری سادق کوری سادقی باب(*) کوری بیلال کوری: ئیبراهیم و شائز عه‌نیه‌ر خاتونی کیزی پاشا به‌دری کورد، پاشای خۆرماد- خۆرمال له‌پیش ۵۳۰ک- ۱۳۶ز دا. بنۆه: کاروان- ژ، حلقة‌ تاریخیة... خاوه‌ندی: حلیة البشر- ج ۳، ص ۱۴۸۲ ستایشی کردوه و به مه‌لا مه‌حمود کوری غه‌زایی کوردیی سلیمانیی شافیعیی ئەشعه‌ری نیشان داوه و پتر ده‌لئ گۆیا: له سالی ۱۲۱۲ک- ۱۷۹۷ز دا له دایک بووه که ئەمه هه‌له‌یه. سه‌رچاوه‌ی دی به‌ده‌سته‌وه نییه هه‌موو ژینی و به‌ره‌م روون بکاته‌وه، اصفی‌الموارد- ص ۳۵ ستایشی کردوه و شیعری به‌سه‌ردا هه‌لداوه. ئەمه وینه‌یتی:

یا طالباً تحفَ العلومَ علیک ما
برویه محمود من الآثار
کم جوهر ابدی بحلقه‌ درسه
ترویه عنه عواطل الافکار

(*) ره‌نگیتی بیکی له ئەم دوو (سادیق) نیوه، کور و باب، ئەو (شیخ سادقه‌ بی که موناخانه‌که‌ی بۆ خالید پاشای میری بابان، کوچ کردوو له باژیری نۆرفه، ۱۵۶ک- ۱۷۴۳ز دا گوتوه!) و هه‌ر ره‌نگیتی سادقی کوریشی بی. بابی ئەم زانایه که له‌لای، حلیة البشر- ج ۳، ص ۱۴۸۲ به‌غه‌زایی کوردیی سلیمانیی شافیعیی ئەشعه‌ری نیویراوه، له گه‌لئ سه‌رچاوه‌شدا هه‌ر به (محمه‌د کورده‌ی غه‌زایی) ناسراوه. ئەم هه‌سته‌ پاکه‌ی ده‌چینه‌وه سه‌ر ریشه‌ی خانه‌دانه‌ دیرینه‌ کورده‌که‌ی پاشانینی کوردی خۆرماد- خورمال. ئەم سه‌جه‌ریه‌ش که وه‌ک باسم کرد له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کانی (قرآن) یکی پرۆز بۆ پشتاوپشت نووسراوه: له‌لای نه‌وشیروان مسته‌فا ئەمین - هه‌رچه‌نده‌ پتیم گوت من له‌گه‌ل ئای نیم- به‌ده‌ستکرد و تازه‌بابت و بۆ مه‌به‌ستین له‌ قه‌له‌م دراوه که ئەو رایه‌ی په‌سه‌ند نییه. کۆنه‌ ده‌ستنووسن له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کانی (قرآن) ی پیرۆز به‌لگه‌بیکه‌ بۆ پیرۆزیی و قه‌ده‌غه‌بوونی ده‌ستکاریی و پاراستنی راستیی که ره‌نگیتی له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی قاقه‌زی دیدا بوونا، له‌میژبوو کۆتر ده‌بوونه‌وه، ده‌فه‌وتان.

عیناً لآثار النبى وجدته
أو ما تراه كل يوم جار
هتد...

۱۸- سه‌رچاوه‌کان: الحدیقه‌ الندیة- ص ۳۱ (بج نیوردنی جو‌ری خویندنی و مامۆستای)، الانوار القدیمة- ص ۲۲۵ (به‌نیوردنی خویندن و مامۆستایه‌وه)، یادى مه‌ردان- ج ۱، ل ۱۰ (له‌ المجد التالده‌وه)، نامه‌ی ماجستیر- ص ۲۱ (هه‌ر خۆی ده‌بیژری له‌لای حه‌یده‌ریه‌که‌ن خویندوونیتی!!)
۱۹- ئیبراهیم پاشا کتیبه‌...؟

کوری ئەحمده‌ پاشا کوری خالید پاشا کوری به‌کر به‌گ کوری به‌به‌ سلیمان. میژووی له‌ دایک بوونی دیار نییه. له سالی ۱۱۹۶ک- ۱۷۸۱ز دا نیتی ده‌رکه‌وت که به‌ره‌زامه‌ندیی (مه‌حمود پاشای به‌به‌) ی مام و جگه‌رسۆزه‌ی هه‌میشه‌یی بابی، بووه به‌فه‌رمانه‌روای کۆیی و هه‌ریر، به‌لام له ئەم هه‌له‌دا - له‌ژیره‌وه له‌گه‌ل مامی ناپاک بوو- له‌گه‌ل والیی عوسمانیی به‌غداد ریکه‌وت بۆ جودا و ده‌ست به‌رداریوونی مامی. له ۱۱۹۷ک- ۱۷۸۲ز له «ده‌ریه‌ندی بازیان» دا گه‌فتی که دابووی به‌والیی دوژمن، به‌جیی هینا و هاریکار بوو بۆ ده‌ره‌په‌راندن و که‌وتنی مامی، خویشی به‌به‌رگ و نیشانی پاشاییه‌وه کرا به‌فه‌رمانه‌روای به‌به‌ و کۆیی و هه‌ریر، مامیشی په‌نای برده‌ ئیتران و له ئەویدا، ۱۱۹۸-۱۷۸۳ز به‌پیلانیکی ئیبرانییه‌که‌ن تووشی شه‌ری بوو له‌گه‌ل (بوداق خان) ی موکریی و به‌گولله‌یی به‌کوشت چوو، ته‌نانه‌ت سه‌ر پرده‌را، ئیبراهیم له سالی ۱۱۹۹ک- ۱۷۸۴ز دا «سلیمانیی» ئاوه‌دان کرده‌وه که مه‌حمود پاشای مامی له ۱۱۹۶ز دا سه‌راییکی له‌ گوندی «مه‌لکه‌ندی- سلیمانیی» دا دروست کردبوو. له سالی ۱۲۰۱ک- ۱۷۸۶ز دا له فه‌رمانه‌روایی به‌به‌ خرا و (عوسمان پاشای مه‌حمود پاشا) دامه‌زرا. له ۱۲۰۳ک- ۱۷۸۸ز دا سه‌رله‌نووی به‌پاشاییتی دامه‌زرایه‌وه، له ۱۲۰۴ک- ۱۷۸۹ز دا جاریکی دی لئ خراو رای کرد بۆ ئیتران. له‌نیوان ۱۲۰۵- ۱۲۱۲ک / ۱۷۹۰- ۱۷۹۸ز، له به‌غدادی تورکه مه‌مالیه‌که‌ندا ژباوه سه‌له‌نووی -وه‌ک دارده‌ستی- هاته‌وه جینگه‌ی عه‌بدووره‌حمان پاشا. له ۱۲۱۶ک- ۱۸۰۱ز دا باژیری «کۆیی» و «هه‌ریر» له سه‌لیم به‌گی برای عه‌بدووره‌حمان پاشا سه‌ندرایه‌وه و خرایه‌ پال ئەو له ۱۲۱۷ک- ۱۸۰۲ز دا له باژیری «مووسل» دا به‌نه‌خویشی مرد و له گوندی «نبی الله یونس» دا نیترا. وه‌رگیروا به‌کورتیی له (دوچه‌ الوزرا، مختصر مطالع، غرائب الاثر، اربعة‌ قرون، تاریخی سلیمانیی) وه.

۲۰- سه‌رچاوه‌کان: الحدیقه‌ الندیة- ص ۳۱ (هیندی میری نیوردوه)، الفیض الوارد- ص ۲۲۰ (هه‌روه‌کو پیشوو)، اصفی‌الموارد- ص ۳۸ (نیوی ئیبراهیم پاشای نواندوه)، الانوار القدسیة- ص ۲۲۵ (ده‌لئ که اصفی‌الموارد نیوی ئیبراهیم پاشای هیناوه و خاوه‌ندی المجد التالذ نیوی عه‌بدووره‌حمان پاشای هیناوه)، یادى مه‌ردان- ج ۱، ل ۱۱ (نیوی عه‌بدووره‌حمان پاشای هیناوه).

۲۱- سه‌رچاوه‌کان: الحدیقه‌ الندیة ص ۳۲، اصفی‌الموارد- ص ۳۱، الانوار القدسیة- ص ۲۲۵، التعریف بمساجد- ص ۳۸، ۱۵ (به محمه‌د قه‌سیمی کوردستانیی نیوی بردوه‌وه).

شیخ محمدمهد قهسیم کییه؟

کوری شیخ نه حمه دی دووهم کوری شیخ مه محمود کوری شیخ نه حمه د، کوری شیخ مسته فای ته ختی، کوری شیخ شه مسه ددینی بیکه م، کوری شیخ عه بدولغه ففار، کوری گوشایش کوری شیخ محمده دی مهردووخیی. وه چه دی ده گیتیته وه، له سالی ۱۱۴۳ک- ۱۷۳۰ز، له باژیری «سنه» دا له دایک بووه. له سالی ۱۲۴۳ک- ۱۸۲۳ز، له نه ویتدا کوچی کردووه. خوتندی له نیتو خانه دانه که یه وه ده ست پی کردووه، نه و جا له لای زانایانی وه ک:

مسته فای سوزانی بالیسانی، شیخ محمده د شیخ ئیبراهیمی عه لیجیی داغستانی و هتد... (زنجیره ی ماموستاکانی گه وره به و جیگه ی نایته وه). گه ل زانای دوا رۆژ شاگردی بوون، وه ک: مه لا علیی زیاری. بنۆره: علماؤنا- ص ۴۳۵-۴۳۸. التعریف بمساجد- ص ۱۵ ده لئ: له سالی ۱۲۳۶ک- ۱۸۲۰ز، دا مردووه. (من نه مه به راست نازانم). خاوهندی، اصفی الموارد- ص ۳۹، به ستایشه وه شیعی به سردا هه لداوه، وینه ی نه مه یه:

بوجه سندرچ أمسی منیرا
 کبدر لاح فی أفق وهلا
 وسل علی ید الإبداع سیفا
 فعادت بعد ذاك السل شلا
 هتد...

خاوهندی: التعریف بمساجد- ص ۴۸ ده لئ: له گه پاندنه وه که ی مه لا- مه ولانا خالید به «سنه» دا بو سلیمانی، نه م زانایه ش بووه به موریدی.

۲۲- سه رچاوه کان: الحدیقه الندیه- ص ۳۲، اصفی الموارد- ص ۴۰. التعریف بمساجد، ص ۳۷، ۳۸ له نیوهی نانی فیتره و مزگه وته کانی نه و رۆژگاره ی سلیمان بییدا، دوو مزگه وت- فیتره ی گه پرکی گوێژه ی سلیمانی نیشان داوه:

- مزگه وتی عه بدورپرهمان پاشا که شیخ عه بدولکه ریمی به زنجیه ی بیکه م ماموستای بووه و دوا ی مردنی مه لا خالید- مه ولانا جیگه ی گرتوته وه.
 - مزگه وتی میری میران عه بدورپرهمان پاشا که خۆبشی ده رزی تیدا گوتوته وه. دوا یی نه م نیوه ی له سه ر لایراوه و به مزگه وتی سه بیید حه سه نی موفیتی نیوبراوه (*).

(* نه م مزگه وت- فیتره یه ده بیته نیوی عه بدورپرهمان پاشای به به ی لی بنریتته وه چونکه نه ک هه ر دامه زرتین بووه، ماموستای بییتی تیدا کردووه. کتیبخانه که ی نه و قافیش که نه سلنه به یادگاری «به به کان» وه زیندووه، ده بئ نیو بگۆردی بۆ (کتیبخانه ی بابان)، ته نانه ت نه و بالاخانه یه ش که له نه م فیتره یه دایراوه ده بیته هه مان نیوی لی بیدری. (پیشم وه یه، کاتی خۆی به عسی دوژمن به نه نقه ست نه و بالاخانه یه قووت کرده وه که هیوام هه یه دوارۆژ برمی و بخریتته وه سه ر مزگه وته که و جواتر ئاوه دان بکرتته وه! ده بیته بشزائری- په سه ن- به عس دژی هه موو په مزئی بووه کورد بنوینی و ها په یکه رتاشینیشی له کوردستاندا قه دهغه کرد!.

نه میسته هه ر ماوه و له لایینکدا بالاخانه بییکی تیدا کراوه که بارگه ی «کتیبخانه ی نه و قافی سلیمانی» یه. شایانی گوتنه چ سه رچاوه یی سالی دامه زانندی نه و مزگه وت- فیتره یان نه تواندووه!

۲۳- شیخ محمدمهد کوزه بهری کییه؟

کوری شیخ عه بدورپرهمانی دیمه شقیی شافیعییه، له ۳ مانگی شه عبانی ۱۱۴۰ک- ۱۷۲۶ز. دا له دایک بووه. له بهر دهستی بابیدا خوتندوویتی، خالی بابیشی شیخ علیی کوری نه حمه د کوزه بهری که به شافیعییه بچکۆله ناسراوه فیتره یقیه بووه. زانا شه هاب نه حمه د مه نیبیش فیتره یه دیسی کردووه. هه روه ها له زانایانی دیش: علیی نه فه ندیی داغستانی، شیخ عه بدورپرهمانی کوری جه عفه ری کوردیی و که سانی دی زانسته جوژ به جوژه کانی وه رگرتووه. شه وی هه یی، ۱۹ ی په بیعولته وو له ی ۱۲۲۱ک- ۱۸۰۶ز له مالی خۆیدا، گه رکه ی شاغور- دیمه شق کوچی کردووه. بنۆره: حلیه البشر- ج ۳، ص ۱۲۷-۱۲۹.

۲۴- مسنه فا کوردیی کییه؟

په گه زی زۆر روون نه کراوه ته وه، به لام وی ده چن کوری شیخ عه بدورپرهمانی کوری جه عفه ری کوردیی بئ. اصفی الموارد ص ۴۷ به شافیعییه نه شعهری و زاناییکی گه ور و پاکی ناساندووه، ده لئ له ۱۱۷۱ک- ۱۷۵۷ز. دا له دیمه شقدا له دایک بووه و له سه ر دهستی بابی و زانا گه وره کانی دی په روه ده بووه، ده شلئ: شیخ محمده د کوزه بهری ماموستای بووه. حلیه البشر- ج ۳، ص ۱۵۴ ده لئ: له سالی ۱۲۳۹ک- ۱۸۲۳ز. دا و له دیمه شقدا مردووه و له مزگه وتی «مرج الدحاج» دا نیژراوه. خاوهندی اصفی الموارد- ص ۴۸ ستایشی زۆری کردووه قه سیده بیکی دریزی به سه ردا هه لداوه. نه مه وینه یی:

صوفي حب لواء القوم في يده
 وزاهد لسوى مولاه لم يدن
 قل فيه ما شئت من علم ومن كرم
 ولا تشبهه بالدماء والمزن
 هتد...

۲۵- سه رچاوه کان: اصفی الموارد- ص ۴۱-۴۳ (باسی جوژی خوتندی له «شام» دا و ماوه ی حه جه که ی ناکا!). الحدیقه الندیه، ص ۳۲-۳۳ (نه و باسانه ی کردووه و ده شلئ «ومکث فیها مکوث الحاج»، له لای دیه وه گفтары مه ولانای گپراوه ته وه که گوتویتی «ورجعت بعد قضاء المناسک الی الشام». نه و دوو به لگه یه ی پیشوو رووناکیمان ده دنت و مانگی «ذیلحیجه» که دوا مانگی سالی کوچیی. سالی ۱۲۲۰ک- ۱۸۰۶ز دئ و وینه ی کاروباری میرنشینی به به و (عه بدورپرهمان پاشا) و پیته ندیی له گه ل والیی به غداد، علیی پاشا ده بینین. نه و والیی له ۵ ی په بیعولته وو له ی ۱۲۲۰ک- ۱۸۰۵ز. دا له به غداوه وه و به هاریکاری خالید پاشا و سلیمان پاشا- پیشتریش نیو و باسیان

کراوه- بهر پرتیگه که ورتن به رهو دهر به نندی بازیان بۆ لئی خستنی عهبدو پرده حمان پاشا. سه رته نجام - له مانگی رهجه بیدا- شکاندیان و دهر یان په راند بۆ «سنه». ئەوه بوو دواى پیتوه نندی به غداد و ئیران، ههروهها پاش شهري «زیتیار» که عهبدو پرده حمان پاشا (سلیمان که هیای که یخودای به غدا) ی به دیل گرت، ئیدی خوئی له مانگی رهجه بى ۱۲۲۱ک- ۱۸۰۶ز. دا دامه زرايه وه به میری بابان. (بنۆره: العراق بين احتلالين، حوادث سنة ۱۲۲۰-۱۲۲۱، ص ۱۶۳-۱۷۶. ههروهها دوحه الوزراء، ص ۲۳۷۲۲۸. ههروهها غرائب الاثر، ص ۶۸-۷۲). جیگه ی باسه و بهرۆشنايى: الحدود الشرقية- ص ۸۴، ۱۲هـ، ۲۸۵، ۱۳هـ، دهرده که وئى که بهر له ئەم دوا شهري زیتیار، عه لیبی پاشای و الیبی به غداد پیتته ختی ده و له تى عوسمانیى ناگه دار کردوه که له گه ل خالید پاشای نیوبراو ده که و نه ریتگه بۆ په رچ دانوه ی په لاماری عهبدو پرده حمان پاشا و هاریکارانی. ئەمهش له نامه بیکی و الیبدا هاتوه که له ۲۴ی ربه ی عولتاخیری سالی ۱۲۲۱ک- ۱۸۰۶/۶/۱۱ دا نووسراوه. بهرۆشنايى ئەم باسانه و ئەو رۆشنايیهش، مه لا خالید له ۴ی شه و والی ۱۲۲۰ک- ۱۸۰۵ دا گه یشتوته باژیری «حه له ب» بۆ روو کردنه «شام» و ئەوجا به جی هینانی حه ج، دیاره که چوونه و هاتنه و نه ویشی ریتگه وتی رۆژگاری فه رمانه وایى (عهبدو پرده حمان پاشای به به) یه.

۲۶- الحديقة الندية- ص ۳۳ (دیاره گفتماری مه ولانا خویتی که شایانه پتر بنا سرتته وه. ده لئى: له مه دینه ی پیروزدا بۆ پساو چاکى ده گه رام هه تا له نامۆژگاری به ره که ت وهر بگرم و هه می شه په یه و یی بکه م. تووشی که سیکى یه مه نیی بووم. زانا ییکى کارامه و راست دیار بوو. منیش وه کو که سیکى بئ ناگه و ده ست کورت به رام به زانا ییکى ژیر، تکای نامۆژگاریم لئ کرد. زۆرى بۆ گوتم، وه ک ئەوه ی: له «مه که که» دا نکولیى له شستى نه که م که رواله تى له گه ل شه ربه عت ناگو نجى. «!!/که مال» کاتى، رۆژى هه نیی گه یشتمه حه ره مى «مه که که» که قه ول و پریم له گه ل خو م کردبوو په تیره یی نامۆژگاری به کانی بکه م، له بهر «که عبه» دا چۆ کم دا و که و تمه ده لاتیل خو تندنه وه. له ئەو هه له دا پساو چاکیکى ریش رهش، جل و بهرگ عه وامم دیت: پشستى کردبووه «شا ذروان» و رووی له من بوو... دل پیتی گوتم: ئەم که سه له گه ل «که عبه» به ئە ده ب نا جو لیتته وه! ئەو، هات پیتی گوتم: «ئه رى فلان، نازانیت حورمه تى ئیماندار له لای خودا له حورمه تى که عبه گه و ره تره؟ ئیدی بۆ جی په رخنه ده گرت؟ ئایا له مه دینه دا نامۆژگاری نه کراویت؟». ئیدی منیش گو مانم نه ما و دلنیا بووم که ئەم که سه له وه لیبه گه و ره کانه و خوئی له ئەم ئە تواران هه دا شار دۆ ته وه. که وتم به سه ره ده ستیدا و ما چم کرد، تکای لئ بووردنم کرد، ههروهها و تکاشم کرد به شکو ریتگه ی راستیى- هه قم نیشان بدات. پیتی گوتم: «فه تح، مه به سستی تۆ له ئەم باژیرانه دا نییه»!! «!!/که مال»، ئیشاره تى به لای هیندوستاندا بۆ کردم و گوتمی: «له ئەو یۆوه ناما ژه ت بۆ دئ و فه تح و مه به سست له ئەو باژیرانه دایه»!!

۲۷- الانوار القدسیة- ص ۲۲، التعریف بمساجد، الشیخ معروف، یادى مهردان- ج ۱، هه موو به (میرزا ره حیم الله به گى ناسراو به محمه مد دهر ویش عه زیم ئابادی) نیتویان بردوه. به لام سه رچاوه

کورد هه واری به کات به شتیه ی (میرزا ره حیم الله محمه مد دهر ویش) یان نواندوه. راستی به که ی هه مویشی- چ له باسی نایینه شدا که دیتته پیتشه وه- هه ر ئەو که س و نیتوه به که مه ولانا خالید به نامه ی خوئی بۆ عهبدو پرده حمان پاشا، ناشنا ی کردوه. الانوار القدسیة: ئەوه ی نووسیه: (دلیل حیره لیل الطالبین و شفاء غلیل العشاء الصادقین، صفوة المرشدین الهادین المهديين، میرزا رحيم الله بيك المسمى بمحمد درويش العظيم ابادى قدس سره، تشرف بخدمة حضرة الشيخ عبدالله دهلوي- غلام علي/ هه ر له خو یه وه - که مال- عن علائقة بالكلية فسلك حتي أتم سلوکه وفاز بالاجازة والخلافة الروحانية ثم لبس مسحا أسود وتوجه الى «بُخاري» لزيارة سيدنا ومولانا شاه نقشبند قدس الله سره العزيز وساح في اكثر بلاد الاسلام مثل: الروم والمغرب والحجاز والعراق والشام وهندستان وما وراء النهر وخراسان، ولما قدم «سليمانية» الاكراد لقي حضرة مولانا خالد قدس الله سره، فشكى له عدم وجود المرشد الى الله تعالى... فاخبره بوجود مرشده القطب الدهلوي وأنه الغوث الاعظم والمرشد الاكبر وأنه اشار الى قدوم عالم من بلاد الروم اليه وقال أرجو أن تكو انت. فهلم اوصلك الى حضرته. فشرح الله صدر حضرة مولانا الى خيره. وسار الدرويش محمد في خدمته حتى وصلا الى «دهلي»، فجزاه الله خير الجزاء وتكلم بعض الناس في حقه عند حضرة مولانا خالد بما يلائم، فإراه الله ايام على صورة الخنازير، فزاد اعتقاده لحضرة الدرويش محمد وليث تسعة اشهر في معبته، ثم عاد لسياحته.

وكان له جراءة تامة على الملوك والامراء في الحسبة وقدم راسخ في الارشاد ونفع الله به كثيراً من العباد في اكثر البلاد ولو لم يكن من مناقبه الا اندراج حضرة مولانا واصحابه في صحيفته لكفى. ثم القى عصا التسيار في مدينة «سبز» اي المدينة الحضره وهي من اعمال «بخارى» وتزوج من أهلها ولمذهب للامام الشافعي رضي الله عنه وحصل له بها ظهور عظيم بخدمته للصادر والوارد وأحبّه والبهها محبة مفرطة مع الاخلاص التام. فاعبر يوماً خاطر احد حكام تركستان من والى «سبز» فدس على الشيخ سماً، فقتله اغاظه للوالي، ففاز بسعادة الشهادة قدس سره / ته واو).

بهرۆشنايى نامه بیکی مه ولانا؛ یادى مهردان - ج ۱، ل ۳۳۱ - ۳۳۲ که فارسی به و بلاو که ره وه که ی لیتی گو توه (برایى نامه ی مه ولانا و دهر ویش محمه مد نائى - په پمانى برابى و دۆستى پیتشینی له گه ل نوئى کردۆ ته وه) دیاره ئە وه یش هه ر له گه ل ئە وه. جیگه ی خویتی و به یادی ئەو نامه یه وه که بۆ (عهبدو پرده حمان پاشا) ی نار دیو - له رابوردودا نواندم - یادى نامه بیکی دی عهبدو پرده حمان پاشا بۆ مه محمود به گى کورى که مه ولانا خالید به فارسی و به زمانى پاشا وه نووسیه یی به کینه وه؛ پاشا داواى له کوربه که ی - مه محمود به گ، پاشای دوا رۆژ - کردوه که (زۆر جوان قه در و حورمه تى حاجی محمه مدى چینی سالیکی ته ربه ت بگرن!) بۆ بنۆره: یادى مهردان - ج ۱، ل ۱۷۰، نامه ی ژماره ۲۵ی مه ولانا. دیسان جیگه یی سه رنجى نووسینه کانی محمه مد ئە مین زکیی له مه ر (که سئ) به دین که نووسیه یه تى: (کتابى مآثر سلطانية؛ له جومله ی حادیساتى ۱۲۲۸، هجری بیدا،

مه‌سه‌له‌ی خواجه محمدهدی کاشغری به‌یاد ده‌کا و ده‌لئی؛ ئەم زاتە له‌شازاده‌کانی چین بوو، له‌هیندوستاندا موده‌بیتک و دوایی له‌ئهوروپا و بیلادی رۆمدا به‌عزێ سیاحتی کردبوو، له‌میسره‌وه‌هاته‌ سلیمانی و عه‌بدورپه‌رحمان پاشای کرد به‌موریدی خۆی و ته‌فرده‌دا و برده‌یه‌ سه‌ر به‌ع‌داد ئەم‌شاره‌ی زه‌وت کرد، له‌ دواییدا خه‌لکی به‌ع‌داد له‌ئسته‌نبوول شکانیان له‌عه‌بدورپه‌رحمان پاشا کرد و به‌ئهم‌ری ئه‌سته‌نبوول ئه‌هلی به‌ع‌داد عه‌بدورپه‌رحمان پاشایان کرده‌ ده‌روه. عه‌بدورپه‌رحمان پاشا له‌گه‌ل‌خواجه محمده‌ گه‌راپه‌وه‌ سلیمانی. له‌سه‌ر ئەمه‌ شاه‌ی ئیران ئهم‌ری کرد به‌شازاده محمده‌ عه‌لی‌میرزا تا عه‌بدورپه‌رحمان پاشا ته‌ئدیب بکا. له‌سه‌ر ئەوه‌ شازاده به‌له‌شکرته‌که‌وه‌ رووی کرده‌ ولاتی به‌به‌ و عه‌بدورپه‌رحمان پاشا رایکرد و ولاتی به‌به‌ تالان کرا!! ئەم‌ین زه‌کیی پتر ده‌لئی (ئهم‌ حادیس‌یه‌ ئه‌گه‌ر سه‌حیح بێ. ئەبێ ته‌ئریخه‌که‌ی پیشتر بێ، چونکه‌ هاتنی شازاده محمده‌ عه‌لی‌ میرزا بۆ سه‌ر عه‌بدورپه‌رحمان پاشا له‌ ۱۲۲۶ دایه‌ / ته‌واو). وردبوونه‌وه‌م هانم ده‌دا لێ گوتنی له‌مه‌ر ئەو که‌سه‌ - محمده‌ کاشغهری نیو - و قه‌وماوه‌کان بکه‌م و بلێم؛ ئەگه‌رچی سه‌رچاوه‌ی دیم نه‌دیته‌وه‌ لایب‌گیری «مأثر سلطانية» بێ، ئەوه‌ له‌ لایب‌ته‌که‌وه‌ ئه‌و قه‌وماوه‌ پتر روو‌داوه‌کانی سالی ۱۸۱۰ز ده‌گرته‌وه‌. له‌ لایب‌کی دیبه‌وه‌؛ که‌سه‌که‌ له‌ لای من هه‌ر ئەو محمده‌ ده‌رویش (*) ناشانکراوی مه‌لا - مه‌ولانا خالید خۆبیتی که‌ نۆ مانگێ ماوه‌ته‌وه‌ و پاشای نیوبراو - به‌رۆشنایی دوا نامه‌ی باسکراو - قه‌در و حورمه‌تی گرتوه‌، به‌لام باوه‌ر ناکریت هه‌رگیز موریدی بووب، چونکی **پاشای نیوبراو** - وه‌ک باس دیته‌ پینشه‌وه‌ - نه‌ قایل بووه‌ به‌مورشیدی که‌س و نه‌ به‌خالید خۆی دوا ده‌رکه‌وتنی **نیویانگی نه‌قشه‌ندیانه‌ی**! دیسان باوه‌ریش ناکه‌م کیشه‌ی گه‌وره‌ی عه‌بدورپه‌رحمان پاشا له‌گه‌ل‌والیبه‌کانی به‌ع‌داد به‌ئاماژهی کابرایب‌کی ئه‌وه‌ه‌ بێ!

۲۸- سه‌رچاوه‌کان؛ الحديقة الندية - ص ۳۴، اصفی الموارد - ص ۵۶، الفیض الوارد - ص ۲۰۱، البهجة السنية - ص ۸۴، محمده‌ ئه‌سه‌د صاحب، الانوار القدسیة - ص ۲۲۷ (هه‌موو مانگی ساله‌که‌یان نه‌نواندوه‌). التعریف بمساجد - ص ۴۸، ۱۵. هه‌روه‌ها؛ تاریخی سلیمانی - ص ۲۲۶ - الشیخ معروف - ص ۳۹ - یادی مه‌ردان - ج ۱ که‌ باسی ساله‌که‌یشی نه‌کردوه‌، هه‌موو نه‌ک هه‌ر مانگی چوونه‌که‌یان نه‌نواندوه‌، بگه‌ر ساله‌که‌یشیان به‌ ۱۲۲۲ک - ۱۸۰۷ز داناوه‌ که‌ هه‌له‌یه‌ و وێ ده‌چی هه‌موویان به‌ر هه‌له‌ی (الفیوضات الخالدية - ص ۴۹) که‌وتون که‌ له‌ رایبته‌ی گفتاریکی ئالۆزی له‌مه‌ر مه‌حمود ساحیبی برای مه‌ولانادا، نووسیویبیتی؛ (وحینما ذهب - واته‌ مه‌ولانا - الی البلاد الحجازية والهندية لاستنشاق نفحات الحق القدسیة عام مائین والف وائتین وعشرین - ۱۲۲۲ک/ که‌مال - قام مقام أخیه علی ال‌اهل والمدرسة!!). مه‌لا - مه‌ولانا خالد خۆی شایبیتی راستی مانگ و سالی چوون و گه‌یشتنه‌که‌بیتی که‌ له‌ لایب‌ته‌که‌وه‌؛ اصفی الموارد - ص ۳۶ گفتاری مه‌ولانای گه‌راوه‌ته‌وه‌؛ (وصلت دار السلطنة الهندية - جهان آباد بمسیره‌ سنة كاملة!). له‌ لای

(*) نامه‌ی ماجستیر - ص ۷۸ هه‌ر خۆی به‌ته‌نێ نیوی به‌محمده‌ زاهید برده‌وه‌ که‌ ج سه‌رچاوه‌بێ لایب‌گیری نیبه‌.

دیبه‌وه‌؛ نامه‌ی فارسی مه‌ولانا که‌؛ یادی مه‌ردان - ج ۱، ل ۱۷۴، ژماره‌ی نامه‌ ۲۹ و په‌راویزی بلا‌کردوته‌وه‌ و مه‌لا - مه‌ولانا خالید نامه‌که‌ی له‌ رۆژی «؟» مانگی ره‌جه‌ی ۱۲۲۵ک. دا نارده‌وه‌ و گوتووبیتی؛ (سپیده‌ی ۲۶ی زیلحججه‌ی ۱۲۲۴ک) گه‌یشتمه‌ باژیری شاه جیهان ئاباد (*)

له‌ عه‌سری ئەو رۆژه‌دا به‌بیتکه‌م دیداری - شاه عه‌بداله‌ دیهله‌وی - شادبووم). پتر باسی خۆی کردوه‌؛ (ئه‌وه‌ته‌ حه‌وت مانگه‌... له‌ ئه‌رده‌م!). له‌ ئه‌وه‌به‌ریشه‌وه‌؛ بپه‌راوه‌؛ (به‌سالتیک گه‌یشتوته‌ جیهان ئاباد). که‌واته‌ ده‌توانین بلێین؛ له‌ رۆژگاری فه‌رمانه‌وایی (عه‌بدورپه‌رحمان پاشا) دا و ره‌نگی له‌ مانگی موحرره‌می ۱۲۲۳ک - ۱۸۰۷ز. دا که‌وتیته‌ ریگه‌ به‌ره‌و جیهان ئاباد.

۲۹- له‌ ئەم باژیره‌دا له‌گه‌ل (موجته‌هید ئیسماعیل ئه‌لکاشی) کۆبوته‌وه‌وه‌ و به‌رامبه‌ربیتیکی زانستی له‌گه‌ل کردوه‌ و به‌گیری هیناوه‌ که‌ سه‌رچاوه‌کانی کۆن و نوێ باسیان کردوه‌. مه‌لا - مه‌ولانا خالید که‌ له‌مه‌ر سه‌رانسه‌ری گه‌شته‌که‌ی شیعی به‌فارسی و عه‌ره‌بی داناوه‌ و باسی دیدنه‌ی مه‌زاره‌کان و کۆبوونه‌وه‌کانی کردوه‌ - گه‌راوه‌یان پتویست نیبه‌ - و له‌ قه‌سیده‌بیتیکی درێژی عه‌ره‌بیدا، له‌مه‌ر ئەم ئیسماعیله‌ ده‌لئی:

وهم روافض (***) آذربيجان الاولى
هم اشنع المخلوق في الافعال
ومضله الكاشي اسمعيل إذ
قد حار لما شب نار جدال
سحقاً له من مدع متزخرف
بعداً له من منكر مضلال

بنۆره: الانوار القدسیة - ص ۲۲۸.

۳۰- مه‌لا - مه‌ولانا خالید له‌ قه‌سیده‌ عه‌ره‌بیه‌که‌یدا که‌ باسی گه‌یشتن و ستایبشی شاه عه‌بداله‌ دیهله‌وی کردوه‌، له‌ هیندی باردا، هه‌ستی خۆی و دووره‌ ولایتی نواندوه‌، بۆ وینه‌ ده‌لئی:

(*) شاه جیهان ئاباد = دیله‌بیه‌ و به‌نیوی «شاه جیهان» ی ئیمبراتۆری مه‌غۆله‌کانه‌وه‌ نیوزاوه‌ که‌ زۆریه‌ی هیندوستانی له‌ ۱۶۳۸ز. دا داگیر کرد و بوو به‌په‌یته‌ختی. بریتانیه‌کان له‌ ۱۸۰۳ز. دا داگیریان کرد.

(**) من ده‌قه‌که‌ی خۆیم نووسیوه‌ته‌وه‌ ده‌نا ج ئەم مه‌لا خالید - مه‌ولانا یه‌ یان شیخ ماره‌فی نویدی - له‌ نامه‌یدا - ئەم ناسنیه‌یان بۆ «شیعه‌کان» داناوه‌، ئه‌قلی من په‌سه‌ندی ناکات و ژیر باری بریاری ئه‌وان نیم، بگه‌ر هه‌ر په‌سه‌ندی ناکه‌م، شیعه‌ بێ یا سونه‌، لای من هه‌ر موستمانن مادام بێک خودا و بێک پیغه‌مبه‌ر و بێک (قرآن) ده‌ناسن و روو ده‌که‌نه‌ بێک قسبیه‌. جیگه‌ی باسه‌؛ وشه‌ی «ره‌وافیز - روافض، رافضه‌/ نه‌ویستراوه‌کان - سه‌رپیچه‌کان؛ زاراوه‌بیتکه‌ زه‌یدی کۆری عه‌لیی کۆری حسین به‌سه‌ر ئه‌وانه‌دا داگیریی که‌ له‌ «کوفه‌» دا لێی جوێ بوونه‌وه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی نکولبی لێ کردن به‌رامبه‌ر په‌تانووتیان له‌ ئه‌به‌ر و عومه‌ری کۆری خه‌تتاب. خه‌لکی سونه‌ش - بێ له‌ زه‌یدییه‌کان - به‌گه‌شتی به‌سه‌ر شیعه‌کانیاندا داگیریه‌. هه‌روه‌ها ئەم ناسنیه‌ش به‌سه‌ر عه‌جمه‌دا داگیراوه‌!

كَمَلْتُ مَسَافَةً كَعِبَةُ الْأَمَالِ
 حَمْدًا لَنْ قَدْ مَنْ بِالْإِكْمَالِ
 وَأَرَاهُ مَرْكَبَتِي الطَّلِيحُ مِنَ السَّرِيِّ
 وَمَنْ اعْتَوَارَ الحَطُّ وَالْتَرَحَالِ
 وَأَزَاحَ عَنِّي قَسِيدَ حُبِّ (مُؤَاظِنِي)
 وَعِلَاقَةَ الْأَحْبَابِ وَالْأَمْوَالِ
 وَهَمُومَ (أَمَهْتِي) وَحَسْرَةَ (إِخْوَتِي)
 وَغَمُومَ (عَمٍّ) أَوْ حُبَالِ (الحَالِ)

بنۆره: الانوار القدسية - ص ۲۲۸

هروهه له قهسیده بیکی فارسیشدا - که له لای رۆشنبیره کۆنهکانی کورد زۆر ناسراوه - ههستی خهست و خۆلی خۆی بهرامبهر غوریه تی خۆی و دووره ولاتی تالی تال نواندووه، دهلتی:

موسم عید است و ما نومید از دیدار یار
 عالمی در عیش و نوش و ما دو چشم آشکار
 سینة سوزان، دل فروزان، کوچه کوچة دریدر
 هرکس با یار در گشت گلستان است و من
 ز اشک سرخم شد کنار از داغ هجران لالقرار
 جان نثار مقدم جانان نکرده دم بدم
 جیست بهرة از نفرجهای تخت جان نثار

- ههتا -

بکره جوئی شد زهر چشم روان از خون دل
 عاقبت کردم دوا داغ فراق سرچنار
 (خالدا) گرنیستی دیوانه و صحرا نوود
 تو کجا و «کابل» و «غزنین» و خاک «قندهار»

بنۆره: یادی مهردان، ل ۵۱۵ - ۵۱۶.

۳۱- سهراوهکان: الحدیقه الندیه - ص ۳۸. اصفی الموارد - ص ۶۱. هروهه هی دی. جیگه گیوتنه؛ له نامه ی فارسیی خۆیدا؛ ژماره ۲۹ ی باس کرد، مهلا - مهولانا خالید باری «ئه و پینج مانگه» نه کردووه.

۳۲- تهریقته: الطریقه (تاکه و کۆیشی طرائق) ی عههه بییه، واته: رتیاز، بار، مهزهه (بنۆره: المجد - ص ۴۶۵). هروهه تهریقته: طرایق (تاکه و کۆیشی طریق) ه و بهزمانی «بهمامهکان» ههر چشتیکی درێژه له دار خورما درێژتر بی. له ئیرهه واته: مهزهه که تاییههت بهخودا په رستانه بۆ پرنی ههره ریگه و شوینی بهرز له خوداناسیندا. (بنۆره: الفیض الوارد - ص ۱۹۰). نه قشبهه ند -

نقشبند: واته نه قش که وینهی که مالتی راسته قینهیه به دلتی موریدهوه. پیرهکانی پیش شیخ بههائه ددین - ناسراو به شاهی نه قشبهه ند که سالی ۷۱۸/ک / ۱۳۱۸ز له بوخارادا له دایک بووه و دووشه مهی په بیعی بیگه می ۷۹۱/ک / ۱۳۸۸ز. مردووه - له ته نیاییدا به نه نیی، له کۆمه لیشدا به ناشکرا زیکیان کردووه، بهلام به فهرمانیکی نه نیی گیانیی - مه عهه ویی - سه روکی نه لقیه خواجهکان؛ شیخ عه بدو خالقی عه جده وانایی نه ویسیی، له ته نیایی و کۆمه لدا، زیکرکردن به دم به ستنی (لا اله الا الله) وه له دلدا، کرا به نه نیی. ئه م زیکره هیش کاریکی گه وهی کرده دلتی مورید و به ئه م زه رهه ده بیژری (نه قش) و به زیکره کesh (به ند) یان (به سته / که مال) نه قش؛ واته: وینهی مؤری ئه گهر له مؤم یان له هاوتای به ند بکری - بدری؛ بیه ستری، (چه سپ بکری / که مال)، ئه وه ده میته وه و پاکۆ نایی. به ئه م جۆزه به ئه وی نه قشه که می ته واو کردیی به (نه قشه ندیی) نیوبراوه، واته: له گه ل نه قشه که می، وینه که می بووه و پییه وه به ند - به ستراو بووه. (به ده ستکار بییه وه؛ بغیه الواجد - ص ۴۱، الفیض الوارد - ص ۱۹۸. تی بی نیی: که مال ناماژه بیگه بۆ کرده وی خۆم). جیگه گی باسه؛ مهلا - مهولانا خالید به وه رگرتنی، ئیجازه له ئه وه ته ریه تانه دا، هروهه ناسراوه به: خالد النقشبندی المجددی السهروردي الکبیروي الجشتی (بنۆره: الفیوضات الخالدیه - ص ۵۲. الحدیقه الندیه - ص ۲. هروهه نامهکانی مهولانا به عه ره بی له: بغیه الواجد، یادی مهردان - ج ۱د).

۳۳- سهراوهکان: اصفی الموارد - ص ۶۲ (دهلتی: قال تلمیذه: لم یر علیه عام!!). الفیض الوارد - ص ۲۰۳ (دهلتی لم یكمل سنه!!). الحدیقه الندیه - ص ۳۹، هروهه البهجه السنیه - ص ۸۷ «دهلین: بعد ملازمته سنه». ههر چۆنی بی، وی ده چی سالتیکی پی چووی به تاییه تی له لایته که وه خۆی دهلتی «حهوت مانگه له ئیره دام» و پینج مانگیکیش خه ربکی مه شق بووه که له شوینی خۆیدا ناماژه ی بۆ ده که مه وه.

۳۴- هاتنه وه که می به ریگه ی ده ریادا و ده ستانیی بووه، دیاره که متری پی چووه و چه ند جار بکیش له لای ئیرانییه کان گیتچهل پی کراوه.

۳۵- هیج سهراوه بی مانگی سالتی هاتنه وه ی نه نواندووه و به ته نی (خاوه ندی یادی مهردان دهلتی: هاتنه وه که می ریگه وتی فه رمان په وای به به خالید پاشای ئه حمه د پاشایه). من لاینگیری ده که م؛ بهلام ههر زوو خالید پاشا - دوا ی شه ره که می کوی و پیلانی عه به داله ی والیی به غداد و ئیرانییه کان - عه بدور په حمان هاتوته وه سه ر ته ختی فه رمان په وایی.

۳۶- ئه وه ماوه کورته هیش که مهولانا خالید له سلیمانیدا ماوه ته وه و ئه و جا چووه بۆ به غداد، له لای من ههر ریگه وتی ئه وه باره یه که عه بدور په حمان پاشا کار که کار کرابوو، بهلام که هاتنه وه سه ر کار ئه ویش هاتوه.

۳۷- سهراوهکان: الحدیقه الندیه؛ ص ۳۹ - ۴۶. اصفی الموارد؛ ص ۶۵ - ۶۷. البهجه السنیه - ص ۸۸. الانوار القدسیه؛ ص ۲۳۲ - ۲۳۳ (هه موویان لاینگیری مهولانان). بۆ سنووری میژوویی و بنجی کیشه که خۆی؛ بنۆره به ته ی: (کیشه ی مهلا - مهولانا خالید).

۳۸- الحديقة الندية - ص ۴۱. اصفی الموارد؛ ص ۷۴ - ۷۵. الانوار القدسیة - ص ۲۷۵؛ همو
زور جوان ستایشی مهحمود پاشای کوری عه‌دورپرهمان پاشایان کردوه به‌بی نیشانه‌کردنی
(ماوه‌ی) مانه‌وه‌ی مهولانا له به‌غداددا. سه‌رچاوه‌کانی خو‌مانه‌ش بو مانه‌وه‌که‌ی نه‌وه‌ه خو‌یان
نواندوه.

- التعریف بمساجد - ص ۴۷. ه، الشیخ معروف - ص ۴۱. ه گوتویانه «مکت فیها مدة/
ماوه‌بی تییدا بووه».

- تاریخی سلیمانی بی‌دهنگه و باسی نه‌کردوه.

- نامه‌ی ماجستیر - ص ۱۳۳ به‌بن به‌لگه و لیکنولینه‌وه، ده‌لئ: نیزیکه‌ی سال و نیویکی تییدا
ماوه‌ته‌وه. به‌لام هر نه‌وه له ص - ۱۶۵ ده‌لئ؛ دوو سال.

- یادی مه‌ردان - ج ۱، ل ۳۸ ده‌لئ: (له هیج به‌لگه‌بیته‌ی میژوویدا هم گه‌راندنه‌وه‌یه‌ی مه‌ولانا م بو
سلیمانی نه‌دیتووه، به‌لام دیاره یا له سالی ۱۲۳۱ک یا له ۱۲۳۲ک. دا بووه چونکی تا سالی
۱۲۳۰ک هر سه‌عید پاشا والبی به‌غداد بووه و له نه‌وه‌دا عه‌زل کراوه. به‌بارمه‌تی مه‌حمود پاشا
(داود پاشا) بوو به‌والبی به‌غدا و به‌سره و شاره‌زور. له ۱۲۳۱ - ۱۲۳۲ دا نیوانی مه‌حمود پاشا
و داود خو‌ش بوو، مه‌حمود چوه بو به‌غداد به‌لام له ۱۲۳۳ک. دا تییکچوو!).

به‌رامهر به‌هم باسانه، هم به‌لگانه وه‌لام ده‌ده‌نه‌وه:

- سه‌یید عه‌بدالله‌ی قادری شه‌مدینی هه‌کاری، ته‌ریقه‌تی له سالی ۱۲۲۹ک/۱۸۱۳ز. دا له‌سه‌ر
ده‌ستی مه‌ولانا خالد وه‌رگرتوه. (الحديقة الندية - ص ۶۶. الانوار القدسیة - ص ۲۶۰).

- له ۲ شه‌والی ۱۲۳۰ک/۱۸۱۴ز. دا ئیجازه‌ی ته‌ریقه‌ت و خه‌لافه‌تی - جینشینی داوه
به‌مه‌حمود ساحیبی برای. (الفیوضات الخالدیة - ص ۵۲: که ئیجازه‌که‌ی نه‌وه میژوو‌ی لی
نوسراوه، بغیة الواجد - ص ۱۶۲، الرقعة ۳۷، هه‌روه‌ها؛ یادی مه‌ردان - ج ۱، ل ۳۴۰، الاجازة
الثانیة - الرقعة الرابعة نواندویانه).

- محه‌مد سلیمان هه‌نه‌فیی به‌غدادی خاوه‌ندی؛ الحديقة الندية - ص ۳، ده‌گپه‌ته‌وه؛ له سنوری
۱۲۳۱ک/۱۸۱۵ز. دا به‌خزمه‌تی مه‌ولانا شادبووه.

- خاوه‌ندی: المجد التالد - ئیبراهیم فه‌سیح هه‌ییدری کوره‌زای نه‌سه‌عه‌ده‌ددینی هه‌ییدری
موفتی هه‌نه‌فیی به‌غداد، دۆست و موریدی گیانی گیانی مه‌ولانا بووه. هم، له‌مه‌ر پروداوه‌کانی
۱۲۳۲ک - ۱۸۱۶ز باسیکی گرنگی گپه‌ته‌وه و ده‌لئ: داود پاشا ماوه‌ی یازده سالی شاگردی
باپیرم بوو، له نه‌وه‌وه زانسته‌کانی نه‌قلبی و هی دی وه‌رگرتوه. کاتئ که هه‌رای کرد و چوو بو
شاره‌زور، هاته‌وه و گه‌ماروی به‌غدادی دا که سه‌عید پاشای والبی تییدا بوو. باپیرم له‌به‌ر پیوه‌ندی
باسکراو، له والبی ترسا. نه‌خو‌ش بوو. بابی - بابی ئیبراهیم/که‌مال - نارد بو لای مه‌ولانا خالد
تا ناگه‌داری بکا و بی بو دیده‌نی. باهم و مامم چوون بو «ته‌کیه‌ی خالی‌دییه» بو‌کن هه‌زه‌تی
مه‌ولانا خالد که پاش نویژی شیوان هات بو لای باپیرم بو‌ماله‌وه. پیی گوت «نه‌ی نه‌سه‌عه‌د

نه‌فه‌ندی من شیخ نیم و خاوه‌ندی که‌راماتیش نیم و هر هینده‌م که‌سیکی پیش خزمه‌تی زانستی
پیرۆزم... به‌لام ناگه‌دارت ده‌که‌م، زهن ده‌که‌م و عیلمیش هر له لای خودایه؛ داود پاشا یازده رۆژی
دی ده‌گاته به‌غداد و ده‌بی به‌وه‌زیر و سه‌عید پاشا له قه‌لادا ده‌خنکیت. تو‌ش مه‌ترسه و چ شتیکت
لی به‌سه‌ر نایئ!» دوا ی پازنه رۆژیش داود پاشا هاته نیو به‌غداده‌وه و بوو به‌وه‌زیر و سه‌عید پاشا له
قه‌لاکه‌یدا خنکا! سه‌رپر‌دا. بنۆره: بغیة الواجد - ص ۱۸۶ به‌ده‌ستکاری و کورته‌کرده‌وه؛ که‌واپوو
کورت و په‌وان؛ مه‌ولانا خالد له دوا ی رۆژگاری ۱۵ ره‌بیعی بیته‌می ۱۲۲۸/۱۸۱۳ز. سه‌وه
هه‌تا نه‌وه کاته له به‌غداددا بووه و ژیاوه، واته له نیوان ۱۸۱۳ - ۱۸۱۶ز. دا. نایا مه‌ولانا خالد له
۱۲۳۲ک - ۱۸۱۶ز. دا له‌گه‌ل مه‌حمود پاشای به‌بی کوری عه‌دورپرهمان پاشا - هاریکار و
پشتیوانی داود پاشا - گه‌راوه‌ته‌وه بو سلیمانی؛ وه‌کو نامه‌ی ده‌ستنوسی شیخ مرف خو‌یم له لا
هیه و - وپرای تککاری له داود - به‌لگه‌بیته‌که بو دۆستاییتیان. نه‌وه له لای و له لای دیبه‌وه،
داودی ده‌فته‌ردار که هات بو سلیمانی و چل رۆژی له لای مه‌حمود پاشا هه‌لانوه میوان بوو،
ده‌شپ له نه‌وه ماوه‌به‌دا کوششی کردی بو خاوه‌کرده‌وه و ناشتوونه‌وه‌ی شیخ مرف - مه‌ولانا. که
مه‌حمود پاشا له‌گه‌ل داود روویان کرده به‌غداد و سه‌عید پاشا لی خرا و سه‌ری تییدا چوو، دیاره
(له‌گه‌ل مه‌ولانا خالد) ی سه‌روه‌ری کۆپه‌ته‌وه و تکای ناشتوونه‌وه‌ی له‌گه‌ل خو‌ی و شیخ مرف
کردوه و (مه‌ولانا) قاییل بووه. نه‌مانه‌م له (کیشه‌ی مه‌لا - مه‌ولانا) دا رووتتر کردۆته‌وه؛ من وه‌ک
دلنیم دوا ی جیگیربونی داود پاشا و گه‌راندنه‌وه‌ی مه‌حمود پاشا، مه‌ولانا خالی‌دیش - له به‌غداد
و نه‌وه‌لکه‌وته‌دا - بریاری گه‌راندنه‌وه‌ی داوه، بو نه‌وه ده‌چم هر ده‌روه‌ری - دوا ی ره‌بیعی بیته‌م
- مانگی شه‌عبانی ۱۲۳۲ک/۱۸۱۶ز گه‌راپیته‌وه بو سلیمانی و ده‌موده‌ست به‌ردی بناغه‌ی
مزگه‌وت - خانه‌قای مه‌ولانا داوا بی که نه‌مه ماناییتی گوره‌ی بو نه‌وه خو‌ی و نیونیشانی ولاتی
به‌به‌ش هیه و که‌سیکی راه‌ری ته‌ریقه‌تی قادری - شیخ مرف هه‌رگیز به‌خو‌یه‌وه نه‌یدیتووه.
باوه‌پیشم به‌هپزه له ۱۲۳۳ک - ۱۸۱۷ز. دا ته‌واو بووه. شایانی باسه - وه‌ک خو‌م چومه‌ته سه‌یری
مناره‌که و له خسته‌کاشیبه‌کانی چه‌سپاوی رووکاری مناره‌که وردبوومه‌ته‌وه و، دوا ی ماموستا
مه‌مه‌د خالی زاناشم له ۱۹۸۶ز. دا ناگه‌دار کرد و گوتم؛ نه‌وه میژوو‌ی نوسراوه؛ (۱۲۳۸ه/
۱۸۲۲ز) بو دروستکردنی مناره‌ی مزگه‌وته‌که - خانه‌قاهه داندراوه (هه‌له‌به). بو راستیش له هم
باسانه ورد به‌ره‌وه:

- الحديقة الندية - ص ۴۲ ده‌لئ: له کاتی ریکه‌خستنی هم نامه‌یه - کتیبه‌که - دا که ریکه‌وتی
سالی ۱۲۳۳ک - ۱۸۱۷ز - هه‌میسته له خانه‌قاهه‌ی و سلیمانیدایه.

- مه‌ولانا له هه‌لی دروستکردنی خانه‌قاهه‌دا خو‌ی شایته‌که له نامه‌بیته‌ی فارسی خو‌یدا - بو
بیکیکی نه‌ناسراو - باسی کاروباری دروستکردنی خانه‌قاهه‌ی ده‌کات و ده‌لئ: (له‌به‌ر قه‌ره‌بالغی
کاروباری ته‌ریقه‌دان، مه‌ره‌خه‌سی نه‌کردوه/ سبب به‌کثرت ازدحام و قلت اتفاق مشاغل طریقه‌ه
علیه، اورا مرحض نمودیم) پتر ده‌لئ؛ (نه‌گه‌ر ئینشالله هه‌چ پشیوی و هه‌للائی نه‌قه‌وما،
دروستکردنی خانه‌قا ته‌واو بوو، دوا ی نه‌مه نه‌گه‌ر ناره‌زووی گه‌راندنه‌وه‌ی هه‌بوو، به‌هیوام به‌فه‌یز

بگات/ اگر انشاءالله تعالی هیچ آشوب و انقلاب روی نداد، بنای خانقایی نهاده اند باتمام رسد، بعد از آن اگر رغبت عودن داشته باشند، امید است بفیض برسند/ بنۆره: نامه‌که: یادی مهردان - ج ۱، ل ۳۸۶، ژماره: ۱۵۶).

۳۹- سرچاوه‌کان: الحديقة الندية - ص ۴۱. اصفی الموارد - ص ۷۵ (نئیوی چ گوندیکیان نه‌هیناوه)، الشیخ معروف - ص ۴۱ (له نیوهینانی گونده‌کاندا نیوی «که‌مالان»ی هیناوه)، نامه‌ی ماجستیر - ص ۱۳۴ (نئیوی دوو گوندی: داره‌تووی ژووروو، ژیرووی هیناوه که له نیوچه‌ی بازیاندان!).

۴۰- سرچاوه‌کان: الحديقة الندية - هتا سالی ۱۲۳۳ک باسی ژینی مه‌ولانا نه‌وجا محهمده‌ئسه‌ده ساحیب باسی دواړوژی مه‌ولانای کردووه. اصفی الموارد - هتا سالی ۱۲۳۴ک باسی کردووه. البهجة السنية - له سرچاوه‌کانی پیتشووه‌ه گفتاری وهرگرتووه و باسی رۆژگارکانی سالانی ۱۲۳۲ - ۱۲۳۸ک نه‌کردووه و به‌ئوه براندووی‌تیبیه‌وه گویا؛ له به‌غدادوه هاتووه بو‌شام و هند... ص ۹۰. الانوار القدسیة؛ ص ۲۴۳ - ۲۴۴ له شیخ عه‌بدوله‌جید خانینی خاوه‌ندی؛ الحدائق الوردیة وه گفتاری وهرگرتووه و دوو‌باری کردووه؛ قه‌ده‌سه سیرپر‌ه‌و بو‌جاری سیبیه‌م هاتووه به‌غداد و له فیرگه‌ی نه‌له‌ه‌حسانیه‌دا - بوی نوی کرابه‌وه - جیگیر بو‌تا له ۱۲۳۸ک. دا چوو بو‌شام. (هۆی زویربوونی دووهم جاری و چۆل‌کردنی سلیمانی باس نه‌کردووه). خاوه‌ندی؛ گه‌شتی ریج/ رحلة ریج - ص ۲۲۷ تاقه سرچاوه‌یی که هیندی مه‌لامه‌تی بیستراوی ده‌هینتته‌وه و خویشی باوه‌ریان بین ناکات که راست بن. هره مه‌لامه‌تی هه‌له‌به‌ستراو نه‌وه‌یه گویا؛ (پاشا تووره بووه که مه‌ولانا خالید کهراماتی نه‌بووه و ده‌سته‌پاچه بووه به‌رامبه‌ر نه‌خوشیبه‌ کوشنده‌که‌ی کوره‌که‌ی!!) نه‌مه‌ش قسه‌ییکی پووچه و مه‌لامه‌ت نیبه! جیگه‌ی راست‌کرده‌وه‌ه؛ الشیخ معروف، یادی مهردان، نامه‌ی ماجستیر، که میژووی دوا رۆیشتنه‌که‌ی (۱۸۲۰ز)یان له (ریج) دوه وهرگرتووه گویا رۆژی ۲۵ ته‌شرینی ییکه‌می ۱۸۲۰ز بووه، نه‌و سرچاوانه هه‌له‌ییکی چاپیان به‌سه‌ردا تیبه‌ر بووه و نه‌و (۲۵ ته‌شرینه) راستیبه‌که‌ی (۲۰ ته‌شرینه)؛ چونکی یادداشتی ۱۹ تشرین اول - ص ۲۲ ده‌لتی؛ (تیمرۆ بو‌ مالتا‌وا‌یی دیده‌نیی پاشام کرد)، یادداشتی گویا: ۲۵ تشرین اول - ص ۲۲۷ ده‌لتی؛ (نه‌م به‌شاهی گه‌شتهم له سلیمانیدا ته‌واو ده‌ب و سبه‌ی رۆژ بار ده‌که‌م به‌ره‌و موسول)، ده‌لتی؛ (نه‌م به‌شاهی گه‌شتهم له سلیمانیدا ته‌واو ده‌ب و سبه‌ی رۆژ بار ده‌که‌م به‌ره‌و موسول)، یادداشتی ۲۱ ته‌شرین اول - ص ۲۲۳، ده‌لتی؛ (به‌خه‌میکی ییکجار زۆره‌وه گه‌لتی برادر به‌ریتگه‌یان خستین و نزیک سه‌عات شه‌ش و نیوی نه‌ورۆ سواری و لاخ بووین... هتد). دوا‌ی نه‌م یادداشته، (یادداشتی‌کانی ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵ ته‌شرین... هتد) دینه‌ پیتشه‌وه و (دوو جار میژووی ۲۵ تشرین اول به‌چاپه‌ه‌ه‌ر‌ه‌بیه‌که‌وه‌ دیاره) و له ۲۵ ته‌شرین اول - ص ۱۲۴۰؛ (گه‌بیشتوته‌ پردی - نالتون کۆیری). هه‌له‌ت ۲۰ ته‌شرینی ییکه‌م ۱۸۲۰ز که ده‌کاته‌ی ۱۲ موهره‌می ۱۲۳۶ک، نه‌و سرچاوانه ده‌داته دواوه که گوتوویانه؛ (سالی ۱۲۳۵ک، رۆیشتووه!). شایانی باس نه‌وه‌یه ماوه‌ی ژینی مه‌ولانا (له شه‌عبانی ۱۲۳۲ک - ۱۸۱۶ز تا (۱۲) موهره‌می ۱۲۳۶ - / ۱۰ / ۱۸۲۰) (۲۰ له سلیمانیدا (۳ سال و نیو پتره) و هه‌رگیز ییک‌دیگر نابین له‌گه‌ل نه‌و سرچاوانه‌ی ده‌لتین:

(نیزیکه‌ی شه‌ش سال ماوه‌ته‌وه). بنۆره: گفتاری؛ یادی مهردان - ج ۱، ل ۴۱. هه‌روه‌ها نامه‌ی ماجستیر - ص ۱۳۶. به‌لام تیگرای ژینی مه‌ولانا - له دوا‌ی هاتنه‌وه‌ی له هیندوستانه‌وه بو سلیمانی - ماوه‌ی (چوار سال و نیو پتری بردووه) که هتا نه‌م هه‌له (نیزیکه‌ی پینج سالی له به‌غداد) دا بردووه، به‌نه‌و پینج مانگه‌شه‌وه که سالی ۱۲۲۸ک - ۱۸۱۳ز تییدا بووه؛ به‌لام نه‌و ماوه‌یه که له به‌غدادا بو، هه‌روه‌ها که به‌ییکجاری له ۱۲۳۸ک - ۱۸۲۲ز. دا رووی کرده «شام» هه‌مووی ده‌کاته (حه‌وت سالی و هیندی) نه‌ک (نۆ سال) وه‌کو؛ نامه‌ی ماجستیر - ص ۱۶۴ دا ده‌لتی (حه‌وت و نیو و ده‌می نۆ) و یادی مهردان - ج ۱، ص ۱۴۱، پ ۱ ده‌لتی: (هه‌شت سال). نه‌وانه له لایب و له لای دیبه‌وه؛ یادی مهردان - ج ۱، ل ۲۰۶ و ۲۰۴ و ۲۰۹؛ (نامه‌ی فارسیبه‌کانی مه‌ولانا بو‌ محموود پاشای به‌به و عوسمان به‌گی برا) و (نامه‌ی عه‌ره‌بیه‌کانی بو‌ عه‌بدولقادر حه‌یده‌ریی و نه‌سعه‌ده‌ریی: بغیة الواجد - ص ۱۷۳ و ۱۸۵، یادی مهردان - ج ۱، ل ۳۷۴ و ۳۸۳)، هه‌موو به‌ئاشکرا باسی کۆشش بو‌گیتراوه‌ی ده‌که‌ن. به‌لام نامه‌ی عه‌ره‌بیه‌ی - بو‌ نه‌سعه‌ده‌ریی - پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی مه‌حموود پاشای به‌به‌ه‌دینتی و ئاشکرای ده‌کا که (کۆششه‌که) به‌ری نه‌گرت، پووچه‌ل بوو. خاوه‌ندی: یادی مهردان - ج ۱، ل ۴۳ به‌ته‌نێ هه‌والی نواندووه گویا؛ (مه‌حموود پاشا خۆی چوه‌ بو‌ لایی و مه‌ولانا ش گوتی له رجا و تکای نه‌گرتووه و عوزری بو‌ هیناوه‌ته‌وه) که چ سرچاوه‌ییکی دی لاینگیری نیبه! له لاییکی دیبه‌وه هه‌موو سرچاوه‌یی ده‌لتین؛ له به‌غدادوه به‌ریتگه‌ی «دیره‌رزور» دا چوو بو‌ «شام»، به‌لام (یادی مهردان) ده‌لتی؛ له هه‌واری «سه‌رگه‌ت» هوه، که دیاره له نه‌م هه‌واره‌وه گه‌راوه‌ته‌وه بو‌ «به‌غداد» و نه‌وجا چوه‌ بو‌ «شام». جیگه‌ی خویستی بلتیم؛ نامه‌ی مه‌ولانا (بغیة الواجد - ص ۲۵۰ الرقعه ۹۰، یادی مهردان - ج ۱، ل ۴۱۶، الرقعه ۷۵) ده‌گیتراوه‌یه (هتا نه‌م کاته؛ رۆژی ۵ شه‌مه‌ی ۱۷ ربه‌یعی ییکه‌می ۱۲۳۸ک/ ۱۸۲۲ز، هیشتا خیزان و به‌هاددینی کوری نه‌گه‌بیشتون!) نه‌مه‌یه‌شم پتر بو‌ نه‌وه گیتراوه‌یه؛ خاوه‌ندی یادی مهردان، رایگه‌یاندووه گویا له نه‌و رۆژگارانه‌دا بووه که مه‌حموود پاشا کۆششی بو‌ گیتراوه‌ی کردووه! راستیبه‌که‌ی - قه‌و‌ماوه‌کانی میژوو ده‌نوتین - مه‌حموود پاشا له ۱۱ شه‌عبانی ۱۲۳۷ک - ۲ میایس ۱۸۲۲ز. دا عه‌بدالله پاشای مامی دهره‌په‌راند و هاتووه سلیمانی و زۆر نه‌حه‌سایه‌وه و - له هه‌لی هه‌له‌که‌وتنی په‌تای رشانه‌وه‌دا - مامی په‌لاماری دایه‌وه و بووه به‌پاشای به‌به، تا له جو‌مادی ییکه‌می ۱۲۳۸ک - کانونی دوو‌ه‌می ۱۸۲۳ز. دا مه‌حموود پاشا سه‌رله‌نۆی دامه‌زراوه‌یه؛ من پیم وه‌یه کۆششه‌که پیتش نه‌م دوا رۆژگارانه‌یه!

(۴۱) - الانوار القدسیة - ص ۲۴۴... ده‌لتی: زانا و نه‌دیب شیخ محهمده‌مه‌لی خه‌له‌وتیه‌ی دیه‌شقیی به‌قه‌سیده‌یی (سال)ی گه‌بیشتنی نیشانه‌ کردووه که سه‌ردتا و کۆتایی نه‌مه‌یه:

أضحت «دمشق» بهجة ومسرة
والنور والاشراق منها صاعد
والطير غنى والغصون رواقص
تهستز من طرب وهن موائد

مذْ حَلَّ بِالشَّامِ الشَّرِيفَةِ سَيِّدٌ
وعليه من حُلَى الكَمالِ فرائدُ
فَسأَلتُ عنه أربابَ الهُدَى
قالو «ضياءَ الدين» هذا؛ «خالد»

هه تا...

فعلیهم منی جزیل تحیة
ما حر لرحمن عبیدُ ساجدُ
والسالکین طریقة أهل الهدی
طول المدى ما أن تنبیه رافد
إن قبیل من قطب الوری أرخ بقی
قطب الوری یا سائل هو خالدُ
/ ۱۲۳۸هـ

۴- سهرچاوه‌کان؛ البهجة السنیة - ص ۹۰ و ۹۷ الانوار القدسیة - ص ۲۴۶ و ۲۵۰ هه‌روه‌ها
سهرچاوه‌دی دی.

۴۳- الفیض الوارد؛ ص ۲۴۵ - ۲۴۷

البهجة السنیة - ص ۳ (نیویشی بر دووه به: ابی البهاء ضیاء الحق والحقیقة والدين).

۴۴- الشیخ معروف - ص ۶۴ (کهسانی دی پتر ناشنا کردووه).

۴۵- اصفی الموارد - ص ۲۲.

۴۶- نور الهدایة والعرفان - ص ۸ الشیخ معروف - ص ۴۷.

۴۷- الانوار القدسیة - ص ۴۶.

۴۸- الانوار القدسیة - ص ۲۴۷

۴۹- الانوار القدسیة - ص ۲۵۱

۵۰- الفیض الوارد - ص ۲۴۵

الانوار القدسیة - ص ۲۵۴

۵۱- به‌رؤشنایی نبوی خلیفه‌کانی و دوستانی - نامه‌یشی به‌لگهن - دیاره به‌ته‌نئی له (ولاتی سؤران -
رواندز) دا ئەم ریتبازه جیتگه‌ی نه‌بۆته‌وه. من وه‌ک سه‌رئجم دا، مه‌لامه‌ت ئەوه‌یه که میری میران
محهمه‌ پاشای رواندز ریتگه‌ی نه‌داوه. تاکه خه‌لیفه‌ییکی دیار له ئەه ولاته‌دا، هه‌ر (شیخ
هیدایه‌توالله‌ی هه‌ولتیری) بووه و گبیراویه‌تیبه‌وه؛ (پاشای نیویرا و گوتوویه: هه‌ر که‌سه‌ی له
مزگه‌وتیکدا یان له گۆشه‌ییکیدا دانیشتم و ده‌رزی نه‌گوتوه، با له ئەم باژێره‌دا نه‌مینتی - واته له
ولاته‌که‌یدا - چونکه من زانستم ده‌وی و پتویستم به‌ته‌ریقه‌ت نییه‌!). بۆ گفتماره‌که بنۆره: حلیة

البشر - ج ۳، ص ۱۵۷۹، هه‌روه‌ها علماء ومدارس - ص ۶۷!.

۵۲- بغیة الواجد - ص ۷۴، پ ۴۵؛ له‌سه‌ر نامه‌ی عه‌ره‌بی مه‌ولانا خالید بۆ شیخ ئیسماعیل
شیروانی (*) خه‌لیفه‌ی ده‌لئی:

شیخ ئیسماعیل شیروانیی خالیدی داغستانی له به‌غداد و سلیمانیدا له‌گه‌ل مه‌ولانا بووه. له هه‌موو
ده‌رزیکی عه‌قلیی و نه‌قلیییدا ئاماده بووه، ته‌ریقه‌تی لی وه‌رگرت و به‌ئیحازه‌ی ئیرشاده‌وه ناردی بۆ
مه‌لبه‌ند و باژێری خۆی «شیروان - ولاتی قه‌فقاس» و ئەم زانایه‌ گه‌لئ زانا و خه‌لیفه‌ی پیتگه‌یاند و
به‌ئه‌ملا و ئەولای ولاتی روسیادا بلاوی کردنه‌وه. وینه‌یان: شیخ شامیلی داغستانی ناسراو
به‌شاشانی، شیخ فه‌وزبی مه‌لا که پیتگه‌وه‌سی و شه‌ش دژی «مۆسکۆف - روس» جه‌نگان. له
ده‌وره‌ی سالی ۱۲۷۰ک - ۱۸۵۳ز له باژێری «ئه‌ماسیه» ی عوسمانییدا کۆچی کرد.

۵۳- من بۆ نواندنی کاریگه‌ری و ده‌سه‌لاتی مه‌ولانا خالید له نیو زانا و کاربه‌ده‌ستان و به‌تایبه‌تیش که
له خه‌لیفه‌کانی، پتویستی ده‌بم که هیندیکیان بنوینم و خوینده‌وار تیبگات که (مه‌ولانا خالید توانا
و ده‌سه‌لاتی گۆرینی هه‌بوو یان نا؟).

ئه - خه‌لیفه‌ کورده‌کانی:

۱- شیخ ئیبراهیمی جزیری.

۲- شیخ ئیسماعیلی زه‌لزله‌لیی.

۳- شیخ ئیسماعیل کوردی سلیمانیی.

۴- شیخ ئیسماعیل مسته‌فای به‌رزنجه‌بی کونه‌کۆتریی.

۵- شیخ ئیسماعیل هه‌نارانیی.

۶- شیخ ئەبویه‌کری ئەحمده‌ کوردیی گه‌لالیی.

۷- شیخ ئەبویه‌کری هه‌ولتیری - کوچک مه‌لا.

۸- شیخ ئەحمده‌ خه‌تیبی هه‌ولتیری.

۹- شیخ سه‌بیید ئەحمده‌ - سه‌ردار - سه‌رگه‌لویی.

۱۰- شیخ مه‌لا ئەحمده‌ کوردی هه‌کاریی.

۱۱- شیخ مه‌لا ئەحمده‌ کوله‌لیکی سورجیی.

۱۲- شیخ حامیدی بیاره‌یی شاره‌زووریی.

۱۳- حاجیی شیخ حسین ئەفه‌ندیی خه‌لاتیی.

۱۴- شیخ حسینی ئەحمده‌ی دووسه‌ریی - به‌سه‌ریی (خه‌لیفه‌ی له ئەحسادا).

۱۵- شیخ خالیدی جزیری - مه‌دینه‌یی.

(*) شیروان - شیروانه، نیزیک باژێری «باکو» ی پیته‌ختی تازه‌ریتجانی سۆقییه‌تی جارانه و ناسراوه‌ به‌ «کیرۆف
ئاباد» به‌قسه‌ی مامۆستا خال سالی راستی کۆچی زانای نیویرا و ریتگه‌وتی: ۱۲۷۵ک - ۱۸۶۰ ز. به
(بنۆره: الشیخ معروف - ص ۴۹، ه).

- ۱۶- شیخ خالیدی هه‌ریی.
- ۱۷- مه‌لا ره‌سوولی سابلاخیی.
- ۱۸- مه‌لا سالحی کوردی دانیشتووی (طیبه - مصر).
- ۱۹- شیخ تاهیری ئاکره‌یی.
- ۲۰- سه‌بید ته‌های شه‌مزینیی هه‌کاری نه‌هریی (خه‌لیفه‌ی وان).
- ۲۱- مه‌لا عه‌باسی کۆیی.
- ۲۲- مه‌لا عه‌باسی که‌رکوکیی.
- ۲۳- شیخ عه‌بدوپوره‌حمان کوردی ئاکره‌یی (هاوه‌لی مه‌ولانا بۆ چونه‌حه‌ج و هیندوستان - بی‌کهم خه‌لیفه‌ی له‌دیقه‌شق‌ادا).
- ۲۴- مه‌لا عه‌بدوپوره‌حمان پۆژبه‌یانیی.
- ۲۵- مه‌لا عه‌بداللهی جه‌لیی کۆیی.
- ۲۶- شیخ عه‌بدالله قادری شه‌مزینیی هه‌کاری.
- ۲۷- شیخ عه‌بدولوه‌هایی سووسیتی ئامیدی (ده‌رکراو له‌ ته‌ریقه‌ت).
- ۲۸- مه‌لا عه‌بدولغه‌فووری که‌رکوکیی.
- ۲۹- شیخ عه‌بدولفه‌تاحی ئاکره‌یی (برای شیخ عه‌بدوپوره‌حمان).
- ۳۰- شیخ عه‌بدولقادی به‌رزنجه‌یی سه‌رگه‌لوویی.
- ۳۱- شیخ عه‌لی په‌زا به‌گ زاده - خالیدی خه‌رپوتیی (خارپوتی).
- ۳۲- شیخ عوبه‌یداللهی حه‌یده‌ری ماوه‌رانیی.
- ۳۳- شیخ عوسمان سیراجه‌ددینی ته‌ویله‌یی.
- ۳۴- شیخ عومه‌ری قه‌ره‌داخیی - شیخ هۆمه‌ر.
- ۳۵- شیخ عیسای کوردی شاره‌زوویی.
- ۳۶- شیخ عیسای موسای مه‌نده‌لیی.
- ۳۷- شیخ محمه‌د حافزی ئۆرفه‌یی په‌هایی.
- ۳۸- شیخ محمه‌د سالحی سلیمانیی.
- ۳۹- شیخ محمه‌د فیراقیی کوردیی.
- ۴۰- شیخ محمه‌د قزله‌ریی.
- ۴۱- شیخ محمه‌د قه‌رمه‌شلیی.
- ۴۲- شیخ محمه‌د کفه‌ری بدلیسی تاهیی.
- ۴۳- شیخ محمه‌د مه‌جزویی ئامیدی.
- ۴۴- مه‌لا مسته‌فای مه‌لا جه‌لالی گولعه‌نیه‌ریی - خورمالیی.
- ۴۵- شیخ موسای به‌نده‌نیجیی - مه‌نده‌لیی.
- ۴۶- شیخ مه‌حموودی کوردیی.

- ۴۷- شیخ مه‌حموود ساحیب (برای).
- ۴۸- شیخ مه‌حموود عومه‌ری سووسیتی.
- ۴۹- شیخ مه‌سعودی ئامیدی.
- ۵۰- مه‌لا هیدایه‌توالله‌ی هه‌ولتیریی.
- ۵۱- مه‌لا به‌حبابی مزووری.
- بی - خه‌لیفه‌کانی دی:
- ۱- شیخ ئیسماعیلی شیروانی.
- ۲- شیخ ئیسماعیلی دوریکی.
- ۳- شیخ ئیسماعیلی شیخ عومه‌ری غه‌ززه‌یی.
- ۴- شیخ ئیسماعیلی به‌سپه‌یی.
- ۵- مه‌لا ئه‌بویه‌کری به‌غدادیی.
- ۶- شیخ ئه‌حمه‌دی ئه‌غره‌بووزیی (خه‌لیفه‌ی ئه‌سته‌نبوول).
- ۷- شیخ ئه‌حمه‌دی بو‌قاعیی.
- ۸- شیخ ئه‌حمه‌دی سلیمان عوسمان ته‌رپالوسیی ئه‌روادیی.
- ۹- شیخ ئه‌حمه‌دی سه‌مین.
- ۱۰- شیخ ئه‌حمه‌دی قوسه‌نتینی.
- ۱۱- شیخ ئه‌حمه‌دی مسته‌فا زیئه‌ددین کومه‌شخانی.
- ۱۲- شیخ حه‌سه‌نی شوکری رۆمیی قوسه‌نتینی.
- ۱۳- شیخ حه‌سه‌نی قۆزانیی خه‌تتات.
- ۱۴- شیخ سامنی ئه‌رده‌بیلیی.
- ۱۵- شیخ عه‌بدالله ئه‌رنجانیی مه‌ککه‌یی - مه‌ککه‌.
- ۱۶- شیخ عه‌بدالله حه‌نه‌فیی هره‌ویی.
- ۱۷- شیخ عه‌بدالله فه‌ردیی.
- ۱۸- شیخ عه‌بدالله هیراتیی.
- ۱۹- شیخ عه‌بدولغه‌فوری مه‌شاهیدی به‌غدادیی.
- ۲۰- شیخ عه‌بدولقادی دیملانیی.
- ۲۱- شیخ عه‌بدولقادی محیه‌ددینی جه‌زائیریی - مه‌غریب.
- ۲۲- شیخ عه‌بدولمۆمینی بو‌خارایی - به‌له‌دوالله‌ حه‌رام.
- ۲۳- شیخ عه‌لی بالوولیی.
- ۲۴- شیخ عومه‌ر راسیم ئه‌فه‌ندیی - ئه‌سته‌نبوول.
- ۲۵- شیخ فه‌یزوالله‌ی ته‌رتووم.
- ۲۶- شیخ محمه‌د ئیمام.

- ٢٧- شیخ محمەد ئەمینی عابدین (موفتیی شام).
- ٢٨- شیخ محمەد خانیی.
- ٢٩- شیخ محمەد سلیمان بەغدادیی.
- ٣٠- شیخ محمەد جەدید بەغدادیی.
- ٣١- شیخ محمەد ناسیح.
- ٣٢- شیخ محمەد عاشقی میسرایی.
- ٣٣- شیخ محمەد هیراتی.
- ٣٤- شیخ محمەد گیلانی.
- ٣٥- شیخ محیەددین جەزائیری - مەغریب (خەلیفە مەغریب).
- ٣٦- شیخ مستەفا ئیمام.
- ٣٧- شیخ موسا جووری عێراقیی.
- ٣٨- شیخ مەسعود قریملی.
- ٣٩- شیخ مەعروف تکریتی عێراقیی.
- ٤٠- شیخ یوسف ئیسلام بۆلی.
- تی - هیندی زانا و پاشا و میرزادە دۆست و لایتنگیری
- ١- زانا شیخ ئەبی سەنا مەحمود ئالوسی.
- ٢- شیخ ئەبوخلەیری دیار بەکری.
- ٣- زانا حسەن ئەفەندی تەقیەددین حسین (موفتیی دیمەشق).
- ٤- سەید خەلیل ئەفەندی سەمین (نەقیبی تەرابلوس).
- ٥- داود پاشا (والیی بەغداد).
- ٦- راغیب ئەفەندی (بەنیوانگی ئەستەنبول).
- ٧- سلیمان پاشا عەبدوڕەحمان پاشای بەه.
- ٨- شیخ سالحی عەجلونی - ناسراو بە ئەبی ئەلفەتح.
- ٩- شیخ سەدرەددین محمەد ئەسەد حەیدەری ماوەرانی (موفتیی حیلە).
- ١٠- عوسمان بەگ عەبدوڕەحمان پاشای بەه.
- ١١- شیخ و میژووناس عوسمان ئیبنو سەند ئەلوائیلی ئەلبەسری.
- ١٢- شیخ عومەر غەزەبی - دیمەشق.
- ١٣- شیخ عومەر موحتەهیدی دیمەشقی.
- ١٤- شیخ شیخ عەبدوڕەحمانی تیبیی.
- ١٥- شیخ شیخ عەبدوڕەحمانی کوزبەری.
- ١٦- زانا عەبدولقادر حەیدەری کوردیی ماوەرانی (قازی بەسەر).
- ١٧- عەبدالله پاشا (فەرمانرەوای عەککا).

- ١٨- زانا عەبدالله حەیدەری (موفتیی شافیعی - بەغداد).
- ١٩- عەینی ئەفەندی (بەنیوانگی ئەستەنبول).
- ٢٠- عەینی سەبید محمەد ئەسەد ئەفەندی ئیبنولنایب.
- ٢١- عەینی محمەد ئەفەندی جوندیی (موفتیی مەکەررەتولنەعمان - حەلەب).
- ٢٢- عەینی محمەد ئەمین سویدی بەغدادیی.
- ٢٣- عەینی محمەد محمەد تاهیر ئەفەندی حوسەینی (موفتیی قودس).
- ٢٤- عەینی محمەد محمەد قەسیمی سەیی.
- ٢٥- شیخ مستەفا ئەفەندی عاسیم زادە (شیخولئیسلامی دەولەتی عوسمانیی).
- ٢٦- مەحمود پاشا عەبدوڕەحمان پاشای بەه.
- ٢٧- حاجی وەلیەددین پاشا (والیی سوریا).
- سەرچاوەکان: الحدیقة الندیة، الفیوضات الخالدية، بغیة الواجد، الشیخ معروف، خلفاء مولانا خالد، یادی مەردان.
- (٥٤)- بۆرە: رحلە ریج - ص ٩٨.
- (٥٥)- عەبباس عەززاوی - خلفاء مولانا.
- (٥٦)- الانوار القدسیة - ص ٢٦٠.
- (٥٧)- الانوار القدسیة - ص ٢٥٠.

تا ئەوپۇز مەلا - حاجىي - مەولانا خاليد، گەلى لىكۆلى كورد و بيانى خەرىك كوردووه. خۆمانەكان بەسۆزەوه بەسەر هەلسوكهوتى خۆى و باسەكانيدا پرادهبوورن و بەبيانووى زانايبەوه زۆرى لى ورد نابنەوه، لە نەيتنەكانى ناكۆلنەوه. هيتندى بيانيش هەروەها، تاكوتەرايىكى ديكەش خۆى و پىيازەكەى تىكەلى بابەتى سياسەت دەكەن و تىكرا هەموو - لە رۆژگارى خۆيشيبەوه - قسە لە كيشەي دەكەن كە قەوماوه و نيويان لى ناوه؛ (كيشەى شىخ مارفى نۆدبىي بەرزنجەيى - مەولانا خاليدى نەقشەندىي).

من سەرنجم داوه و دىتم پىويستە لە ئەو كيشەيه بدوتم كە دەبينم كيشەكە - بەپراندنەوهى لە گەل شىخ مارف - نەپراوهتەوه، بەلكو گەورەتر بووه؛ ولاتى بەبەى بەبيكجاري چۆل كورد؛ چوو بەغداد و لە ئەويتشدا نەحوەوايوه و هەلنەكرد و پرووى كرده «شام» تا مرد. ئەم بارەى كارى لە من دەكا بلتيم؛ راسترە بىئىزى (كيشەى مەلا - حاجىي مەولانا خاليد) و لە ئەم چيوەيهدا كۆشش بۆ ناسينەوهى بكرى.

من كۆششى ئەوتۆ بەگران دەزانم، بەتايبەتى هەر خودا خۆى دەزانى چەند نەيتىيى گرنگ؛ ون و كوئىر بوونەتەوه و بەلگەى نووسراو و راستيش بەدەستەوه دەگمەنە كە رۆشنايى بدن و جوان رىنمايىم بكەن، بۆيىكا پيشەكيبى پىي لى دەنيم، من هەر لە سنوورىكى پىويست و ماقولدا دەتوانم دەور و خولى بدەم كە رەنگبى مايىكەى چشتى پتر بى و خويئندەوار وردتر هيتندى لايىن بناسيتەوه. لەسەر ئەم رىگەيهشدا - با ژينيم خەست و خۆل نواند بى - نارەوا و هەلەى نابينم كە پوخته و كاكەلەى هەستونەستى، هەلسوكهوتى، رەنج و مەبەستى بدەمەوه بەر نەشتەر و كنهى تيدا بكەم؛ (بنچينەى كيشەى بناسينەوه).

سەرەتا، من ژين و رەفتار و رەنجى خاليدى جافى شارەزوورى - كە ئەم نيوناسانەيشى بەكار بردووه - لە سى قۆناغدا دەبينم:

- قۆناغى مندالىي؛ شاگردىي، فەقياتبىي، مەلايىتىي و بوونى بەمامۆستا.

- قۆناغى چوونە حجى.

- قۆناغى تەربىقەت وەرگرتنى لە هيندوستاندا تا كوچى مالتاوايى لە «شام» دا.

كە تەماشاي قۆناغى بىكەمى دەكەيت؛ جارى لە رۆژگارى بنياتنانى «سليمانى» ي پىتەختى نوئى بەبەدا لە داىك بووه. خۆى - بۆ كوچى ئىبراھىم پاشاي بابان - لە

شيعرىكى فارسىيدا، ئەو بە (بنياتنەرى ئەم باژىرە نيهاد بەهەشتە / بانى اين بلده، جنت نهاد) دەژمىرى، بەلام لە ئەوه پتر قسەى لەمەر پاشاكانى دى ئەو ولاتە نەكردووه، ئەوه نەبى - بەشيعر و بەنامە - پىوهندىي گەرم و سۆزى بيكجار نەرمى بەرامبەر (عەبدوررەحمان پاشاي بەبە) و رەنجى، برا و كور و كەسەكانى دەنوئى. ئەم وىنەيهى هەلوئىستى بەرامبەر ئەم خانەدانه بەلگەى زەبرى كارىگەرى قۆناغى و رىابوونەوهى ولاتى بەبەيه كە سەروچاوهكەى ئەم دەستەيهى خانەدانى نيوپراوه.

ئەو زەبرەى كە هۆش و بىرى تەزاندووه، هەر زوو، بەتواناي بۆ شيعردانانى كوردىي - بەشيتو زمانى بەبە و پتر گۆران - و بەفارسى و عەرەبى راست كرددۆتەوه هەروەها بە زمانى فارسىي دلسۆزىي نواندووه بۆ ئەو دەستە خانەدانه و؛ «دوژمن» ي پاشاي «شبرى شيران» و «شەهادەت» ي كەسانى دەناسى، گيان و سۆزى نىشتمانىي زووتريش و لە رۆژگارى فەقياتبىيهوه (وئەن) ي خۆى لە دلدا چەسپاندووه - نامەيشى بۆ ئىينو نادەمى مامۆستا و زانا بەلگەيه و لە سەرەتاي قۆناغى سىيبەمدا - لە رىگەى هيندوستانەوه - دلئى هەر لە لاي بووه بەپرادهيى شيعرە فارسىيبەكانى كە باسى «خۆشەويستىي خۆولاتى»، «دايك، برا، مام، خالۆكان» ي دەكا و يادى «بەكرەجۆ و سەرچنار» دەكاتەوه، كارىكى پىي كرددووه؛ خۆى بە (دەربەدەرىكى دىوانە) بىتە بەرچاو.

ئەم هەست و نەستە نىشتمانىيبە - كە مەگەر مەلا عومەرى رەنجوورىي زانا و شاعىر و عەلىي بەردەشانىي شايىرى گەل نواندبىتيان - نەك هەر بەلگەى زىرەكيبى، هەست ناسكى نىشتمانپەرورەيبىيه، بەلگەيبىكى بيكجار بالايه بۆ بۆردانەوهى زۆرەي زانا و مامۆستاكانى، بەتايبەتيش (شىخ مارفى نۆدبىي بەرزنجەيى) ئەويى هەرگىز - كۆمەلە نامەى عەرەبىشى لە بەردەستەم - لە ستايشكردنى والىيبەكانى بەغدا و بەئەولاه - وىپراي بالادەستيشى لە شيعرى فارسى و عەرەبىدا، تاكە دپرە شيعرىكى نە بۆ پاشايى، نە بۆ نىشتمان، نە بۆ كۆستە گران و تالەكانى خەلكى ولاتى بەبە نەگوتووه. پىچەوانەى ئەوهش، هەر دەستنووسى (شىخ مارف) خۆى بەدەستەوه هەيه كە سالى ۱۲۳۲ك / ۱۸۱۶ز، بەبۆنەى دانانى (داوود پاشا) بەوالىي بەغداد، پەخشانامەيبىكى ئەدەبىي شيعر ئامىزى بەرزى عەرەبىي بۆ ناردووه و گەلى ستايشى كرددووه و بەسەرىدا هەلپداوه.

هەر بۆ وێنه له بهشی شیعردا سه‌ره‌تا و کۆتاییه‌که‌ی ده‌نۆتیم^(١):

١- وێنه‌ی شیعرى مه‌لا خالید - به‌ر له‌ ته‌ریقه‌ت و ده‌رگرتن- به‌شیه‌و زمانى و لا‌تى به‌به و شیه‌وى گۆران
ئه‌مه‌یه:

١/ به‌شیه‌وى و لا‌تى به‌به

دیسان دیاری دلبه‌رى وه‌ک مه‌شه‌ه‌لستان دا دیار
نوور بوون له‌سه‌ر کیه‌وى ئوحوود تۆمار به‌ تۆمار ئاشکار
خۆش خۆش نه‌سه‌مى عه‌نه‌به‌رین بێن خۆش ده‌کاتن سه‌ر زه‌مین
ئه‌ما نه‌بۆی عه‌نه‌به‌رین یا نه‌فه‌بى می‌شکى ته‌تار
بێ واده ئیمشه‌و رۆژه‌ه‌لات یا نوورى جانان سات به‌ سات
رۆشن ده‌کاتن سه‌ره‌بیسات، (فى اللیل یولج النهار)
په‌ر بو له‌ نوور ده‌شتى فه‌قا، گۆیا حه‌بیبى خۆش لیه‌قا
(لیلاً على السلع إرتقى، من نوره القحاح إستنار)^(*)

٢/ به‌شیه‌وى ئه‌رده‌لان

وه‌ ئه‌و دال نه‌که‌م... وه‌ ئه‌ودال نه‌که‌م...
تا که‌ی خۆم چون قه‌بیس وه‌ ئه‌ودال نه‌که‌م
بازووى ده‌رویشیم په‌ر خه‌خال نه‌که‌م
پۆشاکى جه‌ لۆنگ شا ده‌سمان نه‌که‌م
چه‌نى ده‌یری یان مال به‌چۆل نه‌که‌م
ته‌حسه‌یل رۆزى به‌که‌شکۆل نه‌که‌م
فه‌نا بیه‌ به‌خاک سه‌ه‌رای به‌ر نه‌که‌م
به‌و کانیى و سه‌یلاو دیدم ته‌ر نه‌که‌م
بێخ ریشه‌ی نه‌خل زه‌وقم په‌ی نه‌که‌م
چار گۆشه‌ی جیهان مه‌سکه‌ن ته‌ی نه‌که‌م
په‌رئ به‌خت و بێم خاک وه‌سه‌ر نه‌که‌م
یا مه‌ن هو و په‌ی سه‌د سه‌که‌نده‌ر نه‌که‌م
جه‌ قه‌وم و عه‌شه‌رت خۆم بێزار نه‌که‌م
عه‌زم وه‌ ئه‌ی کابیل و قه‌نده‌هار نه‌که‌م
(خالید) بێ ره‌فیع رۆژ وه‌ شه‌و نه‌که‌م
چون تاف ئاوان ته‌رک خه‌و نه‌که‌م^(**)

(*) مه‌لا خالید - له‌ رینگه‌ جه‌دا - له‌ باژێرى «مه‌دینه» دا ئه‌م هۆنراوه‌ی گوتوه‌.

(**) وێ ده‌چێ له‌ رینگه‌ی ته‌ریقه‌ت و ده‌رگرتندا دا بنایه‌. (بۆ هۆنراوه‌کان بنۆره: یادى مه‌ردان- ل ٦٢١، ٦٢٢).

تسامى فقال البدر هذا هو البدر
واعطى فقال البحر هذا هو البحر
وأعمل في العلياء همة ضيغم
فأشبهه في همة الضيغم الدهر
وزفت له بغداد من بعد غيره
فعادت له بغداد وهي به بكر
وما مهرها الا وقار وسودد
وسيف مناه من طلي المارق النحر
بشارك بشرى بما تهوى قضى الزمن
والجد منك علي والرجا حسن
وروض بشرك حسان لبسمة
مذ جاده للسرور العارض الهتن
يصاغ من درع داود لها زرد
عن الاعادي اذا ما مرة طعنوا
أبا سليمان! خذ حسنا بهكنة
صبت اليك وإداعي لها بدن^(٢)

هه‌لبه‌ت خۆپه‌نده‌وار ته‌ ده‌گا که‌ شیعر گوتنى (مه‌لا خالید) ئه‌وه‌ نیه‌ ده‌سته‌یه‌ی خۆ
نزیکه‌کردنه‌وه‌ی بێ له‌ ده‌سته‌ی خانه‌دانى نیه‌روا، به‌لکه‌و راستیه‌که‌ی له‌ خۆشه‌و بیه‌ستیه‌ی
نیه‌ستمانه‌وه‌یه‌ که‌ ته‌نانه‌ت - وێرای باوه‌رى ئیسلامیه‌ی - والیه‌کانى به‌غداد و شه‌ر و
به‌لایانى داوه‌ته‌ به‌ر توانج، بگره‌ به‌ «دوژمن» ی ناساندوون.

ئا له‌ ئه‌م قۆناغه‌ی بیه‌که‌مدا، هه‌تا دوا ئیجازه‌نامه‌ی که‌ وه‌ریگرتوه‌. -په‌شینه‌ی
ئیه‌راهیم پاشاى به‌به‌یشه‌ی بۆ مامۆستایه‌ی له‌ فیه‌رگه‌که‌یدا په‌سه‌ند نه‌کردوه‌ - له‌ ئه‌و هه‌موو
گه‌شت و گه‌رپانه‌یدا بۆ لای زاناکانى نیه‌روا و لا‌تى به‌به‌ و ده‌ره‌ویشه‌ی، هه‌رگیز توخنى خۆپه‌ندن
له‌ لای (شێخ ماری نۆدییه‌ی به‌رزنجه‌یه‌ی) زانا و مامۆستای به‌نیه‌وانگه‌ی ئه‌و رۆژگاران و
(په‌هه‌رى ته‌ریقه‌تى قادریه‌ی) نه‌که‌وتوه‌. ئه‌مه‌ گه‌لێ گرنه‌گه‌ و په‌رسپاریه‌کی گه‌وره‌یه‌!؟.

٢- بنۆره: محمود احمد محمد - وثيقة تاريخية «الشيخ معروف النوديهي و داود پاشا والي بغداد»،
مجلة كاروان/ المسيرة، ع ٦٠، تشرين الاول والثاني ١٩٨٧.

بۆجیبی (شیخ ماری نۆدییبی بهرزنجیهیی: ۱۷۵۲-۱۸۳۸ز)ی فیرامۆش کردوو؟ من هه‌رچه‌نده سهر دههینم و سهر ده‌بهم، بئجی مه‌لامه‌ته‌که‌م پێ نادۆزیتته‌وه؟ به‌لام نه‌گهر بۆ ئه‌وه ده‌سته‌پاچه‌بم، ده‌توانم وه‌ک تۆ گومانێ بکه‌م و بلتیم، تۆ بلتیی مه‌لامه‌ت جودایی ریشه‌یان، شیخ ماری (سه‌یید) و ئه‌و (عه‌شاییری) بووین، یان نیویانگه‌ گه‌وره و گرانه‌که‌ی شیخ ماری، به‌زانست و ریتیاژه‌وه، گرتییکی له‌ ده‌رووندا دروست نه‌کردبێ؟ به‌لام له‌ هه‌مان هه‌لدا، له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌مه‌وه، چاوه‌نۆز نیت (شیخ ماری) یش به‌ ئه‌و هه‌لوێست و فیرامۆشیه‌ی شاگردی، فه‌قییه، مه‌لاییکی ئه‌وه‌ه زه‌ه‌ک و چست و چالاک و پیتشکه‌وتوو، نارچه‌ت نه‌بووین که‌ کار گه‌یشه‌ ئه‌وه‌ی له‌ جیگه‌ی زانا شیخ عه‌بدوڵکه‌ریم به‌رزنجیه‌یی مامۆستای مه‌لا خالید و له‌ (فیرگه‌که‌ی ئیبراهیم پاشا) دا پرووی مامۆستایی لێ بنی - باوه‌ریشم به‌هه‌تیه‌ له‌ به‌ر دڵ راگرتنی عه‌بدووره‌حمان پاشا بووه نه‌ک ئه‌وه‌ گۆیا هه‌شتا شایسته‌ی ئه‌رکیکی ئه‌وتۆ نییه‌ - و په‌سه‌ندی نه‌کردوو و دوا‌یی بووه به‌ مامۆستای (فیرگه‌ی عه‌بدووره‌حمان)؟.

من ئه‌گهر ئه‌م باسه‌ به‌زه‌نگی بیکه‌م سه‌رکه‌وتن و نوخسه‌ی به‌نیویانگی مه‌لا خالید بزاتم، ئه‌وه‌ هه‌بێ و نه‌بێ مایه‌ی دله‌گرایی (شیخ ماری) یشه‌.

پاستیه‌که‌ی ئه‌م باهه‌ و هه‌لکه‌وتنی مه‌لا خالید، له‌لای من چهند په‌ره‌په‌ره‌ی دفته‌ری بیکه‌م قوناغی ژینی هه‌لبه‌ده‌مه‌وه و زه‌ه‌بینه‌ی لێ بده‌م، هه‌ر هه‌ینه‌ ده‌بینم که‌ خالید که‌سیکی بیکجار زه‌ه‌ک، وره‌ به‌رز، توانا و کارامه‌، به‌تایه‌تیش به‌هه‌له‌په‌ و شه‌یدای پیتشکه‌وتن و هه‌لکه‌وتن و به‌رزیی بووه‌.

دووهم قوناغی ژینی که‌ ریشه‌ی به‌بیکه‌مه‌وه‌ گری دراوه‌، له‌ که‌وتنه‌ ریتگه‌وه‌ بۆ «حه‌ج» و به‌تایه‌ته‌ی له‌ «شام» وه‌ ده‌ست پێ ده‌کات که‌ هه‌ر زوو، دیارترین وینه‌ی دانسقه‌ی ده‌بینین و ئه‌وه‌یه‌؛ له‌ ئه‌م باژیره‌دا «ئیبجازه‌ی له‌ ته‌ریقه‌تی قادری» دا وه‌رگرتوو. ئه‌مه‌ بۆ خۆی - به‌رامبه‌ر شیخ ماری رابه‌ری ئه‌و ریتیاژه‌ - به‌ئاشکرا به‌لگه‌ی کاریکی سه‌رپه‌چیه‌ به‌رامبه‌ر (شیخ ماری)!!.

هه‌روه‌ها ئاوینه‌بیکه‌ی رووناکیشه‌ بۆ نواندنی (هه‌له‌په‌)ی گبانی بۆ چوونه‌ سه‌ر ریتگه‌ی ته‌ریقه‌ت وه‌رگرتن و به‌کاربردنی بۆ دوا‌رۆژی ژینی. ئه‌گهر که‌سیکیش باوه‌ر نه‌کات و بلت، ئه‌م ته‌ریقه‌ت وه‌رگرتنه‌ی له‌ زاناییکی «شام» وه‌، ئاساییه‌، ئه‌وه‌ هه‌ر له‌ ئه‌وتیوه‌ و که‌وتنه‌ ریتگه‌ی (مه‌دینه) و (مه‌که‌) وه‌لامه‌که‌، پاکه‌ی من په‌سه‌ند ده‌کات.

له‌ (مه‌دینه) دا که‌سیکی «یه‌مه‌نیه‌ی» دیتوو و زۆر ئاخاوتوون. ئه‌و کابرایی - چ ئه‌ویی

به‌دوویدا دی - له‌لای ئه‌و پیاو چاک و ته‌نانه‌ت ئه‌ویی (مه‌که‌) به‌وه‌لیی داده‌نی. من ده‌رکه‌وتنی ئه‌م دوو که‌سه‌ هه‌رگیز به‌ریتکه‌وت نازاتم، به‌لام با له‌ ئه‌وه‌ نه‌کوتمه‌وه و ویکرا ته‌ماشای هه‌ستی (مه‌لا خالید) و بیکه‌م و دووهم که‌س بکه‌ین! یه‌مه‌نیه‌که‌ پیتی گوتوو: (ئه‌گهر له‌ مه‌که‌دا چشتیکت دی روواله‌تی له‌گه‌ل شه‌رع نه‌گونجا، لاریت نه‌بێ و نوکوولی لێ مه‌که‌!) که‌ له‌ (مه‌که‌) شدا که‌سی دووهمی دیتوو، خۆی دلی بۆ کردۆته‌وه و تکای لێ کردوو: (ریتگه‌ی راستیی - هه‌قی نیشان بدات!!) و کابراش پیتی گوتوو: (فه‌حی تۆ لیره‌ نییه‌!!) و په‌نجیه‌ی ئاماژه‌ی به‌لای «هه‌ندوستان» دا نیشان داوه‌.

من پێ ویستی نابینم بکه‌ومه‌ شیی کردنه‌وه‌ی بیروره‌فتاری ئه‌و دوو که‌سه‌ که‌ (مه‌لا - حاجیی خالید) هه‌ر له‌ (مه‌که‌) دا له‌لای دووهم: خۆی به‌که‌سیکی بێ ده‌سه‌لات و نه‌زان له‌ قه‌له‌م داوه‌ - به‌لێ به‌ئو هه‌موو کۆله‌ زانستانه‌ و گیانی خودا په‌رستیه‌وه - داخوازی ریتمای ده‌کات و له‌ (فه‌تح؟) ده‌گه‌رێ!!

بۆجیبی ده‌گه‌رێ؟ ئه‌وه‌ته‌ ده‌رویش محه‌مه‌د - به‌ ئاماژه‌کردنی پیتشینه‌کانی - هات بۆ سلیمانیه‌ی و مه‌لا و حاجیی خالید گه‌شکه‌داری بوو، (سکالای بۆ کرد، رابه‌ری نییه‌ بۆ ریتونینی و خوداپه‌رستی / فشکی له‌ - بۆ ده‌رویش محه‌مه‌د - عدم وجود مرشد الی الله تعالی)، ئا ئه‌مه‌، ئه‌م هه‌لوێست و باوه‌ره‌، به‌راستی به‌لگه‌ی (هه‌له‌په‌که‌یتی بۆ ته‌ریقه‌ت گرتنیکی جودا - له‌ شیخ ماری - و هه‌یزگرتن و هه‌لکه‌وتنی)، بگه‌ ده‌سه‌لات گرتن ئه‌گه‌رچی به‌رواله‌ت ئاماژه‌که‌ی خوداپه‌رستی په‌تیه‌!!.

من چاک له‌ زانایی و خوداپه‌رستی ده‌گه‌م، ته‌نانه‌ت له‌ نیشتمانپه‌روه‌ریشی که‌ تا له‌ «ریتگه‌ی هه‌ندوستان» دا بووه‌، له‌ دلیدا بووه‌ و تا ئه‌و کاتانه‌ش هه‌ر پیتوهندیه‌کی به‌هه‌یزی له‌گه‌ل (عه‌بدووره‌حمان پاشا) هه‌بوو که‌ ویرای (نامه‌) ئاشکراکه‌ی و باسی ده‌رویش محه‌مه‌د و دیاری هه‌ناردنی، پاشایی هه‌ر به‌دۆست و دل‌سۆزی نزیککی خۆی ژماردوو، ته‌نانه‌ت کوره‌کانی ئاگه‌دار کردوو، که‌ (قه‌در و حورمه‌تی ده‌رویش محه‌مه‌د بگرن) (۳)، له‌ ئیره‌دا - به‌ر له‌ ئه‌وه‌ی بچمه‌ سه‌ر باسی قوناغیکی دی - پێ ویستی ده‌بینم خوتنده‌وار هۆشیار بێ و بزانی که‌ (مه‌لا خالید) ی روو له‌ حه‌ج، که‌سیکی ژیر و چاودیری (قه‌وماوه‌

۳- مه‌لا خالید - حاجیی، به‌زمانی عه‌بدووره‌حمان پاشاوه‌ نامه‌بیکه‌ی به‌ره‌و پرووی مه‌حموود به‌گی نووسیوه‌: (له‌ مالتی پاشادا زۆر جوان قه‌دری حاجیی محه‌مه‌دی چینی بگیری!!) بنۆره‌: یادی مه‌ردان - ج ۱، ل ۱۷۰، نامه‌ی فارسیی ژماره‌: ۲۵. (له‌ په‌راوێزی ژبانامه‌یدا ئاماژه‌ی بۆ کراوه‌)

سیاسییه‌کانی خو و ده‌وروبه‌ربووه! که بی گومان ئەمه مانای گهوردی هه‌یه، به‌تایبه‌تی له ئەو رۆژگارانه‌دا که نیازی (تەریقەت وەرگرتن)ی له «شام»‌وه بۆ جێبه‌جێ بوو، دواتریش -هەر زوو- له «جیهان ئاباد»‌یشدا.

بۆ سه‌لماندنی ئەم باسه، نامه‌ییکی فارسیی مه‌لا خالید که -به‌رێگه‌ی حه‌جدا- له باژێری «حه‌له‌ب»‌وه بۆ مه‌لا ئەحمه‌د یاوه‌زی دانیش‌تووی «سلیمانیی»‌ ناردووه، به‌لگه‌یه... نووسیویتی. (چوارهم رۆژی مانگی شه‌ووالی ۱۲۲۰ک - ۱۸۰۵ز/ که‌مال- له باژێری حه‌له‌بی شه‌ه‌باوه بار ده‌که‌م بۆ شام... ئەگه‌ر ئێمه حه‌ج‌j

٤- بۆ نامه‌که، بۆره هه‌مان سه‌رچاوه: ١٧١، نامه‌ی فارسی ژماره: ٢٧. جێگه‌ییتی ئەو باسه‌ی له‌مه‌ر (ویلايه‌ت- ولايتی به‌يه) و (ده‌عوای عه‌جه‌م و فرانک) شتی روون بێته‌وه... له‌مه‌ر ولايتی به‌يه‌ی خۆی، تا هاتنه‌وه‌ی شتی، عه‌بدوهره‌حمان پاشا فه‌رمانه‌وه‌بووه که -وه‌ک له‌ په‌راویزی ژینییدا باس کردووه- سه‌فه‌ره‌که خۆی رێکه‌وتی ده‌سه‌لاتی ئەم پاشایه‌یه. ئەوی گرنکه: په‌رسپاره‌که‌ی له‌مه‌ر (ده‌عوای عه‌جه‌م- ئیتران، فرانک- فه‌رانسه) شایانی باسه: ئەو رۆژگارانه له‌ کیشوهری ئاسیادا و به‌تایبه‌تی له‌نیوه‌راستی خۆره‌ه‌لاتدا، زۆر رووداوی گرنگ رووی دا‌بوو، یان به‌رێگه‌وه‌ بوون. بریتانیا له ١٨٠٣ز. دا ولايتی «هیندوستان»‌ی داگیر کردبوو، فرانسه‌ش به‌سه‌رکرداییتی (ناپلیۆن پۆناپارت) به‌ره‌به‌کانیی ده‌کرد. سه‌رچاوه‌کانی میژوو ده‌گیرنه‌وه، له‌ ئەو هه‌لانه‌دا -مه‌لا خالیدیش چاودێری رووداوه‌کانی کردووه- فرانسه له‌ گه‌رمه‌ی ته‌قه‌للاداندا بوو بۆ خۆ نزیکه‌وتنی له‌گه‌ڵ هه‌ردوو ده‌وله‌تی عوسمانی- ئیترانی تا پێکه‌وه‌ په‌یمانیکه‌ی هاریکاری و له‌شکری له‌ دژی رووسیا و بریتانیا مۆر بکه‌ن. هه‌ر له‌ راپێکه‌ی ئەمه‌دا له‌لایه‌که‌وه‌ فرانسه یارمه‌تی (عه‌لییی پاشا)‌ی والیی به‌غدادی دا و به‌ده‌ستووریکه‌ی ئه‌وروپاوی، تیپه‌ی له‌شکری مه‌شق پێ کرد. له‌لای ديه‌وه -دوا‌ی ناردنێ ده‌سته‌ییکی فرانسه‌وی به‌سه‌رۆکاییتی ژه‌ه‌راڵ گاردان- په‌یمانیکه‌ی له‌گه‌ڵ ئیترانیش مۆر کرد بۆ سازکردنی له‌شکری ئیتران، به‌رامبه‌ر رێکه‌دان به‌ نێرووه‌کانی فه‌رانسه و ته‌ په‌ریونی به‌ ئیتراندا به‌ره‌و هیندوستانی داگیرکراوی بریتانیا که ئەمه‌ ئامانجی هه‌ره‌ گه‌وره‌ی فه‌رانسه بوو. هه‌له‌به‌ت کرد و کۆشی له‌گه‌ڵ ده‌وله‌تی عوسمانی پێ فه‌ر و ئەنجام بوو، بریتانیاش تا توانیی به‌ره‌ه‌لستی کرد و ئەو نیازه‌ی پوچه‌ل کرد، ته‌نانه‌ت توانیی له ١٨٠٩ز. دا ده‌سته‌ییکی فرانسه‌ویی له‌ ئیتراندا ده‌رپه‌رینی. بۆره: حکم الممالیک، ص ٦٩-٧٢، هه‌روه‌ها، تاریخ الاقطار، ص ٧٨-٧٩. (وشه‌ی فه‌رنک زاراوه‌ییکی لاتینییه هه‌موو ئه‌وروپاوی ده‌گیرته‌وه، به‌لام له‌ ئیتره‌دا مه‌به‌ست فرانسه‌یه‌!).

له ئیتره‌دا پێ ویستی ده‌بینم ئەم چاودێرییه‌ی مه‌لا خالید -ه‌یشتا نه‌بووه به‌حاجیی- به‌راوردیکه‌ی چاودێری (شیخ مارفی نو‌دی به‌رنجه‌یی) بکه‌م که له‌ نامه‌ییکی عه‌ره‌بیی خۆیدا بۆ (مه‌حموود پاشای کوری عه‌بدوهره‌حمان پاشا) په‌رسپاریکی لێ کردووه و ده‌لتی: (له‌نیوماندا بێژراوه، رۆم و عه‌جه‌م رێکه‌وتوون ئەم ولاته به‌خریته ژێر باری رۆم، به‌لام ئەم باسه‌مان لا روون نییه. ئەگه‌ر ئەم قسه‌یه راسته، سا مژده‌مان به‌ده‌ری تا خه‌لکی لێ ئاگه‌دار بکه‌ین و دلنیا بیه‌ن و گرتی ناخۆشیی به‌رپه‌ته‌وه. ئەگه‌ر درۆشه سا ئاگه‌دارمان بکه به‌شکو مشووری خۆ بخۆین و ده‌رپه‌چین و روو بکه‌ینه ولا تانی ئیسلام!)^(٥)

ئه‌وجا ئەگه‌ر به‌چاوی عه‌قله‌وه سه‌رنجی هه‌ردوولا بدری، که‌مه‌ترین شتی که‌ ده‌بی بیه‌ترێ ئەوه‌یه؛ (مه‌لا خالید - مه‌ولانا خالید) هۆشپاریی سیاسیی گه‌وره و ده‌ربه‌ست بووه و (شیخ مارفی نو‌دی به‌رنجه‌یی)‌ش له ته‌واتیری نیو خه‌لکه‌وه له راستیی ده‌گه‌رێ و په‌رس به‌پاشاکه‌ی ده‌کات، واته له سه‌روه‌ری سیاسه‌ت و کاروباره‌کانیدا که‌م ئاگایه!

مادام نیوی (شیخ مارف)‌یش هاته‌وه، چاکه ناماژه بکه‌م بۆ ئەوه؛ باری مه‌لا خالید - حاجیی خالد له‌لای ئەو، بی گومان گرانتر بووه به‌تایبه‌تی له‌ رێگه‌ی حه‌جدا؛ ئیجازه‌ی له «ته‌ریقه‌تی قادری»‌دا وه‌رگرتوو و به‌زانایی و حاجیه‌تی و ئیجازه‌که‌شه‌وه، دیاره نیویانگی گه‌وره‌تر و ئەستیره‌ی گه‌شته‌بوته‌وه. هاتنه‌که‌ی (ده‌رویش مه‌مه‌د)‌یش که‌ گۆیا چه‌ند مانگی له «سلیمانیی»‌دا بووه و میوانی پاشا و مه‌لا حاجیی خالید بووه، ئەوه‌ش بی گومان کاریکی گرانی لێ کردووه، به‌لام په‌نگه‌ی له هه‌مووی گرانتر -وه‌کو باس کرا- به‌رپه‌که‌وتنی نیویراو بی بۆ هیندوستان و به‌یاوه‌ری ده‌رویشی نیویراو.

ئه‌وه بخه‌مه‌ لای و له‌لای ديه‌وه؛ ئەوه گرنکه روون پێ، مه‌لا - حاجیی خالید، له‌ جه‌نگه‌ی ئەو باره سیاسیه‌ی خۆره‌ه‌لاتدا که‌وتۆته رێگه‌ی حه‌ج و له «مه‌دینه» و «مه‌که‌که»‌دا، ئەوجا له «سلیمانیی»‌دا به‌چه‌ند که‌سه‌ی گه‌یشت که‌ ئەنجامی ئامۆژگاری و پێنمایی

٥- نامه‌که بی میژوو، به‌لام به‌راوردی باهه‌ت و په‌رسپاره‌که‌ی له‌گه‌ڵ رووداوه‌کانی میژوو، دلنیا ده‌کات بلیتم؛ رێکه‌وتی هه‌لکه‌وتنی (دووه‌م په‌یمانمه‌ی ئەرزۆم: ١٨/٧/١٨٢٣ز)‌ه و پاشاکه‌ی ئەوی ده‌میش مه‌حموود پاشای عه‌بدوهره‌حمان پاشایه. مه‌ته‌نه عه‌ره‌بییه‌که‌ی نامه‌که‌م نه‌تواند که‌ له‌ گه‌نجینه‌ی مامۆستا (مه‌مه‌د خال)‌هوه فۆتۆکۆپیم وه‌رگرتوو. ئەم نامه‌یه‌ش -پیش بلاوکردنه‌وه‌ی له‌لایه‌ن خۆمه‌وه- بۆ که‌لکی خۆپه‌نده‌واران دام به‌خواه‌ندی کتیبی (میراییی بابان له‌ نیوان به‌رداشی رۆم و عه‌جه‌مدا) که‌ نامه‌که‌ش لاپه‌ره‌بیکه‌ له‌ لاپه‌ره‌کانی کتیبه ده‌ستنووسه‌که‌م؛ (ئه‌ده‌بی نامه‌نووسینی کوردی).

هموویان تاکه شتیکه؛ نهو روو بکاته هیندوستانی که داگیرکراوی بریتانیایه!

له مهر سیبهم قوناعی ژینی مهلا - حاجیی خالیدهوه له نهووه دهست پچ دهکهم؛ نهو ماوهیبه له «جیهان تاباد» و له بهر دهستی پیرهکهی (شاه عبداللهی دیلههوی) دا بووه - وهک همموو سهراوه لایبنگیرهکانی خوی باسیان کردوه - به تاییه تی وهرزشیکی مهعنهوی پی کراوه و هرچی کاری گران و ناشایسته یه - وهک پاکیزکردنهوه، ناوگیراندن، خزمه تکاری، برسییتی، تیئووییتی پی کراوه و چیژتوویتی و تهواو ملکه چی همموو فرمان و فرمایشیکی پیرهکهی بووه و تا مردن به مووی لای نه داوه - ناشتوانی لابتات - که نهووه ههره مهرجیی گورهی دهستوری ته ریکه ته که ییتی!!

خوی چند جاری له نامه کانیدا ناماژهی بو گوپراییتی و ملکه چیی خوی بو پیرهکانی کردوه. بو وینه - چۆن بیژراوه دواي هاتنهوهی بو سلیمانیی به ناماژهی پیرهکهی رووی کردوته به عداد - له نامه ییکدا دهلی؛ (نهه هزاره - فه قیره، به بی ئیجازهی پیرانی گوره، ههرگیز ناتوانی باربکا، له شوپنیکدا جیگیر بی!) (۶).

نهوه قوناعی سیبهمی ژینی له بهر چاواندایه، هه لپهی گورهی گیانی کاریکی کرد گیاندیبه هیندوستان و نهوه له نهویدا به کامی دلی خوی گه بیشت و (پیکهی راستیی - ههق) و (فه تح؟) ی دۆزیبهوه و جاران که سکالای له بی رابه ری ده کرد (!)، نهوه نه میسته به هیز و توانا و ئیجازه پیدانی له کومه لی ته ریکه تدا و به تاییه تی «ته ریکه ی نه قشبه ندیی» ش، خوی وهکو (رابه ری) کردهوه به «سلیمانیی» پیته ختی به ده دا!

مخابن سهراوه ییکی راست و به لنگه ییکی نووسراوم نه دیتووه که راست و پهوان میژووی گه رانه وهکهی، که سی فه رمانه وای (به به) دهستنیشان بکات، به لام به پی وردبوونه وه، وی ده چی که گه رانه وهکهی ریکه وتی فه رمانه وایی (خالید پاشا) ی میری به به بی که له نهو هه لانه دا، (عه بدورپه حمان پاشا) ههر میری «کوپی و ههریر» بو، به لام ههر دواي سی مانگی، دیسان خالیدی ناموزای لی خرا و خوی بووه به فه رمانه وای هممو ولاتی (به به)!

مهلا خالید - بی نهوهی خه لکیی ناگه داری داب و دهستور و مه بهستی روونی ریبازه نوپیکهی بی - ههر به دل و چاوی پر حورمه تی جارانه وه، له لایین کاربه دهستان و خه لکیکی زوری سلیمانییه وه پیشوازی کرا. دوو مانگی ماوه ته وه - وی ده چی بو

۶- بنوره: یادی مهردان - ج ۱، ۱۸۳ ل، نامه ی ژماره: ۳۸.

رپیکه خستی کاروباری و خوشکردنی لانه ی ریبازه که یشی بی - نهوجا رووی کردوته به عداد (۷).

تو بیهینه بهر چاوی خوت و لیکی بدهروه؛ نهه باره نوپیه ی مهلا خالید - که وی ده چی دواي ییکه م دانشتینی له به عداددا ناسنتوی مه ولانا به سهردا دابرا بی که دواتر به نیمامیش له قه لهم دراوه - له لاییکه وه بو «ریباز - ته ریکه تی قادری» و رابه رکه ی (شیخ ماری نوپیتی به رنجه یی) مایه ی نهک ههر سه رسورمان ده بی، به لکو مه لامه تیکی گوره شه بو گرژبوونیکی ئاشکرا، بگره نواندنی به ره لستی، به تاییه تی مهلا - مه ولانا خالید که چوه به عداد «ته کییه ی قادری - مزگه وتی حه زره تی غه وس؛ شیخ عه بدولقادی گیلانی پیری گوره ی ریبازی قادری» کرد به شوین حه وانه وهی و دهست کردن به رینمایی خه لکیی بو ریبازی نه قشبه ندیی. نهه بو خوی و به ئاشکرا وهک کاریکی نه نقه ست دینه بهرچاو، کاری بو به ره لستی (ریباز - ته ریکه تی قادری) شه!

له لاییکی دیه وه - زور وی ده چی دواي هاتنهوه عه بدورپه حمان پاشا بو سهر ته ختی فه رمانه وایی به به - نهه پاشایه که تا دوینی نزدیک جیگه هیوا و سهروه ری مهلا خالیدی ماموستای فیرکه که ی بو، ههر زوو ههستی به گوپری نه توار ی دۆسته که ی کرد بی که نه میسته خوی به (رابه ری ته ریکه تیکی نو) و خاوه ندی دهنگی تاییه تی، ده سه لاتیکی سؤفیکه رانه و کاریگه ر ده نوپتی و له به عدادی پیته ختی (والیی) دا نازاد و دهنگ به رز و به نیوانگ و ریزلیگیراوه.

من پیتم وهیه؛ عه بدورپه حمان پاشایی که ته مه نی له گه ل سیاست و ناسینی چینه کانی کومه لی ولاته که ی، زانایان و دهوری کاریگه ری «ته ریکه تی قادری» بردوته سهر، ههر زوو سللی له مهلا - مه ولانا خالید و هیزی ته ریکه تیکی نو و به هیز کردوته وه، به راده بی خوی وهک ییکه م ده سه لاتی توانا و باری گرانی ولاته که یشی به رگه ی هیزکی دی ناگرن! مه ولانا که دواي پینج مانگی هاتوته وه بو «سلیمانیی» عه بدورپه حمان پاشا، بی هیچ گومانن وهکو جارن له لایین پاشاوه رووی نه دراوه تی، بگره خویشی زور ده ره به ست نه بووه و خه ربکی کاروباری رینمایی خوی و کوکردنه وهی جه ماوه ر بووه.

۷- وهک خوی و سهراوه کان ده بیژن؛ (به ناماژهی پیرهکهی بووه!) نهوه بیرم بو نهوش ده چی مه لامه تی دووبی عه بدورپه حمان پاشایش، مه لامه تیکی تاییه تی دهروونی خوی بی که پیتم وهیه؛ له خالید پاشا دلنیا نه بووه و حه زیشی پی نه کردوه!

زۆر وی دهچن عهبدوپرره حمان پاشا؛ لهژیرهوه -میملی مهولانا خالید - شیخ ماری نویدی بهرنجهیی وروژاندنی مهولانا خالیدی بهئهو خوش کردیی. جاری له نیو سلیمانیی خۆیدا، بهناشکرا بهرهی (شیخ ماری) ی لی راست بۆتهوه، بهرادهیی -وهک مهولانا نووسیویتی - ئهوه بهریه (ویستویانه -نزیکه ی دوو سهده کهسی بوون - گۆیا مهولانا خالید له نوژی هینی و له مزگهوتی گهردهدا بکوژن!!)(۸).

من نه گهر باوهر بهئه مه نه کهم و ته ماشای ده می دهستهیی زانا و ماموستای ناسراو بکه که له نامه یاندا بۆ والیی به غداد؛ (سه عید پاشا) گوتویانه؛ (مهولانا خالید قهده سه سپیره هو، سالیکی تهواو له ئامیزماندا بوو، نه شیخ ماری، نه کهسی دی، نه یانتوانی قسه ییکی له روودا، خراپه ییکی بهرام بهر بنوین... هتد)(۹)، له ئهوه دلنیام که (شیخ ماری) بهناشکرا به رهه لستی کرد - که ده لیم شیخ ماری مه به ستمه به زانیی و پابه ریبه وه بۆ ته ر یقه تی قادر یی خاوه ن جه ماوه ری خو ی - و شیر ی نار ه زایی لی بهرز کرده و کاتی که مهولانا خالید، به تواروییه وه، رووی کرده وه به غداد و ئه م جار ه له «فیر که ئه لئه حسائییه - دواتر ناسراو به ته کییه ی خالیدییه» دا جیگیر بوو، شیخ ماری (نامه ی ناشکرای به ره و رووی والیی به غداد؛ سه عید پاشا) کرده وه و مهولانا خالیدی به (درۆزن و گومراه) ناساند و (داوای شار به ده رکردن) ی کرد! نامه که ییشی به نیویانگه و ناسراوه به (تحریر الخطاب فی الرد علی خالد الکذاب)(۱۰)، که ئه م کاره چ له ولاتی به به خو ی و چ له به غداد و ولاتی دیدا، دهنگی دایه وه، خه لکانیکی زۆری وروژان و زانییکی زۆر

۸- بنۆره: بغیة الواجد - ص ۲۱۰. له المجد التالده وه.

۹- بنۆره: بغیة الواجد - ص ۲۱۳ (ئه م ماموستا و زانیانه که نامه یان بۆ والیی به غداد نووسیوه، به قسه ی خاوه ن کتیه که خویان له به ره ی شیخ ماری نویدی بهرنجهیی جو ی کرده وته وه و گۆیا لاینگیری نین!).

۱۰- له راییله ی ناساندنی زانا و نووسهران و شاعیران لاینگیری (مهولانا) دا نیوی ئه و که سانه ی (وه لام و به ره لستی) یان بهرام بهر شیخ ماری نواندوه، ریز کرده وه و ده توانیت بیاناسیت! هه لبه ت من یی را ناگه م هه مو قسه و باسیکیان بگێرمه وه، به لام ویرا هه ر ده بیته ئاماژه بۆ وه لامی (سه عید پاشا) ی والیی به غداد بکه که گوتویتی؛ (ئه گهر مهولانا موسلمان نه بی کئ موسلمانه؟)، ئه و جا سه بیید محه مه د ئه مینی موفتی «حیلله» ی راسپارد بوو به نامه ییکی ناسراو؛ (القول الصواب برد ما سمي بتحریر الخطاب) وه لامی بداته وه که هه مو زاناکانی ویلاییتی به غداد لاینگیری و مۆریان کرد بوو!

کهوتنه نیوان دوو به ره وه و به گشتیش ئه وانه ی به غداد و ولاتی دی، به (سه عید پاشا) ی والیی به غداد خۆیه وه، ده موده ست و توندوتیژ وه لامی (شیخ ماری) یان دایه وه و (کیشه که گهره تر بوو)!

ئایا (عهبدوپرره حمان پاشا) به راست تیکه لی کیشه که و مایه ی تۆرانی - ییکه م جار ه ی - مهولانا خالیده؟

رهنگی ییکی رهخه بگری و بلتی ئه م دوو دلیه چیه که ده نیوینم؟ ئه و ئه گهر راست بکا، ئه وه من دوو دل نیم، به لکو مه به ستم له دوو باره بوونه وه ی باسی تیکه لی (عهبدوپرره حمان پاشا) بۆ ئه وه یه، له سه ره تادا به خۆینده وار بلیم؛ هیه سهر چاوه ییکی میژووی تا ئه ده بیی - بیانی و خۆمانه - تا ئه ورۆ به لای ئه و تیکه لییه دا نه چوون و ئه ویان له تیکه یشتن راستیی بی بهش کردوه. من ئه وه نا که م و بۆ ییکه مین جار راستییه کانی دهخمه بهرچاو، به تاییه تیش به پشتیوانی (مهولانا خالید) خو ی.

مهولانا خالید له نامه ییکی فارسیی خۆیدا که رووی ده می کرده ته (میری رهوشه ن نیهاد - میری رهوشه ن زه میر) که ده بی مه حمود به گ یان عوسمان به گی کورانی عهبدوپرره حمان پاشا بن، بهناشکرا ده لئ؛ (پاشا... باوکت) و ئه و جا راستیی هه لویستی با بیان تی ده گه یینی و ده لئ، (جاره ها گوتویتی مورشیدی تی، گهره یی منی ئاواره ی نیشتیمان، ههروه ها خالید په سه ند ناکات!) له هه مان نامه شدا - ناشکرایه عهبدوپرره حمان پاشا به نه خو شیی مرد - هه ر مهولانا خو ی ده لئ؛ (رستگار بوونی بابت به دهستی پزشکی خاتره ی سیلسیله ی پیرانی علییه یه، هه رچه نده له ئه و - واته له عهبدوپرره حمان پاشا / که مال - ره نجاوم، به لام له بهر تکای تو، دوعای شیفای بۆ ده که م ئه گهر خودا لیم بگری!)(۱۱).

ئه م هه مو رووناکییه، جاری هه لویستی نار ه زایی (عهبدوپرره حمان پاشا) مان نیشان ده دا که قاییل نییه نه به رابه ریتی و - ته ر یقه ته که ی - و نه به مهولانا خالید خو ییشی.

ئه مه مانای هه ر ئه وه یه به راستی پتوه ندیه که ی جارانیان، پرده که ی پساره و پاکو بووه، ههروه ها هه لویسته ی پاشایش، هاوده نگیه بۆ رابه ری رییازی قادری؛ (شیخ ماری نویدی بهرنجه یی).

۱۱- بنۆره: یادی مهردان - ج ۱، ل ۱۸۱-۱۸۲؛ نامه ی ژماره: ۳۷.

که‌واته پروون و ناشکرایه؛ مه‌ولانا خالید - له دواى بیکه‌م هاتنه‌وه‌ی له به‌غداد‌وه‌ه بۆ سلیمانیی عه‌بدوپرهمان پاشا - که‌وتوته نیتو ته‌له‌ی به‌ره‌ه‌لستی دوو لایینه‌ی پاشا و رابه‌ری نیوبراو و باری که‌وتوته لێژیی و ناچاره - وه‌ک تۆرائیکی بیکه‌م جار - پروو بکاته به‌غدادی والیی (سه‌عید پاشا).

دباریشه له ئەم هه‌لانه‌دا بووه - عه‌بدوپرهمان پاشا نه‌خۆش که‌وتوه - کورده‌کانی، به‌تایه‌ت مه‌حمود به‌گ، نامه و راسپێردراوی گه‌یاندووتن و (هانیان داوه بگه‌رپه‌ته‌وه و دو‌عای شیفاش بۆ بابیی بکات!)، که ئەم باره بێ گومان پیکه‌وتی به‌ر له‌ مردنی (عه‌بدوپرهمان پاشا) یه له مانگی ربه‌یعولئه‌وه‌ولی ۱۲۲۸ک/ ۱۸۱۳ز. ۱۵. (۱۲)

ئاوابوونی خۆری (عه‌بدوپرهمان پاشا) وه‌ک سه‌ره‌تای له‌ گه‌رپه‌ته‌وه‌ چوونی ده‌رگه‌ی ماله‌که‌ی خۆی و دوا‌رۆژی ولاته‌که‌ بوو (۱۳)، ده‌روازه‌بیکه‌ی گه‌مه‌ی ده‌ستگیرکردنی که‌لکی

۱۲- جیگه‌ی پروونکردنه‌وه‌یه؛ نامه‌بیکه‌ی دی و فارسیی زمانی مه‌ولانا خالید، دیسان به‌لگه‌بیکه‌ی گه‌رگه - مخابن یادی مه‌ردان به‌نامه‌ی سه‌رده‌می تۆرائی دووم جارهی و پیکه‌وتی مه‌حمود پاشای به‌به‌ی زانیوه - که له لاییکه‌وه و له ده‌می رۆبشسته‌که‌دا، عه‌بدوپرهمان پاشا زیندوو بووه و مه‌حمود به‌گی کورپشی یارمه‌تیی داوه و مه‌ولانا ئاواره‌یه و به‌پیکه‌وه‌یه بۆ لاییکه‌ی دیاریی نه‌کراو که سه‌ره‌نجام به‌غداد بووه. مه‌ولانا خالید له ئەم نامه‌یه‌یدا که بۆ عه‌بدولقادری زاوای نووسیوه، له‌لاییکه‌وه؛ (وه‌لیی عه‌هدی شه‌میم میر جه‌لیلوشان مه‌حمود به‌گ) به‌دۆستی گیانی ده‌زانی و پێیان ده‌لێ (موزاحمه - نه‌گه‌تاوی نه‌که‌ن) چونکه ئەو (ئه‌گه‌ر ئینسانه شه‌یتانه‌کان لێی بگه‌رپن چاکه‌ی لێ چاوه‌نۆز ده‌کرێ). ئه‌وجا پتر به‌زاواکه‌ی ده‌لێ؛ (بۆ میرم نووسیوه؛ - بۆ مه‌حمود به‌گ/ که‌مال- ئه‌گه‌ر ولاختان ده‌ست نه‌که‌وت، له میری داوا بکه‌ن، چونکه نیتوانی ئیتمه و ئەو ناته‌بابی تیدا نییه!) هه‌روه‌ها ده‌لێ؛ (له‌به‌ر پشیتیوی پیکه، ئەو و شێخزاده‌کانی «خیتوه‌ت» و چه‌ند که‌سی سواره و پیاوه‌ی دی - گونده‌کانی/ که‌مال- کونه‌ کووتر و سه‌نگاو پرووی تی بکه‌ن تا ویکرا پروو بکه‌نه لاییکه‌ی نادبار!).

۱۳- ئەم باسه، به‌تایه‌تیش بۆ ناسینی سه‌ره‌تای ناله‌باری فه‌رمانه‌واویی مه‌حمود پاشای کورپ، به‌کورپیش بێ شایانی پروونکردنه‌وه‌یه؛ پیلان و ده‌ست تپه‌وردانی (سه‌عید پاشا) ی والیی به‌غداد و ئێرائیه‌یه‌کان که‌وتوه‌ گه‌ر، بۆ وینه؛ له سالی ۱۸۱۳ز. دا. براکانی عه‌بدوپرهمان پاشا؛ عه‌بدالله به‌گ، ئه‌حمده به‌گ، عوممه به‌گ «سلیمانیی» ان چۆل کرد. [دوحه - ص ۲۶۳]. هه‌ر ئه‌و سه‌له‌ش له‌لاییکه‌ی دیه‌وه، والیی به‌غداد ده‌سه‌لاتی مه‌حمود پاشای ته‌سک کرده‌وه و باژێری «کو‌پێ» ی لێ سه‌نده‌وه و خسته‌یه پال سلیمان پاشای کورپ ئیبراهیم پاشا [تاریخی سلیمانیی - ۱۳۱]، هه‌روه‌ها له سالی ۱۸۱۴ز. دا «مه‌نده‌لیی و خانه‌قین» خراونه‌ته پال عه‌بدالله به‌گ =

چه‌ند لاییکه‌ی به‌رامبه‌ری کرده‌وه... له‌لاییکه‌وه (شێخ ماری نۆدیینی به‌رنجه‌یی) میملی (مه‌ولانا خالید) باری لار، به‌ته‌نێ و ده‌نگی کزیوو، به‌تایه‌ته‌تی که‌ کو‌مه‌لی زانیی سلیمانیی لێ جو‌ی بۆه (۱۴)، بۆیکه‌ تا‌قه ده‌سه‌که‌لایێ که به‌ده‌سته‌یه‌وه ما‌بوو، گه‌وه‌ی پێی بپاته‌وه و له ئەم گۆبه‌نده‌ رسته‌گاری بکا، هاتبووه سه‌ر نه‌رمیی و - ئه‌گه‌ر به‌سه‌رزاریش بێ- ئاشتبوونه‌وه!

= [دوحه - ۲۶۶]، له ئەمانه‌ش گه‌نگه‌ر له سالی ۱۸۱۵ز. دا [حکم الممالیک - ص ۱۶۶] له پیکه‌دا به‌فیتی هه‌تپوکی ئێرائی - حومادی نیو-ی دۆستی تاییه‌تی سه‌عید پاشای والیی به‌غداد، مه‌حمود پاشا له پاشاییتی خراوه و عه‌بدالله به‌گی مامی کرا به‌فه‌رمانه‌واو و به‌له‌شکه‌وه هه‌لی کوتایه سه‌ر مامی، به‌لام مامی شکاندی و له جیگه‌ی خۆیدا مایه‌وه. [تاریخی سلیمانیی - ل ۱۳۲]. ئەم باره لاره‌ی مه‌حمود پاشا کاریکه‌ی پێ کرد هه‌رکه (داوود) ی ده‌فته‌رداری والیی به‌غداد به‌پیلانی (والیی) زانیی، گۆیا به‌ته‌مايه بیکوژیت و له ناچاریدا - به‌نیتوی راوه‌وه - خۆی دووسه‌د و په‌نج سواری پروویان کرده که‌رکووک؛ (۱۲ ی ربه‌یعی بیکه‌می ۱۲۳۱ک/ ۱۸۱۵ز)، مه‌حمود پاشا هه‌له‌که‌ی قۆسته‌وه و نامه‌بیکه‌ی به ئەم مانایه‌وه بۆ ناردوه؛ (هه‌موو نیروه‌کانی کوردستان - به‌به‌ی ده‌خاته پال و له خزمه‌تی والیه‌یه‌کاندا درێغیی ناکات ئه‌گه‌ر والیه‌یه‌کان خراپه‌یان له‌گه‌ل نه‌که‌ن. ئه‌گه‌ر داوودیش وه‌زاره‌تی به‌رکه‌وت - بوو به‌والیی - ئه‌وه له فه‌رمانی ده‌رنه‌چێ و لا له ئێران ناکاته‌وه و سه‌ر به‌ئه‌وه‌ ده‌بێ و ئاماده‌شه پشتیوانی بێ [دوحه - ص ۲۷۲، هه‌روه‌ها العراک بێن - ص ۲۳۲]). داوود ئەم هه‌له‌ی به‌هه‌لیکی زترین زانیی و پرووی کرده «سلیمانیی» و چل رۆژی میوانی مه‌حمود پاشا بوو، ئه‌وجا مه‌حمود پاشا و سلیمان به‌گی برای به‌له‌شکه‌وه له‌گه‌ل (داوود) پروویان کرده که‌رکووک و به‌ته‌مای په‌لاماردانی به‌غداد بوون. له ئەم هه‌لانه‌دا که (داوود) نامه‌ی بۆ سوولتانی عوسمانیی ناردبوو، فه‌رمانی دامه‌زاندنی به (والیی به‌غداد) پێ گه‌یشت و ئیدی پروویان کرده به‌غداد (سه‌عید پاشا) ی والیی سه‌ری تیدا چوو، داوود بوو به‌ والیی به‌غداد. [تاریخی سلیمانیی - ۱۳۱]. له ئەم هه‌لانه‌شدا، مه‌حمود پاشا دیده‌نیی مه‌ولانا خالیدی کردوه و ئاشته‌کرده‌وه و باسی گێراندنه‌وه‌ی بۆ سلیمانیی گه‌رم بوو که سه‌ره‌نجام به‌ری گرت!

۱۴- له سه‌ره‌تای ناکۆکیه‌که‌ی شێخ ماری - مه‌ولانا خالیددا که خۆشی له سلیمانییدا بوو، شێخ ماری نامه‌بیکه‌ی بۆ بیکه‌ی له زانا هه‌ره گه‌وره‌کانی کوردستان و ولاته ئیسلامیه‌یه‌کان (زانا مه‌لا یه‌حیای مزووریی ئامیدی؛ ۱۷۳۲-۱۸۳۶ز) ناردبوو گۆیا؛ (فریا بکه‌وی، ئەوه مه‌لا خالید ئیددیعی و یلایه‌ت ده‌کات!!). مه‌لا یه‌حیاش که گه‌یشته سلیمانیی، له پیکه‌وه چوه لای مه‌ولانا خالید و دوا‌ی چه‌ند پرسباریکه‌ی کورت، ده‌سته‌به‌جی بووه به‌موریدی و باوه‌ری به‌به‌هره و زانیی و ته‌ریقه‌ته‌که‌یشی هیناوه، که خۆی - مه‌لا یه‌حیا - له پێش مه‌ولانا خالیده‌وه ئیجازه‌ی له ته‌ریقه‌تی نه‌قشه‌ن‌دیشدا وه‌رگرتوه. **مه‌لا یه‌حیا کورپ عه‌بدولئه‌حمده** - یان - کورپ خالیدی مزوورییه، گه‌لی =

مهولانا خالد - ویرای دۆستاییتی کۆنی له گهڵ مهحمود پاشای کوری عهبدوپرهمان پاشا مردنی پاشای باسکراو باری سووکت کرد، له ئەم لایشهوه ئەم ماوهیهی له بهغدادی والیبی (سهعید پاشا) دا بوو، گه له پزلیگیگراو، پشت نهستور، بهنیویانگ بوو، دامهزاندنی (داود پاشا) یش که خۆی که لایینگیری بووه و سهبعهتواللهی حهیدهری مامۆستای داوود، موریدی بووه و له ئەوهش پتر ئەمیسته هاوپهیمانی مهحمود پاشایه، هه موو کاریگهر بوون تا نهرمی بنوینی و ملی ریگهی ریککهوتن، ناشتبوونهوه، گه پاندنهوه بۆ «سلیمانیه» بنکهی خۆی بگری، به بهرچاوی دۆست و دوژمنهوه، دهسهلاتی خۆی و تهریقته کهی بنوینی، به تاییهتی که مهحمود پاشا بریاری داوه (مزگهوت و خانهقا) ی بۆ ئاوهدان بکاتهوه و سههر و سامانی بۆ بپزێتهوه که ئەم ناز و نهوایه هه رگیز - له ولاتی به بهدا - بهر چ زانیی نهخوازه لا تهریقته تدارئ نه که وتوو!

مهحمود پاشاش ده بووه ئەو گری کۆترهیهی سهردهمی بابی که له ئاستیدا دهسته پاچه بوو، بیکاتهوه. ههروهها باری خیزانه که و دهسهلاتی خۆشی و به تاییهتی هیتوری ولاته کهی بنیات بنیتهوه قهدر و حورمهتی هه میسه ییشی بۆ (مهولانا خالد) بنوینیتهوه؛

= زانای رۆژگاری خۆی و دواي خۆشی لییان نووسیوه، یان شاعیریان وهک عهبدولباقی ئەلعومهری خواهندی دیوانی (التریاق الفاروقی - ط ۲، س ۱۹۶۴) شیعریان به سهردا هه لداوه و ستایشیان کردووه. له المجد التالدهوه خواهندهکانی؛ حلیه البشر، بغیة الواجد، علماؤنا هه موو به سهروه ریکی میللهتی موحه مدهی ده ژمیرن. مه لا یه حیا خۆی ده پزێئ؛ بهر له وهی بیته موریدی مهولانا، ئیجازهی له تهریقته کهی؛ قادری، چه شتی - له بابیهوه - سه هره و دردی، کوریهی، نه قشبه ندیددا وه رگرتوو. ئیجازه نامه ییکی خۆی که داوتی به زانای گه وهی عیراق مهحمود شه هابه ددینی ئالوسی، ده لئ؛ شیخ ئەحمده عه تتاری دیمه شقی، شیخ محمه د کوزبه ری، شیخ محمه د مه قدیسی ئیجازه نامه یان له عولوومی ئالی، ههروهها زانستهکانی نه قلی و عه قلی پین داوه! ههروهها له سههر دهستی زانا گه وه کهانی وهک؛ عاسیم حه یده ری، سالتح حه یده ری خوتندوویتی. شه هابه ددین ئالوسی به خودا په رستیکگی گه لئ نه فس به رزی راگرتوو، ئەم شیعراهی به لگه یه:

علي ثيابٌ لو يُباع جميعها
 بفلسٍ لكان الفلّسُ منهنَّ أكثرا
 وفيهن نفسٌ لو تُباع مثلها
 نفوس الوری كانت أعزُّ وأكبرا

بنۆره: سه رچاوه باسکراوه کان، عه بیاس عه زواویی - خلفاء مولانا خالد.

هیزی له رووی ئیران و به غداددا پین بگری و ئاسووده پزی، ههردوو رابه ر و تهریقته که شه به خۆشی هه ل بکه ن، سلیمانی پسته ختی شی به گپرانده وهی مهولانا خالد، کاروان سه رای زانایانی ولاتان و لایینگری تهریقته که بی و نیویانگی دهنگ بداته وه که خۆی و براکانیشی موریدین!

داوود پاشاش بۆ راگرتنی له نگه ری ته رازووی ده سه لاتی سیاسی خۆی و دلنیا کردنی پسته ختی سو لتانی عوسمانی له ئەم که سه و تهریقته که ی، ههروهها بۆ راگرتنی دلنی مهحمود پاشا و به هیز کردنی له رووی ئیراندا، دیسان به نیازی که لک وه رگرتن له که س و ده سه لاتی (مهولانا خالد) له دواي گه راندنه وهی، پین چاک و په سه ند بووه!

به ئەو شیوه یه، مهولانا خالد، له دهروه به ری شه عبانی ۱۲۳۲ ک/ ۱۸۱۶ ز. دا به سه رکه وتن و قه در و حورمه ت و هیز و ده سه لاتی کارامه یه وه ها ته وه بۆ سلیمانی و پتر - له کاروباری زانستی - سه رگه رمی رینمایی و بلا و کردنه وهی تهریقته که ی بوو (۱۵).

۱۵ - پیتش هاتنه وهی مهولانا خالد بۆ سلیمانی - وه کو سه رچاوه کان ده گپرنه وه - مه لا یه حیا ی مزووری، جاریکی دی نامه ی بۆ شیخ ماری نۆدیته به رزنجیه یی (*) ناردوو و مه ولانا ییشی لئ ناگه دار کردوو. دیاره ئاماده یی شیخ ماری بۆ ناشتبوونه وه پین راگه یاندوو به ییکا مه ولانا ش - به مه حمود پاشادا - نامه ی بۆ شیخ ماری ناردوو و گه ردنی ئازاد کردوو. دواتریش شیخ ماری به هه مان شیوه نامه ی بۆ گه ردن ئازادی مه ولانا ناردوو. نامه ی مه ولانا بۆ مه لا یه حیا سه ره تای کوشش و ئەو باسه روون ده کاته وه و خۆی بۆی نووسیوه: (... له گه ل نامه که تان، وه لامنامه تانم بۆ شیخ ماری پین گه یشت که به و یژدان و به لگه وه بی دهنگان کردوو! ئەوه ئیمه ش له گه ل الییمان =

(*)

شیخ ماری - مه عرووفی نۆدیته به رزنجیه یی کنیه؟

شیخ محمه د کوری سه یید مسته فا کوری سه یید ئەحمده ی به رزنجیه یی که به سه جهره ی خانه دانه که یدا سیانزه مین با پیره ی؛ سه یید عیسا ی به رزنجیه یی کوری سه یید بابا عه لی هه مه دانیه - سه یید بابا عه لی برای بابه تاییری شاعیری گه وه و به نیویانگ و خوداناسی به رزه؛ له مندالییدا له لای بابی (قرآنی) پیروژ و هیندی ورده کتیبی فارسی و ریزمان و فیقهی ئیسلامی خوتندوو و فیترکراوه و له تمه نی دوانزه سالییدا بابی بر دووتیه بهر فیترگه ی «غه زایی» به نیویانگ له «قه لاچولان» ی پسته خندا. له ئەو هه لانه دا که ژیری و زیره کی له گه شه کردندا بووه، سلیمان پاشای به به - له ۱۸۶۴ ز. دا - کوژرا. ئەو ناچار رووی کردۆته گوندی «هزار میترد» ی نزیک «قه لاچولان» و له فیترگه ی زانا (ئیبسولحاج) دا

ئەگەر هاتنەوێکە دەوێت و دەروونی خەلکیی روون کردبیتەو، ئەوێ خۆشییەکی دەتێت

= مەحمود پاشا / کەمال - نامەمان بۆ نارد !

نامەی گەردن ئازادی مەولانا خالید بۆ شیخ مافی نۆدی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حق حمده والصلاة والسلام على خير محمد وعلى آله وصحبه من العبد المسكين والفقيه المستكين الى جناب سيدي الجامع لشرفي الفضل والاداب الحائز لكرامتي الحسب والنسب سيدنا ومولانا السد معروف سامحه الله بفضله الكرم الرئوف. وبعد فقد بلغني ما وصيتم به الاخ الملا حسين القاضي وأمرتموه بتبليغه البنا من حسن العبارات ولطائف العبارات ولطائف الاشارات ثم ما القيتموه مع قرة عيني العالم الفاضل السيد اسماعيل من مكارم الاخلاق والاشتياق الى التلاق وإظهار الأسف على ما صدر منكم في حق الفقير على سبيل الاتفاق بسعاية أرباب الاغراض وأهل الشقاق والاعتذار عن جميع ما جرى به الجرايم في (رسالتكم المعهودة) الناشئة عن تقليد الوشاة وعن عدم الاطلاع المهيجعة عند بعض عوام الميدين لفرط الوحشة وشدة النزاع الحاکمة على هذا المسكين بأمور تنبى عن استماعها الاسماع من استحلال المحرم والكلمات الدالة على الكفر وداعية الاستيلاء على البقاع وغير ذلك مما لا يليق بشأن الاوغاد والرعاع، وتفصيله لا يخفى على ذهنكم الوقاد وطبعكم النقاد (واني لبريء مما نسبتم الي من فنون المثالب والفساد والافساد)، وأمرتم السيد المذكور أن يستكتب مني الوكعة تنطق ببرائة ذمتكم عن جميع ما صدر وغير وجرى به القلم بمقتضى القضاء والقدر لتصير مفتاحاً لا باوا الاتلاف ومصباحاً لداجير المرء والخلاف وبلغني من السفيين المذكورين تصميمكم على الامساک فيما بعد من امثال ما مضى من النزاع والمفاخرة وملاقات ما فات بطيب التحاب وحسن المعاشرة وتبديل المعارضة والمنافرة =

نەکیشاو، چونکە کاروباری سیاسیی ولاتەکە - بەرۆشنایی هەموو سەرچاوەیی - رووی لە تالیی کردوو. من قوول نایم و هەر بە کورتیی دەلیم؛ لە نیوان ۱۸۱۶ / ۱۸۳۴ ز. دا ولاتی بەبە بە دەست شازادەیی ئێران (محەممەد عەلی میرزا) و (داود پاشا) و - هەتا ۱۸۳۱ ز. والیی بوو - وەک هەمیشە تووشی پیلان و پەلاماردان، تیکچوونی شیرازەیی پێوەندی کوپ و برا و نامۆزایانی (عەبدوڕپرەحمان پاشا) و شەری براکوژیی و مال و ویرانیی بوو.

= بالمفاکھة والمسافرة فسررتني هذه الحکاية غاية المسرة.

و حمدت الله تعالى على هذه النعمة المرة بعد المرة شكراً لمن بدل الشقاق بالاتفاق وهياً اسباب الوصال بعد طول الفراق ادامنا الله تعالى على هذه المنية وأتم لنا بمنه هاتيك الامنية. ثم الامر بارسال المكتوب امتثلناه وهو أحسن مطلوب ونريد جواباً على أبلغ اسلوب. وأما الابراء فهو يصدر مني ليلاً ونهاراً وأفصحت به في المحافل جهاراً قرع سمعكم مراراً وأما حب الانتقام وترك الخلاف فأمر يشناق اليه أهل الانصاف فكيف بمن يدعي له قدم في طريق التصوف ولو بالجذاف. ولا يخفي عليكم ان السبب الأصلي لهذه الوحشة إنما هو ترك التردد وتقليد أقاويل الناس فإن صح ما بلغني عنكم بالاعراض عن الكلمات المؤدية الى الشك والوسواس، فإن احوال الفقر وراء العقل والعلم لا يدرك بالقياس. وبعد اللتا والتي يضمن لك هذا المسكين أن ثبت قدمك وما طغى قلمك بعد اليوم ان ترى نتائج لا يحتمل اكثرها السفير وتزيد على حوصلة التقرير والتحرير.

ومن بعد هذا ما تدق صفاته وما كتبه احظى لدى وأجمل

والسلام عليكم وعلى ولديكم السيد محمد والسيد (كاكا أحمد)

ورحمة الله وبركاته.

(انتهت)

بنۆه: بغية الواجد - ص ۵۷، الرقعة/ نامه: ۹۵. ههروهه ص ۲۰۷، نامه ۶۶.

شیخ مافی له زانسته جوړبه جوړه کانی وهک: نهحوو، سەرف، مەعانیی، بەیان، بەدیع، وهزج، ئاداب، بەحس، مونا زەر، فیقه، حەدیس، ئوسوول، عەقاید، عەرروز و قافیە، فەرئاید) دا، بەشیر و پەخشانی عەرەبیی و فارسیی پتر له «شەست» دانراوی هەیه که له نۆیواندا هەر «ئەحمەدی» بیکهی بەهەلبەستی عەرەبیی - کوردییەوه داناو. شاعیریتی شیخ مافی له هۆنینهوهی بابەته زانستییه کاندای دەرکەوتوو، بەلام وهک شاعیرانی دی توخنی عەزەل، یان ستاییشی خانەداننی بەبە و خەلکی ولاتەکە و هەرگیز توخنی (پەخشان) ی کوردیی نەکهوتوو. نامه کانی بەلگەن - له بەر دەستمن - هەمیشە هاو دەنگی دەولەتی عوسمانیی و والییەکانی بەعەداد بوو و وهک مەولانا خالید، ئێرانییەکان به «رەوافیز» دادەن!! (تەماشای بکه چۆن هەردووکیان لەسەر ئەو باوهره کوک ویتکدگیرن که چیی ناکوکیش بوون. ئایا ئەمە وینە ناکوکیی بۆ دەسلالات نییه؟) شیخ مافی =

دامەزراره. له ئێره دا ئەوێکی فەقی و هاو دەلەکانیشی ئەو پەری تالیی گوزەران و نەبوونیان چیتوو، بەلام ورەیی بەرزبوو و کۆلی نەداوه و هەر خۆتێندوویتی. له سالی ۱۱۸۰ ز- ۱۷۶۶ ز. دا دەستی که مامۆستای بەنیو بانگ زانا عەبدالله بیتووشی - کورد و بەسەرئەشێن - هاتوو بۆ دیدەنیی (ئێبناحاج) شیخ مافی هەلی قۆستۆتوو و نامۆزگاریی لێ وهگرێتوو که ئەو رێنمایی کردوو بۆ خۆدانه هۆنراو - شیعەر. دواي رابواردنی چوار سالی له «هەزار مێتر» دا که ئەوێ دەستی باری میرنشینیی بەبە هیتور بۆتوو، گەراوه تەوه بۆ «فێرگەیی عەزایی» و ئیدی رۆژ بەرۆژ تیکۆشاوه بۆ خۆتێندن و زانست وهگرێتن تا له سالی ۱۱۸۵ ک/ ۱۷۷۱ ز. دا (مەلا محەممەدی عەزایی) مامۆستای ئیجازەیی له زانسته کانی نەقلیی و عەقلییدا لێ پیرۆز کردوو. له سالی ۱۱۹۹ ک - ۱۷۸۴ ز. دا که ئێبراهیم پاشای بەبە، «سلیمانیی» ئاوه دان کردوو، شیخ مافی دانا بە مامۆستا له «مێرگەوتی گەوره» دا و چاودیری کتیبخانە کەیشی پێن سپاردوو. له ئەو هەلهوه ئەو شوێنە بوو بەسەرچاوەیی زانست و مەلەبەندی زانستپەرەران که گەلی هەلکەوتوو وەک: موفتی زەهاویی، شیخ حسینی قازی، شیخ محەممەدی بەرزنجەیی، شیخ بابەرەسوولی سەبیید محەممەدی ناسراو به (سەنانوودینی بەرزنجەیی) و هتد... گوێش کردوو.

نايا له بهر ئەو ناله بارىبىه‌ى ژين و هه‌لكردى خه‌لكى ولا ته‌كه و ئەو خانه‌دانه، ناته‌بايه؛
 (مه‌ولانا خاليد) له پريكددا و له ٢٠/١٠/١٨٢٠ز.دا -بۆ دووهم جار توژا- سه‌رى
 هه‌لگرت و چوو «به‌غداد»ى (داود پاشا)ى واليى و ئيدى هه‌رگيز «سليمانى»
 نه‌ديته‌وه؟

=پابه‌رى «ته‌ريقه‌تى قادري» ده‌ستوره‌كه‌ى و ئيجازه‌يشى له (شيخ عه‌لى دۆلپه‌مزي) مامى
 بابييه‌وه وه‌رگرتوووه و ئەويش له (شيخ ئيسماعيلى قازانقاييه‌وه). هه‌وسه‌رى هه‌لبژاردوووه و زۆر
 دره‌نگ (كاكه‌ ئه‌حمه‌د)ى كورپى بووه. دوا ئارامگه‌ى شيخ مارك خاكى «گردي سه‌يوان»ه.

دانراوه‌كان

- ١- دياره‌كان
- ١/١- الاحمدية: (كوردى- عه‌ره‌بى چاپ كراو)
- ٢/١- أوثق العرى في الصلاة والسلام علي خير الوري.
- ٣/١- أزهار الحمائل في الصلوات المشتملة علي الفضائل والشمائل.
- ٤/١- الاغراب في نظم قواعد الإعراب.
- ٥/١- أيشده (فارسي، بۆ ستاييشى په‌يامبه‌رى ئيسلام).
- ٦/١- ترصيف المباني، نظم تعريف الزنجاني
- ٧/١- التعريف بابواب التصريف.
- ٨/١- تنقيح العبارات في توضيح الاستعارات.
- ٩/١- تنوير البصائر في التحذير عن الكبائر.
- ١٠/١- تنوير الضمير في الصلاة المشتملة على اسماء الله الحُسنَى.
- ١١/١- الجوهر الاسنى في الصلاة المشتملة على اسماء الله الحُسنَى.
- ١٢/١- الجوهر التّضيد في قواعد التجويد.
- ١٣/١- راحة الارواح في الصلوات والتّحيات المشتملين على...
- ١٤/١- روض الزهر في مناقب سيّد البشر.
- ١٥/١- الروضة الغناء في الدعاء باسماء الله الحسنَى.
- ١٦/١- سلم الوصول الى علم الوصول.
- ١٧/١- الشامل للعوامل.
- ١٨/١- شرح الصدر بذكر أهل البدر.
- ١٩/١- شرح لمنظومة تنقيح العبارات في توضيح الاستعارات.
- ٢٠/١- عقد الدرر، نظم نخبة الفكر.
- ٢١/١- عقد الجوهر، في الصلاة والسلام على الشفيح المشفع في يوم المحشر.

راستىبىه‌كه‌ى وه‌لامىكى بيىكجار ته‌واو ره‌وان هه‌رگيز ده‌ستگير ناكري به‌لام -ئه‌گه‌ر
 باسه‌كه‌ى له‌مه‌ر شيخ مارك برايتته‌وه- هه‌وال به‌ده‌سته‌وه هه‌يه كه له هه‌لى ئەو ناته‌باييه‌ى

= ٢٢/١- عمل الصياغة في علم البلاغة.

٢٣/١- غيث الربيع في علم البديع.

١/٢٤- الفتح الالهي في الصلاة المشتملة على المناهي.

٢٥/١- فتح الرحمن في علم المعاني والبيان

٢٦/١- فتح الرزاق في اذكار دفع الاملاق و جلب الارزاق.

٢٧/١- فتح الرؤف في معاني الحروف.

٢٨/١- فتح المجيد في قواعد التجويد.

٢٩/١- الفرائد في نظم القواعد.

٣٠/١- قطر العارض في علم الفرائض.

٣١/١- كفاية الطالب، نظم كافية ابن الحاجب.

٣٢/١- كشف الغامض، شرح لمنظومة قطر العارض.

٣٣/١- كشف الاسف في الصلاة على سيد اهل الشرف.

٣٤/١- نظم آداب البحث.

٣٥/١- نظم العروض.

٢- نادياره‌كان

١/٢- ايضاح المحجة وإقامة المحجة على الطاعن في نسب سادات البرزنجية

٢/٢- البرهان الجلي في مناقب الامام علي.

٣/٢- تنوير العقول في احاديث الرسول.

٤/٢- تنوير القلوب في مدح حبيب علام الغيوب.

٥/٢- زاد المعاد في مسائل الاعتقاد.

٦/٢- السراج الوهاج في مديح صاحب المعراج.

٧/٢- فتح الموقف في عالم المنطق.

٨/٢- الفريدة في العقيدة.

٩/٢- كشف البأساء باذكار الصباح والمساء.

١٠/٢- نظم الرسالة العصندية في الوضع.

١١/٢- وسيلة الوصول الى علم الاصول.

بنۆره: الشيخ معروف، ص١١٧... هه‌روه‌ها باقه‌ دراسات كردية- ابوالؤلؤ (موضوع): الشيخ معروف
 النودهي/ مخطوط.

خانه‌دانی نیوبراودا، (مه‌ولانا خالید) کوششی بۆ ته‌بایمان کردوه، ته‌نانه‌ت سهرچاوه‌کانی میژوو جه‌خت ده‌که‌ن؛ مه‌حموود پاشا و عوسمان به‌گی برای و عه‌بدالله پاشای مامی کۆکردۆته‌وه و به (قرآن) و ته‌لاق و خه‌نجه‌ر سوئدنی داو؛ (هه‌ر نامه‌بیکی ئیرانی و به‌غدادیی) ان پی بگا بۆ دنیایی ته‌و ده‌سته‌یه له‌به‌ر چاوی خۆیدا بیکه‌نه‌وه و که‌سیان ناپاکیی له‌ ته‌وانی دی نه‌کا. به‌ماناییکی دیش هه‌رسیکیان هاوده‌نگ و پشتیوانی بیکی بن و پیکه‌وه راویژ بکه‌ن، به‌لام دوای ته‌وه و هه‌ر زوو، محمه‌د به‌گی کوری خالید پاشای ناموزا، سلیمان پاشای برای مه‌حموود پاشا، عه‌بدالله به‌گی مامیان په‌نایان بردۆته به‌ر شازاده‌ی ئیران و ته‌و سوئد و به‌لینه‌ فه‌رامۆش کرا که ته‌مه له‌ ره‌وشتی سیاسه‌ت‌بازاندا باوه و ئاساییه. به‌رواله‌تیش ره‌نگی ئیدی (مه‌ولانا خالید). بیزاربوویی و هه‌ستی کردبی که ته‌و خانه‌دانه ناله‌باره و چاره‌سه‌ری ته‌وان و ولاته‌که له‌ وزه‌ی ته‌ودا نییه؛ من ته‌گه‌ر ته‌و باسه‌م -له‌گه‌ل تۆ- خوئنده‌وه و به‌مه‌لامه‌تیکی بزائم بۆ سه‌ر هه‌لگرتنی، ته‌وه دوو باسی گه‌رنگ خۆیان ده‌سه‌پینن و پرسیار ده‌که‌ن: ئایا ته‌مانه‌ش پیوه‌ندیی به‌ته‌و سه‌ره‌ه‌لگرتنه‌وه‌یه‌وه هه‌یه بۆ به‌غداد یان نا؟

به‌ر له‌ ئاشناکردنیان، پیته‌سه‌کیی ده‌لیم؛ منیکی بن ده‌سه‌لات که به‌لگه‌ی نووسراوی پشتیوانی نه‌یینه‌کان به‌ده‌سته‌وه نابینم توانای بریاردانی ته‌وام نییه و هیئنده‌م پی ده‌کری؛ دوو باسه‌که بخه‌مه روو و منیش عه‌ودالیی بنوینم بۆ راستیی. دوو باسه‌که ته‌مه‌ن:

۱- کلۆدیۆس جه‌می ریچ Rich ئینگلیز، نوینه‌ری کومپانیای هیندی خۆره‌لات بوو له‌ به‌غدادی (داوود پاشا)ی والییدا به‌نیوی ئاووه‌وا گۆرینه‌وه گه‌شتیکی چه‌ند مانگه‌ی به‌کوردستانی ژیر باری قاجاره‌کان؛ میرنشینی ته‌رده‌لان کرد. له‌ سه‌ره‌تای هاتنه‌ سلیمانیی (مه‌حموود پاشای به‌به‌دا) -خۆی گوتنه‌یی- رۆژی ۵ مایسی ۱۸۲۰ (مه‌ولانا خالید)ی دیتووه و له‌ یاداشتیی ته‌و رۆژه‌یدا ده‌لی: (ته‌مه‌رۆ له‌گه‌ل شیخ خالید- نه‌ک شیخ مارف/ که‌مال- بیکیدیمان دیت. ته‌م شیخه‌ موقه‌ده‌سه‌... عوسمان به‌گ -کوری عه‌بدویره‌حمان پاشا/ که‌مال- ده‌یگوت که شیخ خالید له‌ شیخ عه‌بدولقادر که‌مه‌تر نییه... هتد) (۱۶)،

۱۶- بنۆره: پیته‌سه‌کوتنی -سلیمانیی، س ۱، ۲۴، پینجشه‌مه ۷ ئۆکتۆبری ۱۹۲۰ (ته‌مه له‌ وه‌رگێرانه‌که‌ی «سۆن Soane» دایه که له‌ وه‌رگێرانه‌ عه‌ره‌بییه‌که و کوردییه‌که‌ی: رحله ریچ- گه‌شتی ریچ دا نییه!). جیکه‌ی گوتنه‌ چ لێ کۆلینه‌وه‌بیکی میژوویی- سیاسی نووسراوی کوردم نه‌دیتووه ناگه‌داریی خۆی بۆ ته‌م باسه‌ بنوینن!!

ده‌ی چۆن و بۆچی مه‌ولانا خالیدی دیتووه؟ له‌لاییکی دیه‌وه، ریچ Rich که له‌ گه‌شتی ته‌رده‌لان هاته‌وه و مه‌ولانا خالید هه‌ر له‌ سلیمانییدا بوو؛ (بۆچی رۆژی پیش رۆیشتنه‌وه‌ی ریچ Rich به‌ره‌و به‌غداد سه‌ری هه‌لگرت؟) ئایا ته‌و بیکی دیته‌ بۆ ته‌وه بووه، کابرای قونسول - گاوور- بکات به‌ موسلمان و موریدی؟ ئایا ته‌و بیکی دیته‌ ریکه‌وت بوو؟ من نه‌ له‌ کابرا و، نه‌ له‌ سه‌رچاوه‌بیکی راستی میژوووه‌و باسی نه‌ینه‌کانی ته‌و بیکی دیته‌م نه‌هاتۆته به‌ر چاو، بۆییکا ته‌وه ده‌هیتمه‌وه بۆ میژوو، هه‌روه‌ها بۆ ته‌قلتی سیاسه‌ت‌بازنه‌کان، به‌تایبه‌تی ته‌وانه‌ی لیبیان نووسیوه و بایه‌خیان نه‌داوه به‌لایینی بیر و ره‌فتاری سیاسی مه‌ولانا خالید که وه‌ک باسه‌م نواند؛ په‌رۆشی چاودیری کاروباری سیاسه‌ت بووه!

۲- نامه‌بیکی عه‌ره‌بیی (مه‌ولانا خالید) بۆ (داوود پاشا) خۆی، کرده‌وه‌بیکی دانسه‌ و سه‌رسوورمیتن ده‌نوینن چونکه -نامه‌که خۆی به‌لگه‌یه- ته‌و کوششه‌ی بۆ بیکیخستن و سوئددانی گه‌وره‌کانی ته‌و خانه‌دانه، ره‌نگی ناماژه‌بیکی (داوود پاشا) پیوه‌بی و ته‌وان ناگه‌یان لێ نه‌بوویی (۱۷). ته‌وه‌ته ده‌سته‌بیکیان له‌ مه‌حموود پاشا جوئی بۆوه و چوو له‌

۱۷- نامه -عه‌ره‌بییه‌که-ی مه‌ولانا خالید بۆ داوود پاشا ته‌مه‌یه:

بسم الله الرحمن الرحيم

وعليه التعويل وهو حسبي ونعم الوكيل، من العبد الفقير الى جناب العلاء النحرير الغطريف العلم صاحب السيف والقلم لازالت صحاب الامور لقائد رأيه لينة القيادة وفكرة الصائب ناظماً لشتات مصالح البلاد والعباد.

أما بعد، تواترات الاشارة عنكم الى أفقر الفقراء وزاد في الحاح والإبرام وزير الامراء ليتوسط الفقير لإصلاح ذات البين وليبذل النصح لرفع الكدورة والشحناء والشين ليتبدل النفاق بالوفاق وتتحوّل المنافرة الى الاتفاق مع ان إقتحام هذا المسكين الفقير وخوضه في مثل هذا الأمر الخطير كان بالنسبة لبعض العقول سبباً للسقوط عن العيون والانحطاط والنزول على ان الإعتقاد على عهد أهل الدنيا حق الإعتماد عزيز علينا إذ هو أصعب من خطر القتاد ولانأمن من نقصهم الميثاق واخلافهم الميعاد. الا أنا لما نظرنا الى رضی المولى جلّ جلاله وأن أمر وزراء الاسلام مالم يخالف الشرع يجب إمتثاله وغلبتنا حمية الدين وملاحظة صلاح المسلمين وتقوية السنة السنوية ورعاية جانب الدولة العلية وتجاه المئمنين عن سلط الفرقة الافاكة الدنية، قبلنا المطاعن والعار واعرضنا عن سفاسف الاشرار كما قيل إذا رضی الكريم بفعل مرء فلا يرتاع ان لام اللثام فشرنا عن ساعد الجّد تشمير اولي العزائم واقدمنا عليه بعونه تعالى وتقصد اقدام من لا يخالف في =

ئیرانییه کان!

تۆ بلیتی ئەم کارە میوانا و ئاشکرا بوونی لە لای مەحمود پاشا و کەسەکانی، مەلامەتی بووبی بۆ تیکچوونیان لە گەڵ مەولانا و سەرھەلگرتنی بۆ بەغداد؟ من ھەرچەندە دەووری نازانم دیسان راستییە کە دەھێلمەوہ بۆ مێژوو!!

ئە می بۆچی لە ۱۸۲۲ز.دا «بەغداد» یشی بە جێ ھیشت و تا سەر نەھە وایە و «شام» یشی ھەلپژارد؟ ئایا مەرگ ھەلی گرت بۆ غوربەت؟ یان گومان و پەستی دموودەزگەیی سولتان لە خۆی و تەریقە تەکەمی (داود پاشا) ی ناچار کردبوو لە پەناوہ ئامۆژگاری بکات و بلیتی بڕۆ؟ یان لە تاو وام - قەرزیکێ زۆری سەرشانێ؟

=الله لومة لائم وتوجھنا إستحازة و إستمداداً الى ساداتنا وقاداتنا أئمة السلسلة النقشبندية قدسنا الله تعالى وتقديس باسراهم السننية كما ملأ الخافقين بغيوضهم وانوارهم البهية واستحضرننا انير امراء البايان محمود پاشا وعمه عبدالله پاشا وأخاه عثمان بك مع القاضي ومعظم أكابر أعوانهم مجتمعين بعدما كلمناهم واحداً بعد واحد منفردين فمليت بتأييده تعالى قلوبهم وأذانبهم من زواجر الوعظ وحشيت جيوبهم وارادتهم من جواهر اللفظ حتى أجابوا وانقادوا لهم وعمما ترسخ فيهم طول السنين واعتادوا ثم عقدنا لهم محفلاً وشددنا عليهم غاية التشديد وسددنا عنهم طرق التورية وانذرناهم بالوعيد وبذلنا المجهود في إتقان تحليف محمود پاشا بالوجوه العديدة وأخذنا منه الموائيق والعهود الأكيدة وسلطنا به في ذلك المسلك الأواعر وما احتفلنا به مع حقوقه اذ حق الله تعالى اجلّ واكبر.

وهذه صورة التحليف قد ارسلت اليكم مع المصحف المهور وكم من وجه من التأكيد ما استحسنا ثبتها في هذه السطور، وبالجملة لا يتصور نكث هذه الموائيق والعهود الا من لا يهاب والعباد بالله جزاء اليوم الموعود ولا يتأتى نقض هذه الآرام الا من يهون عليه الخروج عن دائرة الاسلام والبراءة من ملة سيد الانام ومصباح الظلام عليه وعلى آله وصحبه أفضل الصلاة والسلام. فاذا نقضتم انتم وبالله المستعان أو محمود پاشا هذا الميثاق والالية وتعرضتم لسخط الجبار تعالى وتقديس لاجل جيفة دنية وارتكبتهم الخروج عن دائرة الاسلام واستوجبتم العار والبوار والملام وأطلتم اليكم السنة الضعيف أو على غيره من الوضيع والشريف أم أي قصور يتنظر الى الملحف والتحليف، أقول هذا ولا أعلم الغيب، وسيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون. وجل صلوات الله وتسليماته على خاتم النبيين وعلى آله وصحبه أجمعين بد الأبدین عدد معلوماته ومداد كلماته في كل لحظة وحين وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

(انتهت)

بنوره: بغية الواجد، ص ۱۰۸ - ۱۱، نامی ۱۱.

یان دەیزانیی - چۆن بەر لە سەر تێداچوونی سەعید پاشای والیی بەغداد، بەئەو چارەنوسە ی زانیی - ھاکا سەرە ی (داود پاشا) ش ھات و ھەک ھەموو پێشینیەکانی، تەخت و تاراجی دانا؟ یان بە نامازە ئیشارەتی پیرەکانی؟

مەرگ - ھەکوژین - فەرمانی خودای ھەرە توانایە و شوینە کەیش ھەر ئەو دەزانی کوی دەبی! دامودەزگەیی سولتانی و ھەلامیان لە (داوود پاشا) ھە بۆ چۆتەو ھە و دنیای کردوون کە (مەولانا خالید) بی و ھە و خوداپەرستیکی پاکە و تەریقە تەکەمی ھەر ھە و «و ھەباییەکان» نییە ترسی لی بکری! ھەر داود پاشایش - دوا ی رۆشستە کەمی مەولانا خالید بۆ شام - خۆی سیی ھەزار لیرە ی زیری غازیی مەحمودی گەورە ی بۆ داووتەو ھە و پەنگی ئەو ھەش لە رووی و ھەفاوہ بی بۆ مامۆستا کەمی و خوداش ھەر خۆی عالیموغەییە . بۆ چارەنوسی داود پاشایش کە ھاکا تەختی وەرگەرا، ئەو ھە داوود - ھەرچەندە دوا رۆژی رەش بوو - تا سالی ۱۸۳۱ز ھەر والیی بوو (۱۸). کەواتە؛ دەبی ھەر بە نامازە ی پیرەکانی رۆشستی و خوداش خۆی لە ھەموو کەس زانائە! ھەرچۆتی بی؛ ئەو ھە خولیا و ھەلپە ی لاویتی ھاتە دی!

دوا پرسیاری کە خۆی توند دەچەسپینی ئەو ھە؛ ئایا مەولانا خالید، بەئەو ھەموو زانست و دەسەلات و نیویانگە ی خۆی و کاریگەری تەریقە تەکەمی ھە، لە کوردستان و بە تاییەتی لە ولاتی بە بەدا، بگرە لە عیراقی ھەرەبی ژیر چە پۆکە ی ئەو والییە کردراوانە -

۱۸ - ھەک باس کراد، لە ئەو دەمانە ی لە بەغداد داو - پێش چوونە شام - مەحمود پاشای بە ھە کۆششی بۆ گێرانی ھە کردو ھە مەولانا. لە دیدە نیی ھاوینە ھەواری نیوچە ی تەوتلە دا داخواییە کەمی (مەحمود پاشا) ی دۆستی داووتە داو ھە کە مەحمود پاشا دەیزانی ھاتنە ھە کەمی بۆ باری سیاسی خۆی کە لکی ھە، بە تاییەتی کە خۆی بە دل ھەزی بە والیی بەغدا (داود پاشا) دە کرد نەک بە ئیرانییەکان و دەیزانی مەولانا ش دۆستی والیی نیو براو ھە، مەبەستی بوو بە ھاتنە ھە ی پتو ھە کەمی لە گەل والیی بە ھیز و دنیای بکا. دیارە ئەو کاتە مەولانا ی بە نیویانگ و بۆ نیکا گوتی نە داووتی چونکی خۆی لە ئەو گەورە تر و بە نیویانگ تر و بە دەسەلات تر بی زانیو ھە دەربەستی ناز و نیعمە تیان نە ماو ھە.

جیگە ی خۆی تی لە ئیرە دا نامازە بکەم بۆ ئەو ھە: مەلا - مەولانا خالید لە دوا ی تەریقە تە وەرگرتنی و ھاتنە و ھیشی لە ھیندوستان ھە، ھەرگیز توخنی شیعر بە سەردا ھە لدان ی خانە دان ی بە بە نە کە و توو ھە و نامە ی بە سوژی بۆ نە نووسیون! ییکی خۆی توانا بی بۆچی روو لە کەس دەنی چۆلە کەمی بۆ بگری و پیتی بلتی: کاکە؟

مهملوووكانه‌دا، نه‌یده‌توانیی گۆرینیکی گه‌وره بنویتی؛ ژین و دوارۆژی ئه‌و خه‌لكانه و وه‌چه‌كانیان ڕستگار و نازاد بکات؟

ئه‌گه‌ر به‌چاوی پیشکه‌وتویی بی‌ر و زانستی ئه‌و ڕۆوه ته‌ماشای ئه‌و سه‌رده‌مانه بکری، په‌نگی وه‌لام؛ (به‌لێ) بی، به‌لام ئه‌گه‌ر له ڕۆژگار و باری خویشیه‌وه بنۆرین و وردبینه‌وه، دیاره ده‌لێین؛ (نه‌خیر) چۆن ده‌یتوانیی که له‌لاییکه‌وه بیکه‌م چینی ده‌سه‌لاتداری کوردی به‌به و هاوتایان، هه‌روه‌ها عه‌ره‌به‌کانیش شه‌ره‌ کلاویان بوو؟ له‌لاییکی دیه‌وه، هه‌ر مه‌ولانا خۆی، به‌چاوکیکیه‌وه، ئیرانییه‌کانی به «په‌وافین» ده‌بینیی و به‌چاوکیکی دیه‌وه؛ ده‌وله‌تی عوسمانیی - بی‌گومان والییه‌ نۆکه‌ره‌کانیشیان ده‌گریته‌وه - به‌هه‌ره سه‌روه‌ر و پیروۆز و ده‌بینیی؟

مه‌ولانا خالید له‌ نامیلکه‌ی دانراوی خۆیدا له‌مه‌ر بابه‌تی «راییته - پێوه‌ندی» ئا به‌ئهم شیوه‌یه ئامۆژگاری موریده‌کانی ده‌کات؛ (فه‌رمانتان پێ ده‌ده‌م که به‌یان و هیوار و دوعای چاکان بکه‌ن بۆ پشتیوانیی ده‌وله‌تی علییه - به‌رزی عوسمانیی مه‌داری ئیسلام و سه‌رکه‌وتنی به‌سه‌ر دوژمنانی دین و یاخی بووه‌ دل پيسه‌کاندا!) (١٩).

هه‌ر چۆنی بی، گه‌شتی ژینی مه‌لا - مه‌ولانا خالید چه‌ند کورت و گران بووی، له‌ ژینی ولاتی به‌به‌دا، گه‌شتی هه‌لکه‌وتوییکی کاریگه‌ر بوو!

٣. په‌سنی ده‌ستنوسه‌کان

١/٣. په‌سنی؛ د-١

ژماره‌ی له‌ کتیب‌خانه‌ی ئه‌وقافی سلیمانیدا؛ ٢١٧٠ / ٢١٦٩. خۆی هه‌ژده‌ په‌ره‌ی زه‌ردباوه به‌قه‌باره‌ی ١١ سم × ٢٠ سم.

بیکه‌م لاپه‌ره‌ی نیتونیشانی، نیتوی دانه‌ر، سه‌ره‌تاکه‌ی به‌ ئه‌ندازه‌ی لاپه‌ره‌ی و نزیکه‌ی هه‌شت دیرتیکی لێ که‌مه‌و ونه هه‌روه‌ها له هیندی لاپه‌ره‌ی دیدا، به‌ئه‌ندازه‌ی گوێچکه‌یی قاقه‌ز، رسته‌و وشه‌ی دی له‌به‌ر په‌رپووتیی ون.

دوا لاپه‌ره‌ی نیتوی چ که‌سی؛ خاوه‌ندی یان- وه‌ک باوه- روونوسکه‌ره‌وه‌ی به‌سه‌ره‌وه نییه.

له‌ ئهم دوا لاپه‌ره‌یه‌دا په‌سته‌ییکی فارسیی زمان و میژوووییکی سالانی هیجری- کۆچی به‌ئهم شیوه‌یه نووسراوه؛ تمت شد فی ٢٤، ج ١، سنه ١٢٣٤) واته (ته‌وابوو له ٢٤ی «جومادیی بیکه‌م» ی سالی ١٢٣٤ که‌ ده‌کاته (٢١ی مارتی ١٩١٩) ی عیسانی. (١)

به‌راوردی نیتوۆکی بابه‌ته‌که کورت کراوه‌ی عه‌قیده‌ی ئیسلام و باوه له‌ نیتو زانا نووسه‌ره‌کانی عه‌ره‌ب و فارسدا- محمه‌دی مه‌لا که‌ریم ئامازه‌ی بۆ کردوه- هه‌روه‌ها به‌راوردی له‌گه‌ل (د- ٢) که‌ له‌ بیکه‌م لاپه‌ره‌دا به‌عه‌ره‌یی نووسیویتی؛ (ترجمه‌ و مختصر جمیع العقاید) واته (وه‌رگێران و کورتیی گشت عه‌قیده‌کان)، ئه‌و جا نیتوۆدی به (لب‌العقاید/ لوبولعه‌قايد/ کاکله‌ی عه‌قیده‌کان)، ئه‌مانه هه‌مووی به‌لکه‌ن که‌ ئهم (عه‌قید، نامه‌یه) وئ ده‌چی ئه‌سلی خۆی به (لوبه‌له‌قايد) وه‌ نیتو براو و دانراوی هه‌لبه‌ت ئهم باری سه‌رنجه‌ ده‌بی راست بی، چونکه‌ خاوه‌نده‌که‌ی خالیدی شاره‌زووری نه‌قشبه‌ندی زانا ده‌بیت هه‌ر ئه‌و نیتووی لێ نابێ که‌ شاییتیه‌ بۆ راستیی کرده‌وه‌که‌ی خۆی؛ کورتیی هه‌موو ئه‌و عه‌قیدانه‌یه و وه‌ریگێراوه بۆ (کوردیی).

هه‌ر چوار ده‌ستنوسه‌که‌ش- به‌ئاشکرا یان به‌نیتوۆکه‌وه- شاییتن که‌ کرده‌وه‌که هه‌ر هی هه‌مان که‌سی نیتوۆراوه.

١- ڕۆژی ١٣/٨/٢٠٠٣ به‌ته‌له‌فون- له‌ کابانه‌وه- له‌لایین دۆستم عه‌بوورپه‌قیب یوسفه‌وه پێم که‌یشت.

١٩- بنۆره نامیلکه‌که: بغية الواجد، ص ٧٧-٧٩. جیگه‌ی خۆیتی ئامازه‌ش بۆ ئه‌و باسه‌ بکه‌م، زۆره‌ی تورکه عوسمانییه‌کان «حه‌نه‌فی» بوون، به‌لام ته‌ریقه‌ته‌که‌ی مه‌ولانا- ئه‌سله‌ن نوێ کرده‌وه‌ی نه‌قشبه‌ندییه‌ بۆیکه‌ به‌موجه‌ددیه‌ش ناسراوه- لاینگره «حه‌نه‌فییه‌کانی ده‌هینا به‌سه‌ر مه‌زه‌بی شافیعی» و له‌ ئهم باره‌یه‌شه‌وه مه‌ولانا خالید نامیلکه‌ییکی تابه‌تی بۆ ئه‌و جوۆره لاینگره- موریدانه‌ی به‌نیتووی (رسالة في العبادات) هه‌و داناوه‌ که: الحديقة الندية- ص ٤٢، ه، الشیخ معروف- ص ٤٤، یادی مه‌ردان- ج ١، ٧١ نیتووی داندراوه‌که‌یان هیناوه.

به‌رۆشنایی میژووی ئەم دەستنوسه و پتهویی دارپشتنی په‌خشانه‌که، زمانپاراویی و راست و ته‌واویی نیژه‌پۆکی، هه‌روه‌ها جودایی له‌گه‌ڵ ده‌ستنوسه‌کانی دی پر له‌گۆرینی زمان و وشه‌و که‌موکرتیی، هه‌روه‌ها به‌رۆشنایی ناته‌واویی هه‌ر سێ ده‌ستنوسه‌که‌ی دی- به‌ئه‌و بلا‌و‌کراوه‌ی محه‌مه‌دی مه‌لا که‌رمی‌شه‌وه- له‌ (ئه‌سلی شه‌شه‌م) ی با‌به‌ته‌که، دیاره‌ ئەم ده‌ستنوسه له‌ هه‌موو ئەوانه‌ راستتر و ته‌واتره^(۲).

به‌راو‌ورد‌کرد‌ن‌یشی له‌گه‌ڵ هه‌ر سێ ده‌ستنوسه‌که‌ی دی- به‌بلا‌و‌کراوه‌که‌وه- جه‌خت ده‌کا که‌ له‌رووی پ‌ینوسه‌وه له‌ هه‌مووان کۆکتر و په‌وانتر و بزواتوتره‌ دیسان له‌ رووی کرده‌وه‌ییکی زانستییه‌وه، له‌ هه‌مووان پته‌وتر و راستتره‌ به‌ئه‌ندازه‌ی پ‌یتویست نه‌بێ، هه‌رگیز په‌سنی به‌سۆزی به‌کار نه‌بردوه‌ و پ‌یچه‌وانه‌یشی ده‌ستنوسه‌کانی دیه، بۆ وینه ده‌ستنوسه‌ بلا‌و‌کراوه‌که، رسته‌ی به‌سۆزی (نم‌کنوم‌ العروس) ی به‌کاربردوه‌ که‌ له‌ ئەم ئەسه‌له‌دا نووسینی ئەوتۆ نادیتری.

زمانه‌که‌ی به‌ناشکرا وینه‌ی زمانی ولاتی به‌به‌یه‌ که‌ بۆ وینه‌ وشه‌کانی ؛ (ئه‌سه‌ر= له‌سه‌ر)، (ئه‌ده‌ستی= له‌ده‌ستی)، (ئه‌پ‌یش= له‌پ‌یش)، (ئه‌جه‌ه‌ننه‌م = له‌جه‌ه‌ننه‌مدا)، (دی، دیش)، (دا= تا)، (له‌ن‌یو)، (وی = ئەو)، (له‌ورا = بۆ‌ییکا، له‌به‌رئه‌وه)، (چه‌ندانکو = چونکه، هه‌رچه‌نده)، (لک = لق)، (ئاویتن = هاویشتن)، (ده‌بێ = دی)، هه‌روه‌ها هه‌میشه (ده‌ی بۆ سه‌ر‌کردار و (بێ) در‌پ‌ژێر ئەو پۆکه‌ی بۆ ن‌یسه‌بت به‌ ش‌پ‌وه‌ی (ای) دا‌ک‌شا‌و‌و‌ گه‌ل‌ج‌ جار (ژ‌پ‌یر- که‌سه‌ر) ی بۆ ن‌یسه‌بت و بۆ زه‌میرو (سه‌ر- فه‌ت‌حه) و (بۆر- زه‌مه) و (زه‌نه- سکون) ی بۆ بزواندنی وشه‌کانی به‌کاربردوه، به‌لام (ک) هه‌ر بۆ ت‌ی‌په‌کانی (ک، گ) وه‌ک ب‌ی‌ن‌ک و ب‌ج‌ ن‌ی‌ش‌انه‌ داناوه، هه‌روه‌ها بۆ (وو)یش در‌پ‌ژ (وو) ی داناوه و بۆ (پ‌اش (ر) ی نووسبووه، هه‌روه‌ها (ل) ی هه‌ب‌ج‌ ن‌ی‌ش‌انه‌ب‌ج‌ به‌ (ل) نواندوه.

ئه‌ویی شایانی سه‌رنجه‌ ه‌یندئ جار که‌ وشه‌کانی وه‌ک (هه‌زاره‌ن- هه‌زارن)، (ئه‌فضه‌لته‌ره‌ن- ئه‌فه‌زه‌لترن)، (ئه‌مر واهه‌ن- ئه‌م‌ری وه‌هان)، (په‌یغه‌مبه‌ر) ی نووسیوه، کاربگه‌ری زمانی فارسیی و ش‌پ‌وه‌ زمانی «گۆران» ده‌نوتن، به‌لام ه‌یندئ جار‌یش (پ‌یغه‌مبه‌ر) و (خ‌راب‌تر) و هاوتایانی به‌ش‌پ‌وه‌ی گۆی ئە‌و‌پۆ‌ی نواندوه‌ جاری ئە‌وتۆش هه‌له‌ی نووسینی ت‌ج‌ که‌وتوه‌ وه‌ک جارئ (قه‌د) ی له‌ بری (قه‌ت- ق‌ط) نووسیوه و

۲- محه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم له‌ پ‌یشه‌کیی بلا‌و‌کردنه‌وه‌که‌یدا- له‌ گۆقاری کۆری زانیاری کورددا- ئەم راستییه‌ ونه‌ی به‌سه‌ردا ت‌ج‌ په‌ربووه‌ ئاماژه‌ی بۆ ناته‌واویی ده‌ستنوسه‌ نه‌کردوه!

(ق‌ط) ده‌که‌یشی نواندوه‌وه. به‌لام به‌گ‌شتیی نووسینه‌کانی هه‌له‌ی زۆر که‌مه.

من له‌ ئەمه‌نده‌ پتر له‌مه‌ر پ‌ینوس و زمانی نادویم و ئەمه‌ ده‌ه‌یل‌مه‌وه‌ بۆ پ‌یشه‌ی زمانش‌وناسه‌کان، به‌لام ئه‌ویی گ‌رن‌گه، له‌ نووسینه‌وه‌ی مه‌تنی ئەم ده‌ستنوسه‌دا کۆششم کردوه‌ په‌وان و ناچارانه‌ به‌ ر‌ینوس‌ی ئە‌و‌پۆ‌ی باو بجو‌ول‌یمه‌وه‌ نه‌ک به‌ ر‌ینوس‌ی خۆی که‌ به‌پ‌یتی ر‌ینوس‌ی عه‌ره‌ب‌یی هه‌موو وشه‌و ت‌یبه‌کانی بزواندوه‌وه،^(۳) پرس‌یار‌ت‌کی گه‌وره‌ و گ‌رن‌گ ئە‌وه‌یه؛ ئە‌گه‌ر ن‌ی‌وی خاوه‌ندی یان روونوس‌که‌ره‌وه‌ی به‌سه‌ره‌وه‌ نه‌ب‌ج‌، داخۆ ئە‌و ده‌ستنوسه‌ کرده‌وه‌ی ک‌ییبه‌؟ خالیدی شازه‌ووری نه‌ق‌شه‌ند‌یی خۆی یان که‌سیکی زۆر ن‌ز‌یکی؟

جارئ ئە‌گه‌ر له‌ میژووه‌که‌ی ۱۹۱۹/۳/۲۱ وردب‌ینه‌وه، ئەمه‌ بۆ خۆی به‌ل‌گه‌ی ئاشکرایه‌ بۆ ر‌یکه‌وتی ر‌ۆژگاری فه‌رمانه‌واویی میری به‌به‌ (مه‌حمود پ‌اشای کوری عه‌بدورپ‌ه‌حمان پ‌اشا) ی و مه‌ولانا خۆب‌یتئ!

ئهو هه‌له‌ ئەم زاته‌ بۆ دووم، جار و دوا‌ی ئاشت کردنه‌وه‌ی له‌ لایین هه‌مان پ‌اشاوه، ها‌ت‌ب‌ۆه‌ سلیمان‌یی و مزگه‌وت و خانه‌ق‌ای بۆ ئاوه‌دان کرایه‌وه‌ هه‌ر ئەو کاته‌و میژووه‌ش ک‌ب‌شه‌ی- به‌ن‌یو زانست‌یی و به‌ئه‌سل ک‌ب‌شه‌ی ده‌سه‌لات- ن‌ی‌وان ئەم زاته‌و ش‌یخ‌ ماری نۆد‌یی به‌رن‌جه‌یی ر‌ابه‌ری (ر‌پ‌بازی قادری) ه‌ی‌ور بو‌بو‌وه‌ و ب‌ی‌ک‌دی‌ان گه‌ردن ئازاد کردبو. هه‌له‌به‌ت له‌ ئەم میژووه‌شدا، ن‌ی‌و بانگی خالید- مه‌ولانا، به‌ن‌یو ولاتی ئیسلامدا ده‌دره‌وشایه‌وه^(۴).

ئهو‌جا ئایا له‌ ئەم میژووه‌دا که‌ له‌ سلیمان‌ب‌ی‌دا‌بو‌وه، ئەم (عه‌قیده‌ی ئیسلام) هی داناوه‌ یان پ‌یشتر؟ من چه‌ند وینه‌ ده‌ستنوس‌ی جو‌ربه‌جو‌ری ئەو زاته‌م نه‌دیتوه‌وه‌ و ناتوانم ته‌واو به‌راو‌رد‌ت‌کی ئەم ده‌ستنوسه‌ی پ‌ج‌ ب‌که‌م بۆ‌ی‌یکا بۆم ن‌ی‌یه‌ بریاری کۆتایی بده‌م که‌ له‌ ر‌ۆژگاری (مه‌لا‌ب‌یتئ) خۆیدا و فه‌رمانه‌واویی عه‌بدورپ‌ه‌حمان پ‌اشای به‌به‌دا که‌ تا سالی ۱۸۱۳ ی خایاند، ئەم عه‌قیده‌یه‌ی داناوه، به‌لام پ‌تر ده‌ل‌یم ئە‌گه‌ر کاری ئەم پ‌اشایه‌ به‌ژ‌نب‌یه‌وه‌ هه‌ب‌ج‌ ئەمه‌یش راست‌ییه‌- ئەوه‌ پ‌تر لایین‌گیری داناوه‌که‌یم له‌ ر‌ۆژگاری دوا‌ی (ته‌ریقه‌ت وه‌رگرتنی و سه‌ره‌تای ن‌ی‌ویانگ په‌یدا کردن‌یدا، به‌ل‌کو ره‌نگ‌ب‌ی ر‌یکه‌وتنی

۳- مخابن ر‌ینوس‌ی ب‌یگ‌رتوومان ن‌ی‌یه‌ و ش‌الله ر‌ینوسه‌که‌ی کۆری زانیاری کورد سه‌ری نه‌خو‌رایه‌ و له‌ ئەم ک‌ب‌شه‌یه‌ ر‌ستگارمان بو‌ایه‌ که‌ سه‌ری ل‌ج‌ ت‌یک داوین و که‌سمان راست نانووسین!!

۴- له‌ ژینامه‌یدا باس روونه!

شام، بگره دواى مردنى و پيش (د-۳) و (۲-۴) پيش كه وتبى. من - وهك باسَم كردوه - له بهر دلسوزبیه كه ی بۆ (د-۱) كه لکم لى و درده گرت بۆ پرکردنه وهى ئه وى پيشووى سه رتا فه وتا و به ناسته م كه م و كورت.

۳/۲/۱/۲: د-۳: ژماره ی تو ماری له كتیبخانه ی ئه وقافى سلیمانیدا هه یه و له من ون بووه، به لām په نگبى (۱۱۸، ت ۱۱۳۸) بى (۱).

خویشى ۱۲ لاپه ریه كه قه باره ی هه ریبكى (۱۰سم × ۱۸سم) ه و قاقه زه كه یشى كۆن و زهرد هه لگه راوه.

مه حموود ئه حمه دى رتبه رى ئه وسا كه ی ده زگه كه - كه خستیه به رده ستم - له بیکه م لاپه ردا و به مپژووى ۱۹۸۴/۶/۲۳ نووسبویتى، (ئه مه عه قیده ی مه ولانا خالیده، بیکه م په خشانى كوردیه به كورمانجی خواروو). / به ئیمزایه وه (۲).

به راورد كردنى له گه ل (د-۱) ی هه ره كۆن و شایبى خویشى، به لگه ن كه نزیکه ی دوو لاپه ره و چاره كى لى كه مه وه و (ئه سلى شه شه م) ی وه كو ئه وانى دى بته ديار نییه.

ههروه ها كه دوا لاپه ره یشى ونه، نپوى بوونوسكه ره وه ی و ج مپژوو بیکه به سه ره وه نییه. دوا رسته ی دوا لاپه ره ی (پتى هه لده خلیسكى و ده كه و تته حه هه ننه مه وه) به.

له لاپه ره (۲، ۸، ۹) دا په راویزی فارسى و كوردی لى نووسراوه كه گرنگ نین، به لām له لاپه ره (۲، ۹) دا دوو ده ستنوس و نپوى جودا ی لى نووسراوه، (أنا الحقیير محمد المزناوى) و (المزناوى الثانى) و زۆر وى ده چى كه و پكرا هه ردوو كیان ده ستا و ده ستیان پى كرده ی و خویندبیا نه ته وه و په راویز و نپوى خو یان له سه ر نووسى بى. دياريشه - ده ستنوسه كه ش به لگه یه - محمه د مه زناوى بیکه مه كه یه له نووسیندا.

ئه م ده ستنوسه له چاو (د-۱) و (د-۲) دا، وه كو زۆر زۆر به ده گمه ن رینوسى بزواندوه، شتیكى نوپى ئه وه یه - وهك ده ستنوسه بلاوكراوه كه - سى خال (»و«) ی بۆ نواندنى ده نگ - وینه تیه په كانى (ل، گ) داناوه، به لām وهك ئه وانى دى هه رگیره «شه دده» ی بۆ «ر» ی قه له و داناوه. و پرا ئه م ده ستنوسه ده ستكارى و داتاشینى دارپشتنه وه ی نوپى زۆر پتوه دياره كه ئه و پتزه زانستى و ئه ده بییه ی (د-۱) نانوتنى!

۱- ژماره ی بیکه ئه وتۆم به قه له میتكى كالى له سه ر دوا لاپه ردا نووسیه، نایسته وه بیرم ژماره ی ده ستنوسه كه خویتی یان ژماره ی بیتی له «فهرست مخطوطات» دا؟

۲- بوییکا نواندم تا خوینده وار ئه و ئیمزا و لى نووسینه بناسنه وه.

* محمه د مه زناوى، مه زناوى دووم كین؟

له زندانى مه نفادا سه رچاوه م به ده سته وه نییه ته واو رۆشنیان بکه م، به لām هینده ی په نجم بۆ داوه، ئه نجامه كه ی ئه مه یه:

۱- محمه د مه زناوى - یان مه لا محمه دى مه زناوى كورى مه لا ره سو له. له مزگه وت، فیرگه ی مه لکه ندی - سلیمانى و له لای مه لا محمه دى ده نگ گه وه خویندوو بیتی و ئیجازه ی زانستى و هه رگرتوه و به مه لا ناسراوه. سالى ۱۹۲۰ ز كوچى دواى كردوه (۳).

۲- مه زناوى دووم - یان مه لا محموودى مه زناوى كورى مه لا ره سو له. وهك برا گه وه ی پيشووه، ئه مپش هه ر له هه مان فیرگه دا خویندوو بیتی و ئیجازه ی زانستى و هه رگرتوه و به مه لا ناسراوه. ئه میان له «ته كیه ی شیخ عه لى تاله بانى» له كه ركوكدا جیگیر بووه (۴).

رۆژنامه ی كوردی مردنه كه ی نیشان كردوه كه رتبه وتى سه عات دوو پاش نیوه رۆى ۱۰ نیشانى ۱۹۲۱ ز-ه. ته مه نى نزیک نه وه د سالان بووه. رۆژنامه كه په سنیشى كردوه و ده لى: (دوو به شى سالانى ژيانى به ده رز دادان و زانسته وه رابواردوه و ئیجازه ی به چهند سه د كه سى داوه. زاتىكى گه وه و باش و به ته قوا بووه. له عیلمیشدا ته واو بووه!) (۵)

۳/۳- یاد كرده وه ی (د-۴) ی بلاوكراوه.

پى وستم زانى - بۆ هۆشيارى خوینده وار - هیندى كورت سه رنجىكى (د-۴) ی بلاوكراوه ی محمه دى مه لا كه ریم بده م. بلاوكه ره وه ی به نپونیشانى (عه قیده ی كوردی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی) وه له پيشه كییدا ده لى: (ئه مه نامیلکه بیکه، وهك نووسه ره وه كه ی له پيش ده ست پى كردنى تیکسته كه یه وه نووسیه، ناوى «عه قیده نامه ی كرده» و وهك له پاش لى بوونه وه یه وه نووسیه: «عه قیده كرده» یه. هه ر كامیكیان پى

۳- دۆستم عه بدورپه قیب یوسف - دواى ته له فون كردنم - رۆزى ۲/۸/۲۰۰۳ ملیار گه یانده بوى به كا بانم (داىكى لالۆ) و ئه ویش بۆ گپا مه وه.

۴- هه مان سه رچاوه.

۵- بنۆره: پيشكه وتن - سلیمانى، س ۱، ژ ۵۲، پینجشه مه ۱۳ شه عبانى ۱۳۳۹ - ۲۱ ی نه پريل ۱۹۲۰. (گه وره یه كه م بو/ل/۳).

یانه بی و ناو به فارسی بی یا به کوردیی بوویی، ئەبی لە ناو خەڵکدا یا بە «ئاقیهی مهولانا» یا بە «ئاقیهی کوردیی» مەشهور بوویی^(٦).

ئەم نامیلکە بە دراوێتە پال مهولانا خالیدی نەقشە نەدی و هەک بە بار و دۆخی سیاسی و کولتوری ئەو سەر دەمە و بە هەلسووران و چالاکیی مهولانا خالید خۆشیددا دەر ئەکەوئ، ئەو درانه پالە راستە و نامیلکە هەبێ مهولانا یە.

کەواتە بیکەمی دوو کۆترین پەخشانی کوردیی دیالیکتی کورمانجیی خواروو - ناوچەیی سلیمانییە و لە گەڵ مهولود نامە کە ی شێخ حوسەین، شان بە شانی ئەو، لە بارەیی هونەریشەو زۆر پالە و گەیشتوو بە پایە بیککی ئیجگار بەرز و بلند^(٧).

بلاو کەرەوێ دەستنووسە کە پەسنی دەکات و دەلی: (دەستنووسی ئەم نامیلکە یە بیککی ئە شەش نامیلکە ی دەستنووس و هەندێ وردە بابەتی دووا و سەلاوات کە تیکرا لە بیک سەر دەمدا نووسراو نەتوو و بیک کەس نووسیو نەتوو و پیکەو هەش جزوو یە نەد کراو و ئیستا بە هەموویان لە کتیبەکانی کتیبخانە ی مەرکەزی ئەوقافی سلیمانی و سەر جەمیان ژمارە: ٢٥٤٧ - ٢٥٥٢ یان لە سەر دانراو.

پرو نووس کەرەوێ هەر شەش دەستنووسە کە ئیسماعیل ناوی کورپی سلیمانی گەلالییە و سلیمانییە - هەک کاک مەحمود ئەحمەد محەمەدی بەرپۆه بری کتیبخانە کە پیتی و تم و هەر خۆشی بوو لەم دەستنووسانە ی ئاگادار کردم و ئەم نامیلکە یە ی بۆ وێنە گرتمەو^(٨) بە گوێرە ی ئەو ی لە داوینی قورئانیکەو نووسراو کە ئیستا لە کتیبخانە ی مووزەخانە ی عێراقدا یە لە بەغدا، کورپی سووفی رەبەنە و ئیستاش باخیک لە گەلالە هە یە پیتی ئەلین، باخی سووفی رەبەن.

نامیلکە کە ی ئەم کۆمەڵە دەستنووسە بەرپۆز ئەمانەن:

«١» کیمیاء السعادة له ١٦ ی سەفەری ١٢٩٤ (١٨٧٧/٣/٣) دا نووسراو تەو.

«٢» عقیده نامه بیک بە عەرەبی کە بە کتیبیککی ئیمامی نەووی وەرگیراو.

٦- خۆیندەوار دەبی یادی (د-٢) بکاتەو کە بە (لب العقائد) ی کوردیی نیتی بردوو، بەلام دلنایام هەر بە (عقیده ی کوردیی) نیتوانگی هەبوو.

٧- پیم وە یە ئەم جوداییە دەگەرپتەو بۆ دوو بابەتە کە، بیکەم زانستی و دوو سۆزناکی!

٨- من لە گەڵ کاک محەمەد بووم کە لە میهرەجانی (نالی) شاعیرەو چووین بۆ کتیبخانە کە و بە راستیی زۆر شادبووم بە ناسینەو ی ئەم دەستنووسە.

«٣» عقیده نامه ی کردیه که ئەمە ی بەر دەستمانە.

«٤» نامیلکە بیک لە بابەتی ئەحوالی شیخی و مریدی بە فارسی.

«٥» نامیلکە بیک لە باسی حەجدا بە فارسی.

«٦» نامیلکە بیککی دووا و سەلاوات کە لە ٢٩ ی جومادای بیکەمی ١٢٩٤ (١٨٧٧/٧/١١) دا نووسراو تەو.

کەواتە ئەبی ئەم نامیلکە یە مهولانا ییش لە نیتوان مانگی سەفەر و جومادای بیکەمی ئەو سالا دا نووسرا بیکتەو. لە داوینی «عەقیده نامه ی کردیه» کەو ئەم چەند دپەرە نووسراو: «تت کتاب عقیده کردیه از مصنفات حضرت مولانا خالد رحمه الله، از دست اسماعیل گلاله،، برای نورچشم شیخ عثمان القادری. مبارکش باد. امین» واتە: (کتیبی عەقیده ی کوردی کە بیککی لە دانراو کانی مهولانا خالید رەحمەتی خودای لی بی، بە دەستی ئیسماعیل گەلالە یی تەواو بوو بۆ نووری چاوم عوسمانی قادری، خوا بکا پیرۆزی بی) «^(٩) جیکە ی روون بوونەو یە، سەرەتای ئەم دەستنووسە بلاو کراو یە بە (هەدا کتاب عقیده نامه کردیه - بسم الله الرحمن الرحيم) و ئەوجا (ئەگەر کەسێ دە پرسیت ئیسلام چیکە؟) تا (روکنی پینجەمین بۆ ئەو یە مەرەتە ی چاک و عالیی پایە بلندیان بدەنی لە بەهشتی!!)^(١٠)

من لە ئەمە پتر نارۆم کە فۆتوکۆپی گوتارە پیکە کیه کە و (مەتنە) بلاو کراو کە ی دەنوینم.

٤- مەتنی (عەقیده ئیمان - عەقیده ی کوردیی)^(١١)

خالید شارەزووری نەقشە نەدی ٢٤ ی جومادای بیکەمی ١٢٣٤ ک- ١/٣/١٩١٩ ز.

٩- گۆقاری کۆری زانیاری کورد- ب ٨، بەغداد ١٩٨١، ١١٩-٢٠٠، ٢٠٣-٢٠٤ (محەمەدی مەلا کەرم).

١٠- بی گومان (ئەسلی شەشەم) ی لی کەمە و کەواتە دەستنووسی ناتەواو.

١١- لە گۆرینی رینوسیدا بۆ باری نووسینی ئەو رۆ، لە ژیر تیب- دەنگە عەرەبییە کانی ئەم و هەر مەنتیکی دیدا، شپو عەرەبییە کەم ورد داناو و ناساندنی و چاپ کردینم بی ویست زانیی! (مخابن لە چاپ کردنا ئەم مەبەستە نەهاتەدی!).

خهرجی و زهخیره ی رتگات بیی هه رتا دهچی و دئییه وه رتگات ئه مبین بی.

ئه گهر که سێ ده پرسی ئیمان چیه؟ ئیمان ئه مه ته باوه ر و یه قبنت بیی به شه ش ئه سلان له گه ل هه موو لک و ته فسیلان. ئه سلی ئه ووه ل ئه مه ته باوه ر و به قبنت بیی به مه عنای له فزی (الله) که زاتی که واجیه بوونی، مه عبودیکه به حق، ئیجاد که رتکه موتله قه له بو ته وای عالم و عه رش و کورسی و به هه شت و جه هه ننه م و ئاسمان و زه مین، وه هه رچی له واندا هه یه ئه و زاته بوونی به خو وه ئیجادی کردوون، له پاش نه بوونیان ده یانباته وه فه نای. له پاش بوونیان، له پیش هه موواندا بووه. له گه ل هه مووانیش هه یه، له پاش هه مووانیش هه یه، له پاش هه مووانیش ده بی، حوکمی به سه ر هه موواندا هه یه، حوکمی که سی به سه ر وه نییه، هه موو سیفه ت که مالی هه یه، هه یج نه قسی نییه، چاوی که وتنی له دونیادا جایزه قه د واقیع نه بووه، له قیامه تدا چاوی که وتنی ده بی به بی چوونی. ئه ولییا که ده لێن چاومان پێ ده که وێ، ئه وه به چاوی ده لیا له مه ستیدان که دل به چاوی سه ر ده زانن. ره سه ولوالله ش که چاوی پێ که وتوه له دونیادا نه بووه. میسل و نه زهر و دایک و باب و ژن و فه رزه ندی نییه، له هه موو جیگان، له گه ل هه موو که س و هه موو چشتان له ره گی به ده نی نزیکتره، که س نازانی نزیکی چلونه. له زات و سیفات و فیعلدا ته نها و بی شه ریکه، قه ت ناگوژی. ناوی بی حیسابه و بی غایه ته چه ندانکو هه زار و بیته، به شه وره ت، وه نه وده دوو نۆیه به کیتاب و سونه ت، حه وت یا هه شت سیفاتی زاتی ئه زه لیه، هه موو وه ک زاتی پاکی خۆی بی چوونن، هه یه تیبی (*) هه یچیان وه ک سیفه تی مه خلوقات نییه، به قیاسی عه قل ده رک نا کرین، ئه ممان نیشانیکی له هه ر سیفه تیک له و سیفه تانه ی له زاتی ئینساندا ئیجادی فه رموه، دا که میکیان لی بزاین، ئه ممان حه قیقه تیان که س نه ی زانیوه، ناشیزانن، هه ر له ئه زه ل هه تا ئه به د، ئه و سیفه تانه له گه ل ئه و زاته پاکه بوون وه هه ن ده بی بن! ئه و سیفاتانه ی ئه مه نه، زیندوو بییه، زانییه، خواهیشته، تووانیه، بیستنه، دیتنه، قسه کردنه. هه ندیک ئیجاد کردنه و هه ندیک باقیمانیشیان کوتوه، ئه و زاته ئیجاد کردووی که متره له توانینی. هه موو عالم موحتاج به ویه، ئه و بی ئیحتیاجی موتله قه!

ئه سلی دووه مبین ئه مه ته باوه ر و یه قبنت بیی به مه لاتی که ی خودای که هه موو جیسمی له تیفی نوورانیه، ده توانن خو بان بنوینن به گه لی شکلان، هه موو عه بدی خودان

(*) خۆی نووسراوه (هیتی) واته (هه یه ته تی) یان (هه یه تیبی - ماهیتی)

(عه قیده ی ئیمان)

بسم الله الرحمن الرحيم

ئه گهر که سێ ده پرسی ئیسلام چیه؟ ئیسلام پینج روکنی هه یه، له سه ر هه موو که سی موسلمان بی، عاقل و بالغ بی واجیه بیزانی عه مه لی بی بکه ن.

ئه ووه ل ئه مه ته (أشهد): به دل ده زانم، به یه قین، به زوبان ده لیم به ئیختیار (أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)، هه یج مه عبود نییه لایق به په رستن بی ئیلا ئه و زاته نه بی، واجیه بوونی، بی میسله، هه موو سیفه ت که مالی هه یه، هه یج نه قسی نییه، ئیسمی (الله) یه،

و (أشهد) هه م به دل ده زانم، به یه قین به زوبان ده لیم به ئیختیار (أَنْ مُحَمَّدًا) به حه قه ت ئه و موحه مه ده ی ئاده می عه ره بیی (قوره شی) هاشیمی، روومه ت زه ریفی برۆ پاکشای چاوه رشی) ناوچه وان پانی ره نگ له مابه یی سوور و سپی، نه زۆر نه ویی نه زۆر بوله ندی، له هه موو ئه ولادی ئاده می زه ریفتی بی سیبه ری، له به ر نازیکی و له تیفییان دیواری له روومه تیدا دیار بووه، ناوی باب و باپیرانی عه بدالله کوری عه بدولموتته لیب، عه بدولموتته لیب کوری هاشمه، هاشم کوری عه بدوله ناهه، ناوی دایکی ئامینه یه کچی وه هه ب له تاییفه ی زه ره بییه، له مه که که ی به وه له د بووه، خودا له وێ کردووه په یغه مبه ر به فه زلی مه رحه مه تی، چووه ته مه دینه، له وێ وه فاتی کردووه. ئه مه کییه وه ها؟ ره سه ولوالله ی ره وانه کراو و په یغمبه ری خودایه، له سه ر جین و ئینس به ئیتتیفاق، وه ئه سه ر سائیری مه خلوقی دی به ئیختیلاف.

روکنی دووه مین ئه مه ته به راستی، به دوروستی به دایمی له شه و و روژتیکدا پینج فه رز نویت به جی بیی له گه ل هه موو شه رتی روکنیان.

روکنی سیمین ئه مه ته زه کات و سه ر فیه ری مالی خۆت به دی له و چشتانه زه کاتیان لی ده که وێ، بیگه بیی به وه که سانه زه کاتیان پێ ده شی به بی مینه ت.

روکنی چواره مبین ئه مه ته هه موو مانگی ره مه زانی به روژوو بیی له گه ل هه موو شه رتانی. روکنی پینجه مبین ئه مه ته له عومری خۆتدا ده فعه یی روو بکه یه مالی خودای که له مه که که یه به و شه رته تا قه تیت بیی، نان و نه فه قه ی موندالانت بیی، ولاغ سواریت بیی.

نهوهداشنی^(۱) نه کچنی. قسه‌ی کافران درۆیه، هه‌موو دۆستی خودان، له ئەمری دهرناچن، هیچ گوناھ و نافهرمانیی ناکهن، مێ و نێری و ژن و مێردییان نییه، ئەمما به قه‌ولی عه‌بداللهی کوری ئیمام عه‌بباسی: تاییفیکیان هه‌یه جینیی پێ ده‌لێن: وه‌له‌دیان^(۲) ده‌بێ، شه‌یتان له‌وانه له هه‌موو مه‌خلووقی زۆرتن، له‌بهر زۆرییان خودا نه‌بێ هیچ که‌س نازانی چه‌ندن. له هه‌موو ئاسمانان جیگای پێتیک نییه که فریشته لهو جیگادا یا له روکووع یا له سه‌جده‌دا نه‌بێ. هیچ چشتیک نییه نه له ئاسمانان نه له زمیندا که فریشته‌ییک له‌سه‌ر تا‌عین^(۳) نه‌بێ، هه‌موو وه‌ک خودا خواهیشتی هه‌یه ناگای لی بێ له عه‌مه‌لی بیتن. هه‌موو واسیته‌ن له‌مابه‌ینی خودا و مه‌خلووقی خودادا. هیندیک له‌سه‌ر هیندیک له فریشتان، هیندیک له‌سه‌ر هیندیک له ئینسانان به پیغه‌مبه‌ری په‌وانه ده‌کرتن، هیندیک دائیم له روکووعدان، هیندیک دائیم له سه‌جده‌دان، هیندیک غه‌رقی جه‌مالی پاکي خودان، ناگایان له هیچی دی نییه، هه‌ر ییکه جیگاییک مه‌خلوومیان هه‌یه، ناتوانن ته‌جاوه‌ز بکه‌ن لهو جیه. دوو دوو سێ سێ و چوار چوار زیاتر په‌رییان هه‌یه، تاییفه‌ییکان قاپه‌وانی به‌هشتین، سه‌رداریان «ریزان» ی ناوه. تاییفه‌ییکان قاپه‌وانی جه‌هه‌نمه‌ین گه‌وره‌یان «مالیک» ی ناوه، نه‌سته‌قچی ئه‌هلی جه‌هه‌نمه‌، به‌قه‌ولیک ئه‌و قاپه‌وانانه یا نۆژه‌که‌سن یا نۆژه‌ تاییفه‌ن «کیرامولکاتبین»^(۴) چوار شه‌خسن، دوو له رۆژێدان دوو له شه‌ویدا، بیک له‌سه‌ر شانی راستیه، خیران ده‌نووسی، بیک له‌سه‌ر شانی چه‌پیه شه‌ران ده‌نووسی. ئه‌وه‌ی ئه‌وی له‌سه‌ر شانی چه‌پیه له ئەمری ئه‌وی دیدایه، مونکیر و نه‌کیر، سووال و عه‌زایی قه‌بریان به‌ده‌سته، وه به‌عزێ سائیلی موسلمانن، مویه‌ششیر به‌شیریان پێ ده‌لێن هه‌ندیکیان به‌سه‌ر هه‌ندیکیان فه‌زلیان هه‌یه، ئه‌فزه‌ل و چاکترین مه‌لائیکه‌تان چوار شه‌خسن و چوار تاییفه‌ن، بیک له چوار شه‌خسه‌کانی چه‌ززه‌تی «جبره‌ئیل» هه‌رچی خودا فه‌رمویه گه‌یاندویه به‌پیغه‌مبه‌ران به‌ئهمینی. دووه‌مییان چه‌ززه‌تی «میکائیل» هه‌ر چه‌ززه‌تی و به‌ستنی زه‌مین وه‌که‌م و زۆری ریزق و رووزی به‌ده‌سته. سیمینیان چه‌ززه‌تی «ئیسرافیل» هه‌ر نه‌فخی سووری^(۵) به‌ده‌سته،

۱- واته نه کورنی.

۲- واته ده‌زیتن.

۳- خۆی له‌بری «تعین» ئه‌وه‌ی نووسیوه.

۴- کرام الکاتبین

۵- خۆی ئه‌وه‌ه (سورای نووسیوه نه‌ک (صور).

دووچارای فوو پێدا ده‌کا، به‌جاری ئه‌وه‌له‌میین هه‌رچی زیندوو ده‌مری، غه‌یری خودا و ئه‌وانی دیتن^(۶)، به‌جاری دووه‌میین هه‌موو زیندوو ده‌بنه‌وه. چوارمییان چه‌ززه‌تی «عیزرائیل» هه‌، رووح کیشانی به‌ده‌سته، تاییفه‌ی ئه‌وه‌له‌ ئه‌وه‌نه عه‌رشیان هه‌لگرتوه، ئه‌مرو چوارن، له قیامه‌تدا ده‌بن به‌هه‌شت. تاییفه‌ی دووه‌میین ئه‌وه‌نه نه‌زدیکی دیوانی خودای ته‌عالان، تاییفه‌ی سیمین فریشته‌ی عه‌زاب و سه‌رداری مه‌لائیکان. تاییفه‌ی چواره‌میین فریشته‌ی ره‌حه‌مته‌ین. ئه‌و چوار که‌س و چوار تاییفه‌ فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر هه‌موو ئینسانانه‌وه، پیغه‌مبه‌ر نه‌بن. سالیح و ئه‌ولییای ئینسانان فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر عامی مه‌لائیکانه‌وه. ئه‌وان نه‌بن، عامی مه‌لائیکان فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر گوناهاکاری ئینسانانه‌وه، به‌نه‌فخه‌ی ئه‌وه‌له‌ هه‌موو مه‌لائیکان ده‌مرن غه‌یری ئه‌و چوار شه‌خسه‌کان و ئه‌و تاییفه‌ی که عه‌رشیان هه‌لگرتوه، ئه‌وان له‌پاشان ده‌مرن، به‌نه‌فخه‌ی دووه‌میین هه‌موو زیندوو ده‌بنه‌وه، ئه‌وان نه‌بن له‌پیشدا زیندوو ده‌بنه‌وه که ئه‌و بوزرگانه ئه‌سلی ئیجاد وه ژبان‌ه‌وی پاش مردنیان له‌پیش هه‌موو گیانداراندایه، مردنشان له‌پاش هه‌مووانه.

ئه‌سلی سیمین ئه‌مه‌ته باوه‌ر و یه‌قینت بێ به‌هه‌موو کوتوبی خودای ته‌عالای که هه‌موو که‌لام قه‌دیم وه سیفه‌تی قائیم به‌زاتی خودای ته‌عالاوه، مه‌خلووق نین^(۷)، هه‌موو حه‌قن، هه‌رچی له‌واندایه راسته، هیچ درۆ نییه. (قرآن) له‌وانی دی چاتره وه فه‌رق و ته‌میزی هه‌یه به‌ئمه‌ که هه‌مووی بردوه‌نه‌وه پاشه‌وه، به‌نه‌وعیتک وه‌ک له ئه‌یامی (ره‌سول الله) دا بوو هه‌تا ئه‌مرو وه هه‌تا دنیا ده‌بریته‌وه به‌بێ زیادیی و که‌می و غه‌له‌ت هه‌یه، ده‌بێ بێ، ته‌واوی عیلمی ئه‌وه‌لین و ئاخیریانی تیدایه. گه‌وره‌تری مو‌عجیزاتی (ره‌سول الله) ئه‌گه‌ر هه‌موو ئینس و جین و مه‌له‌ک گردبینه‌وه ناتوانن که‌لامیک و هه‌ا بلین. ئه‌و کیتابانه به‌شوورته سه‌د و چوارن هاتونه خوار. ده‌یان ئه‌سه‌ر ئاده‌م پیغه‌مبه‌ر وه په‌نجا ئه‌سه‌ر شیت پیغه‌مبه‌ر وه سببی ئه‌سه‌ر ئیدریس پیغه‌مبه‌ر وه ده ئه‌سه‌ر ئیبراهیم پیغه‌مبه‌ر. ئه‌مانه ناویان سوخوفه، ئه‌و چوار دی ته‌وراتی (موسا) پیغه‌مبه‌ره وه زه‌بووری (داوود) پیغه‌مبه‌ر وه ئینجیلی (عیسا) پیغه‌مبه‌ر وه (قرآن) ی (ره‌سول الله) مو‌حه‌مه‌د. «صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَعَلَىٰ آلِهِمْ وَصَحْبِهِمْ وَسَلَّمَ».

ئه‌سلی چواره‌میین ئه‌مه‌ته باوه‌ر و یه‌قین بکه‌ی به هه‌موو ره‌سوولی خودای ته‌عالان که

۶- واته ئه‌وانی دی.

۷- تی بینیم کردوو له هیندی ده‌ستتوسن به (نه‌بن) ی زانیوه.

په سوول له ئینسانان میردی دهی، نازاد، بی عیب و عیلهت، له هه موو کهسی ته بیامی خۆی چاتره، په یغه مبهه نه بن له پیش په یغه مبهه ریدا. له پاشانیش هیچ گوناھی گه وره و بچوکی نه بن، شه ربهه تیکي په وانه کرابیته سه ری، له تهرهف خوداوه نه مری پی کرابی بیگه بیته به خه لقی دی. نه گهر نه و نه مری پی نه کرابی، نه و نه بییه په سوول نییه باوه ر کردن به په سوولان نه مه ته که بزانیی خودای ته عالا هه مووی هه لیزاردوون به فزه ل و که ره م نه وهک له بهر په یازه ت و تا عه تی زوریان. پیغه مبهه ری و ری نیشان دانی به خه لقی و ته و او نیشان دانی نه مری دین و دونیایان، هه موو وهک خودا نه مری پی کردوون، به سه عیی گه یاندوو یانه به خه لقی دی به ته و او بی. چه ندانکو دژمن و لومه که ریان زور بوون، خودای ته عالا یاریده ی هه مووانی داوه به موع جیزاتی ئاشکرا، دا شاهید بن بو ده عوای په یغه مبهه ری بیان. هیچ کهس تا قه تی نه بووه تا سه ر ده عوایان^(۸) له گه ل بکا، هه موویان له قیامه تدا به ئیزی خودای شه فاعه ت ده که ن بو گونا کاران و لییان قه بوول ده بی وه به لکو سالیح^(۹) و نه ولییای ئومه تیان وه هان، وه هه موو له قه بریدا نه وعییک له زندوو بیان هه یه، خاک به ده نیان ناخوا له بهر نه مه له حه دیسیدا هه یه حه ج و نویش ده که ن، له عهینی خه ودا چاوی دلیان به خه به ره، له نه سلئی نه بییه تییدا به رابه رن، هیچ فه رقیان نییه. نه گهر که سه ی باوه ری به تیک کیان نه بی، ئیمانئ به هیچ کامیان نییه. قه ت له مه رته به ی په یغه مبهه ری ناکه ون وهک هیندییک نه ولییا لی که و توون. هیچ کهس له ئینسانان غه بیی په یغه مبهه ر و هیچ کهس له نه جینه وه مه لاییکان ناگاته مه رته به ی نه وان. نه ما له نیو خویاندا هیندییک له هیندیکیان شه ریفتن له بهر عومومی ده عه وت و زوریی ئومه ت و عیلم و مه عریفه ت و ناو و شووره ت و موع جیزه ی بییک له دوو بییک وه قاهیمی^(۱۰) شه ریعه ت. له بهر نه وه ی سه ره وه ری عاله م «صلی الله علیه وسلم» له هه موویان ئولوولعه زم، له په سوولان په سوول، له نه بییان نه فزه ل تهرن. ته وای په یغه مبهه ران به شووره ت سه د و بیست و چوار هه زارن، سه سهد و سیزده یا یازده له وان په سوولن، ئولیلعه زم: (نوح و ئیبراهیم و مووسا و عیسا و موحه مده «صلی الله علیه وسلم»).

نه و پیغه مبهه ری که مه علومن سیی و سه شه خسن، ناویان نه مه ته: (تاده م و شیت و ئیدریس و نوح و هوود و سالیح و ئیبراهیم و لووت و ئیسماعیل و ئیسحاق و

۸- واته به رامبه یی- شه ریان له گه ل بکا.

۹- تی بینیم کردووه له هیندی ده ستنوسدا (مه شایخ) نووسراوه.

۱۰- واته: توندوتولئی. (قائم- قاهیم، قاییم)

یه عقووب و یوسف و ئیسیب و شوعه یب و مووسا و هاروون و خیزر و یوشه ع و نه لیاس و یه سه ع و ذولکیفل و شه معوون و نه شمویل و یوونوس و داوود و لوقمان و سولیمان و زه که ربیا و یه حیا و عوزیر و عیسا و زولقهرنه بن و موحه مده ی عه ره بیی) «علیه وعلیهم الصلوة والسلام وعلی ال کُلِّ وَصَحْبِهِ الْکَرَامِ». نه ما له پیغه مبهه ری خیزر و لوقمان و زولقهرنه بن و زولکیفل دا قیسسه هه یه.

واجبیه که بزانیی: ئیبراهیم خه لیلوالله یه، یه عنی دۆستی جانبی^(۱۱) خودایه که له غه بیی مه حبه به تی نه ویی خالیی بووه وه مووسا که لیموالله یه، یه عنی هام قه سه ی^(۱۲) خودایه که له گه ل نه ویی گوفت و گوئی کردووه، وه عیسا که لیمه توالله یه، یه عنی قه سه ی خودای که بی باب هه ر به قه سه ی خودای له دایکی بووه وه ده بی. حه زه تی پیغه مبهه ری ئاخیره زه مان موحه مده عه ره بیی «صلی الله علیه وسلم وَعَلَى الْاِهِّ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ» به چه ند وه جه ان له هه موو په یغه مبهه ران زیاتر بزانیی، هه رچه ند نه و وه جه انه له حیساب نایین وه کو سیفه ت و شه ماییله که له روکنئ نه ووه لی ئیسلامدا به یانان کرد وه نه مه که جایه ز نییه قه ت بلئی له شه راندا شکستی خواردووه، وه نه مه که هاتنه ده ری قه بر و حازیر بوونی حه شری و چوونه نه به هشتئ نه پیش هه موو که سیکی ده که وی. وه له جومله ی نه و وه جه انه ته: باوه ر کردن به میعراجئ نه وی، له شه ویدا نه ک له خه ویدا به رووح و جه سه د نه ک به رووحئ ته نی، به سواری بوراق له گه ل جیبه ره ئیل نه مین له مه که که ی تا قودسی شه ریف، له وی تا ئاسمانان، له ویش تا خودا ده زانیی ریوه، به ده وله تی گوفت و گوئی خودای ته عالا موشه ره ره بووه، مه دح و سه نای کردووه، وه جه وایی گوفت و گوئی داوه ته وه، وه خودای ته عالا په نجا نوئیی له سه ر نه ویی و ئومه تی فه رز کردووه، وه چه ند جار به ئیشاراتئ، مووسا پیغه مبهه ر بو که م کردنیان چووه به ره و ژوور، هاتووه ته وه به ره و ژیر، په جای کردووه، گه یاندوونه^(۱۳) به پینج فه رزان، نه ویی خودا ده زانیی پی گه شتووه، دیتوویه تی، وه بیستوویه تی، له گه ل چه ند هه زار هه زار خه لات و ئیکرام هاتووه ته وه جئ خۆی، خۆی هیشتا گهرم بووه، وه نه مه که گه وده ی هه موو په سوولانه.

هه ر په یغه مبهه رییک خودا په وانه ی کرد بی، عه هدی لی وه رگرتووه، نه گهر له پیش مردندا

۱۱- دۆستی گیانیی

۱۲- تا سه ر نه ووه د له بری «قه سه» ی نووسیه!

۱۳- خۆی ئوه نووسراوه نه ک (گه یاندوونیه یه).

بگات به شه‌ره‌فی دیتنی ئەو سەروره‌ره، ئیمانی پێ بێتی، وه‌لداشیی (١٤) و یاریده‌ده‌ری بکا، ئەگەر نه‌گه‌یی له‌ قه‌ومی خۆی ئەو عه‌ده‌ده‌ و ده‌ده‌گری. هه‌ر که‌سێ که‌ گه‌یی به‌و ده‌وله‌ته‌ رووخی خویان (١٥) باخت بکه‌ن، ئیمانی پێ بێتن. وه‌ ئەمه‌ که‌ خاته‌مونه‌بیینه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری به‌زاتی پر که‌مائی ئەوی ته‌واو بووه‌، له‌پاش ئەو سەروره‌ره‌ هه‌یج پێغه‌مبه‌ری دی نابی بێی. وه‌ هه‌زه‌ته‌ی عیسا پێغه‌مبه‌ر هه‌رچه‌ند له‌مه‌و پاش دێته‌ خوارێ، له‌سه‌ر دین و شه‌ریعه‌تی مه‌تینی ئەویی ده‌بێ. وه‌ ئەمه‌ که‌ ره‌حه‌ته‌ بو‌هه‌موو عاله‌م. وه‌ ئەمه‌ پێغه‌مبه‌ریکه‌ ره‌وانه‌ کراوه‌ ئەسه‌ر جین و ئینس به‌ئیتتیفاق، ئەسه‌ر ساییری مه‌خلوقی دی به‌ئیختیلاف. پێغه‌مبه‌ری دی، هه‌ر بێکه‌ ره‌وانه‌ کراوه‌ ئەسه‌ر تاییفه‌بێ له‌ ئینسانان. وه‌ ئەمه‌ هه‌یج که‌س ناتوانێ شه‌فاعه‌تی بکا هه‌تا ئەو شه‌فاعه‌تی کوپرا ده‌کا. وه‌ ئەمه‌ هه‌ر موعجیزه‌ و فه‌زل و که‌رامه‌تی که‌به‌بێکی له‌ پێغه‌مبه‌ران عه‌تا کرابێ، به‌ته‌نها هه‌مووی دراوێ، گه‌لێکی دیش که‌ به‌وانی دی نه‌دراوه‌. وه‌ ئەمه‌ موعجیزاتی وی، غه‌یری خودای که‌س حیسابی ناتوانێ بکا. وه‌ ئەمه‌ شه‌ریعه‌تی وی هه‌موو شه‌ریعه‌تی بو‌ردوونه‌ (١٦) پاشه‌وه‌ وه‌ دین و ئومه‌تیشی له‌ هه‌موو دین و ئومه‌تان چاتره‌. ئەما له‌ ئومه‌تیدا ئەولیا له‌ هه‌مووان چاترن، ئال و ئەسحابیش له‌ هه‌موو ئەولیا چاترن. له‌نێو هه‌موواندا هه‌زه‌ته‌ی لایه‌ق به‌ته‌ختی خه‌لیفه‌تی سیددیقی ئەکه‌بر، ئیمامی ئیمامان (ئەبی به‌کر کوپری ئەبی قوحافه‌) «رضی‌الله‌ عنهما» له‌پاش جه‌ماعه‌تی پێغه‌مبه‌ران چاترینی ئەوه‌ده‌لین و ئاخیرین ئەولادی ئاده‌مه‌، خه‌لیفه‌ی ئەوه‌ده‌لی (ره‌سولوالله‌) «صلی‌الله‌ علیه‌ وسلم»، له‌پیش ئەبیامی نوپوه‌تی ئەو سەروره‌ره‌ش هه‌م خودای ته‌عالا به‌لوتفی خۆی له‌ کوفر و زه‌لاله‌تانی حیفز کردووه‌. وه‌ له‌پاش ئەویی (ئیمام عومه‌ر کوپری خه‌تتاب، «رضی‌الله‌ عنهما») خه‌لیفه‌ی دووه‌میینه‌، وه‌ له‌پاش ئەوی (ئیمام عوسمان کوپری عه‌ففان «رضی‌الله‌ عنهما») خه‌لیفه‌ی سێمیینه‌، وه‌ له‌پاش ئەویی (ئیمام عه‌لیی کوپری ئەبی تالیبه‌ «رضی‌الله‌ عنهما») خه‌لیفه‌ی چواره‌میینه‌ وه‌ له‌پاش ئەویی (ئیمام حه‌سه‌ن کوپری ئیمام عه‌لیی «رضی‌الله‌ عنهما») خه‌لیفه‌ی پێنجه‌میینه‌. خه‌لیفه‌تی که‌ نه‌بیه‌تی (ره‌سولوالله‌) یه «صلی‌الله‌ علیه‌ وسلم» مودده‌ی سێی سالی بووه‌، به‌و پێنج ئیمامانه‌ ته‌واو بووه‌، وه

له‌پاش ئەوان ئیمام (حوسه‌ین کوپری ئیمام عه‌لیی «رضی‌الله‌ عنهما»). وه‌ له‌ حه‌دیسدا هه‌یه‌، خه‌دیجه‌ سددیقه‌ی کوپرا و عاییشه‌ حه‌ره‌می ره‌سولوالله‌ وه‌ فاتیمه‌ توززوهرای کچی، له‌گه‌ڵ مه‌ریه‌مه‌ی دایکی عیسا پیغه‌مه‌ری، ناسیه‌ی کچی موزاحیم چاترینی هه‌موو ژنی ئەولادی ئاده‌من. له‌وه‌ پاش چاترینی ئەسحابان، باقیی عه‌شه‌ره‌ی موپه‌ششه‌ره‌ن. وه‌ له‌وه‌ پاش ئەه‌لی به‌درن. وه‌ له‌وه‌ پاش ئەه‌لی ئوحدون. وه‌ له‌وه‌ پاش ئەه‌لی به‌یعه‌توریزوان (١٧) «رضی‌الله‌ عنهما». وه‌ هه‌ر که‌س موسلمان بێ، ده‌بێ جه‌میعی ئال و ئەسحابانی خۆشی بووی بو‌خۆش ئەویستی (١٨) جه‌نابی (ره‌سولوالله‌ «صلی‌الله‌ علیه‌ وسلم»)، هه‌ر که‌س ئازاری ئەوان بدا ئازاری من ده‌دا. هه‌رکه‌س ئازاری من بدا ئازاری خودای ده‌دا. هه‌رکه‌س ئازاری خودای بدا خودا ده‌یگری. وه‌ هه‌م فه‌رمویه‌: هه‌رکه‌س خودا حه‌ز بکا به‌چاکیی پیاویکی له‌ ئومه‌تی من، مه‌حه‌به‌تی ئەسحابه‌ و داوێته‌ دلێه‌وه‌. وه‌ ئیمام و ئەکابیری دین فه‌رمویانه‌، ئیمانی به‌ (ره‌سولوالله‌) نییه‌ هه‌ر که‌سێ به‌گه‌وره‌ی نه‌زانێ.

ئەسحابه‌ی ئەوی، وه‌هه‌م ئیمامی ئەعه‌زم (ئەبی حه‌نیفه‌ی کووفیی) وه‌ ئیمام (مالیکی مه‌ده‌نیی کوپری ئەنه‌س)، وه‌ ئیمامی (شافعیی موچه‌مه‌دی میسری کوپری ئیدریس) وه‌ ئیمام (ئعه‌مه‌د حه‌نبه‌لیی به‌غدادیی) «رضی‌الله‌ عنهما» هه‌موو ئیمامی به‌رحه‌قن. ئەمه‌رۆ له‌سه‌ر زه‌مین هه‌رکه‌س تاییع به‌بێکی له‌مانه‌ نه‌بێ له‌ خه‌ته‌ردایه‌، جایه‌ز نییه‌. هه‌رچه‌ند ساییری ئیمامی دیش به‌رحه‌قن، ئەما مه‌زه‌بیان ئەمیسته‌ له‌ زه‌بتدا نییه‌. له‌به‌ر ئەم سه‌به‌به‌ هه‌یج کام له‌ ئەسحابه‌ی کیرامیش هه‌م ته‌قلید نابێ بکه‌ی وه‌ له‌به‌ر عه‌ینی ئەمه‌ له‌ عه‌قیده‌شدا تاییع به‌ غه‌یری (ئیمام ئەبو‌لحه‌سه‌نی ئەشه‌ره‌یی) وه‌ (ئیمام ئەبوو مه‌نسوری ماتوریدی) جایه‌ز نییه‌. وه‌ ته‌ریقه‌تی ئەولیا هه‌موو حه‌قعه‌، له‌ حه‌قعه‌تدا سه‌روه‌ری موخالیفی شه‌ریعه‌ت نییه‌ هه‌رچه‌ند به‌زاهیر به‌عزی ئەتواریان وه‌ها نانویتن.

ئەسلی پێنجه‌میینه‌ ئەمه‌ته‌ باوه‌ر و یه‌قینت بێ به‌رۆژی قیامه‌تی که‌ له‌ وه‌قتی مردنیه‌وه‌یه‌ تا ئاخیری حه‌شری به‌ئمه‌ که‌ هر چ (١٩) هه‌زه‌ته‌ی (سه‌بیده‌لمورسه‌لین «صلی‌الله‌ علیه‌ وسلم»)

١٧- بیعة الرضوان.

١٨- خۆی وشه‌که‌ی ئەو هه‌نوسیه‌ و منیش به‌پیتی بزوانده‌که‌ی و به‌ئهم‌ جو‌ره‌ی (خۆش ویستی) داناوه‌.

١٩- خۆی (چه‌)ی نووسیه‌ و هه‌رچه‌نده‌ من ئەوه‌ به‌ راست ده‌زانم به‌لام له‌ تاو به‌ندوبای ئەو‌و‌ ناچار (چ)ه‌که‌م داناوه‌.

١٤- له‌ ئێرده‌دا واته‌: هاوه‌لیی.

١٥- واته‌: به‌خت بکه‌ن (دیاره‌ رێنوسه‌که‌ «با»ی فارسییه‌ و له‌بری «به‌»یه‌).

١٦- خۆی ئەوه‌ «بو‌رونه‌»ی نووسیه‌.

اللَّهُ عَلَيْهِ عَلَى الْوَصْحَبِ أَجْمَعِينَ» (خه بهری دادوه له شهرت و نیشانهی و موقه ددیماهی و هک زوهووری (موحه مدهی مه هدی) و هاتنه خواری (عیسا) پیغه مبهری و خو روو جی ده ججال دابه تولته رز(۲۰) و یاجووج و ماجووج و غهیری دی له گه ل ساییری ماجه رای قیامت، هه موو راستن، دین و دهن بی کم و زیاد. وه ته فسیل نه مه ته بهیه قین بزانیی عه زابی قه بری بۆ کافر و به دکاران وه راحه تی قه بر بۆ موسلمان و سالیحان ده بی که مردوو زیندوو ده که نه وه، له قه بریدا رۆی دهنین و مونکیر و نه کیر دین و لینی ده پرسن که خودای تو وه پیغه مبهری تو کتیه؟ وه دین و نیمامت کامه؟ وه نه گهر جه وابی دوروست دابه وه قه بری بۆ فراوان ده بیته وه، کولانیکی له به هه شتیوه بۆ تی ده بی، شهو و رۆژ جیگای خو ی له به هه شتی ده بی، له گه ل نیعمه ت و به شاره ت به جیتی دیتلن و ده رۆن. وه نه گهر جه وابی نه زانیی وه های لی ده دن به گورزی ئاسنین غهیری ئینس و جین ناله نالی ده بیین وه قه بریش وه های ده گوش پی راسووی راست و چه پانی تیک ده په رین، کولانیکی له جه هه نه مه وه بۆ ده بیته وه، له قه بریدا شهو و رۆژ چاوی به جیگای خو ی ده که وی. له جه هه نه مه تدا به نه نوعی عه زاب گرفتار ده بی تا حه شری. وه هه م باوهر بکه ی جاریکی دیش هه موو مه خلوق له پاش مردنیان و رزینی وه چ نه عزای موه فه رریق بووی وه چ نابوت بووی وه چ، نه مابی، وه هه ر چ مابی هه موویان په پدا ده که نه وه وه، ته رتیبیان ده ده نه وه وه روو حیان ده که نه وه به جیسمیاندا. له قه بریدا ده پانه نه جیگای حه شری، ده فته ری عه م ملی چاکان له ته ره ف راسته وه دینه نه ده سستی راستیان، وه ده فته ری چه بیان وه حیسابی عه م ملی چاک و خه راب(۲۱) و گه وره و بچووک و دزیی و ئاشکرایان چ له ده فته ری عه م لیاندا بی وه چ نه عزایان شاهیدی ده دن وه چ له عیلمی خودای دابی هه موویان ئاشکرا ده که ن. وه سووال(۲۲) ده که ن له مه لاتیکه وه ئینس و جینان، نه ویی خودا نه مری کردوونی به جیبیان هیناوه بیان نه؟ جه زای چاکیان بیان ده دنه وه به چاکیی وه جه زای خراپیان به خرابیی، هیندیکیان ده دی سه به ب به گونا هیک ی بچووک به عدل له گونا هی گه وره و بچووک هیندیکیان خوش ده بی به فه زل، له ورا که خواهیشتی بی له هه موو گونا هان خوش ده بی غهیری شیرک، نه ما هه رگیز له موشریکان خوش ناب. وه ته رازووی

۲۰- دابة الارض.

۲۱- خو ی تا سه ر هه ر به نه م شتیوه (خراب)ی نووسیوه.

۲۲- خو ی به شتیوه ی (سوأل)ی نووسیوه بویتکا نه ودم داناوه.

قیامت به قه ولی موختار ته رازوویکه نه گهر هه موو نه رز و ئاسمان بنینه تاییکی جی ده بیته وه. تای چاکیانی نوورانیی له ته ره ف به هه شته وه که له لای راستی عه رشه ده بی، تای خه رابیانی زولمه ت(۲۳) نه ویه له ته ره ف جه هه نه مه وه که له لای چه پی عه رشه ده بی، هه موو عه م ملی چاک و خرابی پی ده کیشن.

تای گرانی مه یل به ره و ژوور ده کا وه تای سووکی مه یل به ره ژیر ده کا به عه کسی ته رازووی دونیایی. وه پرد سیرات که پردیکه له موو باریکتره وه له تیغ تیژتره به فه رموده ی خودای ده بنینه سه ر پشتی جه نه مه ی. نه مر ده که نه هه موو مه خلوقی که به سه ریدا رابورن، هه رکه س به هه شتی بی، هیندیک وه ک برووسکه وه هیندیک وه ک با وه هیندیک وه ک نه سپی، له ییکدا راده بورن(۲۴) ده چه به هه شتی. وه هه رکه س له دنیا دا چا تر به سه ر ریگای شه ریعه ت رابور دی چا تر به سه ر سیرا تا راده بو ری تا خه راب تر خه راب تره. وه جه هه نه مییان پییان لی هه لده خلیسکی، ده که ونه جه هه نه مه وه. وه حه وزی که وسه ری که حه وزیکه ریگای مانگیک گه وریه، ئاوی له شیر ی سپی تره، بونی له میسکی خو شتره، له نه ستره ی ئاسمانانی زیاتر پیاله ی له سه ره، هه رکه س ده فعه بی لی بخواته وه نه گهر چه ند سال له جه هه نه مه تدا بی تینووی ناب. وه نه نییا و نه وییا وه مه لاتیکه وه سالیحان شه فاعه ت ده که ن بۆ هه موو گونا هی گه وره و بچووک موسلمانان چه ندانکو بی تو به مردن. وه شه فاعه ت له و رۆژ ده ا پینچ نه وعه، ییککیان بۆ حیسابی زو له گه ل کردنیان، دووه میین بۆ ئاسانی سووال وه سووکی حیسابیانه. سیمین بۆ ناویتی خه تا کارانه نه جه هه نه مه ی. چواره میین بۆ ده ره یانانه وه یانه له پاش ئاویتنیانه جه هه نه مه ی. پینجه میین بۆ مه رته به ی گه وره و پایه ی بولندیان له به هه شتی. وه به هه شت دائیمه یه وه نیعمه تی بی حیسابه، وه به هه شتی، نه به دیی به هه شتی دهن. وه به هه شت هه شت مه رته به ی هه یه. به هه شت هه رکه س به قه دهر ئیمان و عه م ملی خو ی، مه رته به ی بولندی ده بی، جه هه نه مییش دائیمه، وه نه هلی جه هه نه م هیندیکیان دائیمین. هه ر دووکیان وا هه ن.

به هه شت له ژوور ئاسمانی هه فته میینه، جه هه نه م له ژیر ته به قاتی زه مینه.

۲۳- ظلمت: تاریکی.

۲۴- له ده ستنووسه بلاو کراوه که ی محه مده ی مه لا که ریدا به شتیوه ی «لینک» نووسراوه که له ئیره دا نووسراوه، (لیکداراد بوورن).

(ئەسلى شەشەمىيىن ئەمەتە كە بى شىك و گومان باوەر يەقىنت بىيى وە بزانى ھەر چ جەنابى پاكى خوداي تەعالا خواھىشتى بوو وە موقەددەرى فەرمووھ كە بىيى يا نەبىي، بىي زىبادىي و نوقسان ھەر وھا دەبىي. ھەر چ خواھىشتى بوو بەبوونى، نەبوونى مەھالە ھەر دەبىي. وە ھەر چ خواھىشتى بوو بەنەبوونى، مەھالە ھەر دەبىي، بوونى مەھالە وە ھەرگىز نابى) (۲۵)

تەمەت شود

فى ۲۴ ج ۱ سەنە ۱۲۳۴

لە ۱۹ى مارتى سالى ۱۹۱۹ز

[تەواو]

پاشكۆ: ۱

عەقىدەى كوردىيى - ھەلبەستراوى - سەمىع

- پەسنى

- مەتنى

۲۵- ئەم ئەسلى شەشەمىيىنەم خستە نىچو دوو كەوانەوھ تا بناسرېتەوھ كە ھەموو دەستنووسەكانى دى فەرامۆشيان كردووھ و ناتەواون، راستىيەكەيشى زۆرم پىن سەيرە و ئايا ئەو كەسانە لە «واتاكەى تى نەگەيشتون يان چىيى؟».

عەقیدەى كوردیى ھەلبەستراوى «سەمیع»

- پەسنی

وەك ئاماژەم پێ داوه، زانای گەورەم شیخ محەممەدى خاڵ ئەم دەستنوسەى لە گەنجینە نایابەكە پەوه پیتشكەش كردم كە رۆژى ۱۹۸۷/۱/۷ فۆتۆكۆپىم كرد.

من بۆ پیتكا دەینوینم تا خۆتندەوار ویتەبێكى ھەلبەست- مەنزوومى عەقیدەى ئیسلام و بەرھەمى كەسێكى نیتوچەى سلیمانىی كۆنەپیتەختى (بەبە) ببینی كە دنیام ھەلكەوتنى پەخشانە (عەقیدە) ھەكەى مەلا- مەولانا كاری بۆ ھەلكەوتنى ھەبوو، و پێرا خۆتندەوار بۆى ھەبە بەناسینی ئەم ھەلبەستراوه، جوداییەكى نیتوان ھەردوو ھونەرى پەخشان و ھەلبەست بناسی كە چۆن پەخشانیكى زانستی- با مەبەستەكەیش بێك بێ- جوداییەكى دیارى لەگەڵ ھونەرى ھەلبەست ھەبە كە لە ئەمدا سۆز، كیش و ئاواز سستان بۆ نواندنى زانست. (۱)

پەسنی دەستنوسەكەش ئەمەبە كە خۆى لە نیتوى سێ بابەتى دیدایە و سەرەتاكەى (لەیل و مەجنون) یكى ھەلبەستراوه بەفارسیی و دوا لاپەرەى ئەمەش كە لاپەرە سببە سببە كۆتاكەبیتى و لە ئەم لاپەرەبەدا (سەرەتای عەقیدەكە) دەست پێ دەكا و لە ھەمان لاپەرەشەوه دیسان ھەلبەستراویكى فارسىی دى بەنیتوى (دیوان الظھرانین) ھو لەسەر لاپەرەكانى ئەم عەقیدە دەستنوسەدا دەست پێ دەكا.

لەیل و مەجنونەكە (رۆژى سێ شەنبەى ۸ى جومادى ئاخیری سالى ۱۳۱۴ھ- ك لەلایین مستەفای كۆرى حاجى قادر بەگەوه روونوس كراوه) و دیارە لە ئەم مێژووھو (۱۳۱۴ك- ۱۸۹۶ز) دەست بەنووسینەوهى (عەقیدەى كوردیى) ھەلبەستراو كراوه كە لە دوا لاپەرەدا (بێ نیشان دانى رۆژى تەواو كوردنى ھەر بەتەنى نووسراوه:

(تمت الكتاب العقيدة/ كتیبى عەقیدە تەواو بوو!)... وئ دەچى فەرماوش بوونى

۱- خۆتندەوار لە مەتنى ئەم ھەلبەستراوه وردبیتەوه چاك دەبینى كە كەف و كۆلى سۆز كاریكى كوردووه رستەى ئەوتۆ دوور لە عەقیدەى ئیسلامەوه بەھۆ نیتەوه.

مێژووى تەواو كوردنى بەگەریتەوه بۆ درێژەى ھەلبەستراویكى دى- نازانم چیبە- كە ھەتا دوا لاپەرەى عەقیدەكەش تەواو نەبوو. من روونوسكەرەوهى نیتویراوم پێ ناسریتەوه لە ئەم مەنفايەدا و سەرچاوەم بەدەستەوه نیبە، بەلام دەتوانم لێى بدویم كە خۆتندەوارو شارەزاو ورد و خۆشوووس بوو و نیتوانس و مۆرى (مصطفی حلمى) یشى ھەبوو!

ژماردنى پەرەكانى (عەقیدەى كوردیى) ھەلبەستراوى (سەمیع) ھەشتە كە دەكاتە شانزە لاپەرە و قەبارەى ھەربێكەى: ۱۷سم × ۲۰سم! ھەرچەندە من تەواوى مەتنەكەم نووسیوو، ناپەسەندى نابینم سەرەتا و كۆتایی بنوینم؛ نووسراوه، (بسم الله الرحمن الرحيم. هذا كتاب عقيدة كردي/ ئەمە كتیبى عەقیدەى كوردیى) ھ و كۆتاییبى ئەم دوو تاكەبە: (سەمیع گوناھكار ئەو رجا دەكا... بۆ فاتیحاییك ئیلتیجا دەكا!). لە بنبەوه نووسراوه؛ (تمت الكتاب العقيدة/ كتیبى عەقیدە تەواو بوو!).

من كاتى خۆى لە مامۆستا (خاڵ) م پرسى (سەمیع) كى بى؟ فەرموى: نازانم! ھەرچەندە وردبوومە تەوه (سێ سەمیع) نیتوى كورد ھەن:

۱. عەبدووسەمیع چناریى؛ مامۆستای فیرگەى ئەلئەحمەدیبەى باژتیری ھەلب. ۲. شیخ سەمیع بەرزنجەبى (سلیمانىی: ۱۸۴۳ز- ۱۹۲۰ز) كە مستەفا نەریمان و بیلۆگرا فیاكەى ئاشنایان كردووه؛ خاوەندى (عەقیدە- كوردیى) بوو و حوزنێى موكربانى لە رواندز و سالى ۱۹۲۷دا بەنیتوى (باوەرى ئابین) و چاپخانەى نەجاشى بەغداد بەنیتوى (عەقیدەى كوردی) ھو لە ۱۹۳۵دا، ئەوجا لە مەھاباد و ھولێر و بەغدادیشدا لە نیتوان ۱۹۶۸- ۱۹۷۰دا چاپیان دووبارە كردۆتەوه (۱).

۳. مەلا سەمیع محەممەد ئەمین كە بەقسەى مەحمود ئەحمەد (عەقیدەى كوردیى) بەھەلبەستەوه داناو و سەرەتاو كۆتایی ئەمەبە: (۲)

ئەووەل ئیبتیدا بەئیسىمى الله

پەس ھەمد و سەنا- الحمد لله

تا

یارەب بۆ خاترى ئاسمان و زەمین

ببەخشى گوناھى محەممەد ئەمین

۱- من چاپكراوه كانم نەدیتوو، بەلام بیستمەوه خراپن!

۲- بنۆرە: فەرست مخطوطات مكتبة الاوقاف المركزية في السليمانية- ج ۳، ل ۴، ۱۹۸۴.

من- هه‌رچه‌نده له زبندانی مه‌نفادا ده‌سه‌لاتی ناسینی ژیننامه‌یانم نییه- گه‌لی باوه‌ر ده‌که‌م که خاوه‌ندی ئەم (ده‌ست‌نووس) ه و عه‌قیده‌یه‌ی به‌رده‌ست، هه‌ر کرده‌وه‌ی هه‌مان (سه‌میع- محه‌مه‌د ئەمین) بێ که وێرای تۆزه‌لقانی جودایی سه‌ره‌تاو کو‌تایی، به‌ییک ده‌چن. ر‌نگیش بێ یی‌کیکیان پیش ئەوی دی دانراو و نووسراو بێ مخابن مه‌حموود ئەحمه‌د چ سالیکی نه‌نواندوه تا به‌راوردی ئەم ده‌ست‌نووسه‌ی بێ بکه‌م که نازانم چاپ کراوه یان نا!! گ‌رنگ ئەوه‌یه- چاپ کرابێ یان نه‌- ئەم ده‌ست‌نووسه‌ی نیو‌گه‌نجینه‌ی مام‌وستا (خال) یی‌که‌م جاره خۆر بیینی. هیوام زۆره که‌سانی دی دوای هه‌ر سێ که‌س و هه‌ردوو عه‌قیده‌ی هه‌لبه‌ستراوی شیخ سه‌میع و سه‌میع محه‌مه‌د ئەمین بکه‌ون و هه‌واله‌کان بۆ خو‌پنده‌وار روونتر بکه‌نه‌وه و پیشه‌سه‌کی کاریان راست بێ!. ئەمه‌ش مه‌ته‌که‌ییتی:

(هاذا کیتاب عه‌قیده‌ی کوردی)

بسم الله الرحمن الرحيم

ئهووه‌ل ئیبتیدا به نامی خودا په‌س^(۱)
 حه‌مد و سه‌نا ئەله‌مدو لله
 ئەوجا سه‌له‌وات له‌سه‌ر مسته‌فا
 هه‌م ئال و ئەسحابی ئەربابی سه‌فا
 گوێ بگ‌رن به‌عام حه‌چی موس‌لمان
 ئەگه‌ر به‌راستی س‌احیب ئیمان
 هه‌رچ واجیبه‌ ده‌بێ بی‌زان
 گه‌ر شه‌یتان بیلێ زۆر زۆر ئاسان
 ئەهووه‌لی هه‌مووان ناسینی خودایه
 هه‌رچی له‌ تاقه‌تی عه‌قلی تۆدایه
 ئیمه‌ی خو‌لقاندوه ئەوی دا^(۲) بیناسین
 ئیتاعه‌ی بێ بکه‌ین لێشی بترسین
 پینچ روکنه ئیس‌لام با‌زان چیه
 باوه‌ریان بێ بکه‌ین ئەم‌ری ره‌بیه

۱- پس : «ف» ئیدی، ئەوجا

۲- دا: تا

ئهووه‌ل که‌لیمه شاده‌تی ئیمان
 دووه‌م پینچ فه‌رزه باشه‌رت و ئەرکان
 سییه‌م سببی رۆژه‌ی مانگی ره‌مه‌زان
 مه‌حفووز له موفتیر هه‌م له‌غوو بوتلان
 چواره‌م زه‌کاته له‌گه‌ل سه‌رفی‌تره
 پینجه‌مین حه‌ججه ئەو له‌گه‌ل عه‌مره
 ئەم پینچ روکنانه به‌فه‌رزیان بزانی
 قه‌ت ته‌رکیان نه‌که‌ین گه‌ر موس‌لمانین
 هه‌رکه‌س ته‌رکی کرد یی‌کی له‌م پینجانه
 بێ شک روکنی‌کی دینی نوق‌سانه
 ئەوجار با مه‌عنای شه‌هاده‌تی لێ بده‌ین
 مه‌عنای بزانیان باوه‌ریان بێ بکه‌ین
 (اشهد ان لا اله الا الله)
 هیچ مه‌عبودێ نییه‌ غه‌یری زاتی خودا
 چیی بۆت و سه‌نهم ئەسته‌یره و ئاگر
 که ده‌په‌رستان تائیفه‌ی کافر
 غه‌یره‌ز بێ شه‌ریک پاکیان به‌تال‌ن
 عابیدیان هه‌موو ئەه‌لی زیال‌ن
 حه‌ق‌قه موحه‌مه‌د ره‌سوولی خودا
 ناردی به‌ره‌حمه‌ت بۆ پێی ئیبتیدا
 بۆ سه‌ر ئینس و جین مه‌لاییک یی‌کسه‌ر
 چیی خودا فه‌رموویه ئەو بیدا خه‌به‌ر
 بێ شک ئینسانه ئەو مه‌له‌ک نییه
 فه‌رمانی به‌رداری ئەم‌ری ره‌بیه
 بپینه سه‌ر به‌عسی سیفاتی خودا
 حه‌وتیان قه‌دیم له‌وه‌ی نین جودا
 حه‌یه‌ی زیندوه هه‌رگیز نام‌ری
 عالیمه به‌ئشه‌یا هه‌رچ بک‌ری

ههـموو له لای ئه و ته و او زاهیره
 له عیلمی ئه و دا ههـمووی حازیره
 سهـمیع و بسیر، دهـبییه و دهـبینی
 له دوور و نهـزدیک له ژیر زهـمیینی
 قادیر و مورید له زۆر و لهـکهـم
 چیی بیکا خهـلق چیی بیکا عهـدهـم
 ساحیب که لاهه نهک بهـحرف و دهـنگ
 بییک زاتی له تیف بی جیسم و بی رهـنگ
 له ژیر ههـوت زهـمین جیگهـی جهـهـننهـم
 له وئ بهـرهـوژیر سهـحرای عهـدهـم
 له ژوور ههـموو شتییک عهـرشهـی عهـزیمه
 له ویش بهـرهـو ژوور سهـحرای عهـدهـمه
 وهک سهـحرای عهـدهـم ئینتیهـای نییه
 زات و سیفاتی ههـر وهـکو وییه
 له سهـحرای عهـدهـم (...) عهـدهـم
 ههـرچی تیـدایه له زۆر و لهـکهـم
 له نهـزهـلهـوه ههـیچ مهـوجود نهـبووه
 سهـریاکی له نهـبوو ئهـو خهـلقی کردووه
 ههـر چ زی رۆحی نهـفهـس ههـلبیینی
 ئهـو نهـفهـسانه ئهـو دهـیخوئقیینی
 ههـر له بزوووتنیان تا سالیح بوونیان
 له خووتووراتیان تا هاتوچوونیان
 چیی نهـیخوئقیینی ههـیچ مهـوجود نابی
 دهـبی ههـموو شتییک خهـلقی خودابی
 لهـزهـی خاکی تا چله گیایی
 له جوژیاتی پهـلکه گهـلایی
 قودرهـتی خودای گهـر له گهـل نهـبی
 بهـبییک نیم تورفه پاکی عهـدهـم دهـبی

پاکیان دهـزانی و دهـبینی و دهـبییه
 موحتاجی بهـدل و چاو گوئی نییه
 قهـت ئهـو بهـهیچ شت ئیحتیاجی نییه
 ئهـوه ههـموو شتییک موحتاج بهـوییه
 ههـر بهـوهـیی بزانی که بی مهـکانه
 جیی نه له ئهـرزه نهـئاسمانه
 هیچ مهـکانی نهـبووه ئهـو قهـدیم بووه
 ئیحتیاجی بهـهیچ مهـکانی نهـبووه
 ئهـلئان به مهـکان ئیحتیاج نییه
 ئهـگهـر موحتاج بی بۆ ئهـو نهـقسیه
 گهـر ههـموو زی رووح پاکیان بهـجاری
 لئی تهـلهـب بکهـن ههـرییک سوئالی
 بهـجاری پاکیان جی بهـجی دهـکا
 هیچ پاش و پیش تهـئخیریان ناخا
 سهـر پاک دهـیزانی لئی غهـلهـت نابی
 ئهـگهـر وا نهـبی نابی خودا بی
 (سُبْحَانَ مَنْ لَا يُشْغَلُهُ شَاغِلٌ
 وَلَا تَغْلَطُ عَنْهُ الْمَسْأَلُ)
 خالیقی خیره خالیقی شهـرپه
 خالیقی نهـفهـه خالیقی زهـرپه
 ئهـوبی شهـریک و ههـم بی وهـزیره
 بی میسل و شوپهـه ههـم بی نهـزیره
 قهـدیم ههـر بووه ئهـو نهـزهـلییه
 باقی ههـردهـبی ئهـو نهـبهـدییه
 هیچ نهـقسی و تهـغیر و گوپانی نابی
 ههـر وهـک بی عهـیبه ههـر دهـبی و ابی
 ئیمهـی خوئقاندووه بۆ تاعهـت کردن
 نهک وهک حهـیوانات بۆ خهـوو خواردن

ناردی پیغهمبهر بهوهجهی رهحمهت
 دا تهعلیممان کا بو رتی هیدایهت
 نهو موحه مدهه ئیبنو عهبدالله
 نهشره فولوهره نهو حه بیبوالله
 عهبدولموتته لیب باپیبری وییه
 ئیبنو هاشیمه نهو قوره شیییه
 دایکی ئامینه کچی واهه به
 له گه وره گه وره و نه سلی عه ره به
 له مه ککه ی شهریف به وه له دبووه
 هیجره تی له بو مه دینه کردووه
 ره وزه ی شهریفی له مه دینه به
 ئاگای له کوللی نه و مته تی هه به
 باوه ریان پی بکه یین مه له کی جیهان
 دایم مه وجودن له نه رز و ئاسمان
 بی خه وو خواردن بی که سب و غه فلهت
 دایم مه شغوولن به زیکر و تاعهت
 هه ر بییک به نه وعی هه ر که س به کاری
 بی نه مری ناکه ن به هیج قه راری
 (قرآن) و ئینجیل ته ورات و زه بوور
 سو حوف هه رچ بوون گه ر که م و گه ر زور
 مه جمووعیان بی شک که لامی خودان
 نه ما هه موویان نه سخن به (قرآن)
 سه د و بیست و چوار هه زار پیغهمبهر
 که خودا ناردوونی بو رتی خیر و شه ر
 باوه ریان پی بکه یین هه موویان حه قن
 نه وان گه وره تری جه میعی خه لقن
 سی سه دو سی زده له وان نه فزه لن
 ئولولعه زمن وه نه علاهوم دینن

نوح ئیبراهیم حه زره تی مووسا
 عیسا روو حوالله نه حمه د مسته فا
 سه رداری هه مووان سه بییدولبه شه ر
 یه عنی موحه مده شه فا خوی مه حشه ر
 له پیش هه موواندا نهوی خه لق کردووه
 له دوای هه موواندا نهوی ناردووه
 دینی وی نه سخی هه موو دینانه
 مه علووم نه فه زه لتری جه معی دینانه
 له سه ر وی خه تمه روتبه ی ریسالهت
 دینی وی باقییه تاروی قیامهت
 گه وره ترین خه لق له دوا نه نبیا
 چوار یاری نه بیی یه عنی خوله فا
 نه ویش به ته رتیب و روتبه ی خیلافهت
 بییک له بییک زیاتری بیی خیلافهت
 نه بوویه کر و عومه ر عوسمان و عه لیبی
 له دوای نه وان جه میعی نه سحابی عه لیبی
 هه رچی فه رموویه وه حیی خودایه
 نه مانه ی و قمان بی شک وه هایه
 سوئالی قه بر و عه زاب و نیعمهت
 له ترس و شادی، دوزخ و جهننهت
 قه بر بو سالیح ره وزه ی جینانه
 نه ما بو فاسیق بیبری نیرانه
 یاده ردو میحنهت یا خوشیی و راحهت
 هه ر که س به نه وعیک تا روی قیامهت
 جه معی زیرووحان هه روهک نه ووه لجار
 زیندوویانی ده کا واحیدولقه ههار
 ئینسان و مه له ک جنیی و حه یوانات
 پاکی جه مع ده کرتین له ناو عه ره سات

ئەوسا سى سەد سال جىگى ھەببە تە
 گىرىبان و زارىبى خۆف و ھەشتە
 جەمەى مەخلووقات ھەتتا ئەنبىا
 غەيرەز ھەزەرە تى پاكى مستەفا
 كەس ياراي نوتق نىشتى نىيە
 ئەو رۆژە رۆژى نەفسى نەفسىيە
 مندالى مەسووم بى دەرد و مىحنەت
 سەربان سفىدە لە ترس و ھەببەت
 جەھەننەم ھەلقەى لە مەخلووق داوہ
 پىتى سەد سال دەره لە ھەرچوارلاوہ
 ئەمما كە ھەلمەت بۆ مەخلووق دىنى
 بە عزى ھەلدەگرى زوى دەسووتىنى
 ئەوسا ئومىدى نەجات بوونى دەبرى
 بگىيە ، ھاواری عىلاجى ناكرى
 ھىچ نەفە نادا ئەولاد و مالاان
 مەر خودا رەھمەت بكا بە حالان
 ھەر تا شەفاعەت دەكا پىغەمبەر
 رەھمەت دەنوئىنى خالىقى ئەكبەر
 لە جىگەى ھەببەت نەجاتمان دەدا
 لە پىشدا ھەشرى ھەببەت ھەببەت دەكا
 ئەوجار كاغەزى حالان دىن
 نەختە نەختە پىمان دەخوئىن
 ھەركەس چاكەى بى شوكرى خودا دەكا
 گەر خرابەى بى لىتى حاشا دەكا
 ئەوسا لال دەبى مۆردەكرى زمانى
 لىتى دىتە شاھىد پاك ئەعزەكانى
 ھەى ھەى وا ھەببەت ھەببەت
 لەو خۆف و ترسە لەو نەدامە تە

ھەركەس زۆلمى لە كەسى كەردى
 تىكە نانىكى بى ئىزنى خواردى
 گەر ئىحسانى بوى لىتى دەستىن
 ھەرنە لە جىياتى ئەو دەسووتىن
 مىسقالە زەرپە لە خەبىر و لەشەر
 ھىچ ون نابى پاكى دىتە دەفتەر
 بەمىزانى ھەق موقابىل دەكرى
 لىئەزە مولىھوم پاداش دەدرى
 ھەركەس كافىرى بەو حالە مردى
 يا شەيتان سەلبى ئىمانى كەردى
 ئەو ھىچ ھىساب و پىرسىيان نىيە
 جىبى وانە جەھەننەم بەئەبەدىيە
 باقىيى موسلمان چىي گوناھكاران
 لە گوناھى خوئان خەجالە تباران
 پىغەمبەر بۆ وان شەفاعەت دەكا
 بە عزى خودا خۆى رەھمىيان پى دەكا
 باقىيى گوناھكار لەو دەما ماون
 دەكەونە خواری بۆ ناو جەھەننەم
 ئەعووز و باللە لەو بەدبەختىيە
 لەو دەرو مىحنەت تەنگىي و سەختىيە
 ئەو ھەل بەقولىلابى ئاسنەن دادەرى
 ھەك گۆشتى قەساب پىي ھەلدەواسرى
 ھەتا دەسووتى و قەلبى دادەرى
 ئىسقان و گۆشتى پىكدا ھەلدەكرى
 سەركەسى ھەلدەرى و بەردەبىتە خوار
 دىسان دەيانكەن ھەروەك ئەو ھەل جار
 بەلى لە ئەو ھەل جار رۆژ رۆژ خراپتر
 دەسووتى دىسان لە ئەو ھەل چاتر

ھەربەم دەستوورە ھەرتا تەدابی
 ھەر عەزاب دەدری مردنی نابی
 مارو دوپشک لە گشت خراپتر
 خودا خولقاندوونی سەرپاک لە ناگر
 ھەریەک سەد قللە زەھر تەدایە
 ھەرکەس پێوہی دەن بۆی واپلایە
 ھەتا ھەفتا ساڵ دەئاسی و ژان دەکا
 لەو دەمەدا دەرزێ لیتی سەیلان دەکا
 غەلل و زنجیریان لەگەردن دەکەن
 ھەریەک بەنەوعی عەزابیان دەدەن
 ساعەت بەساعەت ھەر لیتی زیاد دەکری
 مردن زۆر خۆشە ئەمما نامری
 مەعلووم جەھەننەم ھوت تەبەقەبە
 ھەر تەبەقەبەکی لەبۆ فیرقەبە
 ھەر ھاوار ھاوار ھەر وا وەیلایە
 ھیچ کەس بەزەبە بەکەسدا نایە
 ئاویان (...) عەینی ھەمەمە
 یا عەینوئغووتە ئەو زۆخ و کیمە
 خۆراکیان خریع قورسی زەقوومە
 ئاو گەرم و بۆگەن ھەم تال و شوومە
 دەرخواردیان دەدەن خریع و زەقووم
 ئەوان دەگرین لە تەنگیی خەلقووم
 ئەو چییە خودایە نەبۆی دیتە دەر
 ھاوار ھاواریە ئاوم بێننەسەر
 فەورەن زبانی ئاوی بۆ دینیی
 کە دەبخوا ناوسکی پاک دادەرزینیی
 بەحسی عەزابیان ناییتە تەقربیر
 بۆ خۆی فەرموویە وەبئەسەلمەسیر

ھەرکەس ئەزبەتی خەلقى دابی
 بۆ زۆلمی مەخلووق زۆر تی کۆشابی
 ئەو زۆر زەلیلە خەیلی بەدبەختە
 زیاتر لە ھەمووان عەزابی سەختە
 ناخیری زۆر دەگرین زۆر شەکوا دەکەن
 تا ھوت ھەزار ساڵ دەلێن ھاوار یا مەننان
 ھەزار ساڵ ھاوار دەلێن یا ھەننان
 ھەزار ساڵ دەلێن ھاوار یا مەننان
 ھەزار ساڵ دەلێن ھاوار یا پەئووف
 ھەزار ساڵ دەلێن ھاوار یا عەتووف
 ھەزار ساڵ دەلێن یا کەریم ھاوار
 ھەزار ساڵ دەلێن یا رەحیم ھاوار
 ھەزار ساڵی تر دەلێن یا رەحمان
 رەحمان پێ دەکا پادشای سویمان
 تا جویرەئیلی دی بزانی ئەو حالە
 دەپرسن کێیە ئەو نووری جەمالە
 دەلێن جویرەئیل ئەمەینە داوەر
 کە خودا ناردوویە بۆ لای پێغەمبەر
 ئەوساکە ناوی پێغەمبەر دەبیبەن
 پاکیان بەجاری لیک ھاواری دەکەن
 یا رەسوول اللہ بێ بەھاوارمان
 بەخودا خراپە، بەدە حالمان
 جەمعی ئەنبیا لەگەڵ پێغەمبەر
 شەفاعەت دەکەن دەیانھیتنەدەر
 ھەر کەس شادەتی بەحەق ھینابی
 بەو حالە مردبێ ئەبەدیی نابی
 پاکیان دیننەدەر نەجاتیان دەدەن
 ئەو وەختە داخل بەھەشتیان دەکەن

مه دحي بهه شتي نايته گوفتار
 (جنات تجرى من تحتها الانهار)
 مه علووم و راسته ههشت ته به قه يه
 نه ههشت ته به قه سه د درجه يه
 ههركه سى هات و لى ته له ب كا
 له وه دنيا روتبه ي ته نه زول ده كا
 ههركه سى له دنيا رفته تارى پاك بى
 نه و چاك ده بى جى بالا و چاك بى
 به عزى كيان مينا و بلورى سافه
 به عزى نالتوونه زورى شه فافه
 ديواريان سافه وهك بلور پاكه
 مه نعى روئيه تى ماوه را ناكه
 به عزى سه ده فه وهك دورى سپيه
 به عزى غه يرى خودا نازانى چيه
 له ناو قه سراندا ته ختى گه وهه رن
 هه ريپك حه فتا نه و فه رشيان له سه رن
 له رهنك و بوذا يپك له يپك چاتر
 هه ريپك جورى كى وا له سه ر حازر
 لقى دره خت دور و ياقووته
 گه لاي پيروزه عه ينى زه مرووته
 نه وشكى پاييز نه سه ردى زستان
 نه خدمت كردن رهنجى باخه وان
 ميوه يان خوش بو عه جهب له زيزه
 خوش تام و خوش رهنك تازه ته ميزه
 نه نوعى ميوه جه ميعى ته عامات
 حه لواو گوشت و رن هه م نوقل و نه بات
 به تالى بخون گوم نابى لى يان
 فه ورن يپكى تر ديتسه وه جى يان

چوار جوگه ي تيايه يپكىان هه نگوينه
 يپك له شيرى ساف عه جهب شيرينه
 يپكىان شه راب و يپك ناوى خوشه
 نه ترافى ان سونبل لاله و وه نوشه
 به دره ختانه وه ته ير ده خوتى
 گوشتى هه ر ته يرى (... دىنى
 به پوخته كراوى دى لى تير ده خوى
 له وه دوا هه لده فرى ده چيته جى خوى
 له هه ر ته معى كه خوت تير ده كه ي
 جامى شه رابى له سه ر نوش ده كه ي
 عه ره قى كه خوش بو وهك ميسك و عه نه ر
 بى نه زيه ت له جه معى به ده نا ديتسه ده ر
 له هه مروان كه متر به قه د پرووى دنيا
 نه و مه له كه دلته پى گه رم ده كا
 هه موويان جوانن پاكى سى و سى سالن
 بى ريش و سمپل شيرين جه مالن
 هه ريپك حه فتا حوروى بو له ززه ت
 پينج سه د غولامى هه به بو خدمت
 دايم هه ر كچن نه و جه معى حوروان
 (لم يطمشهن انس ولاجان)
 گه ر ناوى ده ميان بيه ته جه ره تال
 پاكى شيرين ده بى وهك ناوى زولال
 گه ر يپكىان ده سى بينيه دنيا
 شه وقى مانگ و رور مونه ديم ده كا
 هه ر يپك حه فتا نه و عه لى باسى له به ردا
 نه نوعى خشل و زيوه له سه ردا
 چاوره ش و و بوون خوش گه ردن فرازن
 خوش خولق خوش كه يف شيرين تاوازن

چەند نازەنەن عەجەب جوان و چاکن
 لە عوزرو لە خۆین هەموویان پاکن
 بەدەنیان سافە وەک شیشە ی بولور
 میسکی لولاکیان دیارە لە دوور
 هیچ بوغز و کینە و تەشویش نازان
 هەموویان عاشقی میرو و جوان
 داایم لە گەلیان ئیستیمتاع دەکەن
 لە ساعەتیکا سەد جیماع دەکەن
 پیری و نەخۆشی و مردن نامینی
 ئەو مال و مولکە کەس لێی ناستینی
 هەر پۆژی جوومعە زیافەتی خودایە
 خەلەتی رەزاو فەیز و لبقایە
 (وَجُوهَ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ
 اِلَى رَبِّهَا فِيهَا نَاطِرَةٌ)
 مەدحی بەهەشتی قەت تەواو نابێ
 مەسلەحەت وایە ئەم جار کۆتابی
 یا مالیکو لمولک سەتتارو سەبوور
 یاپادشای جەبار غەففار و غەفوور
 هەرکەس بخوینێ یا گوێی لێ بگری
 ئەو بەخۆشی و چاک بەئیمان بری
 (سەمیع) گوناھکارە ئەو رجا دەکا
 بۆ فاتیحاییک ئیلتیجا دەکا
 (تەمەت ئەلکیتاب ئەلعهقیدە) (۱)

۱- بوارم نییە فەرھەنگۆکی بۆ وشەکان بکەم و شوێن و ژمارە ی ئەو سوورەتانە ی (قرآن) و نیشاندرای
 بنوینم کە لە عەقیدەدا دەرکەوتون!

لە لاییکی دیوە هەر هیندەم پێ کراره، لە ژێر وشە عەرەبییەکاندا- وەک خۆی- تیپەکان بنوینم
 ئەگەر وشەبێک بۆ نەخویندراوە چۆل و لە نێو دوو کەواندا دامناوە. (مخابن لە چاپدا نەلوا تیپە
 عەرەبییەکان لە ژێر وشەکاندا دا بنوین. (فۆتۆکۆپیە کە ی ئەم کەلێنە پر دەکا تەوه!).

پاشکۆ: ۲

بێکەم: لە هەلی چاپکردنی ئەم کتێبە و لە نیوان ۲۸- ۳۰/۳/۲۰۰۴ دا چەند
 دانیشتنیکی کورتم لە گەل لێ کۆلی کە لە پووری کورد کاک محەمەد عەلی قەرەداخی
 هەبوو! لە راپێلە ی قسە و باسدا هەوالی ئەم کتێبەم پێ گەیان و ئەویش ئاگاداری کردم
 کە دوو پەخشانە دەستنووسی (عەقیدە ی کوردیی) سەبید تەهای شەمزینی- خەلیفە ی
 مەولانا خالید- ی لە «دار سەددام بۆ پاراستنی دەستنوسەکان- بە غەداد» و لە
 (ئاشنا بێک) یەو دەستگیربوو مەتنی بێکەمی بە قەلەمی خۆی، فۆتۆکۆپی دوو هەمی
 پێشکەش کردم و لاری نەبوونیشی نواند بۆ تێهەلکێشکردنی باس و مەتنبان و وینەیان
 لە ئەم کتێبەدا کە بە تەنێ لە ئەم پاشکۆیەدا هیندکۆکە ی جێگە ی دەبیتەوه.

دوای خویندەوه و لێ وردبوونەوه ی (عەقیدە) ی نیویراو- هەردوو وینەش بێک مەتنە
 بەکەمی کەم و زیادیی وشەوه - میژوویشیان زۆر نزیکە- دلتیا بووم هاوشیووی
 دەستنوسەکانی (۱-۴) ی (عەقیدە ی کوردیی) مەولانا خالید نییە و لە گەلێ روو و
 جودایە، بۆتیکا پتوبستم نەزانی تەواوی مەتنە کە ی بنوسمەوه و ئەو هەم هیندەوه بۆ کاک
 محەمەد عەلی قەرەداخی خۆی.

من- لە گەل بلاوکردنەوه ی فۆتۆکۆپی دوو دەستنووسی عەقیدە کە بۆ کەلکی لێ
 کۆلەکانی ئەدەب و زمانشوناسەکان و ئاگەداریی خویندەوارەکان- بە تەنێ هەر ئەم تیبیانە
 دەنوینم:

۱- میژووی هەردوو وینە کە ی (عەقیدە) سەبید تەهای شەمزینی لە بەرامبەر (د- ۱) /
 عەقیدە ی کوردیی) مەولانا خالید دوورە و هیچیان دەستنووسی دانەریش نین کە رەنگبێ
 دوای کۆچی مالتاواایی (مەولانا) کە ی داینا بێ چونکی وەک خەلیفە بێکی مەولانای- لە
 ژینی مەولانادا- دەبوو هەر رەواجی بە دانراوە کە ی ئەو بەدایە ئەم جوداییەش هەمووی لە
 رووی دانانەوه مانای ئەو یە کە ئەم (عەقیدە) یە راگواستنەوه ی (د- ۱) و هاوشیووی
 نییە، بە لکو ئەگەر چاویلکەرییە، دانراویکی سەریەخۆیە.

۲- شیوەکانی عەقیدە کە- هەردوو مەتن و دەستنوس- بێکە و پتر بە شیوە زمانی
 (سۆزان) نەک بە بە دەچێ و نیوەرۆک و دارپشتنیشی لە چاو دەستنوسەکانی دی؛ (۱-
 ۴) جودایە و گەلێ وشە و رستە ی کوردیشی بە لای عەرەبیدا داتاشیو، تەنانەت بە ئاشکرا
 با بۆ خەلکی رەشۆکییش دانرابی- لاوازی ئەدەبیی پێو دیارە!

۳- پێچهوانه‌ی ده‌ستنوسه‌کانی (۲-۴) که (ئه‌سلای شه‌شه‌میان لی که‌مه)، ئەم عه‌قیده‌یه - به‌هه‌ردوو وێنه‌وه - ئەو (ئه‌سله‌)ی نواندوو، به‌لام له‌ رووی داریشتنه‌وه‌ی له‌ به‌رامبه‌ر (د- ۱) ته‌واو جودایه‌!

۴- نرخی تاییه‌تی ئەم (عه‌قیده)یه هه‌ر ئه‌وه‌یه؛ به‌لگه‌ و ئاوێنه‌بێکه‌ بۆ نواندنی زه‌بری کاریگه‌ری (عه‌قیده - په‌خشان - ی کوردیی) مه‌ولانا خالید بۆ هه‌لکه‌وتنی (په‌خشان‌ی کوردیی) شیوه‌ زمانی به‌به‌ - سو‌ران - موکری به‌ تاییه‌تی بۆ (بابه‌تی ئاییینی) که‌ بی‌ گومان (په‌خشان‌ی کورمانجیی باکور) گه‌لی له‌ ئەو کۆنتر، پێشکه‌وتووتر، فره‌ بابته‌تره‌!

۱/۵ - پێکه‌م وێنه‌ی مه‌تنی (عه‌قیده‌ی کوردیی) سه‌یید ته‌های شه‌مزینی به‌سه‌ره‌تاییکی فارسییه‌وه‌ خۆی نواندوو که‌ ئه‌مه‌یه؛ (ه‌ذا رساله‌ عقايد نثر از کلام سيد شمرزینی - رحمه‌ الله - بزبان گُردی، بجهت تفهيم عوام انشا فرموده / ئه‌مه‌ عه‌قیده‌ نامه‌ی په‌خشان‌ی کوردی سه‌یید ته‌های شه‌مزینییه - به‌ر دلاوایی خودا بکه‌وئ - که‌ به‌زمانی کوردیی بۆ تیگه‌یاندنی خه‌لکی ره‌شۆکیی دایناوه‌!)

ئه‌وجا نووسراوه‌؛ (بسم الله الرحمن الرحيم... ئە‌ی براده‌ری دینی، بزانه‌ روکنی ئیسلامی پێنج، له‌سه‌ر هه‌موو مو‌سلمانان واجیبه‌ بیزانن و عه‌مه‌لی پێ بکه‌ن. روکنی ئه‌وه‌ل که‌ لیمه‌ی شه‌هاده‌ته‌ینه‌ به‌مه‌عناوه‌... هتد).

کو‌تاییشی ئه‌مه‌یه؛ (روکنی شه‌شه‌م؛ باوه‌رکردنه‌ به‌یه‌قین که‌ خه‌یر و شه‌ر به‌ده‌ست قوده‌تی خودان. هه‌موو حه‌ره‌کات و عه‌مه‌لی مه‌خلوقات له‌ ئه‌زله‌دا نووسیواوه‌، مه‌علوومنه‌ له‌لای خودای عه‌الم. له‌ ئه‌وه‌ل تا ئاخیر هه‌رچی واقیع بی‌ ده‌بی مووافیقی ئه‌و نووسیینه‌ بی‌ که‌وا مه‌علوومه‌ له‌لای خودا که‌ خالیقی عه‌مه‌لانی خودایه‌، مه‌خلووق سه‌به‌به‌ له‌ بۆ سووتانی وه‌لی خودا به‌خه‌یر رازییه‌ و به‌شه‌ر نارازییه‌، ئه‌گه‌ر چ ئیراده‌ و خواهی به‌هه‌ردووکیان ته‌علووقی هه‌یه‌ ئه‌ما چونکه‌ عه‌بد جو‌زی ئیختیاری هه‌یه‌ ده‌بی جه‌زا و سزای عه‌مه‌لی چاک و خراپی بدریته‌وه‌، یا به‌سه‌واب - ثواب - ئه‌گه‌ر چاکه‌ بی‌ یا به‌عه‌زاب خرابه‌ بی‌.

وه‌سه‌سلام! ۱۳۱۲ [ه - ک ۱۸۹۱ / ز / که‌مال].

۲/۵ - وێنه‌ی - ده‌ستنوس - دوومه‌ی عه‌قیده‌که‌ که‌ له‌ گه‌ل دوا تا که‌کانی ده‌ستنوسی هه‌لبه‌ستراوه‌ (تذكرة العوام - به‌یتی ئه‌وه‌ل و ئاخیر)ی مه‌لا محه‌مه‌دی سیوچ له‌ رۆژی ۱ی مو‌حه‌ره‌می ۱۳۱۶ [ه / ک - ۲۲ / ۵ / ۱۸۹۸ / ز / که‌مال] روونوس کراوه‌، له‌ پێکه‌م

لا په‌رده‌ا دیسان ئه‌و پێشه‌کییه‌ فارسییه‌ی ئه‌وه‌ی پێشو نووسراوه‌؛ (ه‌ذا رساله‌ عقیده‌ء کُردیه از نثر کلام سيد طه شمرزینی - رحمة‌ الله - که‌ برای تفهيم عوام انشا فرموده) ئه‌وجا (بسم الله الرحمن الرحيم... ئە‌ی براده‌ری دینی، بزانه‌ روکنی ئیسلامی پێنج، له‌سه‌ر هه‌موو مو‌سلمانان واجیبه‌ بیزانن و عه‌مه‌لی پێ بکه‌ن. روکنی ئه‌وه‌ل که‌ لیمه‌ی شه‌هاده‌ته‌ینه‌ به‌مه‌عناوه‌... هتد)

کو‌تاییشی ئه‌مه‌یه؛ (روکنی شه‌شه‌م؛ باوه‌رکردنه‌ به‌یه‌قین که‌ خه‌یر و شه‌ر به‌ده‌ستی قوده‌تی خودان، هه‌موو حه‌ره‌کات و عه‌مه‌لی مه‌خلوقات له‌ ئه‌زله‌دا نووسیاون و مه‌علوومن له‌ لای خودای عه‌الم. له‌ ئه‌وه‌ل تا ئاخیر هه‌ر چه‌ واقیع بی‌ ده‌بی مووافیق ئه‌و نووسیینه‌ بی‌ که‌وا مه‌علوومه‌ له‌لای خودا که‌ خالیقی عه‌مه‌لان خودایه‌، مه‌خلووق سه‌به‌به‌ بۆ عه‌مه‌لی و ئیختیار هه‌ر وه‌ک ئاگر سه‌به‌به‌ له‌ بۆ سووتانی، وه‌لی خودا به‌خه‌یر رازییه‌ و به‌شه‌ر نارازییه‌، ئه‌گه‌ر چ ئیراده‌ و خواهی خودا به‌هه‌ردووکیان ته‌علووقی هه‌یه‌ ئه‌ما چونکه‌ بدریته‌وه‌، یا به‌سه‌واب - ثواب - ئه‌گه‌ر چاکه‌ بی‌، یا به‌عه‌زاب ئه‌گه‌ر خراب بی‌.

والسلام - علی من اتبع الهدی.

تمت شد سنة ۱۳۱۶ حرره‌ معروف [ته‌واو بوو سالی ۱۸۹۸ ز. مه‌عروف نووسیویتیته‌وه‌ / که‌مال] (۱)

دووم: له‌ ئەم کتییبه‌ و به‌شی (کیشه‌ی مه‌ولانا خالید)دا، به‌رۆشنایی لی‌کو‌لینه‌وه‌م له‌ باری سیاسیی ولاتی به‌به‌ و سه‌رده‌می میری میران عه‌بدوره‌حمان پاشا، هه‌روه‌ها به‌رۆشنایی هه‌لسه‌نگاندنی هیندی نامه‌ی فارسیی مه‌ولانا بۆ مه‌حموود پاشای عه‌بدوره‌حمان پاشا - له‌ شوینی خۆیدا نیشانم داو - گه‌یشتیومه‌ دلنایی که‌ (پێکه‌م زویربونی مه‌ولانا روو له‌ به‌غداد کردن، به‌ر رۆژگاری فه‌رمانه‌وایی عه‌بدوره‌حمان پاشا که‌وتوو) و دیسان دلنایییم نواندوو که‌ (پاشای نیویراوه‌ ده‌ستی له‌ کیشه‌که‌ و تۆرانی مه‌ولانا دا هه‌بووه‌!).

ئە‌م باسانه‌م - که‌س و سه‌رچاوه‌ییکێ دی پێش من ئاماژه‌یان بۆ نه‌کردوو - بۆ کاک محه‌مه‌د عه‌لیی قه‌ره‌داخیی گێرايه‌وه‌. ئە‌و که‌ ئه‌مه‌ی لی‌ بیستم، ئاگه‌داری کردم؛ (مه‌لا

۱- هه‌ردوو وێنه‌ به‌ده‌ستکاری رینوسیانه‌وه‌ خراونه‌ته‌ روو!

بۆ ناسینی فۆتۆکۆپی دووم ده‌ستنوسیش بنۆره؛ پاشکۆ - ۳

حامیدی بیارهیی^(۲) موریدی ریبازی مهولانا خالید و خهلیفه شیخ عوسمان سیراجه‌ددین- له نیوان ۱۸۱۰ز، ده‌وروبه‌ری ۱۸۹۲ز. دا ژیاوه- کتیبیکی فارسیی زمانی به‌نیوی (ریازولموشتاقلین/ ریاض المشتاقین) هوه داناو و تا ئه‌و رۆش چاپ نه‌کراوه و ده‌ست‌نووسیکی له «دار سه‌ددام بۆ پاراستنی ده‌ست‌نوسه‌کان- به‌غداد» دا دۆزیوه‌ته‌وه و خۆی- کاک محهمده‌علیی قه‌رده‌داخیی- له پینجه‌م به‌رگی کتیبی خۆیدا؛ (بوژاندنه‌وه‌ی میژووی زانایانی کورد له رینگه‌ی ده‌ست‌خه‌ته‌کانیانه‌وه) کردووه به‌کوردیی و (له ئه‌و کتیبه‌ی مه‌لا حامیددا هیندی باس له مه‌ر مهولانا خالید و عه‌بدوهره‌حمان پاشا و مه‌حمودی کوری نووسراوه!).

هه‌لبه‌ت من- له زیندانه‌کانی مه‌نفادا- هه‌رگیز ناگه‌داری ئه‌و پینج به‌رگه‌ کتیبه‌ نایابه‌ی کاک محهمده‌علیی قه‌رده‌داخیی نه‌بووم به‌را‌ده‌یی که نیوی «پینجه‌م به‌رگی هینا» پرسیارم له‌مه‌ر چاپکردنی کرد^(۳) و ئه‌ویش ده‌موده‌ست نوسخه‌ی کتیبخانه‌ی مائی خۆی بۆ رۆژی خسته به‌رده‌ستم.

من وه‌کو پتیبستی نابینم هه‌موو نووسراوه‌کانی مه‌لا حامیدی نووسه‌ری (ریازولموشتاقلین) له کتیبه‌که‌ی ئه‌و دۆسته‌وه بنویتمه‌وه ، ئه‌وه ناپه‌سه‌ندی نابینم له‌لایه‌که‌وه: باری هه‌لویتست و نووسراوه‌کانی ئه‌و نووسه‌ره به‌رامبه‌ر هه‌ردوو پاشای به‌به- باب و کور- هه‌لبه‌سه‌نگینم. له لایه‌کی دیه‌وه ناپه‌سه‌ندی نابینم به‌ئه‌ندازه‌ی پتیبست نووسینه‌کانیی به‌رامبه‌ریان بخه‌مه به‌رچاوی خۆینده‌واران:

۱- بۆ باری هه‌لویتست و نووسراوه‌کانی نووسه‌ری نیویراو، ده‌بیت بلتیم مه‌لا حامید- ناسراو به‌کاتیب- بیاره‌یی، له سه‌رده‌می عه‌بدوهره‌حمان پاشای به‌به و گه‌رانه‌وه‌ی مهولانا له هیندوستانه‌وه بۆ سلیمانیی و بیکه‌م زویربوونی و رۆیشتنی بۆ به‌غداد و ئه‌وجا مردنی ئه‌و پاشایه له ۱۸۱۳ز. دا، ته‌مه‌نی سی سالان بووه هه‌روه‌ها ده سالان بووه که مهولانا له ۱۸۲۰ز. دا، بۆ دووم جار زویر بوو، بۆ به‌ره‌و دواش سلیمانیی چۆل کرد. ئیدی هه‌رگیز باوه‌ر ناکرئ ناگه‌داری قه‌وماوه‌کان و نه‌هینییه‌کانی بوونی. ویراش له سالی ۱۸۳۴ز. دا ئه‌وجا- دواي خۆیندن ته‌واوکردن- له‌سه‌ر ده‌ستی شیخ عوسمان سیراجه‌ددین ته‌ریقه‌تی وه‌رگرتووه و بووشه به‌نووسه‌ری. ئه‌مه‌ش به‌لگه‌بیکه‌ که ره‌نگبئ تا ئه‌م هه‌ل و هه‌لکه‌وته

۲- بۆ ژیننامه‌ی بنۆره: مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم موده‌رپیس- یادی مه‌ردان، ب، ۲، ل ۳۴۳- ۳۵۱- .
۳- چاپکراوی ۲۰۰۳، به‌غداد!.

بیری نووسین و به‌تایبه‌تی ئه‌م باسانه‌ی نه‌بووه!

به‌کورتیی- به‌رۆشنایی نووسینه‌کانی له مه‌ر ئه‌و دوو باب و کورپه‌ پاشایه- دیاره که دره‌نگانج و له گه‌رانه‌وه‌ی خه‌لکانی دیه‌وه و به‌تایبه‌تی له لایه‌نگه‌ گه‌وره‌کانی ریبازه‌که‌وه قسه‌وباسی- به‌هه‌وای ئه‌وان و خۆی- وه‌رگرتووه و هۆنیوه‌ته‌وه و خۆیشی شایه‌تییکی گه‌وره‌ی حال نه‌بووه دیسان وه‌ک دیاره مه‌لا حامید میژوونوس نه‌بووه و پتر سۆفیه‌کی ده‌مارگیری ریبازه‌که‌ی بووه و -نووسراوه‌کانیشی به‌لگه‌ن- ته‌واو ره‌ها له مه‌ولانای ئاخاوتووه و ئه‌وی گه‌وره و گران و عه‌بدوهره‌حمان و مه‌حمود پاشای بچووک و سووک راگرتووه.

هه‌روه‌ها هه‌رگیز نرخ‌ی قه‌وماوی سیاسی و به‌تایبه‌تی زۆران و زۆرداری ئیرانی قاجاریی و تورکی عوسمانیی و والیه مه‌مالیکه‌کانی به‌غدادی نه‌گرتووه و زه‌بری کاربگه‌ریانی به‌سه‌ر ولات و خه‌لکی به‌به‌و کورد و کوردستانه‌وه نه‌خۆیندوووه‌ته‌وه، بگره - بۆ وینه- په‌لاماری والیی به‌غداد بۆ سه‌ر ولاتی به‌به و لا‌بردن و دانانی عه‌بدوهره‌حمان پاشا و خالید پاشای ئامۆزای به‌شپوه‌یی له خۆینده‌واری ده‌گه‌بیتن و وه‌کو ئه‌وه په‌لاماره (له‌سه‌ر مه‌ولانا بئ) که ئه‌مه دووره له راستییه‌وه.

راستییه‌که‌ی ته‌واو روونه که هه‌ره مه‌به‌ستی گه‌وره‌ی مه‌لا حامید به‌ته‌نئ ئه‌وه بووه قسه و ره‌فتار و کرداری مه‌ولانای پیرۆز و دانسقه بنویتن و تانوت و قه‌باعه‌ت به‌ به‌ری عه‌بدوهره‌حمان پاشا و مه‌حمودی کورپدا بپری!

هه‌ر چۆنی بئ دانراوه‌که‌ی مه‌لا حامیدی بیاره‌یی- هه‌موویشی هینشتا نه‌کراوه به‌کوردیی و چاپ نه‌کراوه- بئ گومان له که‌لک به‌ده‌ر نیییه، به‌لام پتیم وه‌یه به‌تایبه‌تی ئه‌و نووسینه‌ی له‌مه‌ر عه‌بدوهره‌حمان پاشا و مه‌حمودی کوری، له رووی زانستی میژوودا ته‌واو به‌ری دل ناگرن.

۲- وینه‌ی نووسراوه‌کانی له‌مه‌ر ئه‌و دوو پاشایه ئه‌مه‌یه:

۱/۲- کاک محهمده‌علیی قه‌رده‌داخیی له کتیبه‌که‌ی مه‌لا حامیده‌وه - ریبازولموشتاقلین- به‌کورتیی ئه‌م قسانه‌ی رگواستوووه‌ته‌وه؛ (کاتئ مه‌ولانا دیته‌وه سلیمانیی- دواي گه‌رانه‌وه‌ی له هیندوستانه‌وه و دیده‌نییه کورته‌که‌ی بۆ به‌غداد و مانه‌وه له مزگه‌وتی شیخ عه‌بدولقادی گیلانییدا/ که‌مال- ماوه‌بیتکی که‌می پیده‌چیت سلیمانیی و ده‌وروبه‌ر و ئه‌ملا و ئه‌ولایش گه‌لئ په‌رۆش له ده‌وری مه‌ولا کۆده‌نه‌وه، عه‌بدوهره‌حمان

پاشایش دهچیتته خزمه تی و له کۆری پیرۆزی بههره‌مه‌ند ده‌بیت و شه‌یدیای ره‌وشت و ریبازی مه‌ولانا ده‌بیت به‌جۆری پاش ماوه‌بیکی که‌م دلّی له کاروباری فه‌رمانه‌وایی هه‌لده‌که‌ندریت و کاروباری ولّات به‌مه‌حموود پاشای کوری ده‌سپیری و ماوه‌بی به‌و جۆره کات به‌سه‌ر ده‌بات تا سه‌ر نه‌نجام چه‌ند که‌سی له پیاوانی ده‌ربار به‌دوو روویی و زمان لووسی و درۆ و ده‌له‌سه‌ ده‌چه‌ ژیر پتی عه‌بدورپه‌رحمان پاشا ده‌یخلسکیتن و ده‌رگه‌ی به‌ده‌ختیی له‌به‌رده‌م ده‌خه‌نه سه‌رپشت، تا کار ده‌گاته‌ نه‌وه که‌ عه‌بدورپه‌رحمان پاشا- راسپیر/که‌مال- بۆ لای ده‌نیری؛ «نه‌گه‌ر وه‌ک جارن خه‌ریکی ده‌رس گوته‌وه ده‌بیت و خزمه‌تگوزاری تاین و رۆشنییری ده‌که‌یت، نه‌وا خزمه‌تگوزارت ده‌بین و چیت بوئ له‌ ریگه‌تدایه. به‌لام نه‌گه‌ر خه‌ریکی ئیرشاد و شیخاییتی و په‌روه‌ده‌ی موربدان ده‌بیت، نه‌وه به‌لای زانایان و شیخان و پیاوه‌ ماقوولانی نه‌م ناوچه‌یه‌وه په‌سه‌ند نییه و ئیمه‌ش به‌مه‌ نیگه‌ران ده‌بین، بۆ بیکا نه‌گه‌ر وا ده‌که‌یت، کویت به‌لاوه په‌سه‌نده بۆی بچۆ، خودا یارت بی.»

مه‌ولانا وه‌لامی ده‌داته‌وه و پیی ده‌لّیت: ئایا تو گومانی نه‌وه ده‌که‌یت که‌ من فه‌رمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا و پیرانی ته‌ریقه‌ت پشت گوئ ده‌خه‌م بۆ نه‌وه‌ی له‌ نه‌م ولّاته‌ی تو‌دا- هه‌مان ولّاتی جارن و ئیسته‌ی مه‌ولانا/ که‌مال- که‌ به‌نه‌ندازه‌ی سفه‌ری بیوله‌تیکه، دابنیشم؛ نه‌مه له‌ می‌شک ده‌ر بکه! ئیمه وه‌ک ئیوه ده‌تانه‌ویت نه‌م ناوچه‌یه‌تان بۆ به‌جی ده‌هیلین، به‌لام بزانه کامان مایه‌ی پشیمانی ده‌بیت؟ کاتیک مه‌ولانا خوئ ناماده ده‌کات ولّات به‌جی به‌یلت و بروات، هه‌وال ده‌گاته به‌غداد وه‌زیری به‌غداد له‌گه‌ل کۆمه‌لیکی زۆر به‌ره‌و سلیمانی ریکه‌وتوه بۆ ئال و گوێکردنی میر و فه‌رمانبه‌رانی.

عه‌بدورپه‌رحمان پاشایش له‌وه‌ی به‌رانبه‌ر مه‌ولانا کردبووی په‌شیمان ده‌بیتته‌وه و تکاکار ده‌نیریتته‌ خزمه‌تی و خۆشی به‌هاوار و گریان و پارانه‌وه دیتته‌ خزمه‌تی و داوای به‌خشین و لی‌ بوردنی لی‌ ده‌کات، مه‌ولانایش وه‌ک پیشه‌ی پیاوچاکان و گه‌وره مه‌ردان ده‌یه‌خشیت، به‌لام چونکه له‌ پینشوازی له‌شکری وه‌زیردا سه‌رکه‌وتوو نابیت، به‌ناچاری شکسته‌ خواردوانه‌ خوئ و دار و ده‌سته‌ی روو ده‌که‌نه ولّاتی عه‌جه‌م و وه‌زیری به‌غدادیش خالید پاشا ده‌کا به‌فه‌رمانه‌وای سلیمانی و دینیری بۆ ده‌ست به‌کاربوون.

که‌ خالید پاشا دپت بۆ سلیمانی له‌سه‌ر ریبازی عه‌بدورپه‌رحمان پاشا له‌ به‌ره‌ه‌لستی مه‌ولانا‌دا به‌رده‌وام ده‌بیت و رووی ناداتی.

مه‌ولانا سلیمانی و پاشای له‌و شوومی و به‌ده‌ختیه‌دا به‌جی ده‌هیلیت و روو ده‌کاته سه‌رگه‌ت و پاش چه‌ند مانگیک دووباره خالید پاشا له‌ کار لاده‌بریت و عه‌بدورپه‌رحمان پاشا ده‌خه‌رتته‌وه شوینی نه‌م جاره عه‌بدورپه‌رحمان پاشا دلنه‌وایی مه‌ولانا و بانگی ده‌کاته‌وه بۆ سلیمانی، مه‌ولانایش به‌قه‌سه‌ی ده‌کات و دپته‌وه سلیمانی.

زۆری پی‌ ناچیت جاریکی دی مه‌نجه‌لی کینه و حه‌ساده‌تی سینه‌ی به‌دکاران دپته‌وه کوئ و نه‌وه‌یان پی‌ قووت ناچیت که‌ مورید و شه‌یدا‌یانی ته‌ریقه‌ت له‌ جارن به‌سۆز و کوئتر له‌ ده‌وری مه‌ولانا کۆده‌بنه‌وه دووباره به‌فروفتل و ته‌له‌که‌ بازییه‌وه عه‌بدورپه‌رحمان پاشا له‌ خشته‌ ده‌به‌نه‌وه و جاریکی دی ده‌رگه‌ی به‌ده‌ختیی له‌سه‌ر ده‌خه‌نه‌وه سه‌رپشت و ده‌یکه‌نه‌وه به‌گژی مه‌ولانا‌دا. مه‌ولانا نه‌م جاره به‌بی‌کجاری دلّی له‌و بارودۆخه‌ ده‌ره‌نجیت و به‌ره‌و به‌غداد ده‌که‌ویتته ری [واته بی‌که‌م زویربوونی مه‌ولانا/ که‌مال].

هه‌ر له‌ تاو و موئ کوچکردنی مه‌ولانا‌دا به‌ریدی مه‌رگ لای عه‌بدورپه‌رحمان پاشا بارگه‌ ده‌خات و نه‌خۆشییه‌کی سه‌خت ده‌بیت به‌میوانی هه‌مدیسان پاشا په‌شیمان ده‌بیتته‌وه و نامه‌بیکی بۆ ده‌نیریت، به‌لام هیشتا په‌یامبه‌ری پاشا به‌دیداری مه‌ولانا شاد نابیت و له‌ خزمه‌تیدا به‌هره‌مه‌ند نابیت، له‌و لاره‌ پاشا گیانی به‌خودای خوئ ده‌سپیریت. مه‌ولانایش وه‌لامی نامه‌ی عه‌بدورپه‌رحمان پاشا ناداته‌وه و ته‌عزیه‌ نامه‌یش بۆ مه‌حموود پاشا ده‌نیریت» (٤)

٢/٢- کاک محه‌مه‌د عه‌لیی قه‌ره‌داخیی به‌شیکی دی نووسراوه‌کانی مه‌لا حامید ده‌گپرتته‌وه که‌ نووسیویتی؛ (له‌ جوگه‌ی حه‌وته‌مدا باسی نه‌وه ده‌کات که‌ چۆن ناحه‌زان و دل‌ ره‌شان چاویان به‌وه‌دا هه‌لنه‌هاتوه مه‌ولانا نه‌و پله و ریزه‌ی هه‌بی که‌ بوویه‌تی و ویستوو‌یانه هه‌ر چۆن و به‌هه‌ر نرخ‌ هه‌بی نه‌و بارودۆخه‌ تیکبده‌ن و بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ که‌وتونه‌ته‌ دوو زمانی و هاورد و تیکبده‌ن و بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ که‌وتونه‌ته‌ دوو زمانی و هاورد و بردنی قسه‌ له‌ نیوان مه‌ولانا و که‌سانی دیدا تا باره‌که‌یان ئالۆز کردوه و کاریکی وایان کردوه مه‌حموود پاشایش- کوری عه‌بدورپه‌رحمان پاشا/ که‌مال- داویه‌تیه پال نه‌یارانی مه‌ولانا و بار گه‌ییوه‌ته‌ نه‌وه شه‌ر و ئاژاوه‌ دروست بیت و مه‌ولانایش بۆ نه‌وه‌ی کاری و روو نه‌دات نه‌وه‌ی هه‌لبژاردوه که‌ ئاگره‌که‌ بۆ نه‌وه‌ی کاری و روو نه‌دات نه‌وه‌ی هه‌لبژاردوه که‌ ئاگره‌که‌ خامۆش بکات و ریگه له‌ رووداوی ناله‌باری چاوه‌روان نه‌کراو

٤- هه‌مان کتییی پيشوو- ل ١٩٣- ١٩٥.

بگریت، بریاری داوه بهرهو بهغداد کۆچ بکات و سلیمانیی بهییکجاریی جی بهیلت، بۆییکا شهوی له ناکاودا خۆی و مال و خیزانی بهجی هیشتوه.

کاتی مهولانا گهیبهته بهغداد مهحمود پاشا پهنجهی پهشمانیی گهستوه و له پیشدا ههولی داوه له ریگهی داوود پاشاوه - بهشیوهی ئهوهی له سلیمانییدا نهکرا- مهولانا له بهر چاوی ناشیرین بکهن و جیگهی پێ لهق بکهن، بهلام ریزی مهولانا لای داوود پاشا و پلهی ناشکرای لای ههسوان لهوه بهرزتر بووه بهقسه و قسه لۆکی ئهه و ئهه - با پاشایش بی- له کهدار بییت! بۆییکا پهنایان بردۆته بهر شیوازهکی جارن و پهشمانیی دهپرین و پهشمانیونوه لهکاری پیشوو و داوای لی بردن و داوای گهراوههی مهولانا بۆ سلیمانییان گرتوهته بهر، بهلام ئهه جار ههولانایش ناخهلهتی و نامه بیکی پر سهزهنشت و بهخشین و شیر و شهکر و بیرخستنهوهی کارانی پیشوو بۆ مهحمود پاشا دنوو سی و لی بردنی مهحمود پاشا رادهگه بیتی، بهلام مهرجی تهوبه و پهشمانیونوه بۆ پاشا و دهسته و دایهههی دادهنی⁽⁵⁾ [بی گومان نهشگهراوهتهوه و - وهکو نووسه رهکه باسی کردوه، سی سال له بهغداد دا ماوهتهوه و دوایی پرووی کردۆته شام / کهمال].

پاشکۆ: ۳

فۆتۆکۆپی دهستنوس و بهلگه و وینه:

۱/۲: د-۱

۲/۲: د-۲

۳/۲: د-۳

۴/۲: د-۴ «بلاوکراوهی محهمه دی مه لا که ریم».

- گوتار و مهتنی عهقیدهکی ۱۸۷۷ز

۵/۲: عهقیدهکه.

۶/۲: د-۵: عهقیدهی ئیمان (سه میع)

۷/۲: عهقیدهی سه بیید تهها شه مزینی

۸/۲: دهستنوس: مونا جاتی کوردیی (شیخ سادق)

۹/۲: دهستنوس: توبیا کوردیی (مه لا مهحمود)

۱۰/۲: دهستنوس: سه رقه له منامه ی کوردیی (مه وله ویی)

۱۱/۲: دهستنوس: نامه ی فارسیی (کاکه ئه حمه دی شیخ)

۱۲/۲: دهستنوس: وه قفنامه ی عه ره بیی (عه بدورپه حمان پاشای به به)

۱۳/۲: وینه ی نیگاری (عه بدورپه حمان پاشای به به)

۱۴/۲: چهند وینه بیکی فۆتۆگرافی (لی کۆل) و یاوه رانی دۆستی؛ کاک عادیل

میرانیی و کاک عادیلی کوردی سوریا، ههروهها زیوانه ی مه زاری مهولانا خالیل کاک

زه که ربیا وانیی) له گۆرستانی «ته للونور» ی چیا ی «قاسییون» ی شام و مه زاری خودا

لی خۆشبوو (مه لا- مهولانا خالیل دی شاره زوربی نه قشبه ندیی) له رۆژی ۱۸/۲/۲۰۰۴

میلاردا!

۱/۲: د-۱، ۱ل

دَمَّ بَدَلِ دَرَانِم بَقِیْن بَرَبَان دَلِم
 اَنَ مُحَمَّدًا جَقَّتْ اَوْ مُحَمَّدٍ اَدَمِ عَرِي
 نَا شَمِي خُشْتِ ظَرِيفِي بُرُورَا كَشَاو
 نِي زَلَاتِ؛ وَاَنْ يَانَ رَنَك لَمَا بَيْنِ سُوْر
 ۵۲۰۰ ۵۲۰۰

۱/۲: د-۱، ۱ل

مُطْلَقَه لَبِرتُوا وَعَالَمُو عَمْرُ شُو كُرْتِي وَه
 جَهَنَّمَ نَوَاسِمَان وَزَمِيْن وَهَرَجِي كَوَان
 اَوْ ذَاتَه بُوِي جَفُو وَيَه اِبْجَادِ كَرْدُونِ ا
 نَبُو نِيَان دِيَان بَا تَوْفَنَا ي كِيَا ش بُو نِيَا
 هَم اِيْدَانُو كَل هَم اِنْتَر هِيَه اِيْدَان هَم اَو
 مَوَا نَدَاهِيَه حَكْمِ كَسِي بُسَرُونِي
 دَبِي حَكْمِ كَسَرِي
 اَجَايِنَز قَدْ وَا قَع نَبُو كَاتِيَا مَنَدَا
 بِي بُونِي بِي تَبَه بِي چُونِي اَوْلِيَا كَه دَلِيْن
 چَاو مَنِي دَكُو ي اَوْ جَا وِدِلَه يَا لَمَسْتِدَاك
 كَرِيَا

۱/۲: د-۱، ۳ل

دِل بچا و سَرَفَتَانِ رَسُولِ اللَّهِ شَكْرًا
 تُو لَدُنْيَا دَانُو مِثْلُ نَدِيرُ دَايِكُ بَابِ
 فَرَزَنْدِنِيَه هَسُو جِيكَانِ لَكَلْ هَسُو
 هَسُو چِشْتَانِ لَو كِي بَدَنِ نَزِيكَتَرَه
 نَا زَانِيَه نَزِيكَ چِلُونَه لَذَاتُ هِي نَا
 لَذَاتُ تَا شَرِيكَه قَطُّ نَا تَعْرِي
 بَابِ چِسَابَه وَ بِي نَا
 نَارُو يَكِه بَشُورَه وَ تُو دُو بَرِ مِيَا
 سِنَه حَوْثُ يَاهَسْتِ تِ دَانِ آرَدِ
 تُو وَ كِ ذَاتِ يَا كِ خُو يِ بِي چُونِ هِي

۱/۲: د-۱، ۴ل

خُدَا لَو يِ كَرْدُو يَه بِي غَمْبَرِ بَفَضَلِ چُو
 لَو يِ وَ فَا تِ كَرْدُو آمَه كِي وَ هَا رَسُو
 رَوَانَه كَرَاو بِي غَمْبَرِ خُدَا كَسَرَجِنُوا
 بَاتِفَاقِ وَ اسَرَسَا يِر مَخْلُوقِ يِ بَا خِي
 رَكِنِ دُو مِي نِ اَمْتَا نَه اسْتِه بَدَرِ سَتِي
 بَدَا يِ ۶
 تَه سَحْر

۱/۲: د-۱، ۵ل

انِ بَرُورُوبِي لَكَلَّ هُوَ شَرِّ طَانِ رَكْنِ
 امينِ اَمْتَهْ لَعْمُ خُونْدَا دَقْعَه رُو بَكِي مَالِ
 كَه مَلَكَّ بَو شَرِّ طَه طَافْتِ بِي نَانُو
 مَنْدَا لَانْتِ بِي وَ لَاحِ سُوَارِ پِشِ بِي
 وَ زَمَرَه رِي كَاتِ بِي هِي وَ بِي
 رِي كَاتِ امينِ بِي اَكْرَه سَه اَرِيانِ
 اَمْتَهْ بَا سَه وَ
 لَكَلَّ هُوَاكِ وَ تَقْضِي دَانِ آ
 بَا وَ رُو بَقِي نْتِ بِي بَعْنَايِ
 وَاجِبَه بُو بِي مَعْبُودِيكِ لِحَقِّ اِنْدَه كَرِيكِه

۱/۲: د-۱، ۶ل

هِي جِيانِ وَ كَ صِفَتِ مَحْلُوقَاتِ بِي
 عَقْلِ دَرَكِ نَا كَرِي نِ اَمَّا نِشَانِ
 صِفَتِيكِ كَو صِفَتَانَه كَذَاتِ اِنْسَانَه
 قَرَمُودِ الميكيانِ لِي بَرَانِ اَمَّا
 كَو نِي بَرَانِ نَا شَرِ اِنْدَه هِي وَ لَه
 اَو مَعَاتَانَه لَكَلَّ اَو دَرِ اَو
 اَمْتَه رِي نَدِيرِ
 خَو تَوَانِي نَه بِي شِنَه دِي تَبِ
 كَر دَرِ نَه هِي اِي جَا دَ كُو دِنُو وَ هِي
 بَا قِي اِنِشِيانِ كَتُو اَو ذَاتَه اِي جَا دَ كِ

۱/۲: د-۱، ۷ل

گم تره کتوانی بی هو عالم محتاج بوی
 اوبی احتیاج مطلقه اصل دومین
 امته باور و یقینت بی بملائیکه
 خدای تعالی کهموجیم کطف نورانی
 کتوانن خوبان به بین بکلی شکلا
 همویان عبد خدان تولد اشنی تکجی
 فران درویه هو دوستی
 در ناچن هیچ کنه هون
 نپروز نوم پر دیان نیه امابه
 عبدا لله کرامام عباس طایفیدیان

۱/۲: د-۱، ۸ل

هیه جتی سپد لپن و کدیان دبی شیطان
 کوانه همو مخلوق زور ترن لبر زوریان
 خدای بی هیچ کس نازانی چندن همو اسمانا
 چیکای پیک نیه که فرشته کوچکدا یا کره
 یا السجدد انبی همو چشتیک نیه نه لانه
 نه ز امیندا کفر شتیک کسرتا وین نه
 خواهی ت هیه اکای لپی لعلی
 بین خدا و مخلوق خدا
 چپک لسه هیندیک کفر شتان هیندیک
 سه هیندیک لسانان به پیغمبری روانه

۱/۲: د-۱، ۹ل

دگرین هندیك دائم لركوع دان هندیك دائم
 سجده دان هندیك غرق جمال پاك خدار
 اكایان لچچید بنیه هر كه چيكايك معلو
 میان هیه ناتوان تجاوز بكن لوجیه دو
 وسه سیه و چوار چوار زیاتر پریان هیه
 ایفکیان قایوان بهشتین سرداریان
 رموان ناوه طایفسکیان قاه ان جهنمین
 کوریان مالک ناو نسقچه ای بقولیک
 او قایوانا نه یا نوزده کسن یا نوزده طایفن
 کرام الکاتبین چوار شخص دو لرو زیدان دو

۱/۲: د-۱، ۱۰ل

لسویدا یك لسه شان راستیه خیران دنوسی
 یك لسه شان چپیه شان دنوسی اوی
 اولسه شان چپیه لامر او دپدایه منکر نکر
 سوال عذاب قبریان بدستد و بعضی سائل
 مسلمانن مبشیر بشریان پیدلین هند
 یکیان بسر هند یکیان فضلیان هیه
 افضله م "تیریان ملائکئان چوار
 شخص جوار طاه یفن یکی لچوار
 شخصکان حضرت جبرئیل هر چی خدا
 فرموده گیاهند رویه بدین بران باسینه

۱/۲: د-۱، ۱۱ ل

دومینیان حضرت میکائیل قبض و بسط زهین
 و کم و زوری رزق و روزی بدسه
 سپهینان حضرت اسرافیل نفخ سوربده
 دوجار فو پیداد کاجار اولین هرچ
 زخده دمری غیر خدا و اولی دین
 بجار دومین هموزندود بنوه جوارمینیا
 حضرت عزرا پل روح کینا کدسه
 طایفه اول اونه عرشیان هه
 چوارک لقیامتداد بن بهشت طایفه
 دومین اونه نزدیک دیوان خدای تعالی

۱/۲: د-۱، ۱۲ ل

طایفه سپهین فرشته عذاب و سردار ملا
 کائن طایفه جوارمین فرشته رحمتین
 و جوار کس و جوار طایفه فضلیان هیه
 بره هوانسانا نوه پیغمبر نبین صالح
 و اولیای انسانان فضلیان هیه بره
 ملا کانه اوان نبین عام ملا کانه فضلیان
 هیه بره کای انسانا نوه بنفخه اول
 هوه درمن غیر او جوار شخصکان
 و او طایفه که عرشیان هلکوتوه او پاشان
 درمن بنفخه دومین هموزندود بنوه اولاد

۱/۲: د-۱، ل-۱۳

نین کپنشدازندود بنوه که او بزركاننه
 اصدا بجا دور يا ثوهان مرد فوه پاش مردنياك
 پش هو كياندا رانداي مردنپشان لپاش
 هوانه اصل سپان امته باور و يقنت بيه
 بصو كپب خدای تعالی كه موكلام قدیم و
 صفت قائم بذات خدای تعالی وه مخلوق
 چين هم حقن هرچي لوانداي رانه هيج درو
 نيه قران لوانپدي چاتره و فرق تميز
 هيه بامه كه موي برد و نوه پاشوه بنوه
 عيك و لا يام رسول الله دا بو هتا امر و

۱/۲: د-۱، ل-۱۴

وهتا دنيا د بريتوه بيه زياد بو كهي غلط هيه
 دبي بي تو او علم اولين و اخريان تيدايه كورتزه
 معجزات رسول الله اگر هوانس و جن و ملك كو
 بنوه ناتوانين كلاميك و هابلين او كتابانه
 بشورت صد و چوارن هاتونه خوار ي ديانت
 اسرادم بيغمير و پنجاه اسر شيت بيغمير و سي
 اسرا دبرينه بغمير و ده اسرا براهيم بيغمير اما
 نار و حقه او چوار پدي تورات موسي بيغمير
 و زبور داود بيغمير و انجيل عيسي بيغمير و قران
 رسول الله محمد صلى الله عليهم و على الهيم و صبحهم

۱/۲: د-۱، ۱۵ل

اصْلُ جُورٍ مِنْ أُمَّتِهِ بَاوَرُوبَقِينَ كَيْ بَهْمُورَسُولِ خُدَايِ
 تَعَالَانَ كَه رَسُولِ لِنَسَانَانِ مِرْدِي دِي دِي آزَادِي عَيْبِ
 عَلَّتْ جَانْتَرُ لَهْمُورِ كَسِ اَيَامِ خُويِ پَيغمبرِ نَبِي لِيَشْرُ
 پَيغمبرِ اِيلا شَانِيشِ هِيچِ كُنَاهِي كُورَه رُوچِي كِي نَبِي
 شَرِيَقِيكِ رَوَانَه كِرَا پِيَتَرِ سَرِي لَطَرَفِ خُدَاوَه
 اَمْرِي پِكْرِي اِي پِيكِي خَلْقِ دِي اَكْرَاوَا مَرِه پِي
 نَكْرَايِ اَو نَبِي رَسُولِ نِيَه بَاوَرُوكَه نَسُو
 اَمَتَه كَه بَرَانِي خُدَايِ تَعَالِي هَمُورِ هَلِ بَرَارِ دُونَ
 نِ بَفَضْلِ وَاكْرَمِ نَوَكِ لِهَرِ رِيَاضَتِ وَطَهَاتِ زُورِيَانِ
 وِ پَيغمبرِي وِ دِي نِيَشَانْدَانِ جَلْقِي وِ تَوَاوِنِ شَانْدَانِ

۱/۲: د-۱، ۱۶ل

اَمْرِي دِي دُنْيَايَانِ هَمُورُوكِ خُدَا اَمْرِي كِرْدُونِ بَسْجِي
 كِيَانِ دُورِيَانِه جَلْقِ دِي بَتَوَاوِي چِنْدَا نَكُورُوكِ مَنُورُوكِ
 كِرِيَانِ زُورِيُونِ خُدَايِ تَعَالِي يَارِيَدَه هَمُورَانِ دَاوَه
 بَعْجَرَاتِ اشكْرَا دَا شَاهِدِي بُوَدِ عَوَايِ پَيغمبرِ اِيلا
 هِيچِ كَسِ طَهَاتِ نَبُوَه نَاسِرِ دَعْوَايِ لَكَلِ بَكَا هَمُورُ
 لَقِيَامَتِ دَا بَاذِكِ خُدَايِ شَفَاعَتِ دَكْنِ بُوَكُنَا كَا دَا
 لِيَا اَمَتَه اِي دِي وِ بَلَكُ وِ صَالِحِ وَاوَلِيَايِ اَمْتِي
 وَ هَا نِ وَ هَمُورِ اَبَرِي دَا نَوَعِيكِ لَزَنْدُ وِ پِيَا نِ هِيَه
 خَاكِ بَدَنِيَانِ نَا خَوَالِهَرِ اَمَدِ لِهَرِ پِيَتَرِ اَهِيَه
 هِيَشَرِيشِ دَكْنِ لَعِي نِ خَوَا وَا چَاوِي دَلِيَانِ
 حج نوا
 جَبْرَه

۱/۲: د-۱، ۱۷ل

جَبْرَهُ لِأَصْلِ نَبِيِّ بَيْدِ بَرَابِرِن هِيْجُ فَرَقِيَان نِيَهْ اَكْر
 كَيْسَ بَاوَزِيْ بِيْ كِيَا نَبِيْ اِيْمَان بَهِيْجُ كَامِيَان نِيَهْ
 قَطْمَر تَبَهْ بِيْغَبَرِيْ نَا كُوْنُ وَكْ هِيْندِيْكَ اَوَايَا اِكُوْتُوْنُ
 هِيْجَكْسَ لِيْ اِنْسَانَانْ غَيْرِ بِيْغَبَرِيْ وَهِيْجَكْسَ لِيْ اَجِيْتُوْمَلَايَا
 نَا كَاتَر مَرْتَبَهْ اَوَانْ اَمَّا لِيْ نُوخُو يَانْدَا هِيْندِيْكَ لِيْ هِيْندِيْكَ
 شَرِيْفَتَرِيْن لِيْ رَعْمُوْمِ دَعُوْتِ وَزُوْبِيْ اَمْتِ وَعِلْمِ وَمَعْرِفَتِ
 نَاوُشُوْرَتِ وَمَعِيْزَهْ يَكْ لِدُو يَكْ وَفَا جِهِيْ اَعْتَابِ لِيْ
 اَوِيْ سَرُوْرِ عَالَمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيْ اَبْنِ اَوْلَا
 الْعَزْمِ لِرَسُوْلَانِ رَسُوْلِ لِيْ بِنِيَانِ اَوْضَلْتَرِيْن تَوَاوِيْغِيْنِ
 بَشُوْدَتِ صَدُوْبِيْتِ جُوَارِ هِيْزَانْدِ سِيْصَدُوْبِيْزَهْ

۱/۲: د-۱، ۱۸ل

اِيْاَزَدَهْ لُوَانْ رَسُوْلِيْنْ اَوِيْ الْعَزْمِ نُوْحُ وَابْرَاهِيْمُ
 عِيْسَى وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَسَلَّمَ اَوِيْغَبَرِيْ
 كَدَمَعْلُوْمُنْ سِيْ فُسِيْرُ شَخْصِيْنِ نَاوِيَانْ اَمْتَهْ اَدَمُ وَشِيْ
 اِدْرِيسُ وَنُوْحُ وَهُوْدُ وَصَالِحُ وَابْرَاهِيْمُ وَلُوْطُ وَاِيْمَانُ
 اِسْحٰقُ وَيَعْقُوْبُ وَيُوْسُفُ وَايُوْبُ وَشُعَيْبُ وَمُوْسَى
 هٰرُوْنُ وَخِيْضَرُ وَيُوْسَعُ وَالْيَاسُ وَرِيْسَعُ وَذُو الْكِفْلِ
 شَمُوْنُ وَاسْمُوْبِيْلُ وَيُوْنُسُ وَدَاوُوْدُ وَلُقْمَانُ سَلِيْمَانُ
 ذِكْرُ اَلْحَمْدِ عَنِ رُوْعِيْسِيْ وَذُو الْقَرْنَيْنِ وَمُحَمَّدِ
 عَرَبِيْ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَعَلَى اِلْ كَلِّ
 وَصَحْبِهِ الْكِرَامِ اَمَّا لِيْ بِيْغَبَرِيْ خِيْضَرُ وَلُقْمَانُ ذُو الْ
 ذُو الْكِفْلِ

۱/۲: د-۱، ۱۹ ل

بِالْكَفْلِ دَاقِصَةً هَيْهَ وَاجِبَةً كَزَانِي اِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ
 يَعْنِي دُوسْتِ جَانِي خُدَايَه كَدَغَيْرِ مَحَبَّتِ اُوي خَالِ
 بُوَه وَمُوسَى كَلِيمِ اللَّهِ يَعْنِي هَامُ قَصِي خُدَاي كَه
 لَكَلِ اُوي كَفْتُ كُوي كَرُدُوه وَ عَيْسَى كَلِيمَةَ اللَّهِ يَعْنِي
 قَصِي خُدَاي كَه پِيَا ب هَر بَقَصَه خُدَاي كَدَايِكُ
 بُوَه اُو دِي حَضْرَتِ پِيغمَرِ اِخِرِ الزَّمَانِ مُحَمَّدِ عَرَبِي
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَ اَمَّ بَجَنْدُ وَ جَمَانُ
 لَهُمْ پِيغمَرَانِ زِيَا تَرِ بَزَانِي هَر بَجَنْدُ اَوْ جَمَانُ
 لِحَسَابِ نَابِيْنِ وَ كُوصِفَتْ سَمَائِلُهُ كَه اُرْكُنِ اُولِي
 اِسْلَامِ دَا بِيَا نَمَانُ كُودِ وَ اَمَه كَه جَايَزِ نِيَرُ قَطْبِي

۱/۲: د-۱، ۲۰ ل

نَرَانْدَا شَكِيسْتِ خُوَارُدُوه وَ اَمَه كَه هَاتَنَدَه دِي بِي بَرِي
 خَا ضِر بُونِ حَشْرِي وَ چُونِ اَبَشْتِي اَبِشْ هُو كِي
 دَكُوي وَ لِحْمَلَه اُو وَ جَهَانْتَه باوَد كُودَنِ بِيغَرَا ج
 اُوي لَشُوِيْدَا اَنَكُ لِحُوِيْدَا بَرُوْح وَ جَنَدُ نَكُ بَرُوْحِ
 تَنِي بَسُوَارِ بَرَاقِ لَكَلِ جِبْرِئِيلِ اَمِيْنِ لِمَكَّةَ مَبَارَكُ
 تَا قُدْسِ شَرِيْفِ لُوي تَا اِسْلَامَانَانِ لُويش تَا خُدَا
 دَزَانِي رُوِيْرَه بَدُوْلِتِ كَفْتُكُوي خُدَاي تَعَالِي
 مَشْرِفِي وَ هَ مَدْحُ وَ تَنَائِي كَرُدُوه وَ جَوَابِ كَفْتُكُوي
 دَا اُو تُوَه وَ خُدَاي تَعَالِي اِنْبِيَاه تُوِيْرِي لَسَرِ اُو بُوَا مِتِ
 فَرَضِ كَرُدُوه وَ چِنْدُ جَارِ بَا شَارِتِ مُوسَى پِيغمَرِ

۱/۲: د-۱، ۲۱ ل

بوکم کردنیان چو پروژور هاتو پروژور دجای
 کردوه گیاندونه بپنج فرضان اوی خدا دانی
 پی کیشوه دی توبیت و پستویت لکل چند هزار
 هزار خلوات و اکرام هاتو توه جی خوی خوی
 هیشا کر موبوه و امه که گوره همور سولانه مر
 پیغمبریک خدا روانه کرد پی عهد لیور کرتوه
 اگر پیش مردندا بکات بشف دیتنی اوسروره
 ایمان پی بینی ولدایشی و یارده بکا اگر نکلی لقو
 خوی او عهده و درکری هر کسی که کی بود ولت
 روح خویان باخت بکن ایمان پی بینن و اما

۱/۲: د-۱، ۲۲ ل

تم النبیین که پیغمبری بذات پر کمال اوی
 او بوه لپاش اوسروره هیچ پیغمبری دی
 بی بی و حضرت عیسی پیغمبر هر چند لمو
 ش دپته خواری لسر دین شریعت میتن
 ی دی و امه که رحمته بو هو عالم و امه
 پیغمبریکه روانه کر او اسر جن و انس باقفا
 س سائیری مخلوق دی باختلاف پیغمبری
 مر یکم روانه کر و نه اسر طایفه لانسانا
 و امه هچکس ناتوانی شفاعت بکا هتا او
 شفاعت کبری دکا و امه هر معجزه فضل و کرامت
 لی پیغمبران

۲۳ ل، ۱-د، ۱/۲

کد بیکی کد پیغمبران عطا کرا بی بنشها هموی دراو
 گلکیدی ش کد بو ای دی نذراوه و امه معجزات
 وی غیر خدای کس حساب ناتوانی بنا و امه
 شریعت وی همو شریعت بر دونه باشوه و دین و
 امتین لهودین و امتان چاتره اما لامت دا اول
 لسموان چاتره آل و اصحابش لهمو اولیان چاتره
 کنبوه هواندا حضرت لایق بخت خلیفه ی مدینه که
 امام امامان ابی بکر کرا بی تحا ذیه رضی الله عنهما
 لپاش جماعت پیغمبران چاترین اولین و آخرین
 اولاد امه خلیفه اول رسول الله صلی الله علیه

۲۴ ل، ۱-د، ۱/۲

آپیش ایام نبوت او سرورش هم خدای تعالی بلطف
 وی لکفر ضلالتان حفظ کردوه و لپاش او بی
 امام عمر رضی الله عنه کرا خطاب خلیفه دومینه و لپاش
 وی امام عثمان رضی الله عنه کرا عقیان خلیفه سومینه
 و لپاش او بی امام علی کرا ابی طالب رضی الله عنه
 خلیفه چوارمین و لپاش او بی امام حسن کرا امام
 علی رضی الله عنهما خلیفه پنجمینه خلیفه ی کربلا
 رسول الله صلی الله علیه و سلم مدته سه ساله بوه بو پیغ
 امامان تو او بوه و لپاش او ان امام حسین کرا امام
 علی رضی الله عنهما و الحدیث دا هیه خدیجه صدیقہ
 کرا و

۱/۲: د-۱، ۱-۲۵

كَبُرِي وَعَايِشَةَ حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ وَفَاطِمَةَ الظُّمَيْرِي
 كَجِي لَكَل مَرِيْمَةَ دَائِكِي عَيْسَى بَغْمَرِي اِسِيْنَةَ كَجِي مَرِيْمَ
 چاترين هموون اولاد ادمن لوه پاش چاترين
 اصحابان باقى عشره مبشره ولو پاش اهل بدن
 ولو پاش اهل احدثن ولو پاش اهل ببعه الرضوان
 رضى الله تعالى عنهم وهر كس مسلمان بى بى
 جميع ال اصحابان خوش بوى بو خوش او پستى
 جناب رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
 ناويين لورا او سروده فرمويين هر كس دوسه
 اوان بى دوست منش هر كس درمن اوان بى

۱/۲: د-۱، ۱-۲۶

مِنْ مَنَشْ هَر كَسْ اَزَارِ اَوَانْ بَدَا اَزَارِ مَن دَا
 كَسْ اَزَارِ مَن بَدَا اَزَارِ خُدَايِ دَا هَر كَسْ اَزَارِ
 دَايِ بَدَا خُدَا دِي كَرِي وَهَمْ فَرْمُوِيْنِ هَر كِهْ خُدَا حَزْ
 تَابِجَا كِي بِيَا وِي كِ لَامَتِ مَن مَحَبَّتِ اصْحَابِهِ
 نِي دَا وِي تَهْ دَلِي سَوَهْ وَاِمَامُ وَا كَا بَرِي دِيْنِ فَرْمُوِيَانَهْ
 ئِيْمَانِ بَرَسُوْلُ اللهِ نِيَهْ هَر كَسِ بَكُوْرَهْ تَرَانِي
 صَحَابَةِ اَنْبِي وَهَمْ اِمَامِ اعْظَمِ اَبِي حَنِيفَةَ كُوْفِي
 يَا اِمَامَ مَالِكِ بَدِيْنِي كُرَانِسْ وَاِمَامِ شَاْفِعِي مُحَمَّدِ
 بِيْصَرِي كُرَادَرِيْسِ وَاِمَامِ اَحْمَدِ حَنْبَلِي بَغْدَادِي
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ هَمُو اِمَامِ بَرَحَّصَنْ اَمْرُو السَّرِيْفِيْنَ
 هر كس باه

۲۷/۲ : ۱-د، ۱-ل

هر کس تابع بیگی مانند نبی لظردایه جایز نیست
 هر چند سایر امام دیش بر حقن اما مذهبیان
 امیسته لظطدایه لبر امر سببه هیچکام
 لاحبابه کرامیش هم تقلید ناپیکه ولبر
 عین امر لعقیده شد تابع بون بغیر امام ابوالحسن
 شعری و امام ابو منصور ما تریدی جایز نیست
 و طریقت اولیان همو حقه لحقطه داسر بوی خنالغ
 شریعت شیه هر چند بظاهر بعضی احوال و اربان وها
 نانوبین اصل پیچمین امته باودن یقینت
 بیه برورد قیامت که لوقت مردنی وید تا اخر حشر

۲۸/۲ : ۱-د، ۱-ل

که هر چه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه
 لی الله و صحبه اجمعین خرداوه لشط نشانه و
 ندمان و کظهور محمد مهتد و هانت خوارچی عیبی
 بمبری خروج دجال و دایه الارض و یا جوج و
 اجوج و غیردی لکل سایر ماجرای قیامت همو
 راستن دین دین بکم زیاد و مفصل امته بدیقین
 مزانی عذاب بیری بو کافرو بدکاران و راحت قبر
 بوملکان د الحیان دبی که مردوزندود کتوه
 بقربداروی دین و منکیر نیکر دین و لبرین
 کخدا ای تو و پیغمبر تو کیسه و دین و امامت کامه
 واکر جابی

۲۹ ل، ۱-د، ۱/۲

وَاكْرَجَوَابٍ دُرُوسْتِ دَايَهْ وَهَ قَبْرِي بُو فِرَاوَانِ دِبِسْتَوَه
 كُلَّا نِكِيكِ لَبَهَشْتَوَه بُو تِي دَبِي شُو رُو رُو جِيكَايِ
 خُوِي لَبَهَشْتِ دَبِي لِكَل نِعْمَتِ بَشَارَتِ لَجِي
 دِيلِنُ وَدَرُونُ وَاكْرَجَوَابِ تَرَانِي وَهَائِي لِي دَدَنُ
 بَكْرُزِ اسْتِينِ غَيْرِ اِنْسُ وَحِي نَالَه نَالِ دَبِي تِ
 وَقَبْرِشِ وَهَائِي دَكُشِي پَرِ اسُوِي رَاسْتِ چِيَانِ
 تِيكِ دَبِي دَبِي كُلَّا نِكِيكِ لَجَهْمَرَه بَرِ دَبِسْتَوَه
 لَقَبَرِ بِي دَا شُو رُو رُو چَاوِي لَجِيكَايِ خُوِي دَكُوِي
 لَجَهْمَرَه دَا بَانَوَاعِ عَذَابِ كُو فِتَارِ دَبِي نَا حَشْرِي
 وَهَم بَاوَرِ بَلِي جَا رِيكِدِ اِنْسُ هَمُو مَخْلُوقِ لَبِ اِنْسُ مَرُو تِيَانِ

۳۰ ل، ۱-د، ۱/۲

رُو زِي بِي وَجِهَ اَعْضَائِي مَتَفَرِّقِ بُو بِي وَجِهَ نَابُو تِ
 بِي وَجِهَ نَابِي وَهَرَجِهَ مَا بِي هَمُو يَانِ بِي دَا دَكْنَوَه
 بَرِ تَبِيَانِ دَدَنَوَه وَرُو جِيَانِ دَكْنَوَه لَجِي مِيَا نَدَا
 تَبِي دَا دِيَانِ بِنَه جِيكَايِ حَشْرِي دَفْتَرِ عَمَلِ چَا كَانِ
 طَرَفِ رَاسْتَوَه دَبِي تَرِ اَدَسْتِ رَاسْتِيَانِ وَدَفْتَرِ
 دَا كَارَانِ لَبَسْتَوَه يَالَ طَرَفِ چِي وَهَ دَبِي تَرِ دَسْتِ چِيَانِ
 وَ مِي سَابِ عَمَلِ چَا كِ فُخْرَابِ وَ كُو رُو لُجُوكِ وَ دَرِي وَ
 اَشْكُرَايَانِ چِرَ لَدَفْتَرِ عَمَلِيَانِ دَبِي وَجِهَ اَعْضَائِيَانِ
 شَاهِدِ دَدَنِ وَجِهَ لَعَلِمِ خُدَائِي دَبِي هَمُو يَانِ اَشْكُرِ
 دَكْنُ وَ سَوَالِ دَكْنِ لَمَّا نَكْرُ وَ اِنْسُ وَ جِيَانِ اَوِي
 خُدَا

۱/۲: د-۱، ۳۱ل

خدا امری کردونی بچیان هیناوه یانه
 جزای چاکیان ددنون بچاکی و جزای خرابیان
 جزای هیندیکان ددی سبب بکناهیک
 چوک بعدل لکناهی کور و چوک هیندیکان
 خوش دبی بفضل لور که خواهشت بی لهمو کناها
 خوش دبی غیر شرک اما هرگز لشرکان
 خوش نابی و ترازوی قیامت که بقول مختار
 ترازویکه اگر هموارض و آسمان بینه نایکی
 جی و پتوه نای چاکیانی نورانی لطف بهشتوه
 که لای راست عرشیه دبی نای خرابیانی

۱/۲: د-۱، ۳۲ل

لمت اویه لطف جهنم وه که لای چپ عرشه
 بی همو عمل چا کو خرابی پد کیشن نای کرانی
 میل بر ژوردکا و نای سوکی میل بر ژیر دکا
 بکس ترازوی دونیای و پرد صراط که پردیکه
 لویاریکته و لتیخ تیرته بفرموده خدای دینینه
 سرپشت جهنمی امر دکنه همو مخلوق که برید
 زابورن هرکس بهشتی بی هیندیک وک بر و سکه
 و هیندیک وک با و هیندیک وک اسپ لیکد زاده
 دچنه بهشتی و هرکس که نیادا چاتر بسر ریجک
 شریعت دارا بود بی چاتر بسر پرد جلال دارا بود
 تا خرابی

۱/۲ : د-۱، ۱-۳۳

ناخر اتر خرابتن و جهنمیان بیان لی هلد خلیصک
 دگو نوه جهنموه و حوض کوش که حوضیکه دیکای
 مانیک کورید آوی لشری سپه توه بونی لیسک
 خوشتره لاستیره اسمانان زیاتر بیاله لسه هر کس
 دفعه لیخواتوه اگر چند سال جهنمدای تینوی ناب
 و انبیا و اولیا و ملائکه و صلحان شفاعت دکن
 بو هو کناهی کوردو بچوکی مسلمانان چندا نکو بیوبه
 مردین و شفاعت لوردو دایبج نوعه یکیدیان
 بو حساب زو لکل کوردنیانده دوعین بواسانی سل
 و سوکی حسابیان سیمین بونا ویتنی خطا کارانه

۱/۲ : د-۱، ۱-۳۴

اجنم چوارمین بود رهینا نوبانه لپاش اویتیان
 اجنم پنجمین بو مرتبه کوروو بابی بلندبانه
 لبهشتی و بهشت دائمیه و نعمت بحسابه و بهشت
 ابدی بهشتی دین و بهشت هشت مرتبه هیه
 بهشت هر کس بقدر ایمان و عمل خوی مرتب
 بلند دلی جهنمش دایمه و اهل جهنم هیندیکیان
 داین هر دوکیان امر و اهن بهشت لورد و اسمان
 هفتمین جهنم لردو طبقات زمینه اهل شمیمین
 امت که بیشک کمان باورد و یقینت بی و بزانی
 هر چه جناب پان خدای تعالی خواهست نوه

و منظره

۱/۲ : د-۱، ۱، ۳۵ ل

وَمُقَدَّرِ فَرْمُوهُ كَه بِي يَا نَبِي زِيَادِي وَتَقْصَان
 هَرَوَاهَا دِي هَرَجِي خَوَاهِشْتِ بُوهُ بِي وَنَبَوِي
 عَمَّالَه هَر دِي وَهَرَجِي خَوَاهِشْتِ بُوهُ بِي وَنَبَوِي
 عَمَّالَه هَر دِي بُونِ عَمَّالَه وَهَر كَرِي نَابِي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲/۲ : د-۲، ۱، ۱ ل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ہند الباب لب العقاید الکریمی فی ترجمہ و مختصر جمع
 حضرت قدوة الدارین وزبدۃ المتحققین مولانا ملاذنا الشیخ
 قدس سرہ و وفام علیہا کما افاض علی العالمین رب رب یسروا
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَکَرَسِی دِی بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 سَخَر کَرَسِی سَخَر کَرَسِی سَخَر کَرَسِی عَاقِل بِالغِیۃ وَجِبۃ بَرَانِ
 عَمَلِ بَکَرِی اَوَّلِ اُمَّتِہِ شَہِدِ بَدَلِ دِرَاغَمِ بَیْقِیۃنِ بَرَبَانِ
 دَلِیْمِ بَاخْتِیَارِ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 لَابِقِ بِپِیۃسْتِ اِلَّا اَوْدَاۃۃ نَبِی وَجِبۃ بُونِہِ بِمِثْلِہِ
 رَصَفَتِ کَمَالِ تَعَبِہِ لِحِجِّ نَفْسِہِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲/۲: د-۲، ۲ل

و اشوهدهم بدل دزانم بیقین بویان و لیم باختیار
 ای محمد بختت او محمد آردی عوین قوشنی با شوق
 ظریفی برود کسای نار به اوان پان و نک لما بین سوویدی
 نو و نوری نورد و پندری کسوار لادی آردی ظریفتری پی سپیدی
 کبرنازی کلفینت دیواری کور سیدل دیار بود نار بار بار پاریانی
 عیبه کرمی عبدالمطلب کرم عبدالمطلب کرد هاشم هاشم کرمی
 عبدالمناور ناوداکی آمینده کچی دهب لطیفی زهریه مکه بو
 لده بو خدای کورد و به بیغمی چنه ته سادینه لوی وفات کرد و
 اینه کینه و هار هونک لکه روانه کور او پندری خدایه آسره جده
 ایمن باقی از آسره شایر محلو و پی باختیارن دویان

۲/۲: د-۲، ۲ل

آسته برامتی بعد رستی بسی بوی لشور و زنگین بچ ف
 نو بونجی بدنی لکه چو شرط رگنیزیک بیمن املا زنگ
 سرفطره مال فوت بدی لو چیشنانه زکاتیان لید کومی
 بیکینی بو کس لکه زده نیک بی دشتی بیبیت ا جواروی
 همو مانک دفعه ک برود بی کتا کدهو شرفیت طان
 بچون آسته لغر خوت دفعه رو بکی مال خدای که مکه بنید
 حج عمره بو شرط طاق بی و لاغ سوری خرچی زخیم و رجه
 بی نمان نفقه مال مندالانت بی همادچی دیتوه
 امین بی کسی دپرسی ایمان چینه ایمان امته باون
 بخت بی بشن خلدن ککل هو لک تفصلان اصل

۲/۲: د-۲، ۴ل

اوله آینه باور بقیدت بی بمعنای لطف لفظ الله که
ذاتی که واجب بونی معبود یکده جفته ایما ذکر یک مطلقه
لبوتوای عالم عرش کرسی شست جهم آستان زویری
هرجه لوانا هیئه او ذاته بونی خور بویه هو چندی
بونیک بو ذاته و بده اجاد کردوت پیاش نبونیا
دیان بانقہ افنای پیاش بونیک ییش هو نلابو ه
لکله هو نش هیئه پیاش هو نش دبی حکم بسر هو اندا هیئه
حکم کسی بسرو اینه هیو صفت کمال هیئه هیچ نقص
زیننه چاو ویکو تنی در لبار اجاز بر قدر واقع نبوه لقیا
سد چاو ویکو تنی دبی به بیجی فی اولیا که دلی ه

۲/۲: د-۲، ۵ل

چاوای پید کوی آوه چاوی دله یا المستیدان که
چاوی دل چاوی سرد زان رسول الله ش که چا
وی پیکوتوه لدریادا نبوه هیچ مثل ندن بودا که با
بو ژنوفوزندی نینه له هو جیان لکل هو کسو چندان
لرتی بدی نیز بکیره کس نازان نیز یکی چلو ندرت
صفا فعلید آنا و بن شریکه قط نا کوری ناوی
پانی به غایبه چندا کو هزار یکله بشورت و نه
نورد نوید کتاب سنت حوت یا هشت صفت
ازلی هو حرکت ذات پاک خوی بیچون هیئی
هیچمان و به صفات مخلوقات نینه بقیا
عقل

۲/۲: د-۲، ۶ل

عقود کرک ناکرین اما نشائیک لوصفتک لوصفا^{نه}
 لذت انساندا اجار فرمودا ملکبان لی بزاین امنا
 حقیقتیان کس نین ایوه ناشیز این هر لدر تا ابد او صفاتا^{نه}
 ککل اوز اذاته بون هن دبی بن او صفگان امنه جتا
 علم و اراده قدره سمع و بصره و کلام یعنی زیندی و بده
 زاینده خواهشده تواننده بستنده دینه قصه کردن
 هندیک ایجاد کردن هیندیک باقیما نشاکتوه اوز اذاته
 ایجاد کردوی که نتوانینی هولا احتاج بویه اوقی
 حنا مطلقه^{نه} امتیه باور و منند
 علامتک حدی علی لکرم حتم لقی و کله در توان

۲/۲: د-۲، ۷ل

تویان بنو بن بکلی شکرانه هر یان عبد خدان بولد^{نه}
 نکچی قصه کافرن در وی هود دوست خدان هیچ لدر
 دریا چن هیچ کنا و نافرمانی ناکن میو نیرو شو میو^{نه}
 نینه اما بقول عبد الله کرمی امام عباس طایفیکین مینه
 جن بی دلی و لدیان دبی شیطان لوبله که هو مخلوق
 ندرن لبر زوریان خدایی هیچ کس نازا لی چندن لجمو
 آسمانان جیکای بییک نینه که فرشته کوچیکدا
 نالووع یا السجد دینی هوجشتک نینه نالووع نالومند
 که وقت علی لبر تعیین بنی اسمو و کول خدای هستی
 هیده کای لبر تعیین هود و همت ما بین خداد
 مخلوق

۲/۲: د-۲، ۸ل

مخلوق خدا داهیند یک لستریشتا و هیند یک لستریشتا
 لاشنیک به پیغمبری روانه دکرین هیند یک دائم لورک عانه
 هیند یک دائم لسمجد دلان هیند یک غرق حضور پاک
 خدات آکایان لهیچی و نیه هر یکجه چیکارک معلومیک ه
 هییه ناتوانف تجا و زبکی لوجییه دود و سیه سیه
 چوار چوار یاز یاز تیر یازان هییه طایفیکیان تاپیوانه
 بهشتی سیر اریک وضو ات ناوه طایفیکیان قاپیون جهنم
 جهنم کوریان مالکی نانی نسته اهل جهنم یقولیک اوقا
 بیوانتجه یانوزده کستی یانوزده طایفین کرام الکاتبین چوار
 شخصه داد و نشوونیک یک دولور دین یک لستریشتا سته

۲/۲: د-۲، ۹ل

حیرات دنوسی یک لستریشتا چیه شرت دنوسی
 لستریشتا چیه لامر اوی دینا یه منکر نکیر سوال عذاب
 قبا یاک بد سته و بعضی سائل مسلمانان مبدل بشیران
 بید این هیند یکان بسره هیند یکانوه فضلیک هییه
 افضل چاتریطیه ملا نکت چوار شخصه چوار طایفین
 یکی لوجوار شخصه تانحصان حضرت خیر نیل هر چه خدا
 فیهوید کیان و یه به بیخبران هییه در مینیک حضرت
 منکابیل نصیبتن لایق کم زوری رقی روزی بی سته
 سیه خط حضرت او سوا قبل لایق صوریک نسته دوجار
 فوی بیسول و لایق هر چه زندون دمن غیر خدا
 واولان

۲/۲: د-۲، ج-۱۰

و اولی دین بچارد و مین هوز بند و دبنوه جوار میندین
 حضرت عزرائیل علیه السلام روح کیشان بدسته
 اقل او نه عرشیان همل کر نه امر و چوارن لقیامتدا
 دبن بهشت دومین او نه نیزیک ابوان خدای
 بقلان . سپس فرشته عذاب طایفی سردار ملائیکانی
 چوارمین فرشته رحمتی او جوار کس چوار طایفه
 فضلیان هیله بسر خصوا انسانانوه پیوزین صالح ابوان
 لیای انسانان فضلیان همه سرعام ملائیکانوه
 ابوان بن عام ملائیکان فضلیان هیله بسر کنهکان
 انسانیه بنفخ اقل و ملائیکان و ملائیکان غیر او جوار

۲/۲: د-۲، ج-۱۱

این جمله از خواهران اهل خداست
 شخصان او طایفه کد عرشیان همل کر نه ابوان لپاشان
 دومین هوز بند و دبنوه ابوان بن لپیشد از بند
 دبنوه که او نیز کانه اصل ایجاد و شر یا نوه باش مردنیان
 همو کیاندا مرنداید مردنیشیان لپاش هموانه
 سیمین امته با و رو یقینت بی همو کتیب خدای پاکه رو نه
 کرد و نخواستوه اسر هندیکی پیغمبری خوی که مو کلام
 قدیم صفت قائمین بذات خدای تعالاه و مخلوق بن
 و همو حقن هر چه لواندا هیله کس همو پیچ روی نیه قران
 لوانسندی چاشنه و فرق تمیزی بامیه که همو برود نه باشو
 نو عبیدک و کلام رسول الله و نبوه که همو همو هتادینا
 در نه

روحان انوار بیست و هفت بابی
 در بیان صفات خدای تعالی
 در بیان صفات ملائیکان
 در بیان صفات جنات
 در بیان صفات انس
 در بیان صفات شیطان
 در بیان صفات کفار
 در بیان صفات مؤمنان
 در بیان صفات اولاد
 در بیان صفات اولاد
 در بیان صفات اولاد

۲/۲: د-۲، ۱۲ل

دینیتوه پی زیاد و کی غلط هیده دبی بی تو اوی
 علم اولین اخیان نیدا یه کوتری معجزات
 رسول الله اکبر ^{شی} هلمک کن دینوه نانو ان کلا
 و هابلین او کتیبانه بشورت صد و چوارن ^{تونه} کا
 خون ی ده یان اسر آدم بغیر علیه السلام و پچا
^{شیت} بغیر علیه السلام و سی اسر ادریس بغیر علیه السلام
 و ده اسر ابراهیم بغیر علیه السلام امانه ناویان
 صحفه او چوار یک تو رات مویشی علیه السلام
 نپورد اوردد پیغیر علیه السلام اجمیل عیسی و غیر
 علیه السلام و قرین رسول الله صلی علیه و آله

۲/۲: د-۲، ۱۳ل

الله علیه و علی آله و صحبه و سلم
 امنه باور و یهین کنی بچور سول خدای تعالی
 کنه سول لایانان مردی دبی آن آذنی عیب
 علت چاهر لکوکیر ایام خوی پمتران لبش پیغیر
 لپا شایش هوج کناهی کور و چوکی بنی شریعتیکو
 روانه ان بیته سری لطف خدا و امری پیکرانی
 بیکنی مخلوق دی اگر او آخره بی بکرانی او نییه رسول
 شیه با و دکن دن بر سولدن آفته که زانی خدای
 خطا قاهمی آل برار دون بفضل و کرم نون لهر بنا
 صحت طاعات و در بیان یو پیغیری و دین نشاند
 خلق

۲/۲: د-۲، ل ۱۴

بخلق تو نوی دستاندان امری دین و تباہان
 قهو و ک خدا امری کردون بسی کیاند و به
 بخلق دی بتو ای چند انکو در مشو لومنه کران
 نور بون خدای تقاری رة هموان داو بجز
 آشکاری دا شاهد بین بود خدای پیغمبران
 کس طاقیت نبوت ناسر دعویان ککل بکا همویان لقا
 متدا باذن خدای شفاعت دکن بو کنا کاران
 لیان قبول دینی و بکو صالح اولیای امتان
 دهان همو لهرید انوعیک لزیذی بیات پر
 خاک نه بیان ناخو این امه لحدیت اهدیه

۲/۲: د-۲، ل ۱۵

نخ نو بتریش کن لعین خود اچار و دلین مجید
 صل نبی بتدا بر برن هیچ فرقان فدای کرسی
 بیکلیان نبی ایمان بهیچ کامیان نبه قدیمه
 پیغمبری ناکون وک هند بک اولیا لیکوتون هیچ
 کسر انسانان غیر پیغمبر و هیچ لاجنوه ملاکان
 مرتبه اوان اما لنیو خو یاند هیند بک اهدیه
 شرفترین لهر عموم دعوت زوری امت علم معرفت
 شرف بنا و شهت و دعوت یک لدوی یک وقامی شرفیت
 لهر اوی سرور عالم صلی الله علیه و آله و سلم
 رسول البیان افضل من توای پیغمبران بشو

۲/۲: د-۲، ۱۶ل

صد و پست چوار هزارن سید صد و سیزده
 با پانزده لوان رسولن الو الغرم نوح ابراهیم و
 موسی عیسی محمد صلی الله علیه و سلم و غیره
 مغلوب من سیوسته شخصن آدم نیت ادرین
 نوح ابراهیم صالح ابراهیم لوط اسمعیل حقیق
 یعقوب یوسف ایوب شعیب موسی هارون
 خضر یوشع الیاس یسع ذوالکفل شمعون
 سمویل یونس داود ذلقان سلیمان زکریا یحیی
 عزیز عیسی ذوالقرنین محمد عرب علیه و سلم
 صلوات و السلام علی الله و صحبه اکرام اما لیسوا

۲/۲: د-۲، ۱۷ل

خضر لقان ذوالقرنین ذوالکفل ذوالقطنه
 واجبه که برای ابراهیم خلیل الله یعنی در
 جانی خدایه که لغیری محبت او خلقی بود
 کلیم الله یعنی هام قصه خدایه که کل او
 گفتگوی کرده و عیسی کلمه الله یعنی قصی
 که بیاب هر بقصی خدایه لدا یک بو و خضر
 پیغمبری آخر الزمان محمد عرب صلی الله علیه و سلم
 الله و صحبه و سلم چند وجهان لهم و پیغمبر
 و صحبه و سلم چند او و جهان له حساب
 و گوا و صفت شما پند که کن اول اسلام

۲/۲: د-۲، ۱۸ ل

پان مان کوردوه امله که جازینه قط بلی لشارند
 شکست خواردوه و امله لهان اداری قیصر
 بون مشرک جونی بهشتی ایش هموکسیک دکوی
 ولجمله او وجهانته باور کردن بمعراج اوی لشیدا
 نکه نخوید ابرو ح جسد نک بروح ن بسواهر
 براق کلل جبریل علیه السلام ملکه مبارک ناقده
 شریف لوی تا آسمانان لویش تا خدا درانی رویوه
 بدولت گفتگوی خدای لعا مشرف بوه مدح
 ثنای کردوه و جویب گفتگوی خدا و توه و خدای
 تقایب جانو شری کسرا و یوا اقیبت فرض کردوه

۲/۲: د-۲، ۱۹ ل

و چند جاره باشارت موسی بیخبر علیه السلام
 بولم کردنیاں چو بره زور رهانو توه بره شریک
 گوردوه که اندوه به پنج فرضان اوی خدای در
 بی کشته دیتویت و بیستویت کلل چند هزار
 خلادت اکی ام هاتوتوه اچی خوی هینتای حرم
 بوا و امله و کله گورده همور سولان هر پیو برید
 خدان اند که در عهده دی و رزق توه اکر لپتین مردندا
 بکات بشرف دینی او سرورده ایمان بی سنی و لدا
 یاری دنی یکا اکی نکی بقوم خوی و عمره ندا و کبری محرکی
 کوی و د و لته روح خوبان باخت بکن ایمان

۲/۲: د-۲، ل-۲۰

وَاَمَّا كَلِمَةُ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ كَلِمَةُ يَسْمَعُونَ بِذَاتِ
 تَمَّ كَالْفَتَى تَوَابُوا وَبَوَّأُوا لِبَاشَرِهِ سِرُّهُ هِيَ يَسْمَعُونَ بِذَاتِ
 نَابِ جِي وَحَضْرَةِ عَيْتِهِ هَرَجِدْ لَمَوْ بِاشَرِ دِي سَهْ خَوِي
 كَسَرْدِينِ شَرِيعَتِ مَتَبِنِ اَوِي دَبِي وَامَلَهْ كَلَمُورِ حَتَهْ
 بُو هَمُوعَالِمْ وَبِغَيْرِ يَكِدِهْ رَوَانِ كِرَاوَهْ اَسْرَجَتِنِ نَسِنِ
 بِاتْفَاقِ وَهَر سَاسَرُ مَخْلُوقِ دِي بِاخْتِلَافِ يَسْمَعُونَ
 دِي هَر يَكِدِهْ رَوَانِ كِرَاوَنِ اَسْرَطَانِفَهْ لَاسَانَانِ
 وَامَلَهْ هِيچِ كَسَرِنِ تَوَانِ شَفَاعَتِ بِيكَاتَا اَوْ شَفَاعَتِ
 يَكْبَرِي دَكَا وَامَلَهْ هَر مَجْرُوفِ فَضْلِ وَكِرَامَتِ كَهْ يَكِي لَهْ
 يَسْمَعُونَ عَطَا كِرِنِ تَعَا هَمُوعِي دِي رَوْتِ كَلِيكِي دِي

۲/۲: د-۲، ل-۲۱

بَوَانِ دِي نَدَاوَهْ وَامَلَهْ مَعْجَزَاتِ اَوِي هِيچِ خَدَا كَرِي
 تَاوَانِ بِيكَاتَا وَامَلَهْ شَرِيعَتِ وَي هَمُوعِي شَرِيعَتِ كِي بَرُو
 بِاشَرِهْ وَدِينِ اَمْتِنِ لَهْمُودِينِ اَمْتَانِ چَا سَرَهْ اَمَا
 لَآمِدَا اَوْلِيَا لَهْمُوعَانِ چَا تَرِنِ اَلِ اصْحَابِشَرِ لَهْمُوعُو
 اَوْلِيَانِ چَا تَرِنِ لِنَبِيِّ هَمُوعَانِ اَحْضَرَتِ لَدِيقِ بِنْتِ خَلِيفَةِ
 صَدِيقِ كَبِيرِ اِمَامِ اِمَانِ اَبُو بَكْرٍ كَرِي اَتْفَاقَهْ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا
 لِبَاشَرِ جَاعَتِ يَسْمَعُونَ چَا تَرِنِ اَقْلِبِنِ اَخْرِبِنِ اَوْلَادِهْ
 اَدَمِ خَلِيفَهْ اَقْلِبِنِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ
 نَبُوهُ اَوْ سَرُوْرِي شَرِيعَتِ خَدَايِ تَبَا لَطْفِ خَوِي لَكْفَرِ مَخْلُوقِ
 هَفْظِ كِرْدِنِ وَبِاشَرِ اَوِي اِمَامِ عَمْرٍ رَضِيَ اللهُ تَعَا عَنْهُ كَرِي

۲/۲ : د-۲، ل ۲۲

خلیفه سومین و بیاشراوی امام عثمان رضی الله
 عنه که چهارمین خلیفه سیمین و بیاشراوی امام
 رضی الله عنه بر روی طالب خلیفه چهارمین
 و بیاشراوی امام حسن کرمی امام علی رضی الله تعالی عنهما
 خلیفه پنجمین خلیفنی که نبی رسول الله صلی الله
 بوع امامانده تو او و و بیاشراوان امام حسین کرمی
 امام علی رضی الله تعالی عنهما و حدیثا هیده خدیجه کبری
 و عایشه صدیقہ رضی الله عنهما حر رسول الله
 صلی الله و فاطمه الطهری رضی الله عنهما کلم مرید
 علی حضرت عیسی پیغمبر علیه السلام آسینه کی مزارحم

۲/۲ : د-۲، ل ۲۳

با تین هموزن اولاد آدم لو باش چارتن
 فی عشره مبشره ولو باش اصل بدین و بیاشراوان
 اعدن و لو باش اصل یعدن آضوان خلیفه پنجمین
 و کسی مسلمان بی در جمع ال اصحابان خوش بوی خوش
 اوستی جناب رسول الله صلی الله علیه و آله هر یک کسان نبوی
 لوزا و سرور و موی هر کس و ست او ان بی دوست
 منیش هر کس در من او ن بی در من منیش هر کس از ارفا
 بد ا آزار من رد هر کس آزار من بد ا آزار خدا بد ا
 هر کس آزار خدای بد ا خدا دیکری و هم فرموده هر که
 خدا حزبا بچاکلی بیو یک لاقیت من محبت اصحابی

۲/۲: د-۲، ۲۴ل

من داوینده دلی نوه و امام اکابرین فرموده اند
 رسول الله سید هر کس گوید سران اصحابی او و اما
 اعظم بن خنیفه کوفی و امام صالح مدنی سنی هر
 و امام شافعی محمد مصری کوفی ادریس و امام احمد حنبل
 بغدادی رضی الله تعالی عنهم همو امام برحقن امر و
 لسزمین هر کس تابع یکی مانده نبی خاطر اید چایند
 سید هر چند سائر امام دیش برحقن اقامه هبیدان
 امته لضبطد انیه لبرام سبیه هیچکام اصحابی
 کی امین هر تقلید ما یکی و بر عین امه لعقیدت
 تابعین بغیر امام اهل السنه مشهوره امام ابو مصعب

۲/۲: د-۲، ۲۵ل

بجایزیه و طریقت اولیان هر حقه الحقتد اسرموی
 مخالف شریعت سید هر چند بعضی اطوار بیان بظاهر وها
 نانوینین امته باور و یقینت بی بر و نریقت
 که لوقت مردن و یه تا آخر حشر نامه که هر چه حفره
 سید المرسلین صلی الله و علی له و صحبه جودین
 خبر د اوه لشرط نشانه مقدمان کظهری محمد مهدی
 و هاشمه خواری عیسی پیغمبر علیه السلام و خروج دجا
 و د ابته اکثر و یا جوج ما بروج و غیر دی ککل سایر
 ماجرای قیامت هر راستن دین دین بیکم زیاد و تفصیل
 امته بر افعال و قری بو کافر و بدکاران و رحمت
 بو

۳/۲: د-۳، ۱ل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ

سبع و پرستی اسلام چیه اسلام پنج رکن درست کرده
 سر جو مسلماً عاقل بالغ واجب بر لای علی بکار گرا اول ائمه
 اشهد بیده د زانم بیقین بزبان ولیم با اختیار ان لا اله هیج
 عبود نیه لای بی به پرستن بل الله الا و ذاته بی واجب یون
 به مثل جو صفت کمال هیبه هر کس نیه ام الله به و تصد عم
 بدل د زانم بیقین بزبان ولیم ان محمد لکفیت او آدم به به
 فر شبیه ها شمه و و منظر بفر بر و راکشا و چاوش
 نا و چاوان پانه رنک ما به و و رسیده نر و نوری نر
 بلند لیم اولاد آدم چا نر و سینه بر ناز که لطیفان دیور
 در منوه و بار بوه نا و مبارک کل نا و بابا پر محمد کر می عقد
 عبداللہ کر می عبدالمطلب کر می هاشم هاشم کر می عبد
 کر می نصبه کر می کلاب الخ نا و ذیک آمنه ک و حب لطائفه
 هر پانه لکه مبارک بولد بوه خلا کرد و بن به پیغمبر فضل
 مرحمت چونه مدینه وفات کرده امر کبیه و هابه خو
 شه و پست پامردی خذ به اسرجن انش بانفان لسر جو
 نلو دیکه با خنلا رکن د و من ائمه بر اسع بک

۳/۲: د-۳، ۱ل

سبع بسع بدلا من الشهور و نزل کذا یخ فرض نورانی بیف کل تمام
 شرط رکنان دکن بیقین ائمه سر فطره و ذکوع مال خوت بدی
 لو حیثین زکوع لید کوی بیکیه بو کمانه زکوع نسان پادشع بی
 منت رکن چوار من ائمه مانک رمضان رب زو با بقای
 هر جلوه خدا و رسول امیران پ کرده بیقین ائمه
 لده عمر خوت داد فقه بیکر و بیکه خدا بی حج عمره و شطی
 طافنت بی الاغ سوار بت بی خرچی خیر امر بکت بی نان
 نفقه مال مندالت بی هندا دچو دیوه بی بکت امین بی با
 کسی بی یوم ایمان چیه ایمان ائمه بان بیقین بیکشش
 اعلان نکل هو لکو نفسیر بان اصل اوله ائمه با و بیکه بقا
 لفظ الله کلا نیکه واجب بونه معبود بیکه حقه ایجاد کننده
 بیکه مطلقه بو تمام عظم عرش کر می یوست جهنم آسمان
 زمین هر چه لواندا او بو بجهنم بیه چه چشتا دیبک
 بو نیا ن بو بوه هیما بجا کرد و ن پاس نی نیا ن و یا ن بانوه
 فنا باش بی نیا نیش عواندا عربو لکل بی نیش هر هیما لاکر
 همدان هر دین علم بسر هوانی هدم کوی هر دین بی همت صفت کل

۳/۲: د-۳، ۳ل

همه یچ نصیر نه لایها چله کونج جازره قط واقع بو لقیبا
 چار چو پانوخ در بیرونه همه مثل نظیر داک باب زونونند
 نه لایه و جهنم لایه چو جهنم لایه کونج بک تریک تره کسبی
 ناز لایه نریک بو لایه لایه لایه صفات فعله لایه لایه
 قط ناکو تره ناز لایه لایه غایت چند هزار یکه شهرت
 نود نوبه بک لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 پاک خوی لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 بهیاس عقله لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 انسان داؤد لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 نین لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 جهنم لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 نولایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 کثره لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 امنه باور لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 جسم لطیف لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 هوایا عبد لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه

۳/۲: د-۳، ۳ل

همه سنه ناز لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 کرمی امام عیسی لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 شیطان لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 کسی ناز لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 چیکدا بالکوع یا السجده لایه لایه لایه لایه لایه
 لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 اکای لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 مخلوق لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 هنک بیک لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 هند بیک لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 حیوان معلومه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 بیچاره لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 بهشبن کوریا لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 کوریا مالک لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 نوزده کسبیا لایه لایه لایه لایه لایه لایه لایه
 بو هو انسانیک جوارن لایه لایه لایه لایه لایه
 یک

۳/۲: د-۳، ۵ ل

یک لیسر شان راستی چو ان دتو بی یک لیسر شان چو شران
 دتو بی اوی لیسر شان چسپه لامرو ی لیسر شان راست دی
 یکنیز کیر ملک سوله عذاب قبر ان لبوسلن کافران
 لبوسلن یک مسلمان مبنه اشیران ۲ دلین هند یکیان فصلان
 هند یکیا دافقل چا تری ملا لکان چوار کس چوار
 لافقل یکیا لوجوار کسانه حضرت جبرئیل هر چه خلک
 پانوه کیان ویه به پیغمبران با منی دویمنیا حضرت
 افق سوره سته دوجار نو په دکا بدفع اولهجه هر چه
 ویدوه وری غیر خدا بدفع دویمن هر چه مردوه نرند
 دیتوه ای سپه پناه حضرت مهکا پله رنرق روشری
 بد سته نمکا ۲ فرعا ۲ ارض بد سته چوار مهنیا حضرت
 عزرا پله روح کپتان بد سته طائفه اولین امر شیب
 عکرتوه اور چوارن لهما مے دینه هشت طائفه ۲ دود
 امن نردیکن بدیوان خدای طائفه سیمین فرشته عدان
 سرور ملا نکان چوار مهنیا فرشته دجین او چو
 کس چار طائفه فضیله هیم بر هویدو لکانوه
 غیر او چار کسو چار طائفه عام حلا لکان فضیله

۳/۲: د-۳، ۶ ل

حیه بسر کناه کارانانوه بنفحه اولین هویدو لکانوه
 دمرن با مرخلای لکانوه او چار کسو چار طائفه نبی
 عشیان هلکرتو او ان لپادشان دمرن بنفحه دوه
 مین هو یان زند و پوه او دپیش دازن و دبنوه لوط
 او بزرا کانه لاصل او چار کرون روح بسر خستیان
 پیش هو ذیر و حیکه دایره مردنیشیا لپادشان هو ان
 دلی اصل ستمین امتها و دینین یک بر هو کتب
 خدای تعالیان کوفان کور و نخوانه اسر ضد یک لیسر ان
 خوی با مرکه هو کلام قدین صفت فاعن بدلر خدای
 تعالیانوه مخلوق نین هو حقن هر چی لواندا هیبه راسته
 هیچ درو نیمه قران هووی بر دونه پاشوه لپهل
 نیش چاره با مه که لایام رسول الله صلی الله علیه
 وسلم نا امر هر کاد دنیا ش دیر تیوه بی نریاد
 کخلط علم اولین آخرین نیدایره کور تری معجزات
 و الله صلی الله علیه و آله و سلم الو هو جن انس کور به بیقوه
 ناتو لکل صلیک وها بلین کتا بکا هو یان صد چا
 دن دنیان هانوته سر آدم پیغمبری نیچایان ها

هانوته

۳/۲: د-۳، ۷ل

هاتو ته سر شیت پیغمبری قیان ها تو نه سر او دین پیغمبری
 زبان ها تو ته سر او ایم پیغمبری امانه به مو صغیان و دین
 تو برات یوموسی پیغمبری دین بر بود او د پیغمبری انجیل بو علی
 قرآن بو محمد صلی الله علیه و آله ها تو ه اصل حوارج امانه دین تو یقین
 به سر رسول خدا یقین که رسول الله است و یک اثر او
 عیب عقلت و لهو کسی با هم خرم پیغمبر نبین پیش پیغمبری
 و العیا نشانش هیچ کناه کو نه بجور و نبین شس بتتیک روان
 کرید پیغمبری امری که لا بیکی پی بخلق دیش او او پیغمبری
 پیغمبری رسول غیر با و ز کردن بر رسول الله که بر ان خدای تعالی
 لان هموی به بزار و در ان بفضلی نولت بر زور و با امانت
 طاعتیان بر پیغمبری ری نشان دان خلیفان تو که در ان
 ین دنیا یان هر مخلصی از فرعون کیانند و یانه بخلقت
 بتو ای چندا که دشمن لومه کو یان زور و بون یارید
 دیموان داوه بجزات استمکرو و انشا هدی تو پیغمبر
 همویان نصیامت با ذن خدای تعالی ان کن بو کلام
 ه کاران قبولش دی بلکو صالح اولیای استسبیا و بها
 لغبر شد انوع زرد و یکی ن هیبه خالت بدنیا ن فقط

شفاعت
 تاخوه

۳/۲: د-۳، ۸ل

خوه له ی خود اچا و دلیان بجز و لا صل دنیا تکا برا
 برن اگر کس با و رید تکیکیا نبر لپیج کاهیان نیم فقط
 لپیغمبری نا کون و گت هند بکت اولیا لیکو تون کون
 کانه سر نینه او ان اما لپیغمبری با ندا هند بکیان لهند
 یکیان و شرفی تون او شرفی بکیان لبر زور امانت
 علم معرفت نا و شرفی و معجزه یک لرو یک قائم
 شرفی هست لبر او سر و عالم صلی الله علیه و سلم لهما
 اولو الله لرسولان رسوله نبیا افضلتری تواری پیغمبری
 به شهرت محمد بیست جزا جزان سصد و سیزده بر رسول

او پیغمبری که معلوم سی دو شخص با و بیان امانه آدم شست
 اولو الله لرسولان رسوله نبیا افضلتری تواری پیغمبری
 و پیغمبری و غیره تا نبین و غیره
 اربعه هکذا و جملات کذا و کذا
 المکیه و انما الحقی محمد الزکی
 اولو العزم ان سب
 که باعث استخراجه دین
 سابق کرد چون
 محمد صلی الله علیه و سلم
 که باعث استخراجه دین
 حضرت عیسی شده
 سب المذنب و المذنب

۳/۲: د-۳، ۹ ل

دل بوون واجبہ کہ تالی ابراہیم خلیل اللہ بے لغیر محبت خدای
خالہ و مویع کلم اللہ بے گفتگو کو کورہ ارا خدای و جلس کلمہ اللہ
بے بیکم لداکی بوہ بے بابی چا تر بین اولاد آدم بے سخن عرفی علی اللہ
علم و سلم بک بک جلد او ان کلک و جہان افضرت لہو ان چند
نگد او جہانہ لیس نایمن بک لو و جہانہ او شکل صفاتہ ہم
دا و ک رکن اسلام کو تمان ہم امہ لہو ان اقل شکا و ہم امہ با
و ک ر نیکہ معراج او سرورہ بو شیا ری شو دلکہ ناکد و سرہ
لقد و سن ناسدرة المنہن لیساری برانی کل حضرت جبرئیل و جبرئیل
یو ہنتہا ریوہ ناد نک فم سلا لکتہ استوہ لپا شان رفوہ یان
بوہ ہنا و سوار بوہ لکری ہی تر بوہ حکم بوہ عرش مجید وی شوکی
مکان خونہ پشت خوبوہ کیونہ حضور خدای چا و مجال پاک خدای
کیونہ و کت لقیامتدا چا وی دکوی بہ بچو صلح تبا و گفتگوی کردہ
جواب دا توہ بلطف و رحمت پنا نو تری سو خوی امت فرض کرد و
چند جا رہا توہ خواریہ جو توہ برزہ و لقصہ مومین پیغمبری دہان
کر تہ کیا ندیہ بیخ فرضات اوکی خدای دنا ذیہ کیشوہ بلیتوبہ
دنیویہ لک چند ہر اجلات اکرام دی ہا توہ جبکہ خوی
ہدینان جبکہ کم بوہ ہم آہ کو رزی مسولانہ چہ آدم چہ

۳/۲: د-۳، ۱۰ ل

خیرای اولک شفا عنکری ہوانہ ہر پیغمبریک خدای تعالی
مرہانہ کو دی عرش و کر تہ اگر لپس مرد ندا کجا بخت
او سرورہ ایمان بے بدینہ بالقوم خویا و عمدہ و کر ایمان
بے ہنس ہم پیغمبری بذات برکات و نوا و بوہ لیا تسوی
ہیچ پیغمبری دو بان عیسے پیغمبر لہ و پیش کہ دہنہ خویا کتر
شریعت وی ہی ہم امہ ہو مجزہ فضل پیغمبران دا و فی کلک
دیش دا و فی کہ یون ندا و ہم شریعت وی ہوشہریت برزہ
پاشوہ ہم دینی امتیہ لہو دین امتان چا ترہ ہم لپس لپس
اولیا لہوان چا ترن الا اصحاب لہو اولیا چا ترن لہو
ہو ندا حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ لپاک پیغمبران
لا دین ان بن اولاد آدم چا ترہ خلیفہ اولیہ رسول لپس بنوہ
رکنا مثلا خدای تعالیان پارستوہ لکفر ضلالتا لپاک اوکی امام مرہ
خلیفہ دومینہ لپاک امام عثمان خلیفہ سیمینہ لپاک اوکی امام علیہ خلیفہ
چارہ سینہ لپاک اوکی امام حسن خلیفہ پنجمینہ خلیفہ کہ لپس رسول اللہ
باد پیغمبران تو و بوہ لپاک او پیغمبران امام حسین و بابا عزہ مدترہ و لپس
لہو ن چا ترن ہر کہ مسلمان بادہ جمع الا علی بان عرشوں بے خوی
یستہ و کول اللہ لو آد سردہ فرس بے عکس صورت وان باو سینیہ

عورکی

۳/۲: د-۳، ل ۱۱

هر کس از من و ان بی دشمن من بشه هرگز از اوان بعد از از من دوا
هر کس از از من بعد از از خدای دوا هر کس از از خدای بد اخدا
دیگری هم حدیث دایره خذیم و عافیه هم رسول الله فاطمه
که کجی سوره و دایره عسی پیغمبر آسمی که عراضم جان زین بهمن نان
اولاد آدم هم امام سر مذهب جان امام حسین و امام مالک امام فخر
امام احمدیه مذهب بهمان حق هر کس که سر مذهب بکیران بن
مسلمان حابینه امام عقیده دوا ابوالحسن شریع مذهب
فعلیه ابومصوب مارتدیه مذهب خفیه امی مقن بهیم بیان
عالم شریعت نیه **اصول** بهیم امته بان بکد بوز
قیامت که له اول مرد نیه تا آخر حشر هم هر چی رسول الله
فرمود یه لشرط شو بی ما جزو کرا طهر محرم متدیه و هاننه
خواری علی پیغمبر و جالب ذاب الارض عیروی به نیا د که
د ج به بهم باور بیک هر که مرد به لفر خوی د از نیک و کنوا د
پس میهن خدان پیغمبر تو کبید دین ایمانت کامه اگر بتوازی جلوب
دایره فیل بهم فراوان د توه کلا نیک لبولمیت توه و بیهوه
ابو آرو صبحینه جان محی خوی د کوی لشرع اگر بتوازی جواب
ندایره و هالی دن بکیر آسمان غای من بهم مخلوق

۳/۲: د-۳، ل ۱۲

دبیر قهر و پشیمانی کویغ براسی داسه لرا سوی چه دیر پیچ بیک
عذاب دین گرفتار د به تا حشر هم د فعیک دین علم مخلوق لبان بن د
پنیلان زندک بان کوه د بان بنه حشری هم جاک ضرب د زوی
آنسکران حصاب د کن چه لفر عملیان داج چه اعضا ی جوان بننا
هدیان لبیدا آنسکران دکن جزای جاکیان بیکه د د نوه او
جزای ضرابان بخراج هم خدای تکلان هندیکیا د کوی سبب
بکنا هیک بهی کله لبید لهر کنای هندیکان خویش د بفضیل
لویا کوی بکا لهر کنای مسلمانان خنشد به کافریه کله فقط
کافران خویش نا به هم تر از قیامت نای جاکیان نو نیه لطرف
بهشتیه لای راست عرشه نای حرا بان ظلمت اویه لطرف
جهنم لای صیه اگر دض آسمان و نایک چه بیتوه بهی
عمل جاکیان خرابیان د د کیشن هم کوی هر ط لوی باد بکتره لشیع
نیز تره با می خدای د نیت سلسله صانع امر دکن بهمان بسری
د از بوند هر چی بهشتی به هندیکان کاسه لبیک دوا هندیک
سبب لشرع اوبوی خدانشو های به عقده هر کس
لدنیا ما نری مشرعی جا اوبوی جان لشرع به حرط قیامت
د و بوی هر کس صبیح به د حد خلیسک د کوی به جهنم هم

فوسک هندیکان ذکر
بابی لائق

٤/٢ : د-٤

«بلاوکراوهى محەممەدى مەلا کەرىم». ل ١

عەقیدەى کورپى مەولانا خالىدى نەقشەندى

محەممەدى مەلا كرىم
سافى كردودەتووه و
پیتشەكى بۆ نووسيووه و
پەراوتىزى بۆ كردوه

پیتشەكى

ئەمە ناملىكەيەكە ، وەك نووسەرەووەكەي لە پیتش دەست پەي كردنى تىكستەكەيەووه نووسيووه ، ناوى (عقیدەنامە، كرىپە) و ، وەك لە پاش لى بووتەووەبەووه نووسيووه ؛ (عقیدە كرىپە) . ھەركاميان پەي يا نەپەن و ، ناو بە فارسی پەي يا بە كوردى بوو پەي ، ئەپەن لە ناو خەلكدا يا بە (ئاقىيەى مەولانا) يا بە (ئاقىيەى كوردى) مەشھور بوو پەي . ئەم ناملىكەيە ، وەك لە داوتنى دەستووسەكەبەووه نووسراوه ، دراووتە پال مەولانا خالىدى نەقشەندى (١) و ، وەك بە بار و دۆخى سياسى و كونتوورپى ئەو

(١) خالىدى كورپى ئەجمەدى كورپى حوسەينى جافى مەكەبەئى كە پاشان بە مەولانا خالىدى نەقشەندى شارەزورى ناوبانگى پەيدا كرده . مەلەپەكى گەورە و شىخىكى يابەلند بووه . سەفەرىكى ھىندستانى كردووه بۆ ھەرگرتنى تەرىقەت لەسەر دەستى شىخ عەبدوللاى دېھلەوى دا . لە سالى ١١٩٢ ھىجرى [١٧٧٦م] دا لە قەرداغ لەدايك بووه و لە سالى ١٢٢٢ [١٨٢٧] دا لە شام كوچى دواپىي كردووه .

٤/٢ : د-٤ ، ل ٢

سەردەمە و بە ھەئسووران و چالاكىي مەولانا خالىد خۆشيدا دەرئەكەوئ ، ئەو دراھە پائە راستە و ناملىكەكە ھىي مەولانايە . كەواتە يەكەمى دوو كۆترىن پەخشانى كوردى بە دىبايتكى كرمانجى خواروو - ناوچەى سلیمانىيە و ؛ لەگەئ مەولودنامەكەي تىخ حوسەينى قىزى (٢) ، بەجووتە ، ئەستىرەى دانانى بەردى بناغەى پەخشانى كوردىيان بەسەر شانەوہە ؛ ھەرچەند مەولودنامەكەي شىخ حوسەين ، شان بەشانی ئەوہ ، لەبارەى ھونەرىشەوہ زۆر بالاىە و گەيشتووتە پاہەكى ئىجگار بەرز و بئند .

لەبارەى ناوھەرۆكەوہ ئەم ناملىكەيە شىكى ئەوتۆى تيا ئى بە زىاد لەو شتانەى ئە دەيان سەرچاوەى تری عەرەبى و فارسىي ئاينيدا ھەن . پاہەخى راستەقىيەى ئەم ناملىكەيە لەو دەايە يەكەمىن ھەنگاوە بە پىنگاى جىبەجى كردنى داخووزى بە گىانى و كونتوورى يەگانى كۆمەلەى كوردەوارپدا بە زمانى خۆى ، چونكە ھىچ پەوا ئى بە گەلئك تەنانەت بۆ زانىنى باودى و داب و نەرتە ئاينى بەكائىشى پەنا بەر زمانى يىگانە بەرتى و ، بە زمانەكەى خۆى كەرەستەيەكى لەدەستدا نەپەن . بەلكو لەم مەيدانەدا ئەم ناملىكەيە ھەنگاوىكى تىش بۆپیتشەوہ چوہ ، ئەویش ئەووتە پاش سالىھەى باوپی شىعەرى ئاينى بە كوردى ، پاہەتى ئاين بە پەخشانى كوردى لە پاہەتى بەردەست و بەمە بەردى بنەرتەى دروست كردنى پەخشانى كوردى لە پاہەتى ئايندا داھەتەن .

(٢) كورپى سەبىد مەحمودى نەجىبى كورپى شىخ مارنى نوڊى . لە ١٢٠٥ ھىجرى [١٧٩٠ - ١٧٩١م] دا لە سلیمانى لەدايك بووه و لە ١٢٨٥ [١٨٦٨ - ١٨٦٩] دا ھەر لەوئ كوچى دواپىي كردووه . مەولودنامەكەي لە سالى ١٩٣٥ دا لەسەر ئەركى مەلا عەبدولكەرىمى ھەكزى لە چاپخانەى نەجاش لە بەغدا لە چاپ دراوه .

٤/٢: ٤-د، ٣ ل

٤/٢: ٤-د، ٤ ل

له بارهی شیوه شهوه ، وهك ههر ههنگاوێکی به كه م له ههر مهیدا تێكدا ؛
 نیشانهی كان و گرچی پێوه دیاره و ؛ نهگه ته ئێین هه لهی نووسه رهوه
 کاری خۆی له م مهیدانه دا کردوه و تێکسته که ی له هه ندی شویندا شیواندوه ،
 گه لهی هه لهی ریزمانی شی تیا به دی نه کرێ که له پهراویزه کاندای نه و نه دی
 پیمان زانیین - ده سنیانمان کردوو . نه مه سه ره پرای وشکی و قورسی
 دارشتییش له گه لهی شوینی تر دا .

له گه لهی نه وه شدا ؛ وه کوو سه چاوه به کی کۆن ، بۆ دیاری کردنی باری
 نه و پرۆژهی نووسینی کوردی و چار کردنی گه و گرته کانی و بۆ به دی کردنی
 سیمای گۆرانی و به ره و پێش چوونی زمانی کوردی ، شایانی که تک لێ
 و مرگرتنه .

بۆ نموونه له خۆتنده وهی ئهم نامیلکه وه ده رته که و ئی که وا له
 سه رده می مه ولانادا ؛ سلیمانی هه شتا دیالیکتیکی چی گرتوو تیا نه وه ،
 با به واته به کی تر ئاخواوتی خه تکی سلیمانی سه ر به دیالیکتیکی نایه تی
 نه بوه . شاره که که دروست کرا ، دیاره خه لکیکی زۆری له گه لهی لای
 ناوچهی سۆران و بابان و موکریان و هه ورامان و سه و شاره زوو و
 شوێنانی تره و تێ مرۆشاه . نه مانه هه مو وهك داب و نه رتی چاک و خرابی
 ناوچه گانی خۆبانیان له گه لهی خۆیان هه بناوه ، زمانی خۆشیانیان هه بناوه .
 به کاره یێانی هه ندی وشه له م نامیلکه یه دا که هه ره که هه سی ناوچه به کی
 دیارین و ؛ دانانی هه ندی باشگر له سه ر وشه که ئیستا له سوله یمانی
 دانانی و له شوینی تر هه ن ، نیشانهی نه وه هه مه زهنگی بهی نه و سه رده مه ی
 شاره کن .

له م نامیلکه یه دا تیبی (نه) به سه ر فیعه وه ناییری که نه و دس واته گه به ن
 له و سه رده مه دا هه شتا نه و قۆناغی ئاسانکاری به نه ها تبه و پێشه وه که پاشان
 (ده) ی سه ر فیعه موضاریمه کانی هه موو کرد به (نه) .

به لام هه شته وهی هه ندی تیبی (ت) ی نیشانهی فیعی موضاریم به دوای
 فیعه وه و لایردنی له پاش زوربه ی فیعه کان ؛ نیشانهی نه وه به قۆناغی
 لایردنی نه و (ت) یانه ؛ له و سه رده مه دا ، تریک به بگاته کوتایی .
 هه ره وه ها له م نامیلکه یه دا (دی) له بریتی (تری) ئیستای ناوچه ی
 سلیمانی به و ، وشه ی (بۆن) به جاری نیه و هه ر (بێن) ه و ، (بچووک)
 هه مووی (بچوک) و (خراب) هه ر (خراب) ه .

له باره ی ریتووسیه وه نووسینی (ک) به (ک) و دانانی سێ نوخته
 له سه ری ، ده رنه خستی زوربه ی (وی) عه طف و (ی) ی ئیضا فه و ،
 گه لهی چار دانه نانی (ژیر) و (بۆر) ییش له بریتی بان ، سه ر و ژیر و بۆر کردن
 بۆ وشه بۆ خۆتنده وهی به راستی که ئیمه ئیستا پیت له جیاتیی نه و سه ر و
 ژیر و بۆرانه دانه تین ، ته نانه ت نه نووسینی ضه میری (ی) ییش له دوایی
 وشه وه و دانانی به (حه ره که) و به چی هه شته ی بۆ فامی خۆته ره وه و
 جاروباریش نووسینی حه ره که که ؛ نووسینی (ه) به کی نووسای دوایی
 له جیاتیی (ی) ی ضه میری غایب ، دانانی هه لکشائی له ژیر (ی) وه بۆ
 نیشانهی دریزی (وهك : ت) له ریتووسی کۆری زانیاری کورددا (یا بۆ
 نیشانهی بۆشی (وهك : ئ) جو ئی کرده وهی پێشگر له ریشه ی فیعل وهك
 له (بی زانیت) دا . . نه مانه هه ندیکن له و سیمایانه ی زمان و ریتووسی
 نه و پرۆژه مان و ، من با وه رم وایه ده سنیان کردنی نه و خاسیه تانه له
 ده سنوسه کوردی به کۆنه کاندایا با به خپکی زۆری بۆ نووسینی میژووی
 گۆرانی و پێشکه وتی زمان و ریتووسی کوردی هه یه .

من ئهم نامیلکه یه م به مه به ستی مه یدان نه دانی له ناوچوونی به کی له
 کۆترین نموونه گانی به خشانی کوردی و ئایین نووسین به کوردی و ،
 بۆ وه فاداری به مه ولانای که له پیاوی کورد و ، بۆ ئاگادار کرده وهی
 لیکۆله ره وه کاندان له که ره سه به کی کالی کوردی - ساغ و بلاو کرده وه .

٤/٢: د-٤، ل٥

سەد یریا دەرفەتى ئەوە بوايە ھەموو لاپەرەکانى ئەسڵە دەسنووسە کەشیم
لە گەلیدا بە کلیشە بلاویکردایە ئەوە : بەلام بۆم ئەکرا : دەبا بیتیى بۆ
ھەئیکى تر .

ئێتر ھیواموایە ئەم بەرھەمە لەم پروانەوہ جیى خوۆى بگرتی و
سوودبەخش یى .

لەبارەى دەسنووسە کەى ئەم نامیلکە یەوہ

دەسنووسى ئەم نامیلکە یە یەکیکە لە شەش نامیلکەى دەسنووس و
ھەندئى وردە بابەتى دوعا و سەلاوات کە تیکرا لە یەك سەردەمدا
نووسراونە ئەوہ و یەك کەس نووسیونێتەوہ و پیکەوہش جزووبەند
کراون و ئیستا بە ھەموویان کتیبیکن لە کتیبەکانى کتیبخانەى مەرکەزى
ئەوقافى سلیمانى و سەرچەمیان ژمارە ٢٥٤٧ - ٢٥٥٢ یان لەسەر دازاوە .

روونووس کەرەوہى ھەر شەش دەسنووسە کە ئیسماعیل ناوی کورى
سلیمانى گەلآئە یى یە (٢) : سلیمانىش - وەك كاك مەحموود ئەحمەد
موحەممەدى بەرتوہ بەرى کتیبخانە کە پیتی وتم و ھەر خوۆشى بوو لەم
دەسنووسانەى ئاگادار کردم و ئەم نامیلکە یەى بۆ ورتە گرتەوہ - بە گۆزەرى
ئەوہى لە داوینى قورئانیکەوہ نووسراوە کە ئیستا لە کتیبخانەى
موزەخانەى عێراقدا یە لە بەغدا ، کورى سۆفى رەبەتە و ، ئیستاش باخیک
لە گەلآئە ھە یە پیتی ئەئین (باخى سۆفى رەبەن) .

نامیلکەکانى ناو ئەم کۆمەلە دەسنووسە بەرێز ئەمانەن : (١) کیمیاء
السعادة کە لە ١٦ ی سەفەرى ١٢٩٤ [١٨٧٧/٣/٣] دا نووسراوەتەوہ .
(٢) عقیدە نامە یەك بە عەرەبى کە لە کتیبیکى ئیمامى ئەوہوى وەرگیراوە .
(٣) گەلآئە دئی بەکە سەر بە ناوچەى مناووت لە ھەریەمى شارباژێر لە
شارستانی سلیمانى .

٤/٢: د-٤، ل٦

(٣) عقیدە نامە کەردیە کە ئەمەى بەردەستمانە * (٤) نامیلکە یەك لە بابەتى
ئەحوالى شیخی و مریدى بە فارسى * (٥) نامیلکە یەك لە باسى ھەجدا بە
فارسى (٤) * (٦) نامیلکە یەكى دوعا و سەلاوات کە لە ٢٩ ى جومادای
یەكەمى ١٢٩٤ [١٨٧٧/٧/١١] دا نووسراوەتەوہ . کەواتە ئەبى ئەم
نامیلکە یەى مەولانایش لە تیوان مانگی سەفەر و جومادای یەكەمى ئەوسالەدا
نووسرایتتەوہ .

ئە داوینى (عقیدە نامە کەردیە) کەوہ ئەم چەند دیزرە نووسراوە :
« تبت کتاب عقیدە کەردیە از مصنفات حضرت مولانا خالد رحمة الله : از
دست اسماعیل گلاله . برای نور چشم شیخ عثمان القادری (٥) مبارکش
باد . آمین » . واتە : کتیبى عەقیدەى کوردی کە یەکیکە لە دازاوەکانى
مەولانا خالید رەحمەتى خودای لى یى ، بە دەستى ئیسماعیلی گەلآئە یى
تەواوبوو بۆ نوورى چاوم عوسمانى قادری ، خوا بکا پیرۆزى یى » .

(٤) لاموا یى ئەم دوو نامیلکە بەش ھەر ھى مەولانا یى . ئەودش بزانیى کە
مەولانا نامیلکە یەكى بە فارسى ھەبە لە باسى ئادابى شیخی و مریدىدا
لە شارى قازان لە ناوچەى تانارستان لە چاپدراوە ، بەلام نوسخە ئیمان
نەبوو تا لە گەل ئەم دەسنووسە بەراوردیان بکەن و بزانیى یەکیکى یا
جیان .

(٥) کاک مەحموودى بەرێز بەرى کتیبخانەى ئەوقافى سلیمانى ئەلین ئەم
عوسمان ناوہ خەلیفەى مەولانا بوہ ، بەلام ئەم ناوہ نە لە پیرى
خەلیفەکانى مەولانا و نە لە پیرى مەنسووبەکانیدا نی بە [پروانەرە :
بەدى مەردان ، بەرگی یەكەم ، ل ٨٣ - ٨٦ ؛ ١١٦ - ١٢٢] . لەمەش
بەلواوہ ئەگەر لەوہ ورد بێنەوہ کە مەولانا لە ١٢٤٢ ى ھىجریدا کۆچى
دوا یى کردوہ و دەسنووسە کەش لە ١٢٩٤ دا نووسراوەتەوہ و
نووسەرەوہ کەش نووسیویە « برای نور چشم شیخ عثمان القادری »
واتە : بۆ نوورى چاوم شیخ عوسمانى قادری کە ئەو (نوورى چاوم)
نیشانەى مندالێ شیخ عوسمانە کە یە : بۆمان دەرئەکوئى کەوا ئەگەر
مەولانا خەلیفە یەكى شیخ عوسمان ناوی - جگە لە شیخ عوسمانى
تەوتکە - بوو یى : ئەم شیخ عوسمانەى ئێرە نی یە .

٧/٢ : ٤-د-٤ ، ل ٧

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وبه نستعین

ئەگەر کەسێ دەپرسیت ئیسلام چیه ؟ ئیسلام پینچ روکنی ههیه :
 ئەسەر هه موو موسولمانن عاقل و بالغ بن واجه بیزائیت ، عه مه لیشی پین
 بکاه ئه وو هل ئه وه ته (أشْهَدُ) : به دل دهمانم به یه قین ، به زوبان ده ئیسم
 به ئیختیار (أَنْ لَا إِلَهَ) : هیچ مه عبودئ به حق ئیره لایق به په رستن بسن
 (إِلَّا اللَّهُ) ئیلا ئه و زاته (٦) نه ییت واجه بوونی ، پین ئیله ، هه موو
 سیفنه تی که مالی هه یه ، هیچ نه قسی ئیره ، ئیسی ئه لایه (٧) .
 (وأشْهَدُ) هه م به دل دهمانم به یه قین ، به زوبان ده ئیسم به ئیختیار
 (أَنْ مَحْسَبًا) به حقه قته ئه و موحه مه ده (٨) ئاده می به (٩) ، عه ره بی به .
 قوره یشی به ، هاشمی به ، پرومه تی زه رفه ، برۆ راکشاره ، چاو ره شه .
 ناوچاوان پانه ، ره تگی له مابه ینی سووو سپیاده ، نه زۆر نه وی به نه

(٦) له ده سنووسه که دا (ذی) (ذات) به (ز) نووسراوه . من پین زمانی پین ئه مه
 تا که تیبیکتی عه ره بی به له م نامیلکه به دا به گویره ی به ده مه لاهاتی له
 کوردیدا - نووسراپین .

(٧) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆره نووسراوه : (إِلَّيْهِ) .

(٨) نووسه ره وه لیره دا : به پینچه وانه ی شوینه کانی تری له م چه شته وه ، که
 حالته ی فته حه ی دوایی وشه به (ه) ئه نووسن ؛ (مَحْسَبًا) هه ی
 نووسیوه .

(٩) کوردنی (ئاده می به) به خه به ری (ان) و عه طف کردنه وه ی خه به ره کانی
 باشه وه ش بۆ سه ری ، هه لبه ، چونکه خه به ری (ان) ده که (رسول الله) به
 که پاشان دیت و خراوه ته ناو رسته کوردی به کانه وه . سه ره رای
 ئه مه شی له وان به که سیک گومانی بۆ ئه ره بچن ئه م جه موو سیفه تانه له
 له قلی شه هاد که وه دهر ئه که ون ، که واش ئیره .

٨/٢ : ٤-د-٤ ، ل ٨

زۆر بلنده ، له هه موو ئه ولادی ئاده م زه رفتره ، پین سیبه ره ، له به ر تازکی و
 له تیغی بان دیوار له پرومه تدا - دیاره (١٠) . ناوی باوک و باپیرانی
 عه بدوللایه کوری عه بدولموطه لیبی کوری هاشمی کوری عه بدوله نافی (١١) ،
 ناوی دایکی (١٢) ئامینه کچی وه هه بی له تایغه ی زوهره ی به (١٣) . له مه که
 به وه له د بووه . خودا کردووه تی به پینغه مبه ر به فه زلی خۆی . چووه ته
 مه دینه وه فاتی کردووه . ئه مه کیره وه هایه ؟ په سوو لوللایه (١٤) . په وانه
 کراوه ، پینغه مبه ری خودایه ئه سه ر (١٥) جین و ئینس به ئیفتاق ؛ ئه سه ر
 ساییری مه خلووقی تر به ئیختیلاف .

روکنی دووه مین ئه مه ته به راستی و به دروستی ، به سه ی : به دایمی
 له شه و پلاژیکدا پینچ فه رز نوێز به جی پینی له گه ل ته واوی شه رت و
 روکنانی .

روکنی سینی (١٦) ئه مه ته سه رفتره و زه کاتی مالی خۆت بددی له و

(١٠) به نیشانه ی ئه وه دا که وشه ی (پرومه ت) له ده سنووسه که دا (زه نه) به کی
 بۆ کراوه - که من لام وایه راسته که ی (پرومه تی) پین - ئه ی تیکرای نیمچه
 رسته ی (دیوار له پرومه تدا - دیار) خه به ریکتری پاش خه به ری
 (ان) پین .

(١١) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆره نووسراوه : (عبدالمناف) . دیاره
 ئه مه به ینی دیا لیکتی ناوچه ی پزده ر و موکریانه که (ی) به ک ددخه نه سه ر
 (مضاف الیه) و شه میری پتوه ندی (ه) دانائین .

(١٢) له ده سنووسه که دا : نووسراوه (دایکه) .

(١٣) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆره نووسراوه : (زه ریه) .

(١٤) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆره نووسراوه : (رسول الله) .

(١٥) ئه م (ئه سه ر)ه که به مه عنای (علی) ی عه ره بی به ، جاران به کاره ی تانی له ناو
 مه لاو فه قیدا زۆر باو بوو . به داخه وه ئینستا له زمانی ئه ده بیماندا
 به رچاو و گوێ ناکه وی . به رای من ، وه ک وشه یه کی په سه ن ، شایانی
 ژبانده وه یه .

(١٦) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆره نووسراوه : (سین) . دیاره
 مه به سته ی (سین به مین) .

٤/٢: د-٤، ل٩

چشتانه زه کاتیان (١٧) لیج ده که ویت ، بیگه بییت به وکه سانه (١٨) زه کاتیان
بیج ده سیت به بیج منعت .

پروکنی چواردمین ئەمه ته مانگی رهمه زان به پۆژوو بیت به نه وای
نه گه ئ هه موو شهرتانی .

پروکنی پینجه مین ئەمه ته له هه موو عومری خۆت ده فعه ییک (١٩)
پروبوکه به ئەمانی (٢٠) خودای که له مه که به به نیه تی حه ج و عمره
به وشهر ته ی تاقه نت بییت ، ئولاغی سواریت بییت ، خه رچی و زه خیره ی
پینگه ت بییت ، نان و نه فقه ی مندالانت بییت (٢١) ، هه تاوه کو ده چی و
دیه وه پینگه ت ئەمین بییت .

ئەگەر که سیج ده پرسن ئیمان چی به ؟ ئیمان ئەمه ته باوهر و یه قینت
بییت به شەش ئەصالان له گه ئ هه موو لک و نه فصیلان .

ئەصلی ئەووه ل ئەمه ته باوهر و یه قینت بییت به معنای له فری (الله)
که زاتیکه واجه بوونی ، مه عبودیک (٢٢) به حه قه ، ئیجادکه ری موته قه
له بق ته وای عالم و عرش و کورسی و به هشت و جهه نهم و ئاسمان و
زمین و هرچی له واندا هه به . ئەوه بوونی به خۆوه به ، هه ر چشتی دی
بوونیان به وه ، وه به ئیجادی کردوون له پاش نه بوونیان ، ده ییشیاناته وه
فه نای له پاش بوونیان . له پیش هه موواندا بووه . له گه ئ هه مووانیش هه به .

(١٧) له ده سنووسه که دا به هه له نووسراوه : (ذکاتیان) .

(١٨) راسته که ی یا (بیگه بییته نه که سانه) یا (بیگه بییت به وکه سانه) به .

(١٩) ئەم وشه به له ده سنووسه که دا به مچۆره نووسراوه : (دفعیه یک) .

(٢٠) راسته که ی (پروبوکه به مانی . .) به .

(٢١) له ده سنووسه که دا ئەم (بییت) و سج (بییت) ی پینشه وه ی به مچۆره
نووسراون : (به بییت) . له هه ندی شوینی تریشدا هه ر به مچۆره
نووسراوه .

(٢٢) له ده سنووسه که دا نووسراوه (معبودیکه) .

٤/٢: د-٤، ل١٠

له پاش هه مووانیش ده بییت . هه موو سیفه تی که مالی هه به . هه یج نه قسی
نیه . چاوپه ک و تنی له دنیا جائیزه ، واقع نه بوه ، له قیامه تدا ده بییت به
بیچوونی . هه یج میشل و نه ظیر و دایک و باوک و ژن و فرزه ندی نیه . له
هه موو چینگاییک له گه ئ هه موو که س و هه موو چشتان هه به . له په گی
به ده ن نریکتره . که س نازانیت به و نریکی به چلۆنه . له ذات و صیفات و
فیعلدا ته نها و بیج شهریکه . قه ت ناگۆریت ، ناوی پاک ی بیج حساب و
بیج غایه ت . چه ندانکی هه زار و په که به شوهره ت ، نه وه د و تۆمه به
کتاب و به سوتنه ت (٢٣) . هه فت (٢٤) یا هه شت سیفه تی زاتی ئەزه لی هه موو
ودک زاتی خۆی بیچوون هه به تی ، هه یجان وه ک سیفه تی مه خلوقاتی نین ،
به قیاس و به عه قل ده رک ناکرین ، ئەما ئیشاییک (٢٥) له و سیفه تانه له زاتی
ئینساندا ئیجاد فرمووه دا په کیکیان بزانی . ئەما حه قیقه ته ن (٢٦) که س
نه یزانیوه و نایشیزان . سیفه تیکیان (٢٧) ئەمه ته (٢٨) : زنده وه ،
زانینه (٢٩) ، خواهیشه ، توانینه ، بیسته ، دینه ، قسه کردنه . به عزتکی

(٢٣) ئەم رسته به له به بییتی شمر ده چی .

(٢٤) په کاره یانی (هه فت) له جیاتی (حه وت) ی کوردی ، نیشانه ی مانه وه ی
ته نشیری زمانی فارسی به به کوردی به وه له و سه رده مه دا .

(٢٥) له ده سنووسه که دا نووسراوه (نشانیك) . من ئەو دم به لاود هه له بوو .

(٢٦) به کوردی نووسینی (حقیقه) ه .

(٢٧) ئەبوو (سیفه ته کان) بوایه .

(٢٨) راسته که ی (ئهمه نه) به .

(٢٩) ئەم عه قه نادروسته چونکه عه طفی (مصدر) ناکریته سه ر (ذات) ؛

له به نه وه لاموايه (معطوف علیه) په که له راستیدا (زیندوی به) بووین ؛

به لام له ده سنووسه که دا (زیندوه) نووسراوه . نه وه شی هه به که زۆر

جار له جیاتی (ی) (ه) ئەنووسن ، بۆیه دوور نی به هه ر (زیندوی به) ی

مه به ست بووین و (ی) که ی به (ژیر - که سه ره) ی (و) که دانایین و مه به ستی

له (ه) که ییش (ی) بووین . ئەشگونچ رسته که هه مووی راست بیج

به مچۆره : «سیفه تیکیان ئەمه ته زیندوه» و ، سیفه ته کانی تری پاشه وه ی

به سه ره خۆ باس کردین .

٤/٢: د-٤، ل ٩

ئيجادکردنه و (٣٠) باقی مانیشیانی (٣١) گوتووہ . ئيجادکردوی که متره له توانینی . هه موو عالم موحتاج بهوی به . ئه و بی ئیختیاجه .

ئەسلی دووہ ئەمەتە باوەر بکەي به مەلاییکەي خودای تەعالا که هه موو جیسی لەطین ، نوورانین ، دەتوانن خۆیان بنوێنن به گەلیک شکلان . هه موو عەبدی خودان ، نه وه لەدشنی نه کچنی (٣٢) . قسەي کافران درۆیه . هه موو دۆستی خودان ، له ئەمری ویدان . هیچ گوناھ و نافەرمانی و مینبی و تیری بو (٣٣) ژن و مێردا پەتەسان نیه . ئەمسا به قولی عەبدوڵلا کوری ئیمامی عەباس (رضی اللہ عنہما) تائیفەکیان هەیه (چین)یان پێ دەلێن وه لەدیان دەپیت ، شەیتان لهوانه . له هه موو مەخلووفان زۆرتن . له بەر زۆرییان خودا تەبێ هیچ کەس نایزانن چەندن . له هه موو ئاسمانان جیئ (٣٤) پێتیک نیه که به کیک لهوان لهو جیگەدا یا له رۆکووع یا له سوچەدا تەپیت . هیچ چشتیک نیه نه له ئاسمان نه له زەمیندا که

(٣٠) له دەستووسە کهدا بهم جۆرە نووسراوه : (ئيجادکردنو) . لام دورور نیه مەبەستی (ئيجاد کردوون) بێ . ئەگەر وابێ له عەقڵە کهي باشەودی باشتەر ئەگونج .

(٣١) ئەم وشەیه له دەستووسە کهدا بهم جۆرە نووسراوه : (باقی مانیشیان) . لام وایه مەبەستی (باقی مانەیشیانی = باقی مانەدیشیانی) بیه وانە (ئەوانی کەیشیانی) .

(٣٢) ئەم وشەیه له دەستووسە کهدا بهم جۆرە نووسراوه (نه ولدشنی نه کچنی) . تارمایی (ژێر)یکیش له ژێر (د)هکه و ، (زەنە)یەك لەسەر (ش)هکه و (چ)هکه به حال و ناحاتیك دبارە که لهوانه بیه بیکا به (نه وه لەدشنی و ..) . به لام راستە کهي (نه وه لەدشینی و نه کچیشنی) به . خۆ ئەگەر بشلێین (ی)کاتی (ولدشنی) به (ژێرای (د)هکه و (ژێر)یکی نیشانه بۆ ئەنووسراوی (ش)هکه بینه ئەکا ، ئەي له (کچنی)دا چۆن که (زەنە)که بوه به تەگەرە و (ش)هکه بێش نیه .

(٣٣) ئەم دور وشەیه له دەستووسە کهدا بهم جۆرە نووسراون : (مینی و نیرسو) .

(٣٤) ئەم وشەیه له دەستووسە کهدا بهم جۆرە نووسراوه (جی) .

٤/٢: د-٤، ل ١٠

مەخلووقی رۆوی ئەرزى بە دەسته . سیمینان (٤٠) هەزره تی ئیسرافیل (علیه السلام) تەفضی صووری بە دەسته دوو جار پنی پیندا دهکات . به جاری ئه ووه له هەرچی زیندووہ دەمریت غەیری خودا تەبێ . به جاری دووہ مین هەرچی مردووہ زیندوو دەپیتوه . چوارەمین هەزره تی عیزرائیله (علیه السلام) رۆح کیشانی بە دەسته . تائیفەي ئه ووه له مین ئەوانه نه عەرشیان هەلگرتووہ . غەیری ئه و چوار کەسه ئه و تائیفەي عەرشیان هەلگرتووہ ، ئەوانیش له پاشان دەمرن . ئەم چوارەن له قیامەتدا دین (٤١) به بههشت داخل دەبن . تائیفەي دووہ مین ئەوه نه نزیکن به بارەگای خودای تەعالا . تائیفەي سیمین (٤٢) فریشتەي عذاب و سەرداری مەلایکانن . تائیفەي چوارەمین فریشتەي پەحمەتین . ئەم چوار کەسان و چوار تائیفانە فەزلیان هەیه به سەر هه موو مەلاییکە تانەوه . غەیری ئه و چوار کەسانه و ئه و چوار تائیفە عاممی مەلاییکە تان فەزلیان هەیه به سەر گوناھکاری ئینسانانەوه . به نەفخەي ئه ووه له هه موو مەلاییکە تان دەمرن به ئەمری خودای تەعالا . به نەفخەي دووہ مین هه موو زیندوو دەبنه وه ئەوان تەبێ . ئەوان لەپیندا زیندوو دەبنه وه به ئەمری خودای تەعالا . له ورا ئەم بزورگانە له ئەصلی ئيجادکردن و رۆح له بەر خستیان لەپین هه موو ذی رۆحیکدا بووه ، مردنیشیان لەپاش هه موو دەپیت .

ئەسلی سیمین (٤٣) ئەوه نه باوەر و یەقین بکەي به هه موو کوتویی خردای تەعالا که پەوانەي کردوو نه خوارەوه ئەسەر هەندیک له پینەمبەری خۆي به ئەمە که هه موو کەلامی قەدینن ، صیفەتي قائینن به ذاتی خودای تەعالاوه ، مەخلووق نین ، هه موو حەققن ، هەرچی لهواندا هەیه راستە

(٤٠) له دەستووسە کهدا (سیمینان) نووسراوه .

(٤١) له دەستووسە کهدا به هەلە نووسراوه (دین) .

(٤٢) له دەستووسە کهدا نووسراوه (سیمین) .

(٤٣) له دەستووسە کهدا نووسراوه : (سیمین) .

٤/٢: د-٤، ل ١١

مهخلووقی پرووی ئه‌رزوی به‌دهسته • سیمینیان ^(٤٠) هه‌زره‌تی ئیسرافیل (علیه السلام) نه‌فضی صووری به‌دهسته دوو چار پنی پیتدا ده‌کات • به جاری ئه‌ووه‌ل هه‌رچی زیندوووه دهریت غه‌یری خودا نه‌بین • به جاری دووه‌مین هه‌رچی مردوووه زیندوو ده‌پیته‌وه • چواره‌مین هه‌زره‌تی عیزرائیله (علیه السلام) رۆح کیشانی به‌دهسته • تاینه‌ی ئه‌ووه‌له‌مین ئه‌وانه‌ته عه‌رشیان هه‌لگرتوووه • غه‌یری ئه‌و چوار کهسه ئه‌و تاینه‌ی عه‌رشیان هه‌لگرتوووه ، ئه‌وانیش له‌پاشان دهرن • ئه‌م چواره‌ن له‌قیامه‌تدا دین ^(٤١) به‌به‌هشت داخل دهن • تاینه‌ی دووه‌مین ئه‌وه‌ته نزیکن به‌باره‌گاهی خودای ته‌عالا • تاینه‌ی سیمین ^(٤٢) فریشته‌ی عذاب و سه‌رداری مه‌لایکانن • تاینه‌ی چواره‌مین فریشته‌ی په‌حه‌تین • ئه‌م چوار کهسان و چوار تاینه‌ی فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر هه‌موو مه‌لایکه‌تانه‌وه • غه‌یری ئه‌و چوار کهسانه و ئه‌و چوار تاینه‌ی عاممی مه‌لایکه‌تان فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر گوناهاکاری ئیسانانه‌وه • به نه‌فضه‌ی ئه‌ووه‌ل هه‌موو مه‌لایکه‌تان دهرن به‌ئهری خودای ته‌عالا • به نه‌فضه‌ی دووه‌مین هه‌موو زیندوو ده‌بنه‌وه ئه‌وان نه‌بین . ئه‌وان له‌پیتدا زیندوو ده‌بنه‌وه به‌ئهری خودای ته‌عالا • له‌وړا ئه‌م بزورگانه له‌ئصلی ئیجادکردن و رۆح له‌به‌رخستیان له‌پیش هه‌موو ذی‌رۆحیکدا بووه ، مردنیشیان له‌پاش هه‌موان ده‌پیت •

ئهللی سیمین ^(٤٣) ئه‌وه‌ته باوهر و په‌قین بکه‌ی به‌هه‌موو کوتوبی خودای ته‌عالا که په‌وانه‌ی کردوووه خواره‌وه ئه‌سه‌ر هه‌ندیک له‌پینه‌مه‌ری خۆی به‌ئمه‌ که هه‌موو کهلامی قه‌دینن ، صیفه‌تی قائینن به‌ذاتی خودای ته‌عالاوه ، مه‌خلووق نین ، هه‌موو حه‌ققن ، هه‌رچی له‌واندا هه‌یه راسته

- (٤٠) له‌ده‌ستوووه‌که‌دا (سیمینان) نووسراوه .
 (٤١) له‌ده‌ستوووه‌که‌دا به‌هه‌له نووسراوه (دین) .
 (٤٢) له‌ده‌ستوووه‌که‌دا نووسراوه (سیمین) .
 (٤٣) له‌ده‌ستوووه‌که‌دا نووسراوه : (سیمین) .

٤/٢: د-٤، ل ١٢

هیچی درۆ نی‌یه ، قورئان هه‌مووی پر دووه‌ته پاشه‌وه ، له‌هه‌موان چاره • به‌ئمه‌ که هه‌ر له‌ئیهامی په‌سولوللاوه تا ئیسپۆ و هه‌رتا دنیاش دهرپیته‌وه به‌بین‌زبادی و که‌می‌یه و غه‌له‌تی نی‌یه • عیسی ئه‌ووه‌لین و ئاخیرینی پیتدا به‌گه‌وره‌تری مو‌عجیزاتی په‌سولوللاوه ^(٤٤) (صلی الله علیه وسلم) ؛ ئه‌گه‌ر هه‌موو جینن و ئینس گردینه‌وه ، ناتوانن که‌لاییکی ^(٤٥) وه‌ها بلین • کوتوبه‌کان هه‌موو سه‌د و بیست و چوارن ^(٤٦) ، ده‌یان هاتوووه ئه‌سه‌ر ئاده‌م پینه‌مه‌ر ، په‌نجایان هاتوووه سه‌ر شیث پینه‌مه‌ر ، سی‌بان هاتوووه سه‌ر ئیدریس پینه‌مه‌ر ، ده‌یان هاتوووه سه‌ر ئیبراهیم پینه‌مه‌ر • ئه‌مانه صوحوفن • ته‌ورات به‌مووسا پینه‌مه‌ر ، زه‌بوور به‌داوود پینه‌مه‌ر ، ئینجیل بۆ عیسا پینه‌مه‌ر ، قورئان بۆ موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم) هاتوووه •

ئهللی چواره‌م ته‌مه‌ته باوهر و په‌قیته‌ی بین به‌هه‌موو په‌سولوی خودای ته‌عالا ؛ که په‌سول له‌ئیسانی بێرد دهرن ؛ ئازاد و چار و بین‌عه‌یب و عیله‌ت‌تر له‌هه‌موو که‌سی ئه‌یامی خۆی • پینه‌مه‌ر نین له‌پیش پینه‌مه‌ریدا . له‌پاشانیش هیچ گوناھی گه‌وره و بچووکی ^(٤٧) نین ؛ شه‌ریعه‌تیکی ^(٤٨) په‌وانه کرایته‌ سه‌ری ئه‌مری بین کراین بیگه‌تینی به‌خه‌نتی • دیسان ئه‌گه‌، ئه‌و ئه‌مری بین نه‌کراین ئه‌وه نه‌بی‌یه ؛ په‌سول نی‌یه •

باوهرکردن به‌په‌سولان ئه‌مه‌ته که بزانی خودای ته‌عالا هه‌مووی هه‌لپێاردوون به‌فه‌ضلی خۆی ؛ نه‌وه‌ک له‌سه‌ر رۆژوو و ریسازه‌ت و

- (٤٤) ئه‌م وشه‌یه له‌ده‌ستوووه‌که‌دا به‌م‌جۆره نووسراوه : (رسول اللیه) .
 (٤٥) ئه‌م وشه‌یه له‌ده‌ستوووه‌که‌دا به‌م‌جۆره نووسراوه : (کلامه‌ک) .
 (٤٦) راسته‌که‌ی (سه‌د و چواره) ، وه‌ک له‌ژماردنی صوحوفه‌کانیشه‌وه دهرئه‌که‌وی .
 (٤٧) له‌م ناملیکه‌به‌دا وشه‌ی (بچوک) هه‌موو به‌(بچوک) نووسراوه .
 (٤٨) ئه‌م وشه‌یه له‌ده‌ستوووه‌که‌دا به‌م‌جۆره نووسراوه : (شه‌ریعه‌تیه‌ک) .

٤/٢: د-٤، ل١٣

تاعه تیان ، له بق پیغه مبهری . پتی (٤٩) نیشان داوان به خهتقی - نیشان دانی
 نه مری دین و دنیا یان ، هه رچی پیران فەر مواوه (٥٠) گه یاندوو یانه به خهتقی
 به سهعی و تهواوی . چه ندانکو (٥١) دوشمن و لۆمه که ریان زۆر بوون ،
 خودای تهعالا یاریده ی هه موانی داوه به مو عجزاتی ئاشکرا دا شاهید
 بن بق پیغه مبهری یان . هیچ کس تا قهتی ده عوای نه بوه تا شه له گه لیان بکا .
 هه موان له قیامه تدا به ئیزنی خودای شه فاعهت ده کن بۆ گه نه هکاران و
 قوبولیش دهین ، به لکو صالح و ئه ولیای ئومه تیشیان وه هایه .
 هه موویان له قه بردا نه وعه زیندوی به کیان (٥٢) هیه . خا لک قه دد و به ده نیان
 ناخوا . له هه دیشدا هیه به حج و نوێژیش ده کن . له عه نیی خه ودا (٥٣)
 چاو و دل یان به خه به ره . له ئه سلی نو بووه تدا هه موو به رابه رن . ئه گه ر
 که سنی باوه ری به یه کیکیان نه یج ، به هیچ کامیانی نه یه . قهت له پیغه مبهری
 نا که ون وه ک نه ندی ئه ولیا لێ که وتوون . هیچ کس نه له ئینسانان نه له
 حیوانان (٥٤) نه له مه له کان نا گاته مه رته به ی ئه وان . ئه ما له ناو خۆ یاندا
 هه ندیکیان له هه ندیکیان شه رفترن . ئه و شه رفی به یان له به ر عوموممی
 ده عوهت و زۆری ئومهت و عیلم و مه عریفهت و ناو و شه ردهت و مو عجزیه و

(٤٩) له ده سنووسه که دا نووسراوه : (ری) .

(٥٠) من به ش به حالێ خۆم ئه مه یه که مجاره ئیسمی مه فعه ول له مه صددی
 من فەر موون) به م شتیه یه نه بینم ، به لام هه لئه ش نه یه .(٥١) ئه م وشه یه م نه له کوردی و نه له فارسی دا پی شتر نه بیستوه . دباره
 لێ به دا به سه معنای (هه رچه ند) به کار هێنراوه . وه نگه له سه ر شتیه ی
 (باوه کوو) و (باوه جوو) و ئه وانه یج .

(٥٢) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆ ره نووسراوه : (زیندویکیان) .

(٥٣) له ده سنووسه که دا نووسراوه : (خدا) ، به لام هه لئه یه . به بۆ چوونی من
 من ئه م هه لئه یه وا ها نووه : نووسه ره و (خودا - خودای به (خدا -
 خودا) زانیوه و وای نووسیوه ته وه .

(٥٤) له ده سنووسه که دا به هه لئه (حیوانان) نووسراوه .

(٥٥) مه به سته ی له (قایمی) به واته (به زبانی) .

٤/٢: د-٤، ل١٤

یه که له دوو یه ک قایمی (٥٥) شه ریعه ته . ئه به ره وه به (٥٦) سه ره مری عه له م
 (صلی الله علیه وسلم) له هه موان ، ئه لوله مزم له ره سوولان ، ره سوول له
 ته بی یان ئه فسه لترن . ته وای پیغه مبه ران به شه رتهت سه د و بیست و چوار
 هه زارن . سه یسه د و سه یزه یا پا زده له وان ره سوولن . ئه لوله مزمیش پینج
 شه خسن : نووحه ، ئیبراهیمه ، مووسایه و عیسیایه و موحه سه ده (صلی الله
 علیه وسلم) . ئه و پیغه مبه ری مه علوومن سیی و سه ی شه خسن ، ئه ویان
 ئه مه ته : ئاده مه و ، شه یه و ، ئیدریسه و ، نووحه و ، هووده . صالحه و ،
 ئیبراهیم و لووله . ئیسماعیله و ، ئیسه حاقه . به عقوقبه و یوسفه و
 ئه یووبه و شوعیه یه و مووسایه . هاروونه و خضره و یوشه ع و ئیلیاسه و
 یه سه عه و ذولکیفله و شه معووه و ئیسه مه ویله و یونسه . داوود و لوتمانه و
 سوله یمان و زه که ربیایه و به حیایه و عوزه ی ره . ذولقهرنه یین و سه ییدولوره یین
 موحه سه دی عه ره بی به (صلی الله علیه وسلم) . ئه ما له پیغه مبه ری خضر و
 لوقمان و ذولقهرنه یین و ذولکیفله قسه هه یه . واجبه که یزانی ئیبراهیم
 خه لیلو ئالایه به عنی له غه ری مه حه به ته ی خودای خالی به ، مووسا که لیلو ئالایه
 به عنی گه تگۆ ی له گه ل خوا کردوه . عیسا ره و حو ئالایه : به که لیه ی خوای
 بووه بێ باو لک و نه دایکی . چا ترین ئه ولادی ئاده م به عنی موحه سه دی عه ره بی
 (صلی الله علیه وسلم) ، واجبه بزانی یه کیکه له جومله ی ئه وان ، له کوللی
 وه جهان ته میزی و ئه فسه لیلی هه یه له هه موان ، چه ندانکی ئه و وه جهاته له
 حساب ئایه ن . یه کیکه له و وه جهاته ئه و وه صف و شه با یله یه له ئه و وه ل
 ره و کئی ئیسلامدا راما نیوارد ، وه هه م ئه مه قهت له شه راندا نه شکاوه . هه م
 ئه مه له پی ش هه مواندا له قه بردا (٥٧) دینه ده ره وه ، له چیگه حه شر حه زر
 ده یج ، هه م ده چیته به هه شتیج . هه م ئه مه باوه ر بکا به میعراجی ئه و سه ره ره

(٥٦) ئه م وشه یه له ده سنووسه که دا به م چۆ ره نووسراوه : (لبراهه) .

(٥٧) ئه م (دا) به زیاده .

٤/٢: د-٤، ل١٥

به هوشیاری له شه‌ودا له مه‌که‌وه تا مه‌سجیدولنه‌قضا ، له مه‌سجیدولنه‌قضا تا سیدره‌تولوتنه‌ها به سواری بوری له گه‌ل حه‌ضره‌تی جوهره‌ئیل چووه ، له‌په‌وه به‌ته‌نایا رۆپوه تا ده‌نگی که‌لبه‌ی (٥٨) مه‌لایکه‌تانی بیستوه : له‌په‌وه رده‌فیه‌نیان بۆ هیناوه به سواری په‌رفه‌ف چووه‌ته لامه‌کان ، عه‌رش و زه‌مان و مه‌کانی به‌چین هیشتوه ، گه‌په‌وه حه‌ضوره‌ی خودای ته‌عالا ، چاوی پسین که‌وتوه وه‌ک له قیامه‌تا چاویان پین ده‌که‌وین به بیچوونی . مه‌دح و نه‌با و گه‌نگۆی کردوه . جوابی داوه‌توه به لوظف و مه‌رحمه‌ت . په‌نجام نوێزی له‌سه‌ر خۆی و ئومه‌تی فه‌رض کردوه . چه‌ند جار هاتوه‌ته خوارێ به‌قه‌سی مووسا پیغه‌مبه‌ر چووه‌ته‌وه به‌ره‌ ژوور دیوانی کردوه تا گه‌یانده‌وه به پینج فه‌رز . ئه‌وی خودا ده‌زانێ : به‌وه سه‌روه‌ره گه‌یشتوه له‌گه‌ل چه‌ند هزار هزار خه‌لات و ئیکرام . هاتوه‌ته جینی (٥٩) خۆی (٦٠) ئیستا گه‌رم بووه . هه‌م ئه‌مه که گه‌وره‌ترین هه‌موو پیغه‌مبه‌رانه ، هه‌ر پیغه‌مبه‌رێ خۆی په‌وانه‌ی کردبێ عه‌دی لێ وهر گرتوه ئه‌گه‌ر له‌پیش مردنیدا بگاته به‌خدمه‌تی (٦١) ئه‌و سه‌روه‌ره ئیمانی پین ییتن . هه‌م پیغه‌مبه‌رێتی به‌زاتی پرکه‌مالی ئه‌وی ته‌واو بووه . له‌پاش ئه‌وی هیچ پیغه‌مبه‌ری دی نابن . عیسا پیغه‌مبه‌ر له‌مه‌وپاش که دیته خواره‌وه له‌سه‌ر دین و شه‌ریعه‌تی ئه‌و ده‌بێ . هه‌م ئه‌مه که په‌رحمه‌ته بۆ هه‌موو عه‌لم که هه‌ژده هزار عه‌لمه موختاجی خوانی نیعمه‌ت و په‌رحمه‌تی وین . هه‌م که هه‌ر ئه‌وه په‌وانه کراوه‌ته سه‌ر جین و ئینس به ئیستیفاق ، ئه‌سه‌ر مه‌له‌کان و سائیری مه‌خلووقاتی دیش به ئیختیلاف و ، پیغه‌مبه‌ری دی هه‌ر به‌ک له‌سه‌ر تاییه‌تیک له ئیسانان په‌وانه

(٥٨) له ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه : (کلمی) . راسته‌که‌ی ئه‌بێ (که‌لامی) پین .

(٥٩) له ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه : (جی) .

(٦٠) له ده‌ستووسه‌که‌دا له‌م شوێنه‌دا (خوی) یێکی تریش هه‌یه ، به‌لام دیاره زیاده .

(٦١) راسته‌که‌ی یا (بگاته خدمه‌تی) یا (بگات به‌خدمه‌تی) به .

٤/٢: د-٤، ل١٦

کراون . هه‌م ئه‌مه خۆی ته‌عالا : به‌ته‌نایا فه‌زل و موعجیزه و که‌رامه‌تی هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی داوه‌تین و گه‌لێک چشتی دیش که به‌ئهوایی نه‌داوه . هه‌م ئه‌مه له‌پیش هه‌مواندا ئه‌و شه‌فاعة‌ت ده‌کا . هه‌م ئه‌مه موعجیزه و که‌رامه‌تی ، خودا نه‌پین که‌س نازانێ چه‌نده . هه‌م شه‌ریعه‌تی ئه‌وی هه‌موو شه‌ریعه‌تانی برده‌ته پاشه‌وه .

هه‌م ئه‌مه دین و ئومه‌تی له هه‌موو دین و ئومه‌تان چاترن . ئه‌ما له‌ناو ئومه‌تیدا ئه‌ویا له هه‌موان چاترن و ئال و ئه‌صحابه له هه‌موو ئه‌ویا چاترن و له‌په‌وه هه‌مواندا حه‌ضره‌تی ئه‌بووبه‌کر کورێ قوحافه (رضی الله عنهما) له‌پاش پیغه‌مبه‌ران چاترینی ئه‌وو له‌پین و ئاخیرینی ئه‌ولادی ئاده‌مه ، خه‌لیفه‌ی (٦٢) ئه‌وه‌تی ره‌سوولوللایه (٦٣) ، له‌پیش پیغه‌مبه‌رێتی ره‌سوولوللادا خودا پاراستوه له کوفر و ضه‌لاله‌تان . له‌پاش ئه‌وی ئیمام عومهری کورێ خه‌ططابه (رضی الله عنه) ، خه‌لیفه‌ی (٦٤) دوومه‌ینه . له‌پاش ئه‌وی ئیمام عوثماني کورێ عه‌فانه ، خه‌لیفه‌ی سیمینه . له‌پاش ئه‌وی ئیمام عه‌لی کورێ ئه‌بی‌طالب (رضی الله عنه) ، خه‌لیفه‌ی چواره‌مه‌ینه . له‌پاش ئه‌وی ئیمام حه‌سه‌نی کورێ ئیمام عه‌لی (رضی الله عنهما) خه‌لیفه‌ی پینجه‌مه‌ینه (٦٥) . خه‌لیفه‌تی که به‌نی‌یه‌تی ره‌سوولوللا بووه له‌و پینجانه ته‌واو بووه . موده‌تی خه‌لیفه‌تی سی سأل بووه . له‌پاش ئه‌وان ئیمام حوسه‌ین و باقی عه‌شه‌ره‌ی موبه‌ششه‌ره له هه‌موان چاترن . له‌پاش ئه‌وان ئه‌هلی به‌در ، له‌پاشان ئه‌هلی ئوحد ، له‌پاش ئه‌وان ئه‌هلی (بیعه‌ الرضوان) (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین) . هه‌م ئه‌مه هه‌ر که‌سێ موسلمان پین ده‌بێ چه‌می ئال و ئه‌صحابی

(٦٢) له ده‌ستووسه‌که‌دا (خلیفه‌یه) نووسراوه .

(٦٣) له ده‌ستووسه‌که‌دا ، لێریدا ئه‌م وشه‌به به‌م جووره نووسراوه : (رسول الله) .

(٦٤) له ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه (خلیفه‌ه) .

(٦٥) له ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه (بنجمینه) .

٤/٢: د-٤، ١٧ل

خۆش بوئێ له بهر خۆشه‌ویستی خودا و په‌سوولی خودای ، له‌ورا ئه‌و سه‌روه‌ره‌ فه‌رموو یه‌تی هه‌ر که‌سه‌ی دۆستی ئه‌وان بێ دۆستی منیشه ، هه‌ر که‌سه‌ی دۆشمنی ئه‌وان بێ دۆشمنی منیشه . هه‌ر که‌سه‌ی ئازاری ئه‌وان بێ ئازاری من ده‌دا . هه‌ر که‌سه‌ی ئازاری من بێ ئازاری خودا ده‌دا . هه‌ر که‌سه‌ی ئازاری خودای بێ خودا ده‌یگرێ . هه‌م له‌ هه‌دیندا هه‌یه‌ خه‌دیج و عایشه‌ حه‌رمی په‌سوولوللآ و فاطیمه‌ی کچی له‌ گه‌ل مه‌ریه‌مه‌ی دایکی عیسا پینغه‌مبه‌ر و عاسیه‌ی (٦٦) کچی موزاحیم چاترینی هه‌موو ژنی ئه‌ولادی ئاده‌من .

هه‌م ئه‌مه‌ سه‌ره‌ زه‌هب چوارن : ئیمان هه‌نیغه (٦٧) ، ئیمان مالیک ، ئیمان موحه‌مه‌دی شافیعی ، ئیمان ئه‌حمه‌دی هه‌نبه‌لی‌یه (رضی الله عنهم) . مه‌ذه‌به‌ی هه‌موان حه‌قه . هه‌ر که‌سه‌ی له‌ سه‌ر مه‌ذه‌به‌ی یه‌کێ (٦٨) نه‌بێ مه‌ذه‌به‌ی دروست نیه‌ چه‌ندانکو (٦٩) ، ئیمامی دیش زۆر بوون و هه‌موو مه‌ذه‌به‌یان حه‌ق بووه ، چونکه‌ له‌ ضه‌بطدا نین مه‌ذه‌به‌یان ، بۆیه‌ جایز نیه‌ هه‌م له‌ پێ کردنیان . به‌ غه‌یری ئه‌و چوار مه‌ذه‌به‌ی که‌ پامان بوارد هه‌م ئیمامی عه‌قیده‌ دوانن : ئه‌بولحه‌سه‌نی ئه‌شعه‌ری یه‌ ئه‌ مه‌ذه‌به‌ی شافیعیدا ، ئه‌بوومه‌نصورری ماتوریدی له‌ مه‌ذه‌به‌ی حه‌نه‌فیدا . هه‌ر که‌سه‌ی له‌ سه‌ر عه‌قیده‌ی یه‌کێ له‌وان نه‌بێ عه‌قیده‌ی دروست نیه‌ .

هه‌م طه‌ریقه‌تی ئه‌ولیا حه‌ققن ، له‌ حه‌قیقه‌تدا هه‌یچان موخالیفی شه‌ریعه‌ت

نیه‌ .

ئه‌سلی پینجه‌مین ئه‌مه‌ ته‌ باوه‌ر و یه‌قینت بێ به‌ رۆژی قیامه‌تی که‌ له‌

(٦٦) ناوه‌ که‌ له‌ راستیدا (عاسیه‌) یه‌ .

(٦٧) راسته‌که‌ی (ابوحنیفه‌) یه‌ .

(٦٨) ئه‌بوو (به‌کێ له‌وان) یا (به‌کیکیان) بوایه‌ .

(٦٩) ئه‌مه‌ جارێکی تریش (چه‌ندانکو) به‌مه‌عنا (هه‌رچه‌ند) .

٤/٢: د-٤، ١٨ل

ئه‌وه‌و ئه‌ی مردنیوه (٧٠) تا ئاخیری ماجه‌رای رۆژی حه‌شر . به‌ ئه‌مه‌ که‌ هه‌رچی حه‌ضه‌رتی په‌سوولوللآ خه‌به‌ری داوه ، شه‌رط و نیشانه‌ و ماجه‌رای ، وه‌ک ظوه‌رووری موحه‌مه‌دی مه‌هدی ، هاته‌نخواری عیسا پینغه‌مبه‌ر ، خو‌رووجی ده‌ججال و دایه‌تولئه‌رض و یاجووج و مه‌ئجوج و ساپری ماجه‌رای دیش هه‌موو راسته‌ ده‌ییت به‌ پێزبای و که‌می . هه‌م به‌ یه‌قین بزانی عه‌زایی فه‌بر له‌ بۆ کافر و گوته‌ه‌کاران هه‌یه . هه‌م راحه‌تی قه‌بر له‌ بۆ موسولمانان و کارچاکان هه‌یه که‌ هه‌ر که‌سه‌ی مرد زیندووی ده‌که‌ نه‌وه‌ له‌ قه‌بریدا رۆی ده‌تین ، مونکبه‌ر و له‌ کبه‌ر دین لینی ده‌پرس (٧١) که‌ خودای تۆ ، پینغه‌مبه‌ری تۆ کی‌یه ، دین و ئیمات چی‌یه ، ئه‌گه‌ر جوابی به‌ دروستی دایه‌وه‌ قه‌یری له‌ بۆ فراوان ده‌یینه‌وه ، کولایکی (٧٢) له‌ به‌هه‌شتی به‌ شه‌رفی قه‌بری ئه‌وی ده‌که‌رتنه‌وه ، شه‌و و رۆژ جیگه‌ی خۆی له‌ به‌هه‌شت چا و پێده‌که‌وێت ، به‌ گه‌لێک نبعه‌ت و به‌شاره‌ت به‌جیی دێلن و ده‌رۆن و پینی ده‌تین (تَمَّ كُنُومَ الْعُرُوسِ) (٧٣) یه‌عنی بۆ خۆت بنه‌ به‌ میثلی نووستی زاوا و بووکان . ئه‌گه‌ر له‌ جوابدا پاره‌ستا به‌ گورزی ئاگرین که‌ گورزیکه‌ که‌ (٧٤) خودای ته‌عالا له‌ ئاگری جۆشی دۆزه‌خ خه‌لقی کردووه‌ بۆ عه‌زایی ئه‌وه‌که‌ سانه‌ی (٧٥) که‌ له‌ دینادا

(٧٠) ئه‌بوو (مردنیوه‌یه) یا (مردنه‌وه‌یه) بوایه‌ بۆ ئه‌وه‌ی باشان پرسته‌که‌ ناته‌واو ده‌رنه‌چێ .

(٧١) له‌ ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه (لیدی‌رسین) . دیناره‌ هه‌له‌یه .

(٧٢) له‌ ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه (کولاییکه‌) .

(٧٣) له‌ ده‌ستووسه‌که‌دا نووسراوه : « تَمَّ كُنُومَ الْعُرُوسِ » .

(٧٤) ئه‌م (که‌) یه‌ زیاده .

(٧٥) له‌ ده‌ستووسه‌که‌دا (مشایخ) نووسرایوو که‌ بۆ (مه‌شایخی) بێش و (مه‌شایخ و)ایش ده‌ست نه‌دا . من (مه‌شایخی)م پێ گونجاوتر بوو .

٤/٢: د-٤، ل١٩

٤/٢: د-٤، ل٢٠

مونكىرى نەصايى مەشايى (٧٦) ئەوليايان پىن (٧٧) وەيا بۆ خۆى گونەهكار پىن ، وەھاي لىن دەدەن ئەووەل قەبرى پىر دەپن لە ئاگر ، سەرتاپاي بەدەنى دىتە جۆش . بەعد ئەزان (٧٨) بە غەبرى جىسن و ئىنس ئالەى ئەوى دەپىن (٧٩) ، قەبرىش وەھاي دەكوشىت (٨٠) پەراسووى راست و چەپى تىك دەپەرتىن . وە ھەم لە طەرفى جەھەننەمەوە كولائىكى بۆ دەكەتەوە ھەموو ئىوار و سەندان جىي (٨١) خۆى چاوپىن دەكەوتت لە جەھەننەمىن ، بە ئەنواعى عەذابى دىش تا رۆزى حەشرى گروفتار دەپىت .

ھەم باوەر بەكى دەفەتەتەكى دى ھەموو مەخلوقى لە پاش رىزىيان و جوئى بوونەوى جوئەلى ئەعضايان ، خوداي تەعالا گردان دەكاتەوە ، رىتكىان دەخاتەوە ، رۆحىان بە بەردا دەكاتەوە ، لە قەبرىدا ھەلئاندەستىتت بە قودەتى خۆى دەيانئانە جىگای حەشرى ، ھەموو عەمەلى چاكان لە لای راستەوە دىتە دەستى ، ھەرچى خراپان ھەبە لە پشەوە يا لە لای چەپەوە دىتە دەستى چەپيان . ھەموو عەمەلى چاك و خراپ و پچووك و گورە و ئاشكار و دزىيان چ لە دەفتەرى عەمەلياندا پىت ، چ ئەعضاي خۆيان

(٧٦) ئە دەستووسەكەدا (اوكسانى) نووسراو ، جا خواھ بە (ئەوكەسانەى) بخوئىرتەوە يا بە (ئەوكەسانى) بخوئىرتەوە ، ئەبوو بە نىشانەى فەلەكانى پاشەویدا كە ضەمىرى فاعىلەكەيان بۆ ئەم ئەگەرتەوە - (ئەوكەسەى) بوایە .

(٧٧) ئەم حوكمە بەم موطلەقى بە تەواو نىرە بەگوتىرەى ئابىن مەگەر پاش پىنە و پەرتۆرەكى نۆر . بۆيە ئەپن ھەلە و دەست تىووردائىكى تىندا رووداپن ، چونكە مەولانا كەسىك نەبوە لە ئابىن پىن ئاگا پىن .

(٧٨) بەعد ئەزان - بەد ازان : نىمچە رستەبەكى فارسى بە ، واتە پاش ئەو .

(٧٩) ئە دەستووسەكەدا نووسراو (دەپىن) .

(٨٠) بەمەدا ديارە لەو سەردەمەدا لە دىپائىكى سولەيمانىدا نە (وشاردن) و نە (گوشاردن) باو نەبوە .

(٨١) ئە دەستووسەكەدا نووسراو : (جى) .

شاھىدىيان لىن دەدات (٨٢) ، چ لە عىلىى خودادا پىت ، ھەموويان ئاشكار دەكات ، لىيان دەپرسىت ، جەزاي چاكيان دەداتەوە بە چاكى ، ھىي (٨٣) بە (٨٤) خراپيان (٨٥) بە خراپى . ھەم ھىندىكان دەگرتت سەبەب بە گوناهىكى صەغىرە بە عدل . لە گوناهى ھىندىك گوناهكاران خۆش دەپىت بە غەبرى كوئر . قەت لە كافران خۆش ئابىت . ھەم ترازووى قىامەت تاي چاكيان نوورانى بە لە تەردەفى بەھەشت كە لە لای راستى عەرشەوە دى . تاي خراپيان فوئەت ، ئەو بە لە طەرفى جەھەننەمەوە كە لە لای چەپى عەرشەوە دى . ئەگەر ھەموو ئەرز و ئاسمان پىتە (٨٦) تايەكى ، جىگای دەپىتەوە . ھەموو عەمەلى چاكيان و خراپيانى پىن دەكەشت . تاي گرانى بەرە ژوورە ، تاي سووكى بەرە ژرە ، مەلى دەكا بە عەكسى ترازووى دىي .

پردى قىامەت (٨٧) كە پردىكە ئە موو بارىكترە ، لە تىغ تىترە ، بە ئەمرى خوداي تەعالا دەپىتە سەر پشەى جەھەننەمى ، ئەم دەكە لە ھەموان بەسەرىدا رابوورن . ھەر كەس بەھەشتى پىن ، ھىندىك وەك پەوسكە ، ھىندىك وەك با ، ھىندىك وەك ئەسپى لىك (٨٨) بەسەرىدا رادەبوورن . ھەر كەس جەھەننەمى پىن پىي (٨٩) ھەلئەدخلىسكىن دەكەوتتە جەھەننەمەوە ، خوداي تەعالا وەھاي پىن موقەددەرە ھەر كەس لە دىيادا لەسەر رىگای

(٨٢) ئەبوو (بەدات) بوایە .

(٨٣) ئەم وشەبە لە دەستووسەكەدا بەم جۆرد نووسراو : (ھىي) .

(٨٤) ئەم (بە) بە زىادە .

(٨٥) لەم نامىلكە بەدا وشەى (خراپ) ھەمووى بە (خراپ) نووسراو .

(٨٦) ئە دەستووسەكەدا نووسراو (پىتە) .

(٨٧) ئەم ئاوانانە گەلن لەو راستترە كە ئىستا باو : كە ئەگەتەن (پردى صىراط) چونكە (صراط) خۆى بە عەربى واتە پرد .

(٨٨) لىك : غار .

(٨٩) ئە دەستووسەكەدا نووسراو : (پى) .

٤/٢ : د-٤ ، ل ٢١

نهریعه تندا (٩٠) چاتر رابور دین ، نهر پردی قیامه تندا چاتر راده بووری .
 همم ههوضی که وئهری حوضیکه ریگه ی مانگیك گه وره به ، ئاوی
 نه شیر سبی تره ، نه میسك یینی (٩١) خوشتره . هه رکهس دهنه ی بیخوانه وه
 نه گه ر چه ند سال له جه هه نه مندا بیت تینووی ناییت .

همم نه نیا و نه ولیا و مه لایکه و صالحان شه فاعهت ده که ن بۆ گوناھی
 گه وره و پچووکی موسولمانان چه نندا نکو (٩٢) یی ته و به مردین . شه فاعهت
 له ورۆژدها پینج نه وعه . یه کیک بۆ نه ویه زوو حیسایان له گه ل بکه ن
 له جینگای حه شری . دووه مین بۆ نه ویه به سووک و ئاسانی حیسایان
 نه گه ل بکه ن . سیمین (٩٣) بۆ نه ویه گونا هکاران ناوتنه جه هه نه مین ،
 خه لاصیان بکه ن له عزاب . چواره مین بۆ نه ویه که جه هه ته می یان یینه
 ده ری (٩٤) . له پاش نه وانه پینجه مین بۆ نه ویه مه رته به ی چاک و عالیی
 پایه بلندیان بده نین له به هه شتی .

* دهستنوس عه قیده ١٨٧٧

* ئه مه ته وای فۆتۆکۆبیی (د-٤) ی بلا و کراوه ی محه مده ی مه لا که ریه که
 نه و به ته نین سه ره تا و کۆتایی ده ستنوسه که ی له گۆفاری کۆردا بلاوی
 کرد بووه و بۆی نه لوا بوو هه مووی بنوینی من بۆ پشت گرتنی کاره که ی و
 که لکی لی کۆله کانی زمان و نه ده بی کورد ، هه موویم نواند که له
 کتیبخانه ی نه و قافی سلیمانیه وه وه رمگرتووه .

(٩٠) یا ئه م (دا) یه زیاده ، یا نه یین (له سه ره) که ی ییشه وه ی (به سه ره) یین ،
 هه روا له وشه ی (قیامه تندا) ی باشه ره شدا .
 (٩١) نالیی شاعیریش له جیاتی وشه ی (بۆن) که ئیمنا له دیالیکتی سوله یمانیدا
 به کار نه هینری ، (بۆن) به کار دین . ئه م وشه یه دمه تیکه به ته وای له م
 دیالیکته دا له بیر چه ته وه .
 (٩٢) ئه مه ش (چه نندا نکو) یه کی تر هه ر به مه عتای (هه ر چه ند) .
 (٩٣) ئه م وشه یه له ده ستنوسه که دا به م چۆره نووسراوه : (سیمین) .
 (٩٤) له بریدی ده ستنوسه که دا (دروه - دهره وه) نووسراوه ، به لام له
 به راویزه وه نووسراوه (دری - ب) وانه (ده ری) له جیاتی (دهره وه)
 دانتین .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بسم الله تعالی
 این کتاب مشتمل بر بیست و یک باب است
 که در هر باب در بیان اسلام چه اسلام بیخ کن هییه
 است و چه اسلام عاقل بالغ بی واجب و زانیت عملش
 بی بکا اول اوتته استهد بدل درانم بتقین بزبان
 دلیم باختیار آن لایله هیچ معبودی بحق نییه
 لایق به پرستن بی الا الله الا اوزاته نه بیت
 واجب بوئه بی مثلله همنو صفی کمال هییه هیچ نقص نییه
 اسم آئیه و استهد هم بدل درانم بتقین بزبان
 دلیم باختیار آن محمد ابحقت او محمد ادمیه
 عریته قریشیه باشمیه رومت طرفه برور تکاناوه
 چاورشتم جاوان پانه رنگ لمابین ره زبسی ذاییه
 نه زور نوبیه نه زور بلنده که هموا اولاد آدم طرفه
 بی سیره لبر نازک و لطیفان دیوار رحمت دادیاره
 تا و تا و کو با پیران عبد آئیه کریمی عبد المطلب کریمی
 باشمیم کریمی عبد المناف تا و تا یک امینه کچی و هب

لطایفه زهرتیه لکه بولد بوه خدا کرد ویتی به پیغمبر
 بفضل خوئی چوته مدینه وفات کرده امه کبیه وایه
 رسول آئیه روانه کراوه پیغمبر خدایه اسرجن انس
 با اتفاق اسر سیر صحیح مخلوقه باخلاف رکن زمین
 امته برستی بدستی سعی بدایمی لشور ووزیکه دا پنج
 فرض نوثر بجی بینی ککل تو اوی شمر طرکنا که کسین
 امته سرفطره و زکات مال خوت بدئی لوچشتا نه
 ذکاتیان لید کوپت بی کدپته بوکانه زکاتیان
 بی دشتیت به پستت رکن چارمین امته مانگ رمضان
 بر و زو بیت بتواوی ککل هو شطر طاز رکن چارمین امته
 له همو عس خوت دفعیه یک رو بکیه اما لی خدای
 که له مکیه به نیت حج و عمره بو شطر طی طاقت به
 بیت اولاغ سولریت به بیت خزجی و زضره ریکیت
 به بیت نانو نفق سند لانت به بیت هتا و کو دچیو
 دیوه ریکیت امین بیت اگر کسی دپرسی ایمان چه
 ایمان امته با و زو یقینت بیت به شش اصلان
 ککل هو

لَقَدْ سَمِعْتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ
 بِمَعْنَى لَقَدْ لَقِيتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ
 ارجا در کس مطلق کبر ترا در سر عالمی مگر شکر کس نیست
 چشم و آسمان و زمین هر چه را لایق آید آوه بونش بخود و به آمو
 چینی دی و بنیان بوه و به استیجا در کس چون لباس نبویا
 در آیشیان با نوه سابی لباس بر بنیان پیش هم اندا
 بوه فکر همو ایستد به لباس همو ایستد و بیت هم صفی
 کمال به به لقی نیه چاه و بیکوتی دنیا جایزه واقع بنده
 لیسامند و بیت به بخود نیست هیچ مثل و نظیر و دایکتو باو کو
 ز نوز زنده نیه لیسامند و بیت لَقَدْ لَقِيتُكَ لَقَدْ لَقِيتُكَ
 لایق لایق کت بدن نزدیکه کس نازانیت بونیز بکنه جلوه
 لذت و حیات فعلی تنها و بشریکه قضا ناگوریت پاکیزه ۷ ناوی
 بیست و بیست و چند آنکه هزار دیکه بسیرت نزد و نوب
 کت و بیست و هفت با بیست و هفت از سر از سر هم
 و کت و بیست و هفت از سر از سر هم و کت و بیست و هفت
 تا سرین بیست و هفت از کت تا کریم اما نیک نیک و کت

لَوْ صَفَّقْنَا لَذَاتِ انْتِ اِنْدَا اِبْجَادِ فَرْمُوَّةِ وَايْ كِيَايَا
 بزان اما حقیقه کس نیز انبوه نایب پزان
 صفتیکیان امته زنده زانیه خوارشته توانینه
 بیستنه دیتنه قصه کردنه بعضیک ایجا در کونو
 باق مانیشیان کو توه ایجا در کونو کمتره کتوانینه
 همو عالم محتاج بویه اوبدا احتیاجه آمو
 امته با ورتکی جلایکی خدای تعالی کهمو حوسم
 لطیفن نورانین دتوانن خویان بنونین بکلیک
 شکلان همو عبیدی خدان نه ولدشنی نه کچنی قصه
 کافران دروینه همو دوست خدان لامر ویدان
 هیچ کناه نافرمانیو میبونی نیرتو ز نومیر دایتیمان نیه
 اما بقول عبد الله کرمی امام عباس رضی الله عنهما
 طایفیکیان هییه چیشیان پیداپن ولدیان
 و بیت شیطان لوانه لیسامند مخلوقات زورترین

۵/۲: ۵

لبر زوریان خدای هیچکس نایزانی چندن لهمو
 آسمان جن بییک نیه که یلیک لوان لوجیکدا
 یال رکوع یال سجده دانیت هیچ چشتیک نیه نه له
 آسمان نه لر زمیند که ملائیکلی لستعین نبی
 بامر خدا اکای لی بیت بینه عمل همو و سطن لبین
 خالق مخلوق داو بعضی و سطن لبو هنر یک لخوان
 هندیک روانه کراون له هندیک انسانا به
 پیغمبری هندیکیان دایم لر کوع دان هندیک
 دایم له سجده دان غرق حضور خدا انکایان
 له هیچ نیه هرگی جیگای خوی معلومه ناتوان
 تجا وز بکن و درسته چوار چوار پریان هییه
 هندیک قاپیوان بهشتن کوره رضوان ناوه
 هندیک قاپیوان جهنمن کوره یان مالکی ناوه

۶/۲: ۵

نته چی حصه می بقولیک تو قاپیوان نوزده کسن
 یا نوزده طایفن کرام الکاتبین چوار شخص
 دولشویدا دولر ژویدا ایکیکیان لشرشان رسته
 خیران دنوسیت یکیکیان لشرشان چپه
 شتران دنوسیت اوی لشرشان چپه لامری
 اوی لشرشان رسته ایته منکر و نکیر ملکی سوال
 عذاب قرن لبو مسلمان و کافران لکن هنر یک
 مسلمانان مبشر و بشیران پید لین هندیکیان
 فضله هییه به هندیکیان دا افضل چار طراکینان
 چوار شخص چوار طایفن یکیک لچوار شخصکان
 جبرئیل علیه السلام هر چه خدا پی فرموه کیاندویه
 به پیغمبران بامینی در مسینان حضرت میکائیل
 علیه السلام رزق روزیوتنکانیو فرواتیو مخلوق
 روی ارضی بدسته سیمیان حضرت اسرافیل
 علیه السلام نفع صوری بدسته هجار پیغی
 پیدادکات

۷ل: ۵/۲

پیدا کات بجار اول هر چه زندوه دمريت
 غير خدا نبی بجار دو مین هر چه مردوه زندو دوتوه
 چوار مین حضرت عزرائیل علیه السلام روح کیشان
 بدسته طایفی اولین اوانه عرشیان هلکرتوه
 غیر او چوار کسه او طایفی عرشیان هلکرتوه او انیش
 لپاشان دمرن آم چوارن لقیامت داد بن بهشت
 داخل دین طایفی دو مین او نه نیز کین جبارگاه خدای
 تعالی طایفی سیمان فرشته عذاب سردر ملایکان
 طایفی چوار مین فرشتی رحمتین آم چوار ک نو چوار
 طایفانه فضلیان همه بسر هم ملایکتا نوه غیر او چوار
 کانو او چوار طایفه عام ملایکتان فضلیان همه
 بسر کنه کاری ان نانوّه بنفّه اول همو ملایکتان

۸ل: ۵/۲

دمرن با فرخدای تعالی بنفّه دو مین هموزندو دبنوه
 او ان بن او ان لپیش دازندو دبنوه با فر خدا بتعالا
 لور ام بزرگانه لاصل ایجاد کرد نور روح لبر خستیان
 لپیش هموزیرو چیکد ابوه مردنیشیان لپاش همون
 د بیت اصل سیمین اوته با و روقین یکی به کتیب
 خدای تعالی که روانه کردو نه خواروه اسر هندیک
 له پیغمبری خوی به امه که همو کلام قدیمین صفت قات
 چمن بذات خدای تعالاوه مخلوق نین همو حقن
 هر چه لو انداهیه زکسته هیچ در نینه قرآن همونی
 برو و ته باشوه له همون چاتره بامه که هر لایام
 رسول الله و تا امرو هر تا دنیا ش دبریتوه به بی
 زیاد یو کمیو غلط نینه علم اولین آخرین تیدایه کوره

تائمن کلمه

تری

۹ ل: ۵ / ۲

تری معجزات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اگر همچون انس
 کرد بسنوه ناتوانن کلا سیکه و ما بلین گت بکان همو
 صد و پست چوارن ده یان ما تونه اسر آدم پیغمبر
 پنجایان ما تونه سر شیت پیغمبر سینا ما تونه سر دریس
 پیغمبر ده یان ما تونه سر ابراهیم پیغمبر امانه صحفن
 تورات هموسی پیغمبر زبور دواو پیغمبر انجیل عیسی
 پیغمبر قرآن بو محمد صلی اللہ علیہ وسلم ما توه اصغر حور
 امته با و تو یقینت بی همور رسول خدای تعالی
 که رسول له انسان میرد دبا آزاد چا ترو بعبیب علت
 تر له کوس ایام خوی پیغمبر نین لپش پیغمبر بیدا
 لپا شانیش هیچ کناه کوره پچوکی نین شریعتیکه
 روانه کرا بته سری امری پی کر ابلا بیکینی بخلق
 بکلیان اگر او امره پنگرا ب اوه بیسه رسول نینه

۱۰ ل: ۵ / ۲

با و ز کردن برسولان امته که بزانه خدای تعالی هموسی عمل
 بزاردون بفضل خوی نوک لسه روز و ریاضت عتیا
 لبو پیغمبری ز می نشاند اون بخلق نشاندانه امر دین
 دنیا یان هر چه پسیان فرمواوه کیانده و یانه بخلق بسعی
 تو او می چند انکو دشمن لومه کریان زور بون خدای
 تعالی یاریدتی هموان داوه بمعجزات شکر ادا شاه
 بن بو پیغمبر یان هیچکس طاقت دعوا می بنوه تا شتر
 لکلیان بکا هموان لقیاستد باذن خدای نفاعت
 دکن بو کنه کاران قهولیش دبی بکو صالح اولیائی
 امتشینا و نایه همویان لقب و انواعه زند و یکیان هیه
 خاک قد بدنیا ن ناخوالج بیت دا هیه حج و نوزیش
 دکن لعین خدا چا و دلیان بنجره لاصل نبوت دا
 همور برن اگر کسی با و تری بیکلیان نبی هیچ کامیان
 نینه قطله پیغمبری ناکون دک هندی اولیالی کو تون
 یچک

۱۱۷: ۵/۲

هچکس نه لاله انان نه له خیانان نه ملککان ناکاته
 مرتبه اوان آمانا و خوباند اهنه کینان له مندیکیان
 شه یف ترن او شریفیه یان لبر عموم دعوت زور مته
 علم معرفت ناو و شورت معجزه ویک له ویک قایمی
 شریعت لبر اوه سروری عالم صلواتی علیهم لهما اولو
 العزم له رسولان رسول له نبیان افضل ترن تولوی
 پیغمبران بشورت صد و بیست چوار هزارن سیصد
 سیزده یا پازده لوان رسولان اولو العزمیش پنج
 شخص نوحه ابراهیم موسایه عیسی یوحنا و صلی الله
 علیه و سلم او پیغمبر معلوم سیرت شخص ناویان
 امته آدمه و شیشه و ادرب و نوحه و هود و صالحه و
 ابراهیم و لوطه اسماعیل و اسحاق و یعقوبه و یوسفه و یونس
 شعیبه و موسایه فارونه و حفزه و یونس و الیاس و
 یسعه و ذوالکفل و شمعونه و شمویل و یونس داود و
 لقمان و سلیمان و ذکر تایه و حجاب و عنزهره ذوالقرنین
 پیغمبران رسولین محمد عربیه صلی الله علیه و سلم آمانه پیغمبری

۱۲۷: ۵/۲

خضر و لقمان و ذوالقرنین ذوالکفل اقصه عینه و آجبه که
 بل زانی ابراهیم خلیل الله به یعنی له غیر محبت خدای خالیه
 موسی کلیم الله به یعنی کفتگوی ککل خو اگر دوه عیسی روح
 الله به بکلیمه خو ای بوه بی با و کولد ایک چاترین اولاد آدم
 یعنی محمد عربی صلی الله علیه و سلم و آجبه بزانی بیکه لیلی اوان
 ککل و جهان تمیز یوا فضل عینه لهما اولو و جهان
 لحاب ناین یکنیک لو و جهان او وصف شمایل لاول
 رکن اسلامه آمان بورد و هم امه قط لنترا ندر انشاوه
 لکم لسه پیشه و اوند القبر و ادیته دروه لچیکه حشر حاضر
 دله هم دچیته بهشتی هم امه باور بکا بمعراج او سروره
 لبر شیار لاشود الکتوه تا مسجد الاقصی له مسجد الاقصی
 تا سدقه المنتهی بسواری براقی ککل حضرت جبرئیل
 چوه لویوه بتنه ماژویوه تا دنک کلمی بلا کستان بستوه
 لویوه رزفیان بو عینا و بسواری رزف چوتنه
 لامکان عرش زمان مکانی کجی هیشتوه کیوتنه حضور
 خدایتعالی چاوی پی کوتوه و ک لقیامت اچاویان
 لیکوی

۱۳۷: ۵/۲

په دکوی به پچونی مد حوثنا و کشتکوی کرده جواب
 داوتوه بلطف مرصمت پنجاه نو ترله سرخوی امت
 فرض کرده چند جا را توتنه خواری بقضی موسی پیغمبر
 چونوه بره ژور دیوان کرده تاکیان دوی به پنج فرض
 اوتی خداوزان بوسروره کیشته وکل چند هزار هزار خلافت
 اگر ام تا توتنه جی خوی خوی ایشتا کرم بوه هم امه که کوره
 ترین همو پیغمبرانه هر پیغمبری خوی روانه کردی عه مدلی
 و در کتوه اگر پیش مردنید ابکاته بخدمت اوسروره
 ایمان پی مینی هم پیغمبری پر کمال اوی تو اوبوه لپاش
 اوی هیچ پیغمبری دی نابینا مو پاش که دینه خورده
 لسردین شریعت اودبی هم امه که رحمته بوه مو عالم
 که هر زده هزار عالمه محتاج خوان نعمت رحمت دین
 هم که هر اوه روانه کراوتوه سرجن انس با اتفاق اسر
 ملکان سایر مخلوقات دیش با اختلاف پیغمبری دی هر یک
 لسر طایفیک لافانان روانه کراون هم امه خواتی دعا
 بینهما فضل معجزه رکرامتی هم پیغمبرانی داوتی و کل یک

ایستایی پیغمبر

۱۴۷: ۵/۲

چشتی دیش که باوان نداده هم امه پیش همواندا
 او شفاعت دکا هم امه معجزه کرامتی خدا بنی کس نازان
 چنده هم شریعت اوی همو شریعتان بردوتنه پاشوه
 هم امه دین و امتی له همو دین امتان چاترن آمانا و
 امتی اویا له هموان چاترن و آن اصحاب له همو اویا چاترن
 له نیو همواند حضرت ابو بکر کرمی قحافه رضی الله عنهما له پاش
 پیغمبران چاترن اولین آخرین اولاد آدمه خلیفه له قول
 رسول الله له پیش پیغمبری رسول الله دا خدا پار استویه
 کفر و ضلالتان لپاش اوی امام عمر کرمی خطاب رضی الله
 عنه خلیفه دومینه لپاش اوی امام عثمان کرمی عقیانه
 خلیفه سیمینه لپاش اوی امام علی کرمی ابی طالب رضی
 الله تعالی عنه خلیفه چوارمین لپاش اوی امام حسن کرمی
 امام علی رضی الله عنهما خلیفه پنجمینه خلیفتی که به بنتی رسول الله
 بوه لو پیچانه تولد بوه مدتی خلیفتی سه سال بوه
 لپاش او ان امام حسین و باقی عشره مبشره له هموان
 چاترن لپاش او ان اهل بیدر لپاشان اهل اُحد
 لپاش او ان اهل بیعت الرضوان رضوان الله تعالی
 علیه اجمعین

۱۵/۲: ۵

علیهم اجمعین هم آتمه هر کسی مسلمان بی دبی جمیع
 آل اصحاب خوش بوی لبر خوشه ویستی خدا و
 رسول خدای آوزا او سروره فرموتی هر کسی دوست
 اوان بی دوست همیشه هر کسی دشمن اوان بی
 دشمن همیشه هر کسی آزار اوان بد آزار من دوا
 هر کس آزار من بد آزار خدا و هر کسی آزار خدا
 بد خدا دوی گری همس لحدیث اهی خدیجه و عایشه
 حرم رسول الله فاطمه کچی کحل مریمه و ایکی عیسی پیغمبر
 عایشه کچی مزاحم جاترین هموزن اولاد آدم
 هم آتمه سر زدهب چورن امام حنیفه امام مالک
 امام محمد شافعی امام احمد حنبله رضی الله عنهم
 مذهب هموان حقه هر کسی سر مذهب یکی نبی مذ
 درست نیه چند انکو امام دیش زور بون همو
 مذهبیان حق بوه چونکه لضبط این مذهبیان

۱۶/۲: ۵

بویه جائز نیه عمل بی کردنیان بغیر او چور مذهبه که
 زامان بورد هم آما عقیده دوانن ابولکن
 اشعریه له مذهب شافعیه ابومنصور ماتریدی
 لمذهب حنفیه هر کسی سر عقیده یکی لوان نبی عقیده
 درست نیه هم طریقتی اولیا حقن له حقیقتا
 هیچکس مخالف شریعت نیه اصل پنجاه امت باورد
 یقینت بی بر دوی قیامت کی لا اول مردنیوه تا
 آخر ماجرای روز حشر بآتمه که هر چه حضرت رسول
 الله صلی الله علیه و سلم خبری دوه شرط نشا نو ما برار
 وگ ظهور محمد مهدی ناته خوار ی عیسی پیغمبر خروج
 دجال دابة الارض و یا جوج ما جوج سایر ماجرا
 دیش هموز استه دبیت بی زیاد یو کمی هم یقین
 بران عذاب قبر لبو کافر و کنه کاران هیه هم رحمت
 قبر لبو مسلمانا نو کار چاکان هیه که هر کسی مرد زندو
 وگنوه لقب ریداروی دنین منکر و نکیر دین لید
 پر سین که خدای تو پیغمبر نو کیه دین امامت

حیه

۱۷۷: ۵/۲

چیه اگر جوابی بدستی دایوه قبری لبو فراوان دیتوه
 کولانیکه له بهشتی بظرف قبری لوی دکرتوه شور و زحیکئی
 خوی له بهشت جا و بی دکویت بکلیک نعت نارت
 بجی دینن دزون پی دین منم گنوم العر دین
 یعنی بوخوت بنوه بمنل نوشتنی زاوا و بوکان
 اگر لجاو ابد از اوستا بکرزی اگرین که کزیکه که خدای
 تعالی له اگر خوش دوزخ خلق کرده بو عذاب
 او کانی که لدنیادامکر نصایح مشایخ اولیایان
 به ویا بوخوی کنه کار بی و مای لیددن اول قبری
 پرد به له اگر سرتاپی بدنه دیته جوش بقدران
 بغیر جن انس ناله لوی دین قبریش و مای دگشیت
 پر لوی رست چیه تیکد پرینی و هم لطف جهنموه
 کولانیکه بود کرتوه همو ایوار و سببان جی خوی
 چا و پیکد کویت لهجته بانواع عذاب دیش تار و زر
 حشری گرفتار دبتت هم با و زکی دفعیکی دی همو
 مخلوقی لپاش ز زمینیان جوی بو نووه جمله اعضایان

۱۸۷: ۵/۲

خدای تعالی کردیان دکاتوه رکیان دکاتوه
 روحیان ببرد او دکاتوه لقبرید اهلایان دستیت
 بقدرت خوی دیان بانه جیکای حشری همو عمل چاکان
 له لای رستوه دیته دستی هر چه خرابان هیله پشتوه
 یاله لای چپوه دیته دست چپیان همو عمل چاکو
 خرابو چوکو کورو و تشکار و دزیان چه لد فتر علیان
 دابیت چه اعضای خویان نهدی یان لیددت
 چه لعلم خدا دابیت همویان آشکار دکات لییان
 در سیت جزای چاکیان دداتوه بچاکی همیه بخراپان
 بخرا به هم هیزیکان دکرت سبب بکنا بیک صغیره
 بعدل له کناه هیزیک کناه کاران خوش دبتت
 بنخیر کفر قط کافران خوش نابیت هم ترزوی قیمت
 تهای چاکیان نوردانیه لطف بهشت که له لای رسته
 عرشوه دی تهای خرابیان ظلمت اویه لطف
 جهنموه که له لای چپ عرشوه دی اگر هموار رض
 آسمان بنیته تا یکی جیکای دبتتوه همو عمل چاکان
 خرابیان

۱۹ ج: ۵/۲

ہیچکس خرابان پے دیکشیت تاگر ان برہ ژورہ
 تائی سوکی برہ زیرہ میلی دکا بعکس ترازوی دنیای
 پردی قیامت کہ پردیکہ لمو باریک ترہ لئیغ شیرترہ
 بامر خدای تعالی دینینہ سرشت جہنمی امر دکنہ مو
 سرید ترا بورن هرکسی ہشتی بی ہنڈیک وک بروکہ
 ہنڈیک وک باہنڈیک وک انپ لنگ سرید ترا
 و بورن هرکسی جہنمی بی بی ہلا خلیکے دکویتہ
 جہنموہ خدای تعالی دتای بی مقدرہ هرکس دنیا
 دالسر تیکای شریعت چا تر ژا بور دے بسر پرد
 قیامت چا تر ژا د بوری حکم حوض کوثری حوضیکہ
 ریکہ مانلیک کورہ یہ آوی لہ شیر بی ترہ لمسک
 پنی خوشترہ هرکس دفعہ پنخواتوہ اگر چند سال
 لہ جہنم داپت تینوی ناپت ہم انبیا اولیاو
 ملایکہ وصالحان شفاعت دکن بوکناہ کورہ و
 چو کہ مسلمانان چند انکو دے توبہ مردن شفاعت
 لو روزہ دا پنچ نوعہ یکیک بو اوہ یہ زوحا پنا
 ککل بکن لیکای حشری دوین بو اوہ یہ بسو کو

۲۰ ج: ۵/۲

اسا حسابان ککل بکن سیمین بو اوہ یہ کناہ کار
 ناوینہ جہنمی خلاصیان بکن لعذاب چو آریا بن بو اوہ
 کہ جہنمیان بینتہ دروہ لپاش او انہ پنجمین بو اوہ یہ
 مرتبہ چا کو عالی پایہ بلند بیان بدنہ لہشتی ۵

تمت کتاب عقیدہ کردیہ از

مصنفات حضرت مولانا خالد

رحمہ آلہ از دست کعبہ

کلاہ برار حرم شیخ

علمان افکار

مسلمین

۶/۲ : د-۵ : ل ۵

سرورار همون لیلیه
 نه پیش همون او چی خلقی که
 رین وی باسج همو دینام
 له سره ختمه ربه ریت
 گوره ترین خلق لودا انبیا
 ادریش تزیب تبه خلقت
 بود و خفقان و خسل
 هر چه فرمود وی خدایه
 سوال قره و عذاب نعمت
 قریب و عیال روضه چنان
 یاور و رحمت یا خدایه
 جمع زیر دینان هر کس و دینار
 انسان لاک همو بصورت
 اوساسه عیال جلیلی بی
 جمع مخلوقات حتی انبیا
 کس یاری خلق نشین
 مندان معصوم بود و محنت
 حرمینم حلقه له مخلوق

یعنی محمد شفا خدای محشر
 که دوی همون او وی نارود
 معلوم افضل جمع وینام
 دین وی باسج روی محنت
 چهار یه نبی یعنی خلفا
 یکله رین باسجی خلقت
 دودوی ازان جمع اصحاب
 امانه و تمان به شک و با
 له سرش دشاوی فرج و رحمت
 آقا و فاسق بیر سیرانه
 هر کس بی عیال دوی قیامت
 رند و دینان و لاک واحد القهار
 بلکه جمع دینان و هر صفت
 گر این زاری خوف داشته
 غیر از حضرت پاک مصطفی
 او روزه روزی نفسی قیامت
 سریان سفینه له سرک و سب
 ری عیال ره له هر چا که از

بعضی اهل ذریه زود سید حق
 بگریه مایه علاج ناکری
 رضای علی سجالان
 رحمت و فری خالی اکبر
 له پیشه حشر عیوانت و
 سخته بخته میزان و خیزن
 گزرا چه بی بی قاشا و
 بی دین شاه پک اعضا لمان
 رخصت ترسه لو نمانه
 نیکه آنیکی به ازن خود
 در نه لاجیل او دسیستن
 ایچ دن نایه پاک دینه دفتر
 لا ظلم لیوم پاداش در می
 بیشینان سلب ایمان کوبه
 حی دان جهنم با به به
 لگنه خویان خجالت بارن
 بعضی خلاصی رحیمان پدکا
 اکنه خویان عفو مکران

بنا از لغت فرشته لاهم هر که
 نمت الکتاب چون الکرهات
 دودست مصطفی در روز
 نموده علی را راه
 در بیان منظرین
 بعد الله الرحمن الرحیم
 در به نعتیما
 او جاره ختمها لایه
 هر کس به بیایه با نکره و
 او سالال بی موم دگری نرنگه
 ری وی دادیلا لو محالسه
 هر کس بی کرسی کرد به
 اگر احسان نبوی له دستین
 مشاکله زده له حیر دله شتر
 بیزان حق مقابل در کری
 کس که خیزه بو حال مرد به
 حساب پرسیان بی
 باقی مسلمان چی گناه کارن
 پیغمبر بو وان شفاقت دکا
 بی گنه کار لو دوا ما و دن

بعضی اهل ذریه زود سید حق
 بگریه مایه علاج ناکری
 رضای علی سجالان
 رحمت و فری خالی اکبر
 له پیشه حشر عیوانت و
 سخته بخته میزان و خیزن
 گزرا چه بی بی قاشا و
 بی دین شاه پک اعضا لمان
 رخصت ترسه لو نمانه
 نیکه آنیکی به ازن خود
 در نه لاجیل او دسیستن
 ایچ دن نایه پاک دینه دفتر
 لا ظلم لیوم پاداش در می
 بیشینان سلب ایمان کوبه
 حی دان جهنم با به به
 لگنه خویان خجالت بارن
 بعضی خلاصی رحیمان پدکا
 اکنه خویان عفو مکران

۶/۲ : د-۵ : ل ۶

بعضی اهل ذریه زود سید حق
 بگریه مایه علاج ناکری
 رضای علی سجالان
 رحمت و فری خالی اکبر
 له پیشه حشر عیوانت و
 سخته بخته میزان و خیزن
 گزرا چه بی بی قاشا و
 بی دین شاه پک اعضا لمان
 رخصت ترسه لو نمانه
 نیکه آنیکی به ازن خود
 در نه لاجیل او دسیستن
 ایچ دن نایه پاک دینه دفتر
 لا ظلم لیوم پاداش در می
 بیشینان سلب ایمان کوبه
 حی دان جهنم با به به
 لگنه خویان خجالت بارن
 بعضی خلاصی رحیمان پدکا
 اکنه خویان عفو مکران

بنا از لغت فرشته لاهم هر که
 نمت الکتاب چون الکرهات
 دودست مصطفی در روز
 نموده علی را راه
 در بیان منظرین
 بعد الله الرحمن الرحیم
 در به نعتیما
 او جاره ختمها لایه
 هر کس به بیایه با نکره و
 او سالال بی موم دگری نرنگه
 ری وی دادیلا لو محالسه
 هر کس بی کرسی کرد به
 اگر احسان نبوی له دستین
 مشاکله زده له حیر دله شتر
 بیزان حق مقابل در کری
 کس که خیزه بو حال مرد به
 حساب پرسیان بی
 باقی مسلمان چی گناه کارن
 پیغمبر بو وان شفاقت دکا
 بی گنه کار لو دوا ما و دن

۶/۲: ۵-۷ ل

نه پر مرطاب بعد رو خم   رگه نه خناری بو تا دهنست
 خفته باله لریه سجینه   و در دخت نگیو سجینه
 ازل انقلاب استین داوری   و کوشه پهلوا دوسری
 پتا دوسره در قلب داوری   ایقان و کوشه پکیا بله کوی
 سر پاک طهری و بر دینه خوار   دیان و دین کن هر دکن اولبار
 بله اولبار روز روز خرابه   و سوره دیان اول اول چا تر
 هر دم دستوره هر تاتیا سب   هر غراب دوری سوره نامد
 مار و پشکر گشت خرابه   حطافه نه دونه سر پاک لگه
 هر کس صد قلعه زهر تیله   هر کس پیوه دن بوی داویلا
 هت حفا سال داو ستران و کما   لودا داوری لا سیلان و کما
 غل ابر کجیر یان که گردن دکن   هر کس بچی خنایان دکن
 سخت عبت هر لایا رگه   مردن روز خوش اما امری
 معلوم جهنم حوت طبعیه   هر طبعیک لبو فرقیه
 هر ماوار ماوار پروا دیلا   هر جگس زنا لبه مانا
 اوکیان فتنه عین صمیمه   یا عین العزله او رفخ کیمه
 خوراکین وضع فرض زرقه   او گرم بوگن هم آمل ستره
 در خوار و بان وضع و زرقه   ازلان و گرین لک حلقم
 نه دچیته بوی دسته در   ماوار ماواریه اوم مینه سر

۶/۲: ۵-۸ ل

هزار باره آوی بو دینی   که دیکو نادوسک پاک و ادریتی
 سبک خنایان مایه نظریه   بر حوی فرویه و سبک الصیر
 هر کس اونیت خلقی زور بل   بو ظلم خلقی زور نه کوشه
 اوز در زلیله خنیا به سخته   زیا تر نه همان عذاب سخته
 آخر زور دگرین روز شکارین   تا محوت هزار سال ما و اولدکن
 هزار سال آثار دلین اجتناب   هزار سال دلین ماوار هتان
 هزار سال دلین ماوار باره   هزار سال دلین ماوار مطوفت
 هزار سال دلین با کرم ما وار   هزار سال دلین با جمیع ما وار
 هزار سال دین با رحمن   رحمان به و لیا با کرمی جان
 تا جبر بل دی بلنه او حاله   هر کس کیه او نور حماله
 دلین جبر بل این داو   که خدا نارودیه بولای پیغمبر
 اوسا که ماوی پیغمبر دین   پاکیان سجاری لیک اولدکن
 بار اول الله به ماوار مان   سبک اخراچ به و حالمان
 جمع انبیا لک پیغمبر   شفقت دکن دیان هیننده
 هر کس شادت کجی بنیابا   بو حاله مردیه ایما نا به
 پاکیان دینه در سنج تیان   او دخته داخل هشتیان و کن
 بیخ هشتی مایه کفار   حیات سجری سخته الاله
 معلوم راسته هشت طبعیه   او هشت طبعیه صد بهر حیه

۶/۲: ۵-۹ ل

هر کس باور دانا طلب
 او چاکر دبا جی بالا و جاکت با
 بعضی کتونه زرد بشفا نه
 منع روایت مادران کا
 بعضی جز خدا ما زانجا چه
 هر کس حقا نفع در شیان لرن
 هر کس جوهری دلسر حقا
 گویا سپرد زین رزوه
 نه خدمت کردن هیچ با خزان
 خوش نام خوش کت تازو تمیزه
 حلوا در کت رون تم نقل نبات
 زنی که بی نرد بنو جمی بان
 یک لستر چشمه عجب شیرین
 اظهار ایمان سبیل لاله در نونه
 گوشت هر طبری تو مست دینی
 لوددا بلدی و چه جی خوی
 حامی شراب له سر زوش دکا
 با ادیت له جمع بن رسته در
 اولک و لک با کرم دکا
 در دنا رسته منتزل و نا
 بعضی کتونه زرد بشفا نه
 منع روایت مادران کا
 بعضی جز خدا ما زانجا چه
 هر کس حقا نفع در شیان لرن
 هر کس جوهری دلسر حقا
 گویا سپرد زین رزوه
 نه خدمت کردن هیچ با خزان
 خوش نام خوش کت تازو تمیزه
 حلوا در کت رون تم نقل نبات
 زنی که بی نرد بنو جمی بان
 یک لستر چشمه عجب شیرین
 اظهار ایمان سبیل لاله در نونه
 گوشت هر طبری تو مست دینی
 لوددا بلدی و چه جی خوی
 حامی شراب له سر زوش دکا
 با ادیت له جمع بن رسته در
 اولک و لک با کرم دکا
 در دنا رسته منتزل و نا

۶/۲: ۵-۱۰ ل

هر کس باور دانا طلب
 او چاکر دبا جی بالا و جاکت با
 بعضی کتونه زرد بشفا نه
 منع روایت مادران کا
 بعضی جز خدا ما زانجا چه
 هر کس حقا نفع در شیان لرن
 هر کس جوهری دلسر حقا
 گویا سپرد زین رزوه
 نه خدمت کردن هیچ با خزان
 خوش نام خوش کت تازو تمیزه
 حلوا در کت رون تم نقل نبات
 زنی که بی نرد بنو جمی بان
 یک لستر چشمه عجب شیرین
 اظهار ایمان سبیل لاله در نونه
 گوشت هر طبری تو مست دینی
 لوددا بلدی و چه جی خوی
 حامی شراب له سر زوش دکا
 با ادیت له جمع بن رسته در
 اولک و لک با کرم دکا
 در دنا رسته منتزل و نا
 بعضی کتونه زرد بشفا نه
 منع روایت مادران کا
 بعضی جز خدا ما زانجا چه
 هر کس حقا نفع در شیان لرن
 هر کس جوهری دلسر حقا
 گویا سپرد زین رزوه
 نه خدمت کردن هیچ با خزان
 خوش نام خوش کت تازو تمیزه
 حلوا در کت رون تم نقل نبات
 زنی که بی نرد بنو جمی بان
 یک لستر چشمه عجب شیرین
 اظهار ایمان سبیل لاله در نونه
 گوشت هر طبری تو مست دینی
 لوددا بلدی و چه جی خوی
 حامی شراب له سر زوش دکا
 با ادیت له جمع بن رسته در
 اولک و لک با کرم دکا
 در دنا رسته منتزل و نا

۷/۲: عه قیده ی سه یید ته های شه مزینی ل

بفضل فیض عظیم بحق حبیب مختار
له به شتم بکات بقیم عفویم بکائن کجبار
من زور دم کجانیه لو کسه بی بیچی
لحمد له ثنایه لخران سر نه پیچی

بدل بکا و عایشه بو ملا احمد سبوحی

بیت سیم

بندار اعهیده کردیته نشز اولام سینه شمرنی رحمانه که برای تویم عوام انشا و
بن
ای برادر دینی بزرگین اسلامی پیچش لسه همو مسلمانا و اوجه بیان زان
علمی دکن دکن اول کلیمه شما دیند بمعنا وه آشهد امن شادی بعین
دوم بدل لفظ و کم بزبان به اختیار آن کلاله که بن هیچ معبودی که لایق
پرستی بلا کلا الله الا ذات بکن بمنزل بنی که خیر سر روانن له فکر او پر اهو مخلوقا
نا و الله به معبودی که بجهت بر او وجودی بخوبی خالق حکم هوانه همنو
عالم محتاج بپوشه او احتیاجی بکس بنده ناعلیک به مختار بی چکده و مکانه له همنو
چیک حاضره لبوا انسان لروح نر کینه له ذات خدا و این همنو صفایک
له صفات خدا و احوتیا ن قدیم حیانه و قدرته و عطا و ارادیه و بیستنه و
پسند و تکلمه ام صفاته قدیم له ذات خدا بعد انان بن خدا که له همنو عیب و
نقصان و آشهد امن شادی دوم ان حتملا بعت و به تحملا الله علیه و سلم
آدیه عربیه فرشته هاشمیه رومیت نظر بغه زوزناست لطیفه بروی را کشاوه
چاورشه همنو چاوان با نه زکین سور و سپیده صورت مبارک و تو آو پنه

بشغاف

۷/۲: ل

بشغاف رفته در و دیوار تیداد یازده خریفه بر لوله هه اولاد آدم با بی او
نواوه ابرهنا و اسپه نگو توت سر ارض کنگه بو که بوئه لوی بوئه به پیغمتر لوی و شس
چوت بدینه غیر شخصت سه ساله له بدینه منوره بوئه لوی دکن کراوه و غیر مطهره و
حرق منوره و وضه معطر لوی شیه تا و با و که عبدالله به لری عبد المطلب او پیش لری
ناشده او پیش لری عبد المناف او پیش لری فضیله او پیش لری کلابه او پیش لری
حریره او پیش لری کعبه لری لوی لری غالب لری فخره لری مالکه لری نظره
لری کینا نه لری خرمیبه لری مدر کعبه لری الیاسه لری حضایه لری نزاره
لری معده لری عدنانه و اکیده آمینیه کی و هبته لطایفه زهریه او پیغمتر که
بم نوعه بیانان کرد رسول الله روانه کرا و ضایه لسه همو انسان چنان
ملائکتان جمیع مخلوقات به اتفاق که لری حقیقان به نشان بدنا و لری
خراب منعیان بکا و حکم خدا بتواوی بی بیانش دکن دوم ائمه برستی و
پرستی سعی بدانی له همنو شور و بریکه اینج فرض نو پر بیچ بیان محل همنو
شرایط ارکانان دکن سیم ائمه زکات سر فطره بدن کوشنی که زکات
لی دکو بو قوت با اختیار مردم بیدن بو کسانه که بشرع بی بان و سرسته بدنته
دکن چهارم ائمه همنو ما یکر رمضان برور و بن همنو افق شرع دکن بیچ
ائمه لری خوات و لری حکم عزوبکن بیچ بیچ اگر کالت بی و بریکه اینج بی و بریکه
له سر تبت بی دکن ایمان شش اند دکن اول باوره بخدا جلون با و بریکه
که خدا دانیکه با و به مثل و کوبیا نامر و دکن دوم ائمه با و بریکه بلا بیلتان خدا

که بخشد یکبارگن لطیف و زاین لبوا عرض دادیم حاضرین برین ایخود غافلید
 از خوردن لادن بیرون و زویرومی برین که کل مخلوقات بکوه بین آوان
 زوزن از نظر باران بود که بیکبار و کلاهی داران که و از خلد خزان که زنج
 جرم و جوی باران که عدد کل حیوانات از جانوران حیوانات تا سبب بلکه که هو
 مخلوقات موجودات زیا ترن امانه بر یکبارگن ملائیکه که سر مستطه و با هر خدا
 تصرفات و دکات از علی بنی و پیشی که زوزن باران خدا بنی کسنان زانم عدوان
 جندن کار و کسب آوان همیش و دایم طاعت که رحمت طاعت آسمانان می
 بکین خالی نیک ملائکت که زکوعدا و سجود این بعضی و با هر لقیان بعضی همیشه
 که روح و ان بعضی بدوام که سجده دان بعضی علی الذم غرق که برادر حضور
 جمال یک خدا لادن که بان عالم هیه و نه لادم یکی و از سران رست ایم
 هیه خیران و نویسی که و از سران چپ ایده پیران و نویسی او بان که لدر
 سنان چپ که امر او ترا که کس نبای با او مایلی تا حوت سعادت پندیشی بیک
 سبب و با ستغفاری که با جنات تبدیل بی سردار هو ملائکتان حضرت
 جبرئیل صاحب بنام و لیلادوسی امرضای بوسر هو و پیران چنان و ده
 اسر قبل نفع حضور بر سینه عزرا ایل روح کینان بر سینه شبکا ایل رز فی
 مخلوقات بر سینه صغیبکیان جمله العرس عرش عظیمیا برسان هل کرده
 هسته جوارن که قیامتیا دین بر مرث صغی نیز که دیوان خدا صغی
 کرو پین ملائکت عذاب صغی روحانین ملائکت رحمتن که کین
 با بر

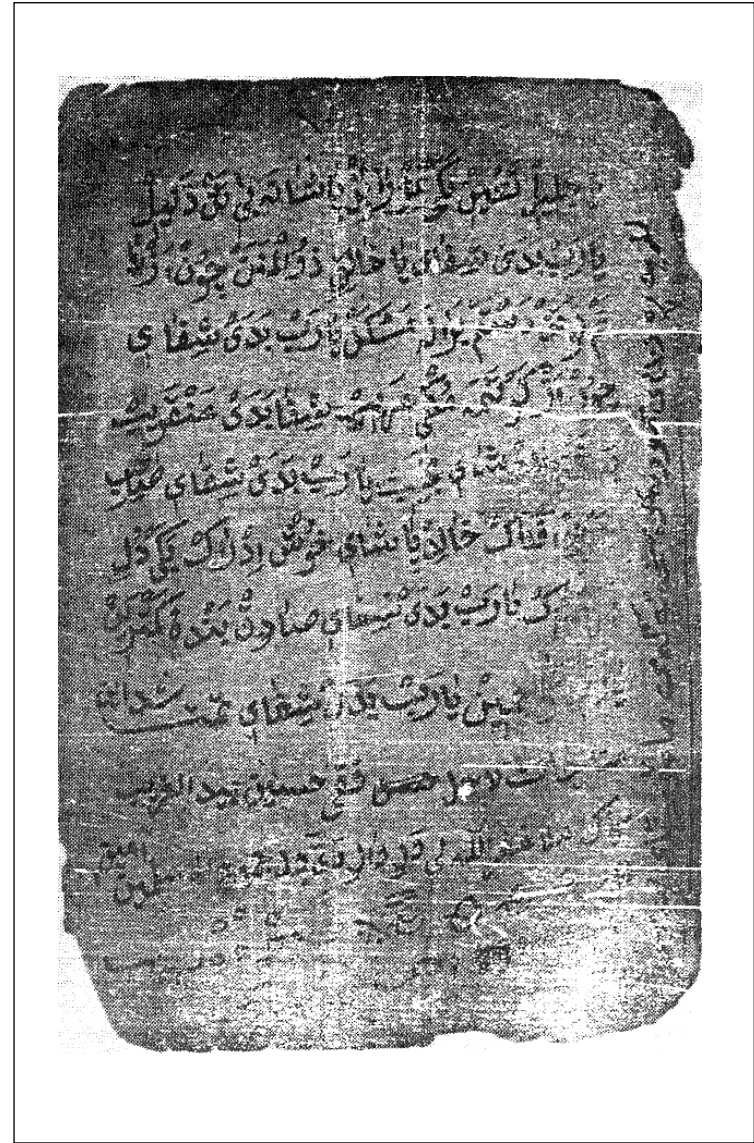
با دیگر که زینت خدا برین جهان بکشد و جوارن خدا لوان کاغذ ده لوان
 لوانه لواندم و لوانه بر این سبب لوانه بر سبب لوانه بر سبب لوانه بر سبب
 صحیحش نورانه لوانه لوانه بر سبب لوانه بود او و در جلیل لوانه بر سبب لوانه
 بوحضرت حمده المصطفی من الله علیه و تم بهمان حقن کلام خدا ان حکم او اند
 بطلان بود. با نازل بون حکم قرآن ان حکم قرآن با و در سبب تا آخر زمان بی کم زیاد
 دکن جوار با و کرد به بنوعی بقرآن که لهر قرآن زمانیکه خدا و در عالم بوجهر
 رحمت انسا بیکبار که لسانان بری که بوجهر سبب لوانه بر سبب لوانه
 عصر و زمان خوبی زیاتر و نوار و تر بر رحمت خوبی کرد و به به بنوعی و مجربین و
 که بیک حقیت معارضه و برابر کردن او نبوه که بمقابله رزیکان لوانه بودیم
 و صی بونار و نون که امر خدا بکین بونا و خلق آنت خواتن آوان که هو
 خلق پاکترن حد دایان جندن بکصد و بهت جوار هزارن صاحب آنت فرسل
 لوان بکصد و سیزون مستهور لوان جندن آدم شیب ادریس نوح هود
 صالح ابراهیم لوط اسمعیل اسحاق یعقوب یوسف اوتوب شعیب
 موسی و هارون خضر یونس الیاس الیسع ذوالکفل شمعون انشول
 داود سلیمان عیسی و زکوب و عذرا و نبال ادریس و خرقیل یوشع جرجیس
 عیسا و محمد صلوات الله تعالی علیهم اجمعین لوانه بچیان اولوا العزمین
 نوح ابراهیم و عیسا و موسی و محمد صلی الله علیه و سلم یعنی صاحب دین سرخون
 اولو چیان پیغمبر عام بون غیر از پیغمبر خومان که محمد المصطفی صلی الله علیه و سلم

آری اتفاق همو عالمای سلامی بر کلیل آیت صریح خبر دادین پیغمبران پیغمبر عاتید و
 له پیغمبران بکله له همو عالم جا کتر و کوره تره دکنین پیغم امته باور یقین بکنین
 برور قیامت هر چه پیغمبران فرموده لسان آفرمان همودین بی سکت کمان
 چونکه بیادون سفیان ختم مهربان بود جلاله نند خوارده عیسی پیغمبر له آسمان چوارم
 بگوشتن دجال و ک بیابون اوج ماجوج و ابته الارض کز انوه روز ماه
 بکوه له مغرب تا بوه آسمان و کوه بیابون و کوه بربنا بیه و کوه خرق بون
 ارض له جبهه جباریک له مغرب جباریک له مشرق جباریک له جزیره عرب
 م و کوه بون غلیم و بناتن زور بون فشق خیاستان زیا بون بری و عیبک
 برستان سوادری بد اصلا و کوه قبول کردن بیا وان قصه زنیان کوی
 کندون له امر باوک و انبیا و کوه بون دین داریو چهر منی عالمان زور بون
 نادانان عزت حرمت فاسقان هر چه پیغمبر صیغه علیه و سلم فرموده لواقعات
 حشر و کوه و بون کیهان کتبت بون آسمان ز رزاد خوارده پستان
 بچاندنوه آسمانان بیه نور بون مکن روزان نیکل بون و سکت بون
 بحران ادایش غیرا و انبیه له بانه واقعات قیامت منور هستن دین دین
 یکم و زیاد همو حقیق سکت واقع ظاهردین آوجار و به همو مخلوق رسونه
 بن کرده بن له ارض شام مشرب کاغذ خیر و سران دونه دستیان عمل
 دینه حس کرده سوال عالمان لی درین تر از دینه کینه هیچ عمل له
 چاک خراب بجزا و سزانا بن بفرمان خدا بر دی له سر جهنمی داد نرسه
 بهمنه

بهشتی له و بر نوه و چند سر حوض کوشی جهنمی له اهل خلیف کین و کونه ناو جهنمی
 شفاعت و کن بوکنا بکاران کور و بچون مسلمانان پیغمبران اولیا مان
 مشایخ صالحا و علما کس مسلمان به نامین به ایبری له جهنم دانانند بعضیان
 کسی در کوه دارد چنین سیدی بیس ره جهنم حوت طبعین بسته که
 نیر حوت جبهه ارض دان بهشت هستن وان له زور آسمان حو کمان
 دکن ششم باور کرده بیغین که خیر و شر بدست قدرت خدان همو حو کمان
 عمل مخلوقت لایزاله انوسیا و ان معلومن لای خدای عالم له اول تا آخر
 هر چه واقع بی وجه موافق او نوسینه نه کوا معلومه له لای خدا که خالق
 عملان خدا به مخلوق سببه بوعمل و اختیار هر کس اگر سببه کوه سوزان
 و لی خدا بجز را ضمه و بستر ناراضیه اگر چه اراد و خواست خدا
 بهر در کیمان تعلیق هیه اما چونکه عبد جزو اختیار هیه
 و به جزا و سزای عمل چاک خراب بدر بیه
 یا بواب اگر چاک به یا بعباد اگر
 خراب به و التالام من الله
 الحمد لله
 بحسنه
 محترمه
 من
 معتمد

۸/۲: دهستنوس: تویا کوردیی (مهلا مهحمود)

۹/۲: دهستنوس: تویا کوردیی (مهلا مهحمود)

<p>طبا کوردی تالینا ملا محمودی</p>	<p>بسم الله الرحمن الرحيم و بسم الله</p>
<p>درمانه چاخه طایری بوی، شغال، زور و نایل مغشاک بری بجوی و دوشغال شکر نبات تیکدان بکنه کل</p>	<p>دخا و خوه بیکشمن (۱۰) درمانه چاخه کوره تازه گز، بری بجوی و کسبکیت</p>
<p>هیکان چیرک زی درانه هر و کان و کر بل کسبکیت خوه بیکشمن (۱۰)</p>	<p>درمانه چاخه کوری لیت کفن: زعفرانه درمانه چاخه هوسترکین و تلکیت قصبان بصور (۱۰)</p>
<p>(۱۰) بری بری بای تانیر (۱۰) تازه نو: کسبکیت - قاقا و کال - چیرک - چینان: (۱۰) قصب - خرمه:</p>	

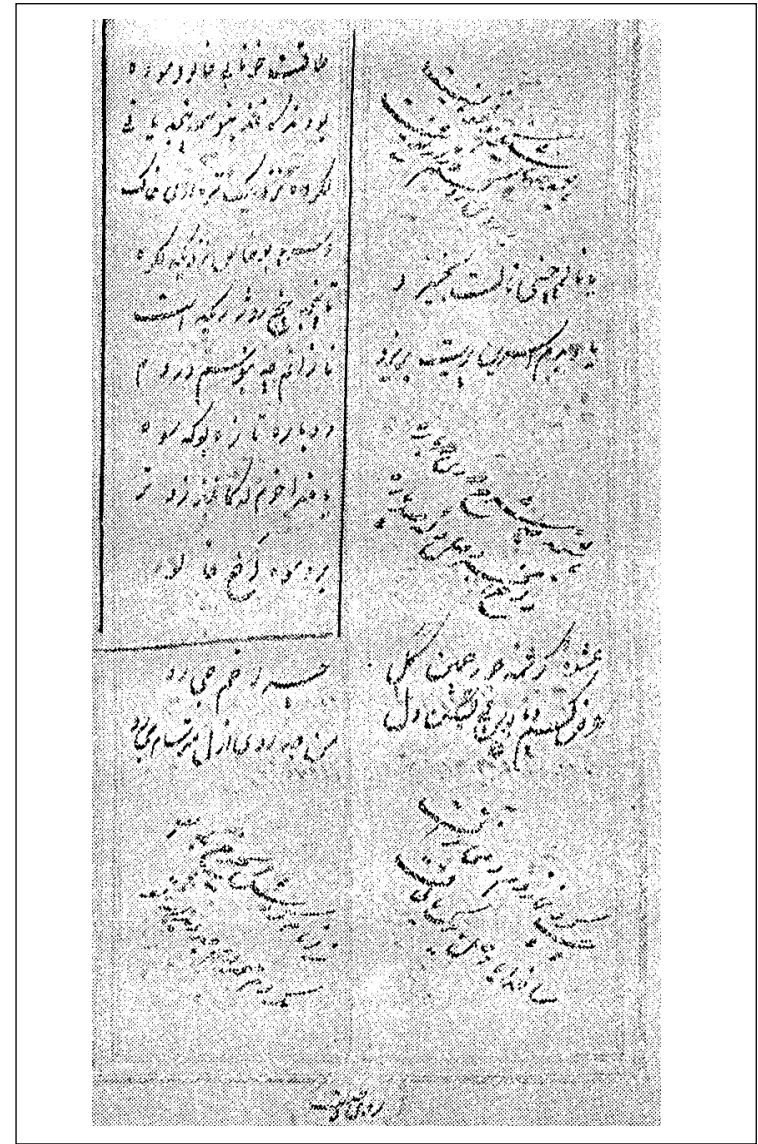
عبد الرزاق یوسفی

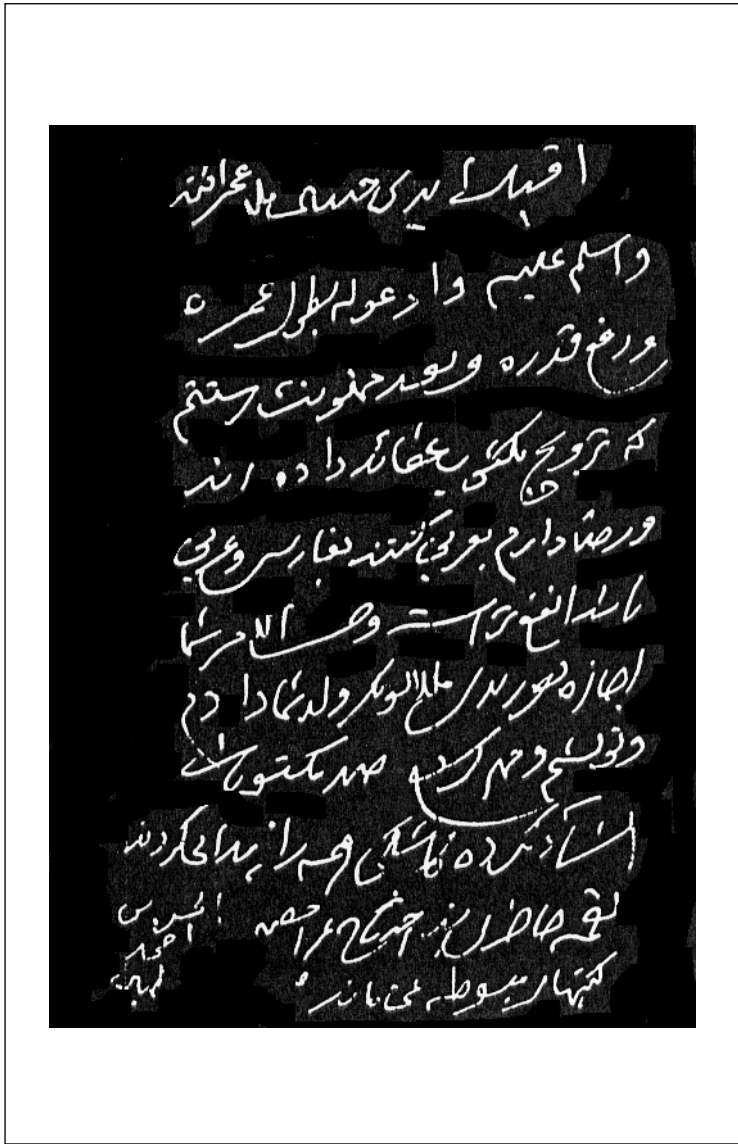
<p>بطن تیکل هککین بکن باشی دخا قه بیکشمن درمانه چاخه زهره بایشت، دوی تندی بکچور قی تی</p>	<p>بیکشمن درمانه چاخه خورن قی هبیت: بیری فری کاک کوزران</p>
<p>تی بیکشمن (۱۰) درمانه چاخه مزله لکی هکر بکزانه و کررت: آری بهاره پانک دناوی و هنی هفهور بکن لسه بپن باش چکلی بخونا حیضی</p>	<p>بصورن باشی بطنی دخا قه بیکشمن (۱۰) درمانه شنگوری: جگر ارش با بیری داننه سر آگری کلچور تکی دشونه آقوی بیکشمن فلنلان هور رتقه بپور بکن سما شستن دخا قه هوه بیکشمن: یانه خونا کوزران ارش</p>
<p>هشال بکن بطنی کمنه چاخه خوه (۱۰) درمانه اینشا دونا: فاملا و طوی قی بطنی بطنی تیکل</p>	<p>هنگین بکن لسه بپن و کفن هر چی آقایی بیت له و ریت درمانه وانه بلقت: کاک چاقویان بصورن باشی (۱۰)</p>
<p>(۱۰) کوزر - ککین: (۱۰) آرد - بهاره - تخم کیمه: (۱۰) تشنه: بازان، (۱۰) دونه - روان: چاقوری -</p>	

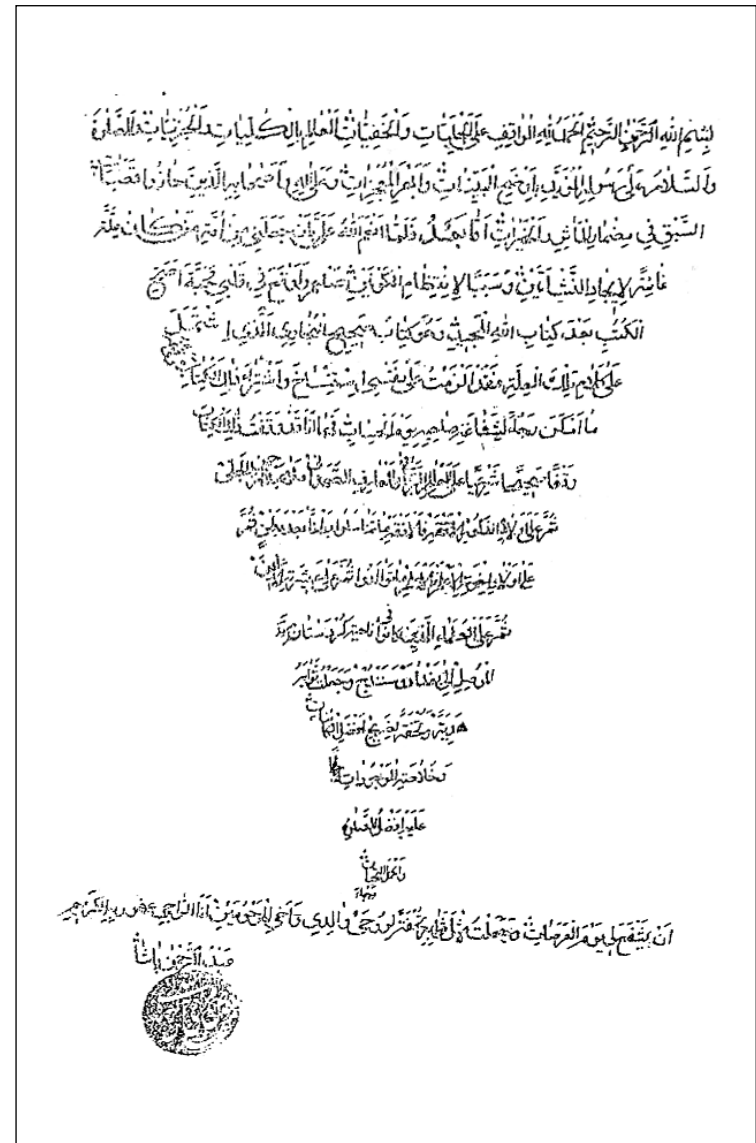
۱۰/۲: سدره قه‌له‌مه‌نامه‌ی کوردیی (مه‌وله‌ویی)

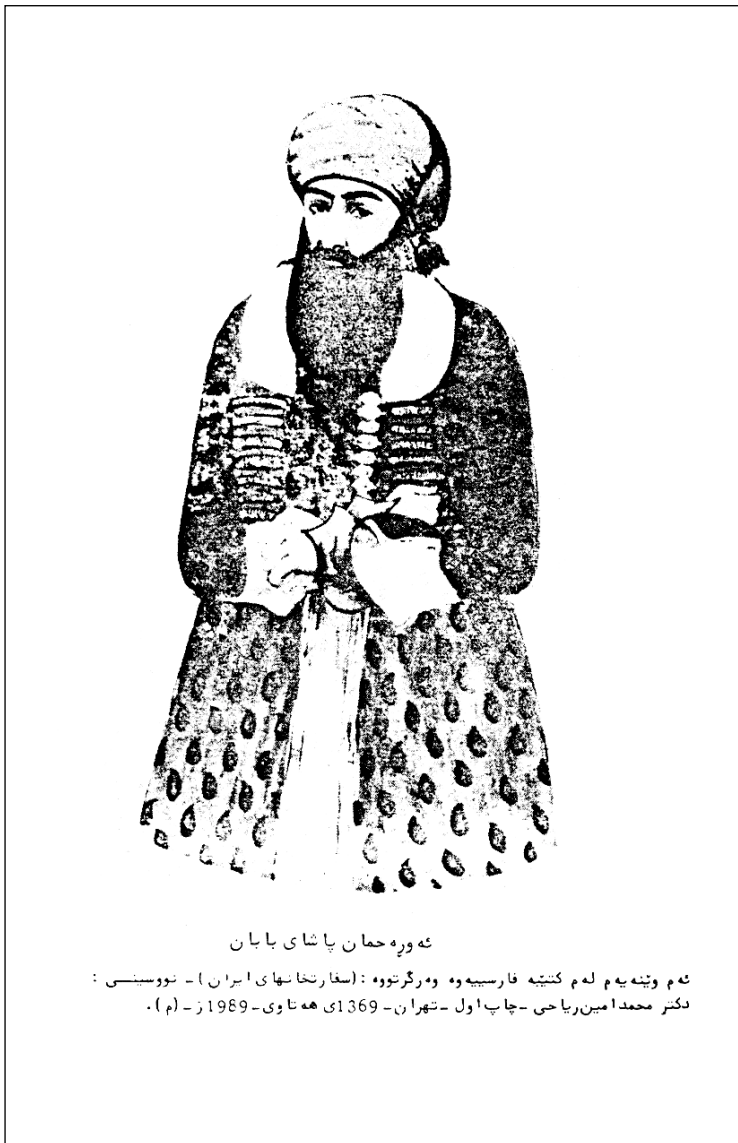
۱۱/۲: ده‌ستتووس: توپیا کوردیی (مه‌لا مه‌حموود)

۱۲/۲: ده‌ستنوس: وه‌قننامه‌ی عه‌ره‌بیبی (عه‌بدویره‌حمان پاشای به‌به)

۱۳/۲: ئه‌وره‌حمان پاشای بابان

پستی کتیب (*)

* نه ره بیی

- ۱- أربعة قرون من تأریع العراق القریب- ه. لونگریک، ترجمة جعفر الخياط، بغداد، ۱۹۶۸.
- ۲- أصفى الموارد في سلسال احوال مولانا خالد- عثمان ابن سند الوائلي البصري، مصر، ۱۳۱۰هـ.
- ۳- اصول اسماء المدن والمواقع العراقية- المحامي جمال بابان، بغداد، ۱۹۷۶.
- ۴- الانوار القدسية- الشيخ محمد الرخاوي، (کتیبخانہی خال).
۵- بغية الواجد في مكتوبات مولانا الشيخ خالد- محمد أسعد صاحب، دمشق، ۱۳۳۴هـ.
- ۶- البهجة السننية في اداب الطريقة العلية الخالدية النقشبندية- الشيخ محمد عبدالله، الشيخ عبدالله الخاني، القاهرة، ۱۳۰۳ هـ.
- ۷- تأریخ العراق بين احتلالين- المحامي عباس العزاوي، ج ۵-۷، بغداد، ۱۹۵۳-۱۹۵۵.
- ۸- تأریخ العراق الحديث- د. عبدالعزيز سليمان نوار، القاهرة، ۱۹۶۸.
- ۹- تأریخ الممالیک الکوله مند في بغداد- سليمان فائق، ترجمة محمد نجيب الارمناوي، القاهرة.
- ۱۰- التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية- الملا محمد القرلجي، بغداد، ۱۹۳۸.
- ۱۱- الحدائق الوردية؟ (کتیبخانہی خال).
- ۱۲- الحدود الشرقية للوطن العربي- دراسات تاريخية، مجموعة اساتذة جامعة بغداد، بغداد، ۱۹۸۱.
- ۱۳- الحديقة الندية- محمد سليمان الحنفي البغدادي، مصر، ۱۳۱۰ هـ.
- ۱۴- حكم الممالك في العراق- د. عبدالعزيز سليمان نوار، القاهرة؟
- ۱۵- حلية البشر في تاريخ القرن الثالث عشر- الشيخ عبدالرزاق البيطار، ج ۱-۳، دمشق ۱۹۶۱-۱۹۶۳.
- ۱۶- داود باشا والي بغداد- د. عبدالعزيز نوار، القاهرة، ۱۹۶۷.
- ۱۷- دوحة الوزراء في وقائع بغداد الزوراء- الشيخ رسول كركوكي، ترجمه من التركية موسى كاظم نورس، ط ۲، بيروت ۱۹۴۱.
- ۱۸- رحلة فريزر- جيمس بيل فريزر، بغداد، ۱۹۶۴.

(*) هه رچه نده له جيگهه خوياندا ديارن، ويستم له لايتهكوه ويزيان روونتريچ و له لايتهكي ديهوه خويندهوار ليم نه گري كه نيوي هيندي كتيب خاوهندي يان شويتن و سالي چاپيانم نه نواندوهه. راستيهه كه رسته كانم - له هه گيه ون يو كه دا- له دهست چوهه، كه له كتیبخانہ کانی، ماموستا شيخ محه مدهی خال، مووزه خانه، نه واقف، كتیبخانہی گشتی سلیمانییدا دهستگيرم بووون.

- ٢- بهیته ئه‌وه‌وه‌ و ئاخیر یان تذکره‌ العوام - مه‌لا محهمه‌دی سیوچن، ئاشنا کردن و لئ کۆلینه‌وه‌ی محهمه‌د عه‌لیی قه‌ره‌داخیی، سلیمانیه‌ی، ١٩٧٢.
- ٣- تاریخی سلیمانیه‌ی و ولاتیه‌ی - محهمه‌د ئه‌مین زه‌کی، به‌غداد، ١٩٣٩.
- ٤- تحفه‌ی موزه‌فقه‌ریبه‌ - ئۆسکارمان، گۆرینی ریتنوسی و دانانی په‌راویزی، هیتمن موکریانی، ج-١، به‌غداد، ١٩٧٥.
- ٥- حاجیه‌ی قادری کۆیه‌ی - مه‌سه‌عود محهمه‌د، ج-١، ٢، به‌غداد، ١٩٧٥.
- ٦- ده‌ستووری زمانی کوردیه‌ی عه‌لییه‌ی ته‌ره‌ماخییه‌ی - عه‌لییه‌ی ته‌ره‌ماخییه‌ی، ئاشناکردن و لئ کۆلینه‌وه‌ی د. مارف خه‌زنه‌دار، به‌غداد، ١٩٧٦.
- ٧- ده‌قه‌کانی ئه‌ده‌بیه‌ی کوردیه‌ی - عه‌لاه‌ده‌دین سه‌ججادی، به‌غداد ١٩٧٨.
- ٨- دیوانی شیخ ره‌زای تاله‌بانیه‌ی - کوردیه‌ی و مه‌ریوانیه‌ی، به‌غداد، ١٩٣٢.
- ٩- دیوانی ره‌نجوورییه‌ی - مه‌لا عومه‌ر، کۆ و لئ کۆلینه‌وه‌ی محهمه‌د عه‌لییه‌ی قه‌ره‌داخییه‌ی، به‌غداد، ١٩٨٣.
- ١٠- شه‌رفنامه‌ - شه‌رفخانی بدلیسی، وه‌رگه‌یران و لئ نووسینه‌ی هه‌ژار موکریانی، به‌غداد، ١٩٧٢.
- ١١- فۆلکلۆری کوردیه‌ی «به‌یته‌ی عه‌بدوهره‌حمان پاشا» - محهمه‌د تۆفیق وردیه‌ی، ب-١، به‌غداد ١٩٦١، هه‌روه‌ها ب ٢-٣، ١٩٦٥.
- ١٢- فه‌ره‌نگی ئه‌ده‌ب و نووسه‌رانی کورد - مسته‌فا نه‌ریمان، به‌غداد، ١٩٨٦.
- ١٣- مه‌ه‌دییه‌ی نامه‌ - مه‌لا محهمه‌د ئه‌بده‌حاج، ئاشناکردن و لئ کۆلینه‌وه‌ی محهمه‌د عه‌لییه‌ی قه‌ره‌داخییه‌ی، به‌غداد، ١٩٧٥.
- ١٤- میرایه‌تیه‌ی بابان له‌نیتوان به‌رداشی رۆم و عه‌جه‌مد - نه‌وشه‌راوان مسته‌فا، له‌ندن، ١٩٩٨.
- ١٥- که‌شکۆلی که‌له‌په‌وری ئه‌ده‌بیه‌ی کوردیه‌ی - محهمه‌د عه‌لییه‌ی قه‌ره‌داخییه‌ی، ب-١، ٣، به‌غداد، ١٩٨٠.
- ١٦- یادی مه‌ردان - مه‌لا عه‌بدوکه‌ریم موده‌رپه‌یس، ج-١، به‌غداد، ١٩٨٣.

*** فارسی

- ١- مه‌ر و وفا - قادر فه‌تاح قاضی، تبریز، ١٩٦٥.
- * رۆژنامه و گۆفاری کوردی و عه‌ره‌بیه‌ی.
- ١- رۆژنامه‌ی: پیتشکه‌وتن - سلیمانیه‌ی، سلیمانیه‌ی.
- ٢- گۆفاری: ده‌نگی گیتیه‌ی تازه، به‌غداد
- ٣- گۆفاری، رۆژی نوێ، سلیمانیه‌ی
- ٤- گۆفاری کاروان، هه‌ولێر (به‌شی عه‌ره‌بیه‌ی).
- ٥- گۆفاری: کۆزی زانیاری کورد، به‌غداد (به‌شی کوردیه‌ی و عه‌ره‌بیه‌ی).
- ٦- مجله‌ی المجمع العلمي العراقي، به‌غداد (عه‌ره‌بیه‌ی).

- ١٩- رحله‌ ریچ - کلودیوس جیمس ریچ، ترجمه‌ و حواشی به‌ه‌ا‌الدین نوری، به‌غداد ١٩٥١.
- ٢٠- عشائر العراق - المحامي عباس العزاوي (کتیبه‌خانه‌ی گشتیه‌ی).
- ٢١- العشائر الكوردیه - ترجمه‌ و تعلق فؤاد حمة خورشید، به‌غداد، ١٩٧٩.
- ٢٢- علماء ومدارس اربیل - زبیر بلال اسماعیل، موصل، ١٩٨٤.
- ٢٣- علماءنا في خدمة الدين والعلم - ملا عبدالکریم المدرس، به‌غداد، ١٩٨٣.
- ٢٤- غرائب الاثر في حوادث القرن الثالث عشر، یاسین افندی العمري، نشره محمد صديق الجليلي، موصل، ١٩٤٠.
- ٢٥- فهرست مخطوطات مكتبة الاوقاف المركزية في السلیمانیه - محمود احمد، ج-١، ٣، به‌غداد ١٩٨٢-١٩٨٤.
- ٢٦- الفيض الوارد - أبو الثناء محمود الالوسي البغدادي - المطبعة الكستلية، ١٢٧٨ هـ.
- ٢٧- الفيوضات الخالديه - محمد اسعد صاحب، القاهرة، ١٣١١ هـ.
- ٢٨- ما اسداه الاكرد الى الكتبه العربية، مصطفى نیمان: به‌غداد، ١٩٨٣.
- ٢٩- معجم الانساب والامارات الحاكمة في التاريخ الاسلامي «جدول مقارن بالسنين الهجرية والميلادية»؛ زامباور، ترجمه‌ د. زکی من حسن بك وحسن احمد محمود مصر - (الجدول من وشع المترجمین).
- ٣٠- مذكرات مأمون بیگه‌بک - مأمون بیگه‌بک، ترجمه‌ من التریکیه‌ی ملا جمیل الروژیانی وشکور مصطفی، به‌غداد، ١٩٨٠.
- ٣١- المجد التالذ - ابراهیم فصیح الحیدری؟ (کتیبه‌خانه‌ی خال).
- ٣٢- مختصر مطالع السعود - عثمان ابن سند الوائلي البصري، قاهره‌؟.
- ٣٣- الشيخ معروف النودیهی البرهنجي - الشيخ محمد الخال، به‌غداد، ١٩٦١.
- ٣٤- ملحمة الموصل - أرجوزة؛ الشيخ فتح القادري، تحقیق سعید الدیوه‌جی، به‌غداد، ١٩٦٧.
- ٣٥- المنجد في الاداب والعلوم.
- ٣٦- الموسوعة العربية المیسرة - لجنة من العلماء والباحثین، ج-١، ٢، القاهرة ١٩٨٠.
- ٣٧- نور الهدایة والعرفان - محمد أسعد صاحب القاهرة، ١٣١١ هـ.

** رسائل

- مولانا خالد النقشبندی حیاته وادابه - محمد خالد محمد عبدالله «در»، (رساله‌ی ماجستیز، مخطوط، ١٩٨٠ / کتیبه‌خانه‌ی ئه‌وقافی سلیمانیه‌ی.

*** کوردیه

- ١- بنه‌ماله‌ی زانیاران - مه‌لا عه‌بدوکه‌ریم موده‌رپه‌یس، به‌غداد، ١٩٧٤.

پښ زانين

نهم كار له زنداني مه نفاذا سرگهردان و پښ ناز مابووه كه شهيداي ديداري نيشتيمان و چاپ كردن بوو... دهزگه ي چاپ و بلاوكردنه وه ي (ناراس) و كرد و كوشى دلسوزانه ي ريبه ركه ي كاك (بهردان نه حمده حبيب) فرياي كهوت و مهردانه به ده روژ له كومپيوته ريان داو كاريكيان كرد خوم سرپه رشتى چاپيشى بكه م.

نهو كرده وه يه كه چاكه يه بو خزمه تى نه ته وه كه م شايانى ريز و ستايشه بو ييكا به هه موو هوش و بيري ئينسانى و نه ته وه بيمه وه سوپاسى ده زگه كه و ريبه ركه ي و بيكه بيكه ي كارمهنده كاني به تايبه تى (كاك نه ميري حاجى داود و كاك ناراس نه كره م) ده كه م.

هيوام به خوايه دلسوزى و كرد و كوشى نهو ده زگه يه و هه ر ده زگه ييكي چاپ و بلاوكردنه وه ي كورديى هه ميشه پشتيوانى روشنبيرانى كورديى و نه ته وه كه شم هوش و بيري گه شتر و پايه ي تى گه يشتن و پيشكه وتنى به رزترى.

عقيدة الايمان - العقيدة الكوردية

« لبّ العقائد »

« أقدم مخطوطة؛ ١٢٣٤هـ - ١٨١٨م »

جمع وتلخيص

خالد الشهرزوري النشبندي

(مهولانا خالد)

تعريف وبحث

كمال رؤوف محمد

(أبو لالو)

بابى لالو

٢٠٠٤/٢/٢٠ ميليار